

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УМАНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ САДІВНИЦТВА**

ПРОКОПЧУК ОЛЕНА ТОДОРІВНА

**ФУНКЦІОНУВАННЯ АГРОСТРАХОВОГО
РИНКУ В УКРАЇНІ: КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ
ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ**

Монографія

**Умань
Видавець «Сочінський М. М.»
2020**

*Рекомендовано до друку за рішенням
Вченої ради Уманського національного університету садівництва
(протокол № 5 від 05 лютого 2020 року).*

Рецензенти:

- МАЛЬОВАНІЙ М. І.,** доктор економічних наук, професор, проректор з науково-педагогічної роботи, Уманський національний університет садівництва;
- БАРАНОВА В. Г.,** доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри фінансового менеджменту та фондового ринку, Одеський національний економічний університет;
- ТРОПІНА В. Б.,** доктор економічних наук, професор кафедри фінансів, обліку і оподаткування, Університет Григорія Сковороди в Переяславі.

Прокопчук О. Т.

- П80** Функціонування агрострахового ринку в Україні: концептуальні засади теорії та практики : монографія / О. Т. Прокопчук. – Умань: Видавець «Сочінський М. М.», 2020. – 320 с.

ISBN 978-966-304-380-7

Наведено результати комплексного дослідження проблем функціонування агрострахового ринку України. Відображено теоретико-методологічні та науково-практичні аспекти формування та функціонування вітчизняного агрострахового ринку.

Розкрито методологічні засади дослідження особливостей функціонування агрострахового ринку та висвітлено специфіку його структурної будови. Проведено детальну діагностику сучасного стану розвитку останнього з векторним відображенням його подальшого розвитку. Окреслено тренди інноваційних технологій та їх розвиток у агрострахуванні. Визначальним меседжем запропонованої у дослідженні стратегії розвитку агрострахового ринку є застосування параметричних схем страхового захисту як фактору інноваційного розвитку агрострахового ринку, з авторською пропозицією застосування комбінованих (що одночасно компонують у собі кілька параметрів-тригерів) індексних погодних страхових рішень в розрізі окремих сільськогосподарських культур. Запропоновано концептуальні засади розвитку означеного ринку. Відображено форматний концепт комплексної модернізації вітчизняного ринку аграрного страхування.

Розрахована на науковців, працівників державних установ, керівників підприємств та страхових організацій, спеціалістів аграрної та страхової сфери, викладачів економічних дисциплін, аспірантів, студентів та всіх зацікавлених осіб, що переймаються питаннями агрострахування.

УДК 368.5 : 631.16 : 336 (477)

ISBN 978-966-304-380-7

© О. Т. Прокопчук, 2020

ЗМІСТ

Передмова		5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНИЙ БАЗИС РОЗВИТКУ АГРОСТРАХУВАННЯ		8
1.1.	Теоретична сутність аграрного страхування	8
1.2.	Ризики та їх видова сукупність у агростраховій індустрії	24
1.3.	Генезис та еволюція страхових послуг в аграрному секторі економіки	35
1.4.	Теоретичне підґрунтя страхового захисту в аграрному секторі економіки	46
1.5.	Страховий інструментарій для аграрного сектору економіки	52
1.6.	Специфіка загальної структурної будови агрострахового ринку	62
1.7.	Структурні елементи агрострахового ринку	65
1.8.	Інфраструктурні суб'єкти агрострахового ринку	81
РОЗДІЛ 2. МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ АГРОСТРАХОВОГО РИНКУ		102
2.1.	Методологічний потенціал функціонування агрострахового ринку	102
2.2.	Агрострахові принципи	104
2.3.	Інтерпретація формування механізму агрострахування	111
2.4.	Специфіка тарифної політики у агрострахуванні	122
2.5.	Ідентифікація трансформаційних процесів на агростраховому ринку	133
РОЗДІЛ 3. ДІАГНОСТИКА СТАНУ ТА ТЕНДЕНЦІЙ РОЗВИТКУ АГРОСТРАХОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ		142
3.1.	Генезис вітчизняного агрострахового ринку	142
3.2.	Комплексна діагностика тенденції розвитку агрострахового ринку в Україні	147
3.3.	Об'єктна компонента у формуванні ринку агрострахових послуг	154
3.4.	Схеми страхового захисту та їх специфіка у аграрному секторі економіки	165
3.5.	Оцінка ефективності функціонування ринку аграрного страхування у регіональному розрізі	174
3.6.	Агрострахові ринки зарубіжних країн: виклики та можливості	183
3.7.	Аналіз факторів впливу на розвиток агрострахування в Україні	192
РОЗДІЛ 4. СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ АГРОСТРАХОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ		196

4.1.	Перспективні напрями інноваційних технологій та їх розвиток у агрострахуванні	204
4.2	Інформаційні системи та технології у страховому захисті аграрного сектору економіки	210
4.3.	Удосконалення управління бізнес-процесами на агростраховому ринку	215
4.4.	Забезпечення конкурентоспроможності агрострахової послуги	215
4.5.	Модерне моделювання параметрів в розрізі індексних страхових рішень	219
4.6.	Перспективні напрями та практичне відображення комплексної модернізації вітчизняного агрострахового ринку	237
4.7.	Концептуальні засади подальшого розвитку ринку аграрного страхування	
Післямова		263
Список використаних джерел		269
Додатки		297

ПЕРЕДМОВА

Масштабні погодні катаклізми є суттєвою перепорою з якою доволі часто зіштовхуються українські агровиробники, що носять загальнонаціональний або регіональний характер. Причому слід відмітити, що їх частота останніми роками значно посилилась. Окрім того, наслідки глобальної зміни клімату стають все більш відчутними в Україні. У багатьох регіонах підвищення температури та посухи можуть стати чинниками, що в кінцевому підсумку обмежать продуктивність сільського господарства – одного з найважливіших секторів економіки України.

Створення потужного агрострахового ринку в Україні, як дієвого ресурсу та інструменту щодо посилення аграрного сектора економіки з позиції мінімізації ризиків, що впливають на прибутковість виробництва – один з ключових етапів у розвитку української системи страхового захисту в аграрному секторі економіки. Водночас, український ринок агрострахування все ще перебуває на етапі становлення і розвивається безсистемно, без чітко окресленої стратегії розвитку та належної державної підтримки.

Наукова необхідність проведення даного дослідження полягає у потребі обґрунтування теоретико-методологічних та науково-практичних аспектів формування і функціонування агрострахового ринку України.

Теоретико-методологічне підґрунтя монографії сформоване на основі глибокого усвідомлення потреби щодо ефективного формування страхового захисту в аграрному секторі економіки.

У *першому розділі* «Теоретичний базис розвитку агрострахування» відображено теоретичну сутність аграрного страхування. Представлено авторську інтерпретацію категорії «агростраховий ринок» як складної інтегрованої системи, що охоплює різноманітні структурні ланки та є платформою міжсекторної взаємодії структурних елементів зазначеного ринку, елементів інфраструктури, а також наглядових органів. Представлено конкретний перелік типових ризиків вітчизняного агросектору, а також здійснено їх огляд з позиції можливостей використання систем страхового захисту. Розкрита специфіка загальної структурної будови агрострахового ринку загалом та в секторному розрізі, зокрема.

У *другому розділі* «Методологія дослідження функціонування агрострахового ринку» інтерпретовано наукове відображення методології організації функціонування агрострахового ринку. Визначено, що страхові принципи є методологічною базою формування страхових відносин в аграрному секторі економіки, становлячи методологічну основу дослідження.

У монографії формування механізму агрострахування розглянуто з позиції організаційної, структурно-функціональної та управлінської композиції страхових відносин в аграрному секторі економіки. Визначено, що формування методологічної основи страхових відносин в аграрному секторі економіки пов'язано із відлагодженою взаємодією основних структурних елементів агрострахового ринку та інституцій в розрізі державних та позадержавних їх видів. Встановлено послідовність методологічного відображення особливостей

тарифної політики в агрострахуванні, що реалізується в розрізі трьох ключових етапів: визначення структури та джерел даних щодо оцінювання агроризиків; збір та управління даними та розрахунок тарифів щодо агрострахової діяльності (брутто-ставки). Досягнення збалансованої тарифікації страхових послуг на агростраховому ринку дозволяє вирішити дві ключові проблеми: стабільність функціонування страхової системи на означеному ринку із залученням до страхового захисту широкого кола агровиробників та можливість виконання останньою зобов'язань перед ними, що набуває особливої актуальності.

У *третьому розділі* «Діагностика стану та тенденцій розвитку агрострахового ринку України» відображено генезис вітчизняного агрострахового ринку та здійснено комплексну діагностику тенденцій його розвитку. Наступним етапом дослідження стало виявлення динаміки розвитку агрострахового ринку в розрізі об'єктної компоненти та схем страхового захисту. Значну увагу в дослідженні приділено питанням оцінки ефективності функціонування ринку аграрного страхування у регіональному розрізі. Охарактеризовано агрострахові ринки зарубіжних країн.

У завершальному *четвертому розділі* «Стратегічні напрями розвитку агрострахового ринку України» доведено необхідність комплексної модернізації українського агрострахового ринку. Насамперед, акцентовано увагу на необхідності удосконалення управління бізнес-процесами на агростраховому ринку та забезпеченні конкурентоспроможності агрострахової послуги. На основі моделювання параметрів в розрізі індексних страхових рішень представлено параметричні схеми страхового захисту як фактор інноваційного розвитку агрострахового ринку. У монографії змодельовано та розраховано можливість застосування комбінованих (що одночасно компонують у собі кілька параметрів-тригерів) індексних погодних страхових рішень в розрізі окремих сільськогосподарських культур, що відображають подвійне компонування параметрів та потрібне компонування, відповідно. Узагальнюючи результати дослідження відображено концептуальні засади подальшого розвитку ринку аграрного страхування.

Висловлюю щирі слова подяки моїм науковим наставникам – д.е.н., професору О.О. НЕПОЧАТЕНКО (Уманський національний університет садівництва – ректор університету) та к.е.н., старшому науковому співробітнику Л.Д. ТУЛУШУ (ННЦ «Інститут аграрної економіки» – завідувач відділу фінансово-кредитної та податкової політики) за неоціненний інтелектуальний внесок та професійну допомогу в проведенні моїх наукових досліджень.

Слова вдячності спрямовую усій моїй родині, адресуючи особливий меседж подяки моєму чоловікові – Ігореві ПРОКОПЧУКУ за турботу, мудрі поради, безмежну підтримку та постійне заохочування до самореалізації.

Олена ПРОКОПЧУК

кандидат економічних наук,
доцент, завідувач кафедри
фінансів, банківської справи та
страхування Уманського НУС

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНИЙ БАЗИС РОЗВИТКУ АГРОСТРАХУВАННЯ

1.1. Теоретична сутність аграрного страхування

Інтерпретація поняття «агροстраховий ринок» поєднує в собі декілька категорій одночасно, а саме: «ринок», «страхування», «агροстрахування», вказуючи на безпосередню прив'язку до аграрного сектору економіки.

Розглядаючи поняття «ринок» через призму історії розвитку, слід наголосити на досить давньому його корінні. Точного визначення означеної категорії в економічній літературі не існує, водночас, найбільш глибокий історичний аналіз ґносеології даної категорії належить О. В. Васильєву [21; 22], П. Самуельсоеу [218], М. Фрідману [283], В. Шахову [299], Й. Шумпетеру [321], І. Юргесу [239] та ін.

Існує досить широке коло визначень поняття «ринок», однак узагальнивши їх, дану категорію слід розглядається через призму механізму формування відносин економічного характеру з приводу купівлі-продажу товарів (робіт і послуг), а також систему інститутів, що пов'язана із забезпечення організації обмінних процесів.

У свою чергу, дослідники специфіки функціонування страхового ринку О.Й Жабинець та Н.І. Вакиряк наголошують на тому, що «страхування як економічна категорія характеризує певний вид економічних відносин між учасниками страхового процесу з приводу розподілу фінансово-економічної відповідальності за ризики, реалізація яких пов'язана з настанням страхових подій» [52, с. 56].

Своєрідний подвійний симбіоз означених економічних категорій у науковій літературі дозволив сформувалися різні підходи до визначення страхового ринку.

Ключові підходи до визначення категорії «страховий ринок» згруповано та відображено на рис. 1.1. Представлені підходи з різних позицій розкривають сутність страхового ринку як економічної категорії, доповнюючи один одного та наголошуючи на певних ключових акцентах, що розкривають суть означеної категорії.

Зупинимось на огляді інтерпретації поняття страховий ринок, з позиції різних наукових поглядів, водночас детально розглянемо ті, що поділяться авторською позицією.

Так, за визначенням В.М. Фурмана, страховий ринок – це система стійких економічних відносин між покупцями (споживачами, вигодонабувачами), посередниками і продавцями, які пов'язанні з формуванням попиту, пропозиції та ціни на прямий страховий захист і перестраховування, що матеріалізується у страхових, перестраховувальних та супутніх послугах у даній країні, групі країн чи міжнародному масштабі [284, с. 49; 285, с. 139].

Позиція Г.С. Бовсуновської щодо даної категорії полягає у її визначенні як цілісної системи економічних відносин, що виникають у процесі купівлі продажу специфічного товару – страхового захисту, і в межах якого (страхового ринку) виникає попит і пропозиція, встановлюється ціна на даний товар [12, с. 168].

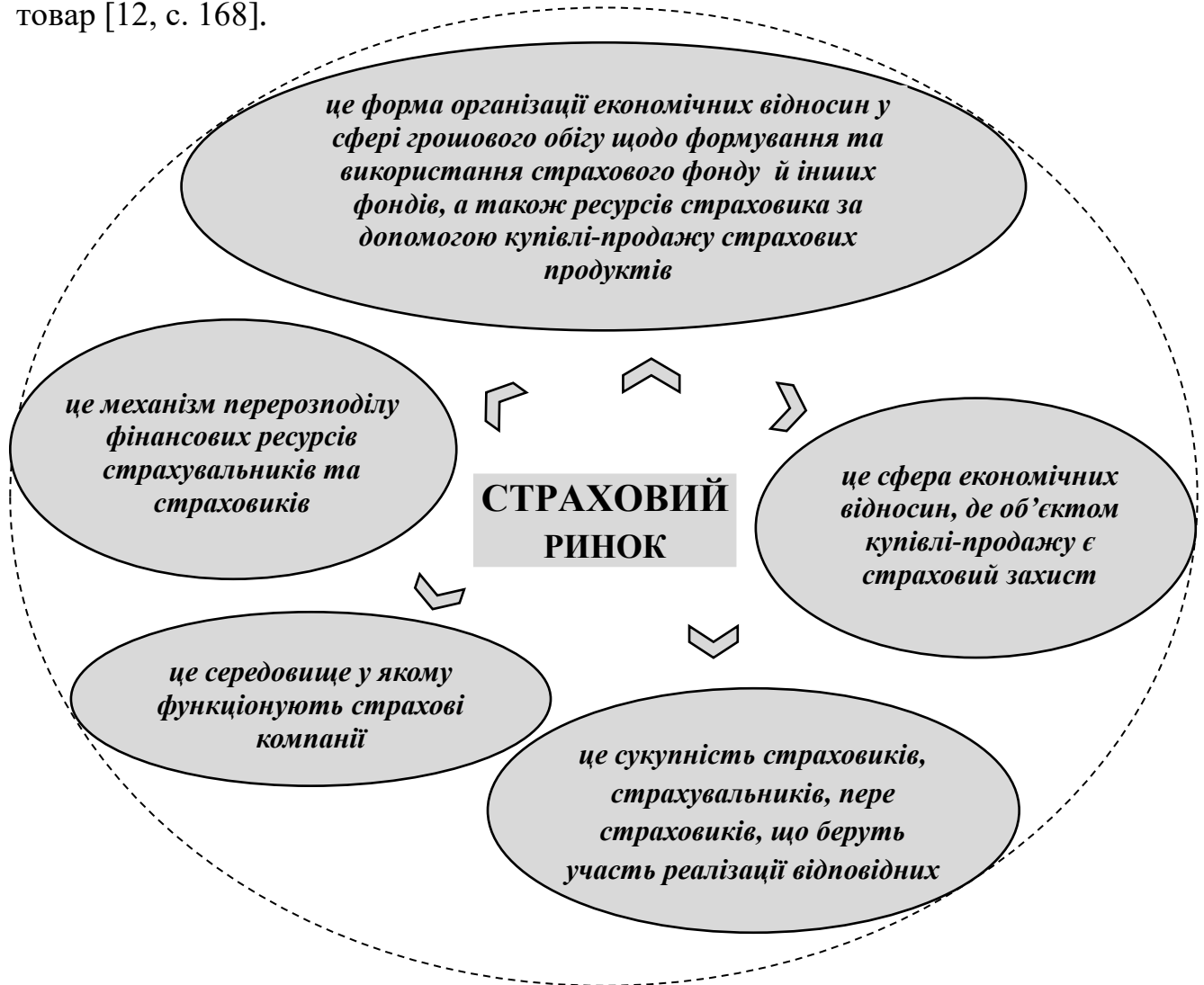

Рис. 1.1. Ключові підходи до визначення категорії «страховий ринок»

[Згруповано та узагальнено автором на основі джерел: 286-287; 301;328; 331].

Цілком логічною є наукова позиція М.В. Мних про те, що об'єктивною основою розвитку страхового ринку є необхідність забезпечення безперервності виробничого процесу шляхом надання грошової допомоги постраждалим у випадку настання непередбачуваних та несприятливих обставин [81, с. 75].

Суттєвого поширення в наукових колах набуло твердження стосовно того, що страховий ринок пов'язується із певним середовищем, в умовах якого централізовано здійснюються процеси передачі та відповідно прийняття ризиків на страхування, визначаються попит і пропозиція, а також діють спеціалізовані суб'єкти, що економічно зацікавлені в реалізації цього механізму [54; 57]. Зокрема, В.О. Кравченко, Ю.З. Драчук та Т.Д. Кривошлик підтримують саме таку інтерпретацію визначення страхового ринку [54, с. 23; 57, с. 58].

Узагальнюючи ключові позиції теорії страхування щодо дефініції поняття «страховий ринок» та поділяючи їх, вважаємо за необхідне наголосити на тому, що функціонування страхового ринку нерозривно пов'язано із поєднанням та врахуванням інтересів, як соціально-економічного, так і іншого спрямування учасників страхового процесу, що відповідним чином відображається на ефективності його діяльності.

Наукова література теорії й методології страхової індустрії дає можливість досліджувати страховий ринок з різних позицій, зокрема як: об'єктивну економічну закономірність; систему суспільних, економічних, фінансово-економічних чи грошових відносин; особливу соціально-економічну структуру; економічне середовище функціонування страховиків; економічний простір; сукупність страхових компаній; форму взаємозв'язку між учасниками страхових правовідносин; частину фінансового ринку; окрему сферу послуг; форму функціонування сукупного страхового фонду [15; 31-32; 221].

Водночас, дане дисертаційне дослідження направлене на дослідження агрострахового ринку, що наразі функціонує в умовах трансформаційних процесів. Тому далі сконцентруємось безпосередньо на теоретичних підходах щодо функціонування агрострахового ринку та здійснимо їх наукову оцінку з подачі авторської позиції, врахувавши думки та напрацювання когорти науковців, що досліджували означену тематику.

Агростраховий ринок є досить складним елементом ринку сучасної національної економіки країни, що являє собою відокремлену частину змішано ринкової економіки, де ключовими суб'єктами відносин виступають: виробники-продавці агрострахових послуг (страхові організації), споживачі означених послуг (страхувальники, в ролі яких виступають агровиробники), а також численні посередники, між якими виникають фінансові (страхові) відносини з приводу купівлі-продажу страхового продукту як товару, формування попиту і пропозиції на нього.

Об'єктивна необхідність виникнення та розвитку агрострахового ринку зумовлюється наявністю суспільної потреби на страховий захист аграрного сектору економіки та страхових організацій, здатних її задовольнити. Вивчення та систематизація наукової думки в агрострахуванні потребує ретельного дослідження та ґрунтовних знань у цій сфері як на етапі, що передує ринковим відносинам, так і в сучасних умовах. Як стверджує професор С.С. Осадець, «... ми рухаємося до ринкової економіки, то й за основу теоретичних досліджень слід брати досягнення сучасної світової економічної думки. Водночас ...було б помилковим і цілком безглуздом повністю відмовлятися від усіх її положень. Оскільки у будь-якій теорії, навіть у тій, що зазнала історичного краху, завжди наявні раціональні ідеї й зерна істини» [95, с. 9].

Слід зазначити, що існує ряд умов обов'язкового характеру пов'язаних із можливістю функціонування агрострахового ринку. Ці умови відображають ключові позиції щодо функціонування та формування останнього, зокрема пов'язані із наявністю потреб агровиробників у страховому захисті, суб'єктної (структурних та інфраструктурних суб'єктів означеного ринку, що здатні задовольнити зазначені потреби або їх споживати) та об'єктної (в розрізі систем

страхового захисту) компоненти агрострахового ринку, а також можливості прийняття рішення про участь у страховій угоді.

Узагальнення трактування поняття «агростраховий ринок», з авторською пропозицією визначення даної дефініції відображено на рис. 1.2.

Рис. 1.2. Дефініції агрострахового ринку та ключові умови його функціонування

[Згруповано та узагальнено автором; *авторське визначення].

Слід зазначити, що на відміну від існуючих визначень запропоноване автором враховує взаємодію не лише структурних суб'єктів (переважно страхових компаній та агровиробників), а й інших складових елементів структурної будови зазначеного ринку, зокрема дане поняття в роботі

розглядається в розрізі збалансованої та відлагодженої міжсекторної співпраці та взаємодії усіх ключових елементів агрострахового ринку, що відповідним чином беруть участь у виробництві і реалізації відповідних послуг.

Особливою та вагомою категорією при дослідженні теоретичних підходів до аналізу агрострахового ринку виступає функціональна спрямованість останнього.

З авторської позиції особливості функціональної направленості агрострахового ринку є наступним:

- регулювальна направленість, що проявляється через механізм ринкових законів встановлюючи необхідні пропорції відтворення (завдяки цінам, ринок стимулює впровадження досягнень науки та техніки у виробництво, сприяючи розширенню асортименту продуктових пропозицій в розрізі схем страхового захисту);
- стимулювальна направленість, що реалізується через його спонукальний заклик до страхових організацій щодо зниження витрат, підвищення якості та споживчих властивостей страхових послуг;
- розподільча направленість, що реалізується через цінову диференціюються, зумовлюючи соціальне розшарування суспільства за доходами (доходи споживачів агрострахових послуг – агровиробників і виробників страхових послуг для агросектору – страхових організацій у ринковій економіці диференціюються через ціни);
- алокаційна направленість пов'язана із ринковим забезпеченням виробництва оптимального обсягу страхових послуг за допомогою найефективнішої комбінації ресурсів;
- інтеграційна направленість виявляється через ринкове об'єднання суб'єктів економічної системи в єдине ціле, сприяючи формуванню єдиного економічного простору як у межах окремої держави, так і в межах світової економіки;
- інформаційна направленість спрямована формування об'єктивної інформації про те, які страхові послуги користуються попитом (кожна страхова організація може регулювати власну діяльність);
- посередницька направленість ринку пов'язана із його роллю як посередника між страховими організаціями (виробниками агрострахових послуг) і агровиробниками (споживачами агрострахових послуг);
- сануюча (оздоровча) направленість ринку проявляється у своєрідному очищенні суспільного виробництва від економічно слабких та нежиттєздатних господарських одиниць.

Обов'язковими умовами функціонування агрострахового ринку є наявність сукупності передумов, зокрема це пов'язано із фактом необхідності страхового захисту, об'єктів страхування, з вираженою споживною вартістю та суб'єктів (як структурних, так і інфраструктурних) агрострахового ринку, що здатні задовольнити зазначені потреби або їх споживати, а також можливість прийняття рішення про участь у договорі страхування (рис. 1.3).

Далі доцільним постає дослідження агрострахового процесу, зокрема в поетапному розрізі його провадження, а також з позицій механізмів реалізації останнього.

АГРОСТРАХОВИЙ РИНОК УКРАЇНИ

АГРОСТРАХОВИЙ
РИНОК*

складна інтегрована система, що охоплює різноманітні структурні ланки та є платформою міжсекторної взаємодії структурних елементів зазначеного ринку, що відповідним чином беруть участь у виробництві і споживанні відповідних послуг, елементів інфраструктури, що сприяють оперативній взаємодії структурних суб'єктів (страхових організацій та агровиробників) щодо їх виробництва, купівлі-продажу та споживання, а також наглядових органів, що забезпечують нагляд за агростраховою діяльністю

Складові агрострахового ринку

Суб'єктний склад (в розрізі секторної градації)

- I сектор** – нагляду та контролю за агростраховою діяльністю;
- II сектор** – структурні елементи агрострахового ринку;
- III сектор** – елементи інфраструктури агрострахового ринку (посередницький сектор)

Об'єктний склад (в розрізі систем страхового захисту)

страхування врожаю сільськогосподарських культур та багаторічних насаджень; страхування тварин; страхування оборотних і необоротних засобів; страхування підприємницьких ризиків тощо

Внутрішня система

фінансові аспекти управління процесами створення та ефективного використання потенціалу страхових організацій, що функціонують на агростраховому ринку

Система страхового захисту в аграрному секторі економіки

складається з → методологічної, організаційної, інституційної та інфраструктурної складових;
реалізується через → механізм агрострахування

Інструментарій

правила страхування; схеми страхового захисту (традиційні та параметричні); страхові продукти (в межах маркетингових лінійок схем страхового захисту); страховий поліс; тарифні ставки; франшиза; системи страхового відшкодування

Ключові пріоритети розвитку

- належне забезпечення підтримки агровиробників та превалювання над альтернативними видами державної підтримки (зокрема, прямих виплат при настанні катастрофічних подій);
- спроможність стимулювання щодо вдосконалення управління виробничою діяльністю на рівні господарства в галузевому розрізі (зокрема, рослинництві та тваринництві);
- сприяння розвитку довіри банківського сектору, що є необхідною передумовою розширення сільськогосподарського виробництва;
- здатність слугувати своєрідною платформою для партнерських угод між державними органами і приватним сектором у страховій та перестраховій галузі;
- можливість виступити каталізатором інших ініціатив щодо управління ризиками в аграрному секторі економіки

Рис. 1.3. Парадигма функціонування агрострахового ринку України

[авторське узагальнення,*авторська інтерпретація визначення].

Розглядаючи загальне визначення дефініції «процес» (від лат. *processus* – рух) слід зазначити, що у науковій літературі його інтерпретують як послідовну зміну предметів і явищ, що відбувається закономірним порядком, сукупність ряду послідовних дій, спрямованих на досягнення певного результату, послідовна зміна станів об'єкту в часі [322-323].

Більшість дослідників розглядаючи поняття «агροстраховий процес» наголошують на його інтерпретації, як послідовній зміні етапів, що відбувається закономірним порядком, спрямованих на досягнення ефективної організації страхового захисту в аграрному секторі економіки [324].

Процес агροстрахування – це сукупність послідовних дій щодо організації страхового захисту аграрного сектору економіки шляхом передачі ризику чи його частини страховій організації; має свої етапи та процедури, щодо кількості та змістовності яких єдиної думки немає ні у науковців, ні у законодавців, а ні у практиків. Узагальнюючи різноманітні підходи зазначимо, що організаційні процедури процесу агροстрахування об'єднані в дії страхової організації, що функціонує на агροстраховому ринку та страхувальника (агровиробника) при укладанні та веденні страхової угоди, оскільки весь комплекс взаємовідносин в процесі агροстрахування визначається саме страховою угодою. Даний процес немає чіткого законодавчого закріплення і в найбільш загальному вигляді складається з чотирьох етапів (рис. 1.4).

В даному контексті слід зазначити, що різні вчені виокремлюють різну кількість етапів організаційних процедур процесу агροстрахування. Так, окремі з них наголошують на трьох, інші на п'яти ключових етапах агροстрахового процесу [4; 22; 25; 295]. З авторської позиції доцільним постає розгляд організаційних процедур процесу агροстрахування в розрізі чотирьох ключових етапів.

Відтак, слід виокремити чотири ключові етапи агροстрахового процесу: перший – прийняття рішення щодо агροстрахування; другий – супровідні процедури згідно договору агροстрахування; третій – безпосереднє виконання умов страхового договору та четвертий – настання страхового випадку й отримання страхового відшкодування. На кожному етапі агροстрахової угоди вирішуються певні завдання та встановлюються відповідні обов'язки сторін страхових відносин.

В даному контексті авторською є позиція щодо доцільності диференціації механізму провадження агροстрахового процесу в розрізі фінансово-економічного та організаційного складників. Тобто слід розрізняти фінансово-економічний та організаційний механізм агροстрахового процесу (рис. 1.5).

Фінансово-економічний механізм процесу агροстрахування пов'язаний із його фінансовим забезпеченням та фінансовим регулюванням, що в свою чергу реалізується в декілька етапів. Натомість організаційний механізм процесу агροстрахування характеризується низкою особливостей, що пов'язані із кожним етапом його провадження та є досить виваженим, усталеним і регламентованим з боку держави, хоча й має певні суперечності юридичного характеру.

Узагальнюючи ключові позиції теорії агροстрахування, вважаємо за необхідне сформулювати власне бачення щодо трактування означеної

економічної категорії (рис. 1.5). При формуванні даного трактування автор поділяє позицію інших теоретиків, водночас, наголошує на тому, що ключовим базисом означеної дефініції є його способи реалізації за допомогою механізмів двоїстого характеру, зокрема в розрізі організаційного та фінансово-економічного спрямування.

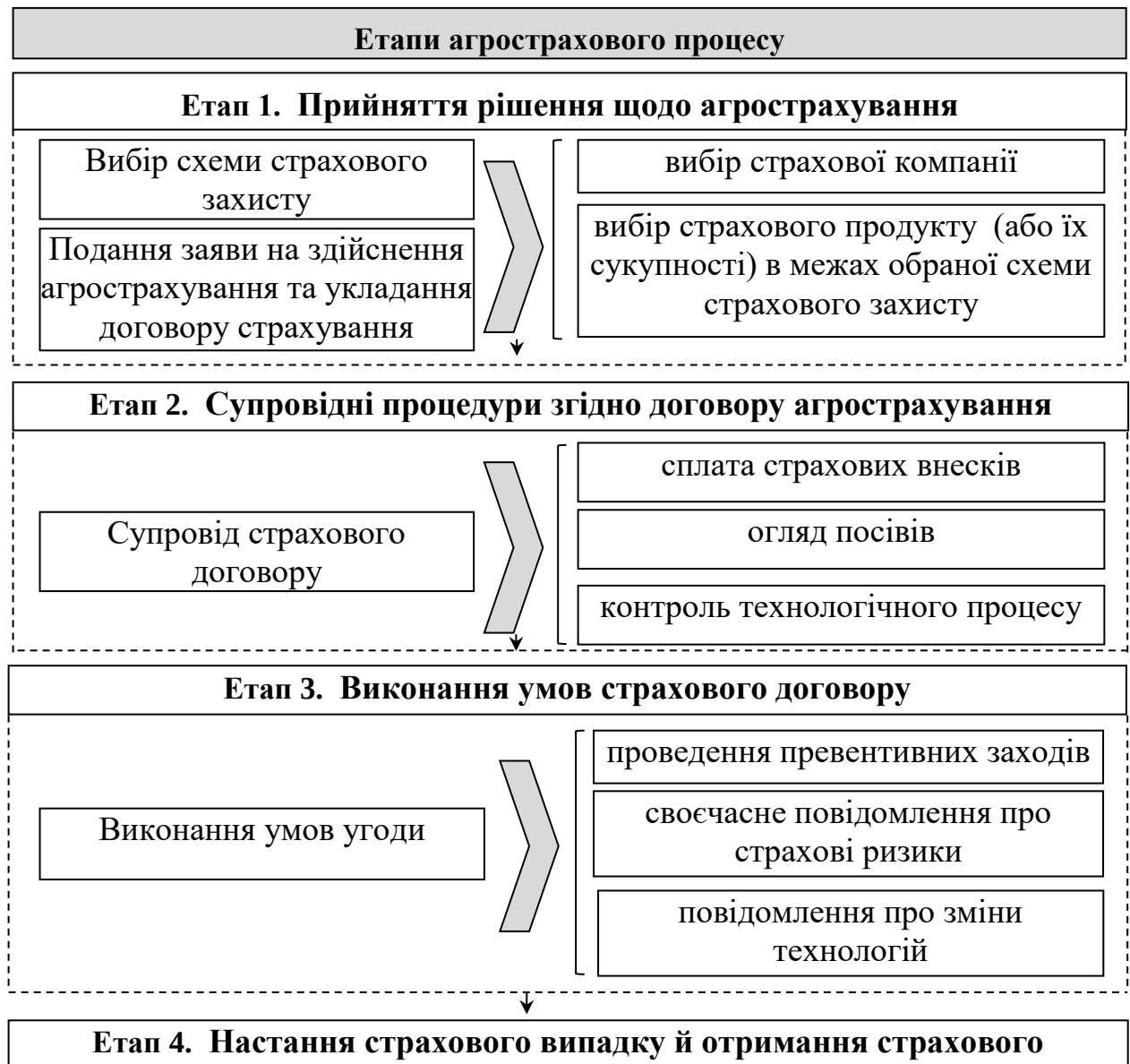

Рис. 1.4. Ключові етапи агострахового процесу
[Аавторське узагальнення].

Особливості організаційного механізму процесу агострахування

На етапі подання агровиробником (страхувальником) заяви відбувається первинний обмін необхідною інформацією між суб'єктами агострахових відносин, ознайомлення із страховими продуктами для аграрного сектору економіки та правилами й загальними умовами агострахування. Надана інформація дозволяє спеціалісту страхової організації, що працює на агостраховому ринку присвоїти страховому об'єкту категорію ризику, що у підсумку вплине на вартість агострахування. Найбільш точні та повні відповіді дозволяють встановити адекватний страховий тариф, що максимально

відображатиме особливості даного об'єкта страхування, а у підсумку реалізує майновий інтерес агровиробника.

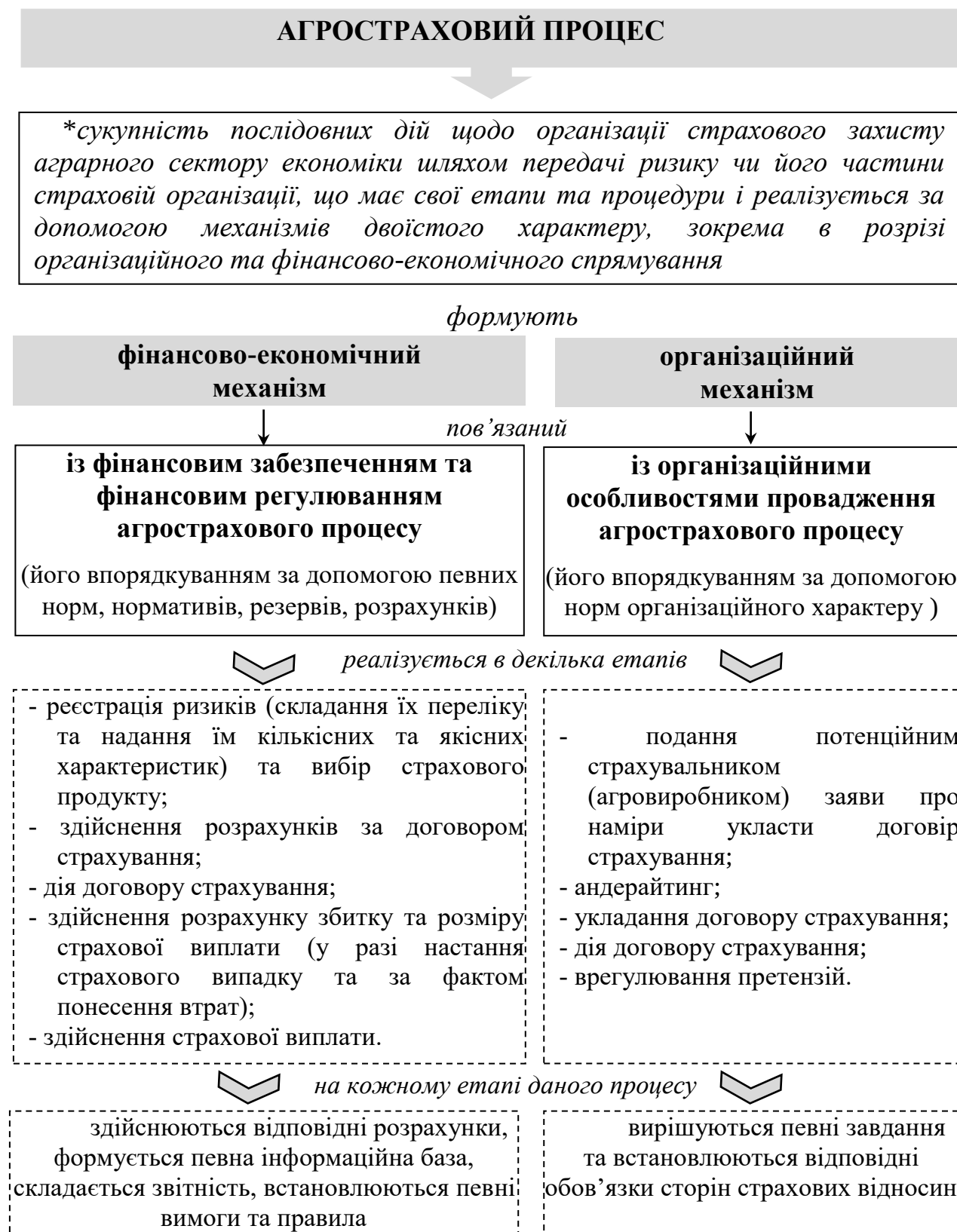

Рис. 1.5. Ключові особливості агрострахового процесу

*авторська інтерпретація визначення
[Джерело: власні дослідження автора].

На етапі андерайтингу страхова організація визначається щодо доцільності прийняття ризику на страхування. Здійснюється вивчення та оцінка достовірності наданої інформації потенційним страхувальником-агровиробником щодо ризику, намагаючись убезпечити себе від небезпек, що пов'язані із властивостями об'єкта, щодо якого страхувальник має майновий інтерес та намірами і діями страхувальника, тобто психологічної небезпеки. Натомість агровиробник впевнюється в правильності вибору страхової організації та схеми страхового захисту або їх комбінації, а також оптимального страхового продукту в межах кожної із них.

Якщо суб'єктами агрострахових відносин приймається позитивне рішення щодо участі в страховій угоді, настає третій її етап – безпосереднє укладання договору агрострахування. Слід зазначити, що даний етап найбільш врегульований законодавчо (Цивільним Кодексом України – ст. 979-999 [293], Законом України «Про страхування» – ст. 4, 8, 9, 10, 18, 19, 20, 21, 25, 26, 28, 29 [194]), через встановлення 15-ти суттєвих умов договору страхування. Договір страхування має відповідати Правилам страхування, що згідно чинного законодавства містять 16 суттєвих вимог. Підписання договору агрострахування – фінал значної виконаної роботи і за традицією страхової справи першість його підписання належить страховій організації. Договір страхування вступає в силу після сплати страхових внесків чи обумовленої їх частки.

Далі настає етап дії договору агрострахування. Настання етапу врегулювання збитків можливе лише у разі реалізації ризику в межах даної агрострахової програми. Саме на цьому етапі процесу агрострахування страхова послуга для агровиробника набуває певної відчутності. Першим кроком на даному етапі є повідомлення страхової організації про настання страхового випадку та оформлення агровиробником заяви-претензії на отримання страхового відшкодування. Далі слідує процедура розслідування страхового випадку працівниками страхової організації, залученими експертами – непрямыми інфраструктурними суб'єктами агрострахового ринку, що здійснюють оцінку страхового збитку – аварійними комісарами, представниками інших відомств та служб, що володіють необхідною інформацією і мають відповідні знання, дозволи, повноваження (тобто, проводиться експертиза на етапі врегулювання збитків). При її проведенні незалежні спеціалісти також знову виїжджають до господарства, оцінюють розмір збитку, його причину та зв'язок із несприятливими умовами господарювання. На підставі отриманої інформації страховик складає страховий акт, згідно якого й проводиться процедура страхової виплати [205-206].

Як бачимо, організаційний механізм процесу страхування в Україні досить виважений, усталений та регламентований з боку держави, хоча й має певні суперечності юридичного характеру.

Особливості фінансово-економічного механізму процесу агрострахування

Поряд із організаційним механізмом процесу агрострахування діє фінансовий, що також має низку особливостей. Перший етап означеного

механізму процесу агрострахування характеризується формуванням переліку ризиків, страхових подій та страхових випадків щодо страхового об'єкту. Також надаються їм кількісні та якісні характеристики, прогнозуються можливі наслідки реалізації усвідомлених ризиків, здійснюються відповідні статистичні розрахунки. Страхувальник, спираючись на низку факторів обирає метод впливу на усвідомлені ризики.

Дані проведених досліджень щодо використання агрострахування, як інструменту мінімізації ризиків у аграрному секторі економіки свідчать, що серед суб'єктного складу агрострахового ринку основними факторами прийняття рішень про участь у страховій угоді є такі: використання агрострахування як інструменту досягнення інших цілей (можливість внутрішнього фінансування підприємства) 85 % – за таких обставин агрострахування є суто формальним і лише супроводжує процес отримання кредиту або в інших ситуаціях, коли укладення страхового договору є умовою для здійснення інших операцій агровиробниками; використання агрострахування як інструменту ризик-менеджменту – 15 % [202; 204; 208].

Усвідомлюючи ризик, його розмір та у разі прийняття позитивного рішення щодо участі в страховій угоді перед агровиробником постає питання вибору схеми страхового захисту та страхового продукту в її рамках за умови визначенням із страховою організацією. Після вибору страхової організації та страхового продукту настає етап здійснення та проведення розрахунків за договором агрострахування. Насамперед, відбувається встановлення страхової вартості (W), в залежності від об'єкта страхування. Далі погоджується розмір страхового покриття (страхова сума – S), який вважається найбільш прийнятним для страховика та бажаним для страхувальника в середньому на рівні 70-80 %. (такий рівень страхового покриття забезпечує поєднання інтересів страховика та страхувальника у збереженні об'єкта страхування та дещо здешевлює страховий продукт). Наступним кроком на даному етапі страхування є узгодження страхового тарифу, що в повній мірі впливає на розрахунок страхового платежу, далі розраховується страхова премія і здійснюється страховий платіж. Під час дії договору агрострахування для агровиробника ніяких процесів у фінансово-економічному механізмі агрострахування не відбувається. Натомість страхова організація має можливість вкладати тимчасово вільні сформовані страхові резерви з метою отримання інвестиційного доходу. У разі настання страхового випадку страхова організація досліджує його причини, встановлює розмір збитку та розраховує страхове відшкодування та на підставі страхового акту здійснює страхову виплату. Цей етап у процесі агрострахування є найбільш закритий та непрозорий для агровиробника.

Таким чином слід зазначити, що агростраховий процес реалізується через сукупність послідовних дій щодо організації страхового захисту аграрного сектору економіки інтерпретуючись за допомогою механізмів організаційного та фінансово-економічного спрямування.

Інституціональна спроможність суб'єктів агрострахового ринку передбачає їх взаємодію щодо координації інтересів та потреб у системі страхового захисту.

Регулювання дій учасників агрострахового ринку зумовлено процесом формування страхового середовища, що передбачає захист прав усіх його суб'єктів, інституцій та регуляторів з метою посилення страхового захисту агровиробників [104; 245].

Складові інституціональної спроможності агрострахового ринку варто інтерпретувати у розрізі чотирьох аспектів: перший – наявність потреби у страховому захисті серед агровиробників; другий – можливість надання якісних страхових послуг для аграрного сектору економіки; третій – залучення державних і позадержавних інституцій до агрострахового процесу; четвертий – активна участь регулятора та координатора у формуванні збалансованого агрострахового ринку.

Дослідження наукових джерел показує, що своєрідним підґрунтям для організації і взаємодії морально-етичних, суспільно-економічних, фінансових, правових та інших відносин розглядається функціонування інституцій, що є необхідними для забезпечення поступу сучасного цивілізаційного суспільства [227-229; 246].

Як наслідок, звідси постає актуальність проблеми розкриття змісту поняття «інституція».

Наукова література ранжує тріо інституціональної теорії:

- «класичний» інституціоналізм (формування концептуальних підходів щодо вивчення економічних явищ та процесів);
- «традиційний» («старий») інституціоналізм (концентрація на вивченні проблем «обмеженої раціональності» ринку та недосконалості інструментів ринкового саморегулювання господарських систем, а також на обґрунтуванні прийнятних меж, форм та засобів державного регулювання ринкової економіки);
- «сучасний» інституціоналізм («нова інституціональна теорія» або неоінституціоналізм [292; 296; 315; 318].

Слід зазначити, що досить ґрунтовну теоретичну інтерпретацію даного поняття, що була актуальною у відповідні часові та історичні рамки відображали у своїх дослідженнях та напрацюваннях представники як «класичного» та «традиційного» інституціоналізму, так і «сучасного» інституціоналізму.

Еволюція теорії інституціоналізму привела до подальшого поглиблення сутності поняття інституцій представникам неоінституціоналізму, розширивши їх склад певними нормами, зокрема:

- обмеженнями та правилами поведінки, що сформовані під впливом усталених культурних та ментальних норм, традиціями та звичаями (неформальні інституції);
- нормами та правилами, закріпленими законодавчо і підлягаючими контролю (формальні інституції);
- організаціями та структурами, що задовольняють потреби різних ринкових суб'єктів.

Ряд вчених, зокрема Н.М. Сіренко та С.В. Сирцева пропонують розуміти під інституціями «звичаї, традиції, правила та норми соціальної поведінки, згідно з якими люди діють у різних сферах життя суспільства (у тому числі в

економічній) саме через свою причетність до інститутів», натомість інститути розглядати як «специфічні функціональні й організаційні форми колективної діяльності, що є сталими структурними утвореннями» забезпечуючи реалізацію системних функцій економіки [225].

За переконанням А.С. Шолойко та А.І. Ігнатюка «інституція – це основний об’єкт дослідження, центральна категорія й аналітичний інструмент інституціональної теорії» [313-314]. Дослідниця проблематики агрострахових відносин А.С. Шолойко зауважує, що ключове завдання інституцій реалізується через визначені рамкові обмеження, реалізацію економічної мотивації та поведінки господарюючих суб’єктів, економічних виборів, відносин і процесів, а ефективність їх функціонування залежить як від їх якості, так і від суспільності й дієвості спонукальних механізмів до їх дотримання [307-312].

За авторською позицією під інституціями доцільно розуміти набір правил та законів, що визначають та координують взаємодію суб’єктного складу агрострахового ринку.

Таким чином, деталізуючи дане трактування слід зазначити, що під інституціями слід розуміти сукупність формальних правил та норм, що закріплені у вигляді відповідних законодавчих та нормативно-правових актів, а також неформальних обмежень – у вигляді культурних традицій, правил поведінки, ментальних норм, які функціонують у агростраховій діяльності.

До формальних інституцій, згідно з якими здійснюється розвиток агрострахового ринку України, належать норми й вимоги, що містяться в національних та галузевих нормативно-правових документах, що встановлюють обмеження та вимоги до здійснення як страхової діяльності загалом так і агрострахової її складової, зокрема визначають пріоритетні напрями розвитку останніх.

До неформальних інституцій, що впливають на розвиток агрострахового ринку, належать: агрострахова культура та етика – у вигляді моральних цінностей у галузі агрострахування; довіра, як результат досвіду відносин між суб’єктами складом агрострахового ринку; неформалізовані умови та особливості договорів страхування як чинник, що зумовлює нерівні права агровиробників; застосування «ноу-хау» у агростраховуванні.

Визначення та подальше врахування дії інституцій, як формальних так і неформальних їх видів, є ключовою умовою та домінуючим фактором функціонування агрострахового ринку, а також засобом, що відтак дає можливості прогнозувати його напрями, тенденції й темпи розвитку.

Як наслідок, подальші дослідження новітніх теоретичних та методологічних аспектів розвитку агрострахових відносин передбачають інституціоналізацією означеного процесу, а відтак агростраховий ринок доцільно розглядати з позиції взаємодії інституцій, в розрізі формальних і неформальних їх видів та суб’єктного складу досліджуваного ринку, в розрізі урядових та неурядових суб’єктів, структурних та інфраструктурних їх видів.

На рис. 1.6 відображено особливості зв’язків інституціонального характеру щодо взаємодії учасників агрострахового ринку.

Інституціоналізація, як процес характеризується певною послідовністю фаз протікання, що змінюють одна одну – формально-політична → соціально-

культурну. Слід зазначити, що в наукових колах виокремлюють двоїстий характер інституціоналізації, що проявляється двофазно, з однієї сторони – формально-політична фаза та з іншої – соціально-культурна.

Фаза формально-політична має місце на початку процесу змін, на цьому етапі виникають формальні установчі акти, закони, умови, під впливом яких формуються інститути.

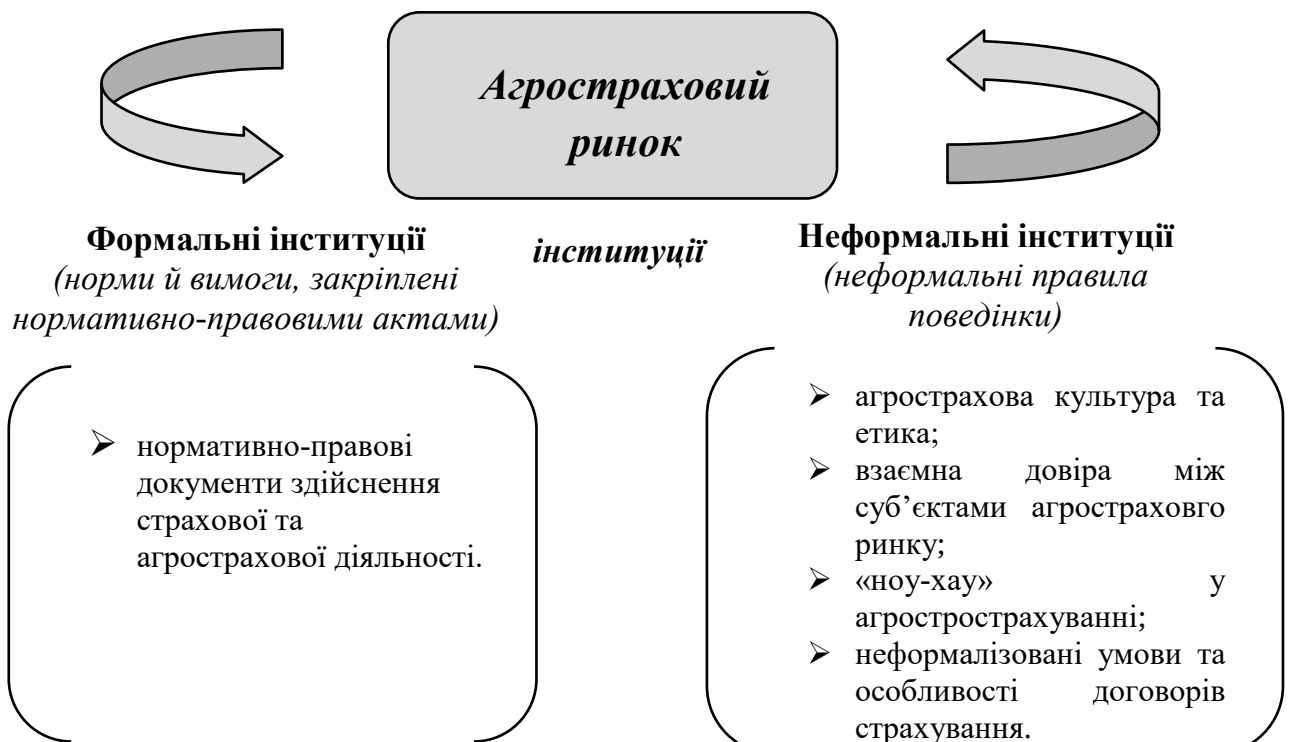
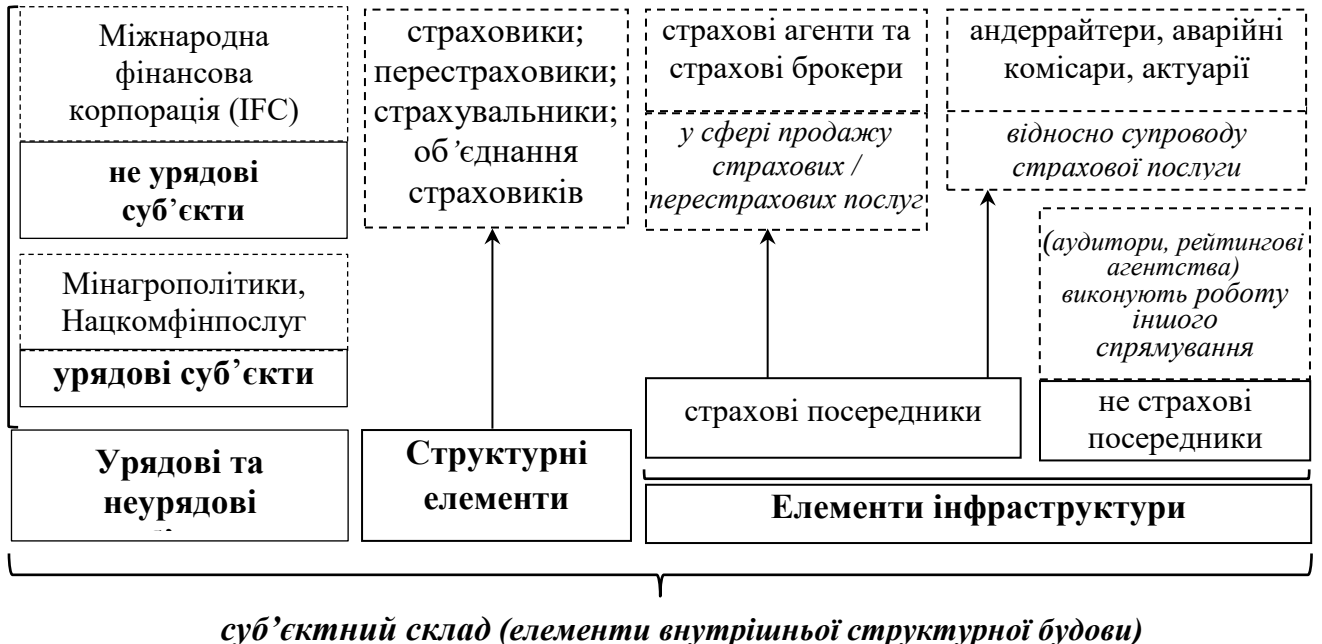

Рис. 1.6. Особливості інституціональної взаємодії учасників агострахового ринку в умовах трансформаційних процесів

[Джерело: власні дослідження автора].

У соціально-культурній фазі формується взаємне індивідуальне ставлення суб'єктного складу агострахового ринку, виникають обмеження формального,

напівформального та неформального характеру, що слугують для них своєрідним путівником дій.

Тривалість другої фази є суттєвою, вона значно перевищує першу.

Отже, саме в процесі інституціоналізації виникають і закріплюються інституції, що працюють на агростраховому ринку та відносини між ключовим суб'єктним складом – між структурними елементами, елементами посередництва та органами нагляду.

Якщо формальні вимоги були визначені та закріплені і передбачають можливість часткового виконання, то на рівні соціально-культурного формування поглядів в розрізі суб'єктів означеного ринку необхідним є зміна та функціонування впродовж суттєвого відрізка часу, що може вимірюватись десятками, а іноді і сотнями років [37-38].

Доцільно виокремити загальні риси інституціональних змін на агростраховому ринку:

- основою інституціональних змін на агростраховому ринку є постійна взаємодія інститутів і організацій в умовах конкуренції;
- конкуренція примушує страхові організації в боротьбі за місце на агростраховому ринку постійно інвестувати в знання та інновації;
- інституціональне оточення агрострахового ринку диктує тип і спрямованість знань та інновацій, з точки зору максимізації очікуваного виграшу в заданих інституціональних умовах;
- сприйняття – похідна від ментальних, розумових конструкцій гравців означеного ринку;
- тісний взаємозв'язок елементів інституціональної матриці роблять інституціональні зміни на агростраховому ринку в більшості випадків поступовими і залежними від попередньої траєкторії розвитку.

Проведений короткий аналіз інституціональних змін дає змогу зробити деякі висновки, а саме:

- ✓ домінування еволюційних процесів в інституціональних змінах;
- ✓ суттєва залежність інституціональних змін від інституціональної матриці – комбінації суспільних інституцій;
- ✓ ключова властивість еволюційних інституціональних змін – залежність від попередньої траєкторії розвитку;
- ✓ неможливість еволюції інститутів забезпечення радикальної зміни інститутів, що гальмують розвиток агрострахового ринку.

Сучасна інституціональна структура агрострахового ринку характеризується динамізмом розвитку інституцій як нормативно-правової направленості (формальні обмеження), так і морально-етичного спрямування (неформальні обмеження), їх безперервною трансформацією, зміною конфігурації і перебалансуванням сил впливу та конкуренції. Особливо це стосується неформальних інституцій, зокрема в частині трансформацій таких її складових як інновації на агростраховому ринку, що проявляється через процес діджиталізації агрострахування, появою нових інноваційних продуктових пропозицій на досліджуваному ринку, а також функціонування ключових суб'єктів ринку в умовах трансформації (переформатування страхових компаній та їх постійна зміна, агровиробників та страхових об'єднань, що функціонують та змінюються в «ногу з часом»). Ключові критерії формування інституціональної спроможності суб'єктів агрострахового ринку в умовах трансформаційних процесів відображено на рис. 1.7.

Рис. 1.7. Ключові критерії формування інституціональної спроможності суб'єктів агрострахового ринку в умовах трансформаційних процесів
[Джерело: власні дослідження автора.]

Визначення та подальше врахування дії інституцій, як формальних так і неформальних їх видів, є ключовою умовою та домінуючим фактором функціонування агострахового ринку, а також засобом, що відтак дає можливості прогнозувати його напрями, тенденції й темпи розвитку в умовах трансформаційних процесів.

Як наслідок, подальші дослідження новітніх теоретичних та методологічних аспектів розвитку агострахових відносин передбачають інституціоналізацію означеного процесу, а відтак агостраховий ринок доцільно розглядати з позиції взаємодії інституцій, в розрізі формальних (законодавчі норми та правила страхування) і неформальних (етичні та культурні норми) їх видів та суб'єктного складу досліджуваного ринку, в розрізі урядових та неурядових суб'єктів, структурних та інфраструктурних їх видів.

Дослідження теоретичних підходів щодо функціонування агострахового ринку та здійснена їх наукова оцінка дає можливість перейти до розгляду специфіки ризиків, а також особливостей управління ними у аграрному секторі економіки.

1.2. Ризики та їх видова сукупність у агостраховій індустрії

Серед різноманітних видів діяльності людини існують такі, на які одночасно впливає велика кількість ризиків. Одним із них являється аграрний сектор економіки, ведення якого супроводжується поєднанням різноманітних факторів як природного, так і антропогенного характеру. Це специфічна сфера, ефективність якої залежить від наявності матеріальних, фінансових та людських ресурсів, а процеси, відбуваються в умовах мінливого навколишнього середовища.

Дослідженням ризиків, що властиві агровиробництву присвячені роботи цілої низкою як вітчизняних, так і зарубіжних вчених та практиків. Серед українських авторів, що займаються даною проблематикою слід виокремити таких вчених як: О.М. Віленчук [30], Н.А. Герасименко та О.В. Жемойда [39], Г.О. Гудзь [42-44], Б.С. Гузар [45], Л.М. Гутко [46], О.М. Деркач [47], В.В. Дранус [49-51], О.М. Лобова [60-61], М.Й. Малік [70-71], Г.В. Мамонова [72], О.В. Марценюк-Розарьєнова [75], О.О. Непочатенко [87-89], Ю.В. Улянич [5], А.С. Шолойко [307-308] та ін.

Варто зазначити, що праці зарубіжних вчених присвячені досить широкому колу питань пов'язаних із дослідженням ризиків, що притаманні агровиробництву, їх особливостей, а також методів управління останніми [364; 367; 369; 381; 391].

Приналежність України до зони ризикового землеробства зумовлює у значній мірі залежність результатів діяльності агровиробників від впливу погодних факторів. Адже в Україні стають все більш відчутними наслідки глобальної зміни клімату. У багатьох регіонах це обмежить продуктивність агросектору – одного з найважливіших секторів економіки України. Як

наслідок, в результаті такої системності ризиків збитків може зазнати одночасно велика кількість агровиробників.

З огляду на це, на даному етапі питання дослідження ризиків, притаманних агросектору, їх специфіки та методів управління останніми вимагає дедалі більш посиленої уваги.

Агровиробництво вирізняється високим ступенем ризиків. Це пов'язане з тим, що воно є сферою діяльності, на успішність якої значною мірою впливають різноманітні погодні та кліматичні фактори, дію яких у багатьох випадках контролювати не можливо.

Більшість дослідників акцентують увагу на тому, що «ризик» – поєднання ймовірності та наслідків настання несприятливих подій [252-253]. Також досить часто «ризиком» називають безпосередньо певну подію, здатну принести збиток [263; 273].

Ризик завжди передбачає імовірнісний характер результату, при цьому в основному під терміном «ризик» найчастіше розуміють ймовірність отримання несприятливого результату (втрат), хоча його можна описати і як ймовірність отримати результат, відмінний від очікуваного. У цьому сенсі стає можливим говорити і про ризик збитків, і про ризик надприбутків [247; 257-258]. У даному контексті слід зазначити, що у науковій літературі дослідження ризику тісно пов'язане з розвитком теорії ймовірностей.

Загалом усі ризики, на які наражається агровиробництво, можна поділити на шість основних видів.

1. Виробничі ризики – це ризики недоотримання продукції через екстремальні погодні умови, хвороби або технологічні зміни. Відмінною рисою сільськогосподарського виробництва, якщо порівнювати його з іншими видами виробництва, є те, що кінцевий результат визначається великою кількістю комбінацій використання ресурсів різної якості та кількості (таких, як посівний матеріал, добрива, засоби захисту рослин) та різноманітних погодних умов, наявності шкідників, бур'янів та інших факторів [280]. Отже, виробничі ризики сільськогосподарського виробництва є численними та різноманітними, а тому управляти ними досить складно. Серед найбільш небезпечних погодних ризиків слід назвати посуху, вимерзання, повінь, тривалі дощі в період сівби або під час збирання врожаю, сильний вітер, град та ін. Щодо технологічних змін, то їх впровадження, з одного боку, несе ризики скорочення виробництва у короткостроковій перспективі, проте з іншого – відмова від їх впровадження створює ризик втрати конкурентоздатності в майбутньому.

2. Ринкові ризики – це ризики недоотримання доходу від виробництва продукції через умови та обставини, що склалися на ринку. Насамперед тут йдеться про ціни на ресурси та готову продукцію. Так, зокрема, ціни на паливо, добрива та засоби захисту рослин можуть коливатися в результаті зміни попиту та пропозиції як на сільськогосподарську, так і на іншу продукцію, а також як результат коливання обмінного курсу та обсягу виробництва цієї продукції у світі [274].

3. Фінансові ризики – це ризики недоотримання продукції через недостатню спроможність сільськогосподарського підприємства (часто тимчасову) вкладати кошти у процес виробництва. Відмінною рисою

сільськогосподарського виробництва є його циклічний характер та прив'язка до сезону. Загалом, сільгоспвиробник може генерувати річний дохід, цілком достатній для того, аби його господарство було прибутковим [333]. Проте коливання цього доходу протягом року може призводити до тимчасової неплатоспроможності.

4. Політичні ризики – це ризики недоотримання продукції через реалізацію політичних рішень уряду. Ці зміни можуть, зокрема, стосуватися охорони оточуючого середовища, правил ведення бізнесу, здійснення фінансових операцій, виконання міжнародних договорів та програм державної підтримки[327]. Аграрний сектор є таким, для якого політичні ризики є досить вагомими.

5. Юридичні ризики – це ризики, спричинені складністю та змінами у законодавстві та договірній базі. Наприклад, на сільгоспвиробників можуть бути покладені певні зобов'язання внаслідок деградації довкілля, забруднення атмосфери, зміни прав власності та ін. [250; 254].

6. Ризики, спричинені людським фактором – це ризики втрати працівника або зменшення його працездатності внаслідок смерті, травми або хвороби [217]. До цього типу ризиків можна також віднести інші особисті негаразди, такі, як, зокрема, розлучення.

Агровиробництво піддається впливу ризиків різної видової сукупності, що в кінцевому підсумку можуть позначитися на результатах його діяльності.

Дана ситуація виникає з таких причин:

- агровиробництво є видом діяльності, що характеризується специфікою її провадження – здійснюється «під відкритим небом» та, як наслідок, є вразливим до природних явищ, що в окремих випадках можуть носити катастрофічний характер;

- як і інші господарські операції, агровиробництво піддається впливу ринковим коливанням (пов'язаними з внутрішнім і зовнішнім ринком) та трансформаціям (в першу чергу це пов'язано із змінами цін на продукцію з яскраво вираженим сезонним характером та додатковими витратами, особливостями структури, асортименту та обсягами виробництва);

- агровиробництво піддається впливу ризиків, що притаманні політичному (особливості державної політики та політичного курсу), економічному (в розрізі макро- та мікроекономічному рівнях (зміна кон'юнктури ринку, правила, валютні курси, дозволи на експорт та імпорт) та соціальному середовищу (соціальні конфлікти різного характеру).

Проведення сучасної та ефективної аграрної економіки в країні вимагає своєчасного виявлення вищезокреслених проблем та, відповідно, швидкого і адекватного реагування на них.

Небезпеки, як правило, класифікуються з точки зору їх інтенсивності (шкоди, яку вони завдають) та частоти. На рис. 1.8 відображено частоту (в розрізі трьох можливих рівнів) та інтенсивність (також три рівні) несприятливих подій, а також наслідки їх взаємного накладання.

Із рис. 1.8 можна зробити висновок, що виробники спроможні керувати ризиками, пов'язаними з подіями незначної інтенсивності та низької частоти,

натомість у випадках настання несприятливих подій, що носять високочастотний характер катастрофічної інтенсивності ризику виходять за межі керованості та є, відповідно, некерованими.

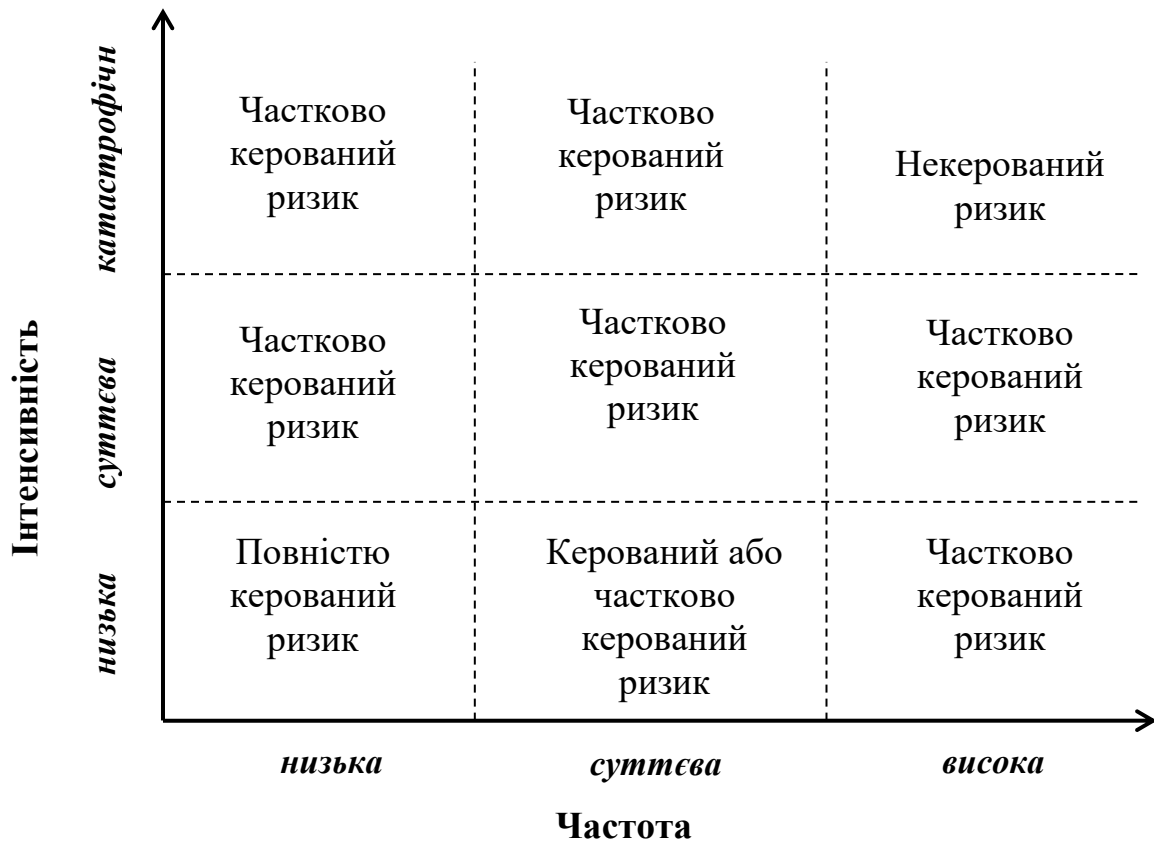

Рис. 1.8. Оцінка ризиків з позиції інтенсивності та частоти настання несприятливих подій і наслідків їх взаємного накладання
[Авторське узагальнення].

За умови виникнення менш серйозних комбінацій ступеня інтенсивності та частоти настання несприятливих подій виробники мають принаймні один або декілька варіантів (беручи на себе ризик, розробляючи заходи щодо його нівелювання або зниження, передаючи його) щодо мінімізації негативних наслідків і можливості подальшого продовження виробничої діяльності.

Важливим аспектом оцінки ризику є не тільки його ідентифікація, а й розробка заходів щодо його нівелювання, або зниження. Існує цілий ряд стратегій управління ризиками, спрямованих на зменшення їх негативного впливу на доходи сільськогосподарського виробництва. Останні можна поділити на дві основні групи (рис. 1.9).

Найбільш дієвим інструментом управління ризиком в агросекторі є страхування. Воно являє собою систему економічних відносин щодо захисту майнових інтересів фізичних і юридичних осіб при настанні певних подій.

Слід зауважити на тому, що сучасна наукова література характеризується наявністю своєрідної дискусійної паралелі щодо понять сільськогосподарського та аграрного страхування.

Г.О. Гудзь, говорячи про розуміння суті сільськогосподарського страхування в класичному вимірі, зазначає, що останнє «зводиться до

інтерпретації його як системи економічних відносин між конкретними господарюючими суб'єктами, де з одного боку виступають страховики – фінансово-кредитні установи, а з іншого – страхувальники: сільськогосподарські підприємства, орендарі та фермерські господарства, які за певну плату передають свої ризики майнових і фінансових втрат в сільськогосподарській діяльності з метою отримання відшкодування за настанням страхової події» [40, с. 220].

Рис. 1.9. Ключові стратегії управління ризиками у агровиробництві
[Авторське узагальнення].

Іншу сторону даної дефініції відображає науковець Т.Д. Кривошлик, зазначаючи, що сільськогосподарське страхування «характеризується комплексністю, оскільки включає в себе страхування врожаю культур і багаторічних насаджень, тварин, машин, будинків, транспортних засобів, насіння, готової продукції, відповідальності товаровиробників тощо» [56, с. 196]. Водночас, аналіз страхових термінів, що використовуються щодо аграрного сектору економіки, підтверджує існування досить різноманітних

трактувань означеної економічної категорії. Так, нормативно-правова документація здебільшого інтерпретує означену дефініцію в якості страхування сільськогосподарської продукції [189-190; 192] і страхування аграрних ризиків [193], а також в нормативних документах використовуються такі поняття, як: страхування сільськогосподарських культур, страхування посівів, страхування сільськогосподарських товаровиробників, страхування врожаю тощо.

Натомість, суттєвого поширення термін «аграрне страхування» або «агροстрахування» набув у світовій агροстраховій індустрії, зокрема у тих країнах, що характеризуються потужною та розгалуженою системою інфраструктурного забезпечення агροстрахового захисту та передбачає ефективну взаємодію ключових суб'єктів агροстрахового ринку з державною участю переважно у форматі приватно-державного партнерства щодо управління найрізноманітнішого спектру ризиків аграрного сектору економіки.

У даній роботі вважаємо за доцільне використовувати термін «агροстрахування» зважаючи на практику розвинутих зарубіжних країн та перспективи подальшого розвитку вітчизняного агροстрахового ринку. Дефініції агροстрахування, що найбільш вдало з авторської позиції розкривають його суть узагальнено та представлено на рис. 1.23 в параграфі 1.3 роботи.

В Україні цей інструмент мінімізації виробничих ризиків досі залишається не надто запитаним агровиробниками.

Страхування (його різні види) може бути використане для протидії різним видам ризиків. Зокрема, страхування майна (будівель, сільськогосподарської техніки, поголів'я тварин) від пожежі, крадіжки дозволяє передати ці ризики іншим суб'єктам. Страхування врожаю культур дозволяє протидіяти виробничим ризикам.

Водночас, не всі ризики, які загрожують сільськогосподарському підприємству, належать до категорії страхових ризиків, тобто таких, які страхові компанії на суто ринкових умовах готові приймати на страхування.

Існують такі ознаки страхового ризику:

1) ймовірність настання ризику можливо виміряти (для цього потрібні якісні дані та за якомога довший період часу);

2) можливо встановити причинно-наслідковий зв'язок між настанням ризику та збитком;

3) ризик є об'єктивним (ні настання ризику, ні обсяг завданого збитку не залежать від волі страхувальника або іншої зацікавленої особи);

4) ризик є незалежним (не є системним).

Специфіка виробничих ризиків, притаманних агровиробництву, є такою, що дуже часто ці ризики не можуть бути віднесені до категорії страхових ризиків, оскільки вони не відповідають наведеним вище ознакам. Наприклад, такий ризик, як посуха, може спричинити загибель сільськогосподарських культур на великій території та одночасне звернення за відшкодуванням великої кількості господарств [300-301]. Отже, він є системним і не відповідає четвертому критерію щодо незалежності страхового ризику. Страховий захист від посухи найбільше цікавить страхувальника, але страховики остерігаються приймати цей ризик на страхування. Якщо приймати такі ризики на

страхування на виключно ринкових засадах, то вартість такого страхування для агровиробництва буде надто високою.

Загальна характеристика ризиків в рослинництві

Крім того, специфічна характеристика ризику в сільському господарстві полягає в тому, що і тварини, і сільськогосподарські культури належать до живої природи, що зумовлює об'єктивну необхідність у виокремленні ризикових факторів, притаманних цій сфері (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Ризикові чинники та фактори у агровиробництві*

Чинники	Фактори	Джерела виникнення	Наслідки	Можливість страхування	Вид страхування
Природні	Природно-кліматичні	Зміни клімату та вплив природних явищ на ведення та результати діяльності в сільському господарстві	Від середніх до катастрофічних	Так	Страховання погодних ризиків
Антропогенні, природні	Виробничі	Супроводжують процес вирощування сільськогосподарської продукції, агротехнічні вимоги, використання науково-технічного прогресу, забезпечення технікою	Малі, незначні, середні	Ні	-
Антропогенні	Інституційні та політичні	Зміни в законодавчому полі пов'язані із укладанням Міжнародних угод, застосування адміністративних інструментів державного регулювання	Середні-великі	Ні	-
Антропогенні	Фінансово-економічні	Пов'язані із рівнем фінансового забезпечення галузі, наявністю державної фінансової підтримки, коливанням цін та особливостями ціноутворення і оподаткування, впливу зовнішньо-економічних факторів (коливання курсу)	Середні-великі	Так (частково)	Хеджування, страхування кредитних ризиків
Антропогенні	Особисті	Пов'язані з діяльністю людини (моральна загроза, антиселекція, асиметрія інформації), в тому числі зі здоров'ям та працездатністю	Малі, незначні, середні	Так (частково)	Страховання життя

*Узагальнено автором за даними джерел 302; 306; 319-320.

Вплив тих чи інших ризиків на галузь залежить від безпосередньої спеціалізації підприємства (в рослинництві – овочівництво, плодівництво,

картоплярство, буряківництво, кормовиробництво, зернове господарство, насінництво тощо; в тваринництві – м'ясне та молочне скотарство, свинарство, птахівництво, вівчарство тощо). З точки зору оцінки ступеня ризикованості, найвищим рівнем в сільському господарстві може характеризуватись процес вирощування сільськогосподарських культур. Даному виду діяльності притаманна сезонність виробництва, а також значна залежність від природно-кліматичних коливань, оперативних змін.

Зрозуміло, що не всі чинники піддаються довгостроковим перспективним прогнозам (наприклад, природно-кліматичні), однак часто саме вони мають найбільший вплив на отримання продукції, а отже і фактичні результати. Крім того, підсумки ми переважно підводимо лише наприкінці сезону або ж календарного року, в той час як виробничі витрати сільськогосподарське підприємство несе протягом всього виробничого циклу, тому варто звернути увагу на те, що традиційні інструменти уникнення касових розривів (інтенсифікація, логістика тощо) для даного виду діяльності не мають відповідного позитивного впливу.

Вплив кліматичних змін на розвиток аграрного виробництва

Масштабні погодні катаклізми є суттєвою перепорою з якою доволі часто зіштовхуються українські агровиробники, що носять загальнонаціональний або регіональний характер. Причому слід відмітити, що їх частота останніми роками значно посилилась.

Наслідки глобальної зміни клімату стають все більш відчутними в Україні. Загрози аграрному сектору економіки України спричинені кліматичними змінами згруповано на рис. 1.10.

часті зміни погоди (тепла погода змінюється різким та тривалим похолоданням); заморозки	зміни клімату	значні періоди спеки; повна відсутність опадів
Весна		Осінь
негативний вплив на процес вегетації рослин	загроза	зрив осінньої посівної кампанії
періоди спеки із тривалим зависанням температури на критичній межі; повна відсутність опадів	зміни клімату	температурні перепади зимового періоду (можливість появи льодової кірки)
Літо		Зима
недобір врожаю	загроза	можливість значних втрат посівів озимих культур

Рис. 1.10. Загрози аграрному сектору економіки України спричинені кліматичними змінами
[Авторське узагальнення].

У багатьох регіонах підвищення температури та посухи можуть стати чинниками, що в кінцевому підсумку обмежать продуктивність сільського господарства – одного з найважливіших секторів економіки України.

Водночас, слід звернути увагу на те, що в зональному розрізі ризикові явища пов'язані із вирощування сільськогосподарських культур суттєво різняться (табл. 1.2).

Таблиця 1.2

Основні ризики вирощування сільськогосподарських культур в зональному розрізі України*

Природна зона України	Особливості регіонального наповнення та розташування	Частина регіону	Домінуючі ризиками вирощування сільськогосподарських культур
Українське Полісся	Рівненська, Волинська (за винятком крайніх південних частин двох цих областей), Житомирська (окрім південних районів), північні райони Київської та Хмельницької областей		зливи (надмірне перезволоження)
	<i>північна частина країни</i>		
Український лісостеп	Черкаська, Вінницька, Полтавська, частково Хмельницька та Кіровоградська області	східна частина	град, вимерзання, засуха, пожежі
		центральна частина	вимерзання, засуха і град
	<i>центральна частина країни</i>	західна частина	град й приморозки
Український степ	Одеська, Миколаївська, Херсонська, Дніпропетровська, Запорізька, Донецька, Луганська області, південні частини Кіровоградської і Харківської областей	північна частина	зливи, засуха і пожежі
		південна частина	засуха, пожежа, зливи з градом
	<i>південна та східна частина країни</i>		
Українські Карпати	Закарпатська, Львівська, Івано-Франківська та Чернівецька області		зливи (надмірне перезволоження – найвологіша частина країни)
	<i>західна частина країни</i>		

*Авторське узагальнення.

Така ситуація зумовлює високий рівень невизначеності аграрного бізнесу, підвищує вартість кредитів без яких аграрне виробництво неможливе та збільшує частку їх неповернення.

Узагальнюючи викладене, варто констатувати той факт, що традиційно південь і схід країни потерпають від посухи, натомість північ та захід – від надмірних опадів (за багаторічною узагальненою інформацією метеорологічних служб). Однак нові виклики залишають свій відбиток і на регіональній переорієнтації ризикових явищ щодо вирощування сільськогосподарських культур. Так, сезон 2019 р. виявився атиповим: північні та західні частини країни, що традиційно є достатньо зволоженою її частиною потерпали від нестачі вологи, натомість південні та східні, що традиційно є посушними – від надмірних опадів в період збирання врожаю.

Розподіл сільськогосподарських ризиків різняться й за інтенсивністю їх впливу в регіональному розрізі (табл. 1.3).

Таблиця 1.3

Особливості регіонального групування за інтенсивністю впливу сільськогосподарських ризиків*

Показник	Основні групи за інтенсивністю впливу сільськогосподарських ризиків		
Групи	I	II	III
Інтенсивність впливу сільськогосподарських ризиків	низька	середня	висока
Частка загибелі посівів	> менша 4 %	коливається в межах 4-6 %	< 6 %
Регіональна охопленість	Запорізька, Чернігівська, Волинська, Рівненська, Херсонська, Полтавська, Одеська, Миколаївська області	Закарпатська, Львівська, Луганська, АР Крим, Київська, Донецька, Черкаська, Кіровоградська, Дніпропетровська області	Івано-Франківська, Харківська, Чернівецька, Вінницька, Хмельницька, Тернопільська, Сумська, Житомирська області

*Авторське узагальнення.

Узагальнюючи інформацію, що подана в табл. 1.3 варто відмітити, що інтенсивність впливу агроризиків в регіональному розрізі країни різняться: найбільшою вона є на переважно в західному регіоні, помірним значенням відзначається в центрі та низьким – на південному сході.

Характеристика несприятливих погодних явищ, що можуть викликати загибель або ушкодження рослин

На території України втрати врожайності від несприятливих погодних умов сягають в середньому близько 58 %, а при поєднанні кількох

несприятливих явищ, як це спостерігалось взимку 2002-2003 років, сягати й значно більших величин (втрати склали 70 % посівів озимих культур) (рис. 1.11).

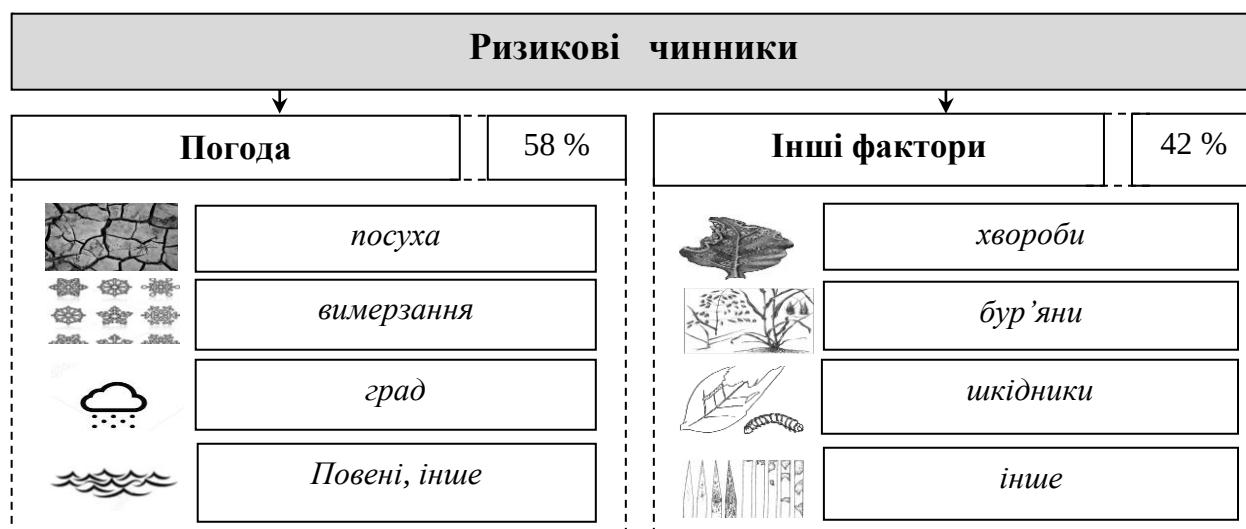

Рис. 1.11. Ключові ризикові чинники, що здійснюють вплив на врожайність сільськогосподарських культур
[Авторське узагальнення].

Для класифікації ризиків, що виникають на кожному етапі виробництва продукції рослинництва і можуть мати безпосередній вплив на результат ризикові фактори доцільно згрупувати у три групи (рис. 1.12).

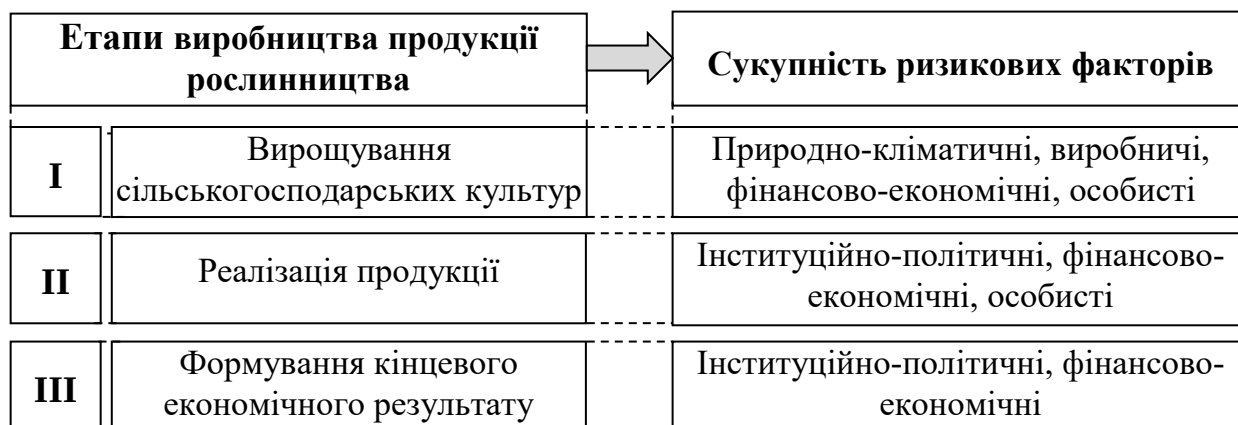

Рис. 1.12. Особливості класифікації ризиків у рослинництві з урахуванням етапів виробництва
[Авторське узагальнення].

Крім того, оскільки всі етапи проходять за безпосередньою участю людини, варто зазначити, що саме її діяльність викликає три основні загрози, що присутні при реалізації страхових відносин в сільському господарстві, а саме: асиметрія інформації, моральна загроза та антиселекція.

Ризик асиметрії інформації полягає в тому, що сільськогосподарський виробник завжди знає більше про своє господарство, ніж представник страхової компанії, тому при страхуванні вимагається розширений список документів, на основі яких приймається рішення про надання страхових послуг [103; 108; 207].

Моральна загроза може проявлятися в зміні поведінки сільгоспвиробника стосовно застрахованого об'єкта, умисному (не умисному) порушенні агро-технологій, здійсненні (не здійсненні) запобіжних заходів, недотриманні протипожежних правил тощо.

Антиселекція в основному проявляється тоді, коли страхується не весь масив культури, а лише його частина. Цей ризик пов'язаний з ризиком асиметрії інформації, адже для страхування можуть бути запропоновані поля, що по своїй продуктивності можуть бути гірші, ніж інші поля в господарстві. Цей ризик також виникає за умови обов'язковості страхування певної частини посівів.

У зерновому господарстві України провідне місце належить озимим зерновим культурам, від їх успішної перезимівлі залежать обсяги весняних польових робіт, урожайність та валовий збір зерна. Перезимівля зимуючих культур найбільше залежить від метеорологічних факторів.

Основними причинами загибелі та пошкодження озимини в умовах України є вимерзання, випрівання рослин під товстим шаром снігового покриву, ушкодження сніговою плісінню, випирання та розрив кореневої системи. Ступінь та наслідки впливу несприятливих умов зимового періоду значною мірою залежать від стану посівів на час припинення вегетації восени.

Більш детально розвиток страхових послуг в аграрному секторі економіки в умовах трансформаційних процесів здійснено в наступному параграфі роботи, де акцент здійснений на характеристиці напрямів трансформації агрострахового ринку загалом та зумовлених глобалізаційними процесами, зокрема.

1.3. Генезис та еволюція страхових послуг в аграрному секторі економіки

Теорія і практика господарювання свідчать, що сільське господарство входить до переліку найбільш важливих напрямів світової економіки, оскільки є виробником аграрної продукції, а значить базисом формування і стабілізації системи світової продовольчої безпеки. Тому, в умовах становлення нової соціально-економічної системи – глобалізму, вирішення проблеми цієї безпеки на глобальному рівні має бути основним завданням урядів усіх країн.

Останніми десятиріччями функціонування українського агросектору характеризується істотними системними особливостями та структурними зрушеннями. Насамперед, це пов'язано із значною капіталізацією та концентрацією агровиробництва, стрімким виходом України на світовий продовольчий ринок та об'єктивним її позиціонуванням як одного із найбільших виробників продовольства в Європі й світі, модернізацією основних засобів і технологій, оптимізацією зайнятості в агросекторі.

Динаміка розвитку сучасної світової економіки характеризується визначальними особливостями, до яких належать: значний вплив глобалізаційних процесів на національні ринки, уніфікація технічних стандартів і внутрішніх споживчих уподобань відокремлено від національної, релігійної, культурної та соціальної специфіки. Український аграрний сектор

також не ізольований, а пронизаний мережею зв'язків як із українськими контрагентами, так і з глобальним економічним середовищем.

Оцінка впливу глобалізаційних процесів на розвиток національних економік та окремих секторів є предметом дискусій і численних досліджень з різноплановими, а часом і діаметрально протилежними висновками.

З цього приводу варто виділити праці іноземних науковців [337; 342-343; 354-356].

Світові агропродовольчі системи були трансформовані процесом глобалізації, в якому відбувалася більш тісна функціональна інтеграція економік світу, підтримувана Інтернетом, зростання транснаціональних корпорацій і усунення багатьох бар'єрів для торгівлі та інвестицій. Ці питання досить детально досліджені зарубіжними науковцями, зокрема такими як: Г. Глоубер (Glauber J.) [348; 350], П. Хазел (Hazell P.) [352], О. Махуел (Mahul O.) ([358], П. Морган (Morgan P.) [361] та ін.

Таким чином, глобалізація стала важливим аспектом функціонування сучасної світової системи, однією з найвпливовіших сил, що визначають подальший розвиток людства (399-400; 395). Вона охоплює всі галузі суспільного життя, включаючи економіку, політику, соціальну сферу, культуру, екологію, безпеку; впливає на виробництво товарів і послуг, використання робочої сили, інвестиції, технології. Аграрний сектор теж знаходиться під впливом глобалізації, міжнародного руху капіталів, робочої сили, діяльності транснаціональних корпорацій. Тому подальші організаційно-управлінські зміни та реформи в існуючій системі господарювання вбачається доцільним здійснювати з огляду на дослідження й осмислення впливу глобалізації на розвиток сільського господарства України.

Зокрема, у аграрному секторі економіки глобалізаційні процеси характеризуються посиленням взаємозалежності країн світу щодо продовольчого забезпечення, ролі сільського господарства в цілому, а також зростанням кількості та якості страхових послуг для агросектору.

Проте в наукових публікаціях недостатньо висвітлено вплив глобалізації на окремі галузі народного господарства, зокрема, не сформовано єдиної думки щодо наслідків її впливу на вітчизняний аграрний сектор, не визначено напрями та не обґрунтовано перспективи його розвитку в цих умовах.

Сільське господарство є первинним сектором для багатьох країн, що дозволяє якнайкраще використати земельні багатства держав. Як правило, цей сектор має більш важливе значення в країнах, що розвиваються, ніж у промислових та розвинених. Останнім теж треба забезпечувати продуктами своє населення, водночас для передових економік це тільки незначний компонент їх потужності, оскільки вони мають набагато більші загальні надходження.

Збільшення чисельності світового населення (особливо зростання кількості міського населення в світі) і зростання світового доходу на душу населення стали позитивними факторами підвищення світового попиту на продукти харчування. Ще донедавна у світі переважало сільське населення. Водночас у 2008 р., за даними ООН, вперше в історії кількість жителів міст перевищила кількість жителів сільських районів (Додаток А, рис. 1).

Процеси урбанізації охоплюють увесь світ, однак рівні її прояву різні. Найбільш урбанізованим серед регіонів світу є нині Австралія, де частка міського населення становить 90 %. Високо урбанізованими є також Північна Америка (80 %) і Латинська Америка, включаючи Карибський басейн (78 %). їм поступається Європа, де 73 % населення проживає в містах (Додаток А, рис. 2). Ще більше відстають за рівнем урбанізації Азія і Африка, де проживають відповідно 30-40 % і близько 39 % городян [370-371].

Міське населення Землі продовжує зростати. Очікується, що особливо швидкими темпами будуть відбуватися процеси урбанізації в країнах, що розвиваються. Передбачається, що наступні десятиліття Африка і Азія переживатимуть процес швидкої урбанізації і на їхню частку припадатиме 80 % приросту міського населення в країнах, що розвиваються [389; 395]. Однак для них, як і раніше, будуть характерні значно нижчі рівні урбанізації, ніж для високо розвинутих країн.

Частка міського населення в Україні суттєво превалює над сільським населенням становлячи у 2018 р. 70 % (29,5 млн осіб) (рис. 1.13). Водночас, слід зазначити, що така тенденція – домінування міського населення над сільськими мешканцями зберігається в Україні починаючи з 1993 р.

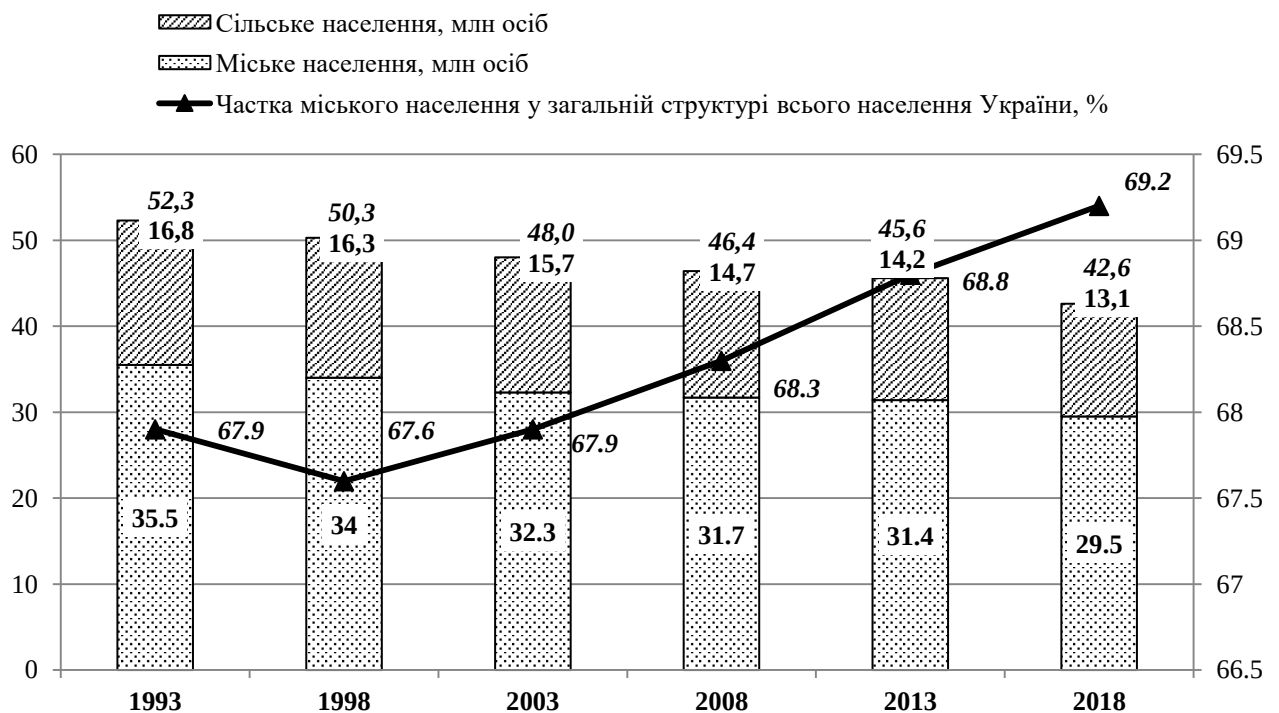

Рис. 1.13. Чисельність населення України в розрізі сільського та міського

[Джерело: побудовано автором за даними 222; 224].

Таким чином, населення планети швидко урбанізується, концентруючись навколо головних планетарних місць тяжіння, причому темпи цього процесу найвищі саме для найбільших міських агломерацій. Рівень урбанізованості населення планети становить 54,9 % населення країни (станом на 2018 р.), темпи зростання частки міського населення – 1,84 % (оцінка тренду на 2020 р.).

Відтак, зростання чисельності світового населення (зокрема міської його частини) зумовлює суттєве зростання масштабів агровиробництва. Причому проведена паралель між світовою та українською тенденцією щодо структурних особливостей міського та сільського населення свідчить про їх схожість, тобто домінування міських жителів над сільськими.

Український агросектор сьогодні залишається одним із найбільш перспективних та активних секторів розвитку української економіки, що забезпечує державі провідні позиції як на світовому глобальному продовольчому ринку, гаранта світової глобальної продовольчої безпеки так і прибутки й внутрішнє економічне зростання.

Наразі аграрний сектор економіки на 42 % формує валютно-експортну виручку України (вітчизняний експорт у 2017 р. сягнув рівня 36,4 млрд дол. США, з яких на аграрну продукцію приходилось 15,2 млрд дол. США).

Зовнішня торгівля відіграє важливу роль в економіці України. Починаючи з 2006 р. частка продукції АПК у структурі експортної виручки України характеризувалась сталою тенденцією до зростання: з 12 % у 2005 р до 40 % у 2018 р., тобто збільшення аналізованого показника за досліджуваний період відбулося майже в 4 рази (рис. 1.14). Проте варто зазначити, що основу українського аграрного експорту все ще становить експорт сировини, а саме продукція рослинного походження – пшениця, кукурудза, ячмінь та соєві боби. Частка цієї продукції у структурі становить порядку 55 %.

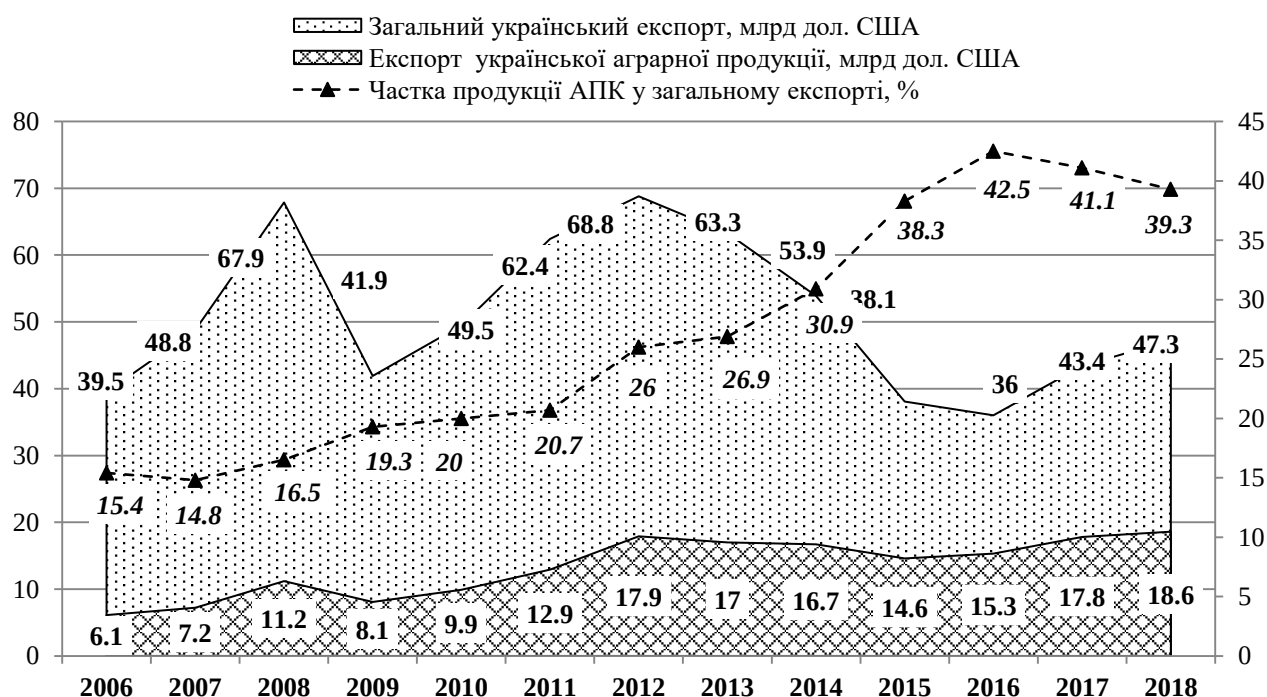

Рис. 1.14. Особливості експорту української аграрної продукції у 2005-2018 рр.

[Джерело: Global Mutual Market Share (2018). The global insurance market share as held by mutual and cooperative insurers. URL: <http://www.icmig.org> (last accessed: 01.04.2019)].

Окрім того Україна увійшла в десятку головних експортерів сільськогосподарської продукції в країни Євросоюзу і займає восьме місце. На рис. 1.16 відображені найбільш та найменш розвинені країни Європи в галузі

сільського господарства. Як видно з даних аналізованого рис. 1.15 Україні належить 8 позиція серед європейських флагманів агровиробництва.

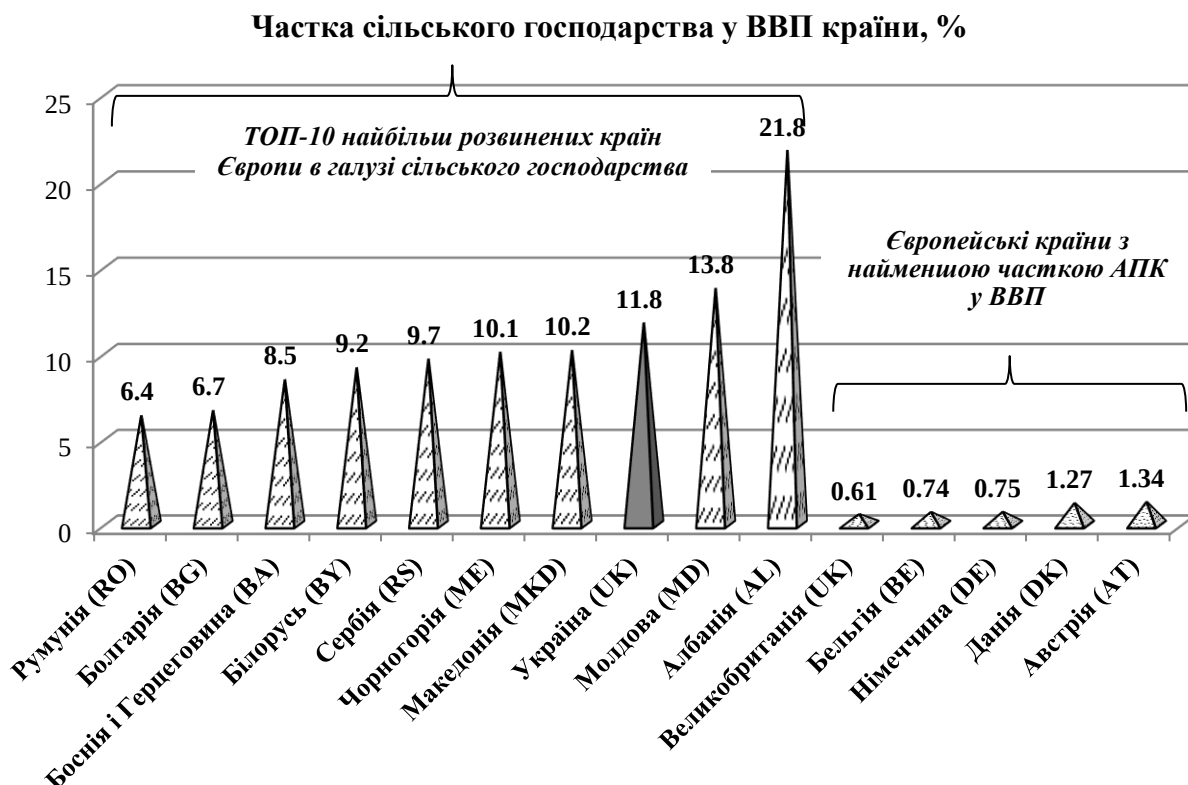

Рис. 1.15. Частка сільського господарства у ВВП країн Європи у сфері сільськогосподарського виробництва (2018 р.)

[Джерело: Risk Management and Agricultural Insurance Schemes in Europe / M. Bielza Diaz-Caneja, C. G. Conte, F. J. Gallego Pinilla, J. Stroblmair. URL: http://www.ec.europa.eu/.../jrc_reference_report_2009_09 (last accessed: 04.07.2019)].

В економіках різних країн сільське господарство займає різний відсоток. Наприклад, у США це трохи більше 1 %, в Індії – 13 %, у Китаї – 9 %. Як правило, цей показник відображає рівень розвитку країни. Чим вона розвиненіша, тим менший відсоток займає сільське господарство. І навпаки. Український показник досить великий – близько 12 % [98; 248]. Це говорить про те, що економіка України значною мірою покладається на сільське господарство. Як наслідок, державна політика повинна бути дуже зваженою щодо підтримки агросектору, адже він формує суттєву частину доходу.

Водночас, сільськогосподарське виробництво в Україні базується в першу чергу не стільки на його високій продуктивності, скільки на великих площах сільськогосподарських угідь. Частка орних земель (від загальної площі земель) в Україні є суттєвою та наближається до рівня 54 %. Аналізуючи Європейські країни в розрізі даного показника, слід зазначити, що лише в Молдові (54,5 %) та Данії (52,6 %) він є близьким за значенням до українського. Середньоєвропейське значення даного показника – 26 %. Найменша частка орних земель – у Австрії (майже 17 %), Боснії і Герцеговині (20 %) та Македонії (22 %). У високо розвинутих європейських країн, зокрема Франції, Німеччині та Великобританії розорано близько третини земель (Додаток Б, рис.

1). Українське значення частки орних земель з превалюванням за половину від загальної площі земель на фоні показників деяких країн світу є найбільшим (рис.). Лише у Нігерії та на Кубі розорано близько третини земель, у США та на Ямайці – майже 20 % (Додаток Б, рис. 2), у Японії та Мексиці – близько 12 %. У всіх інших країнах величина аналізованого показника не перевищує 7 %.

Позитивна динаміка розвитку агровиробництва протягом останніх років зумовлена в основному тандемом двох ключових факторів: провадженням ефективних інноваційних технологій та наявністю порівняно сприятливих погодних умов протягом останніх років. Український агросектор є однією із ключових та суттєвих наповнюючих статей бюджету України та досить потужним експортером сільськогосподарської продукції в країни Євросоюзу. Також АПК – основне джерело надходження валюти в Україну та ключовий фактор у підтриманні торговельного балансу.

Водночас, все це потребує стабільного фінансового забезпечення. Світова практика показує, що кошти спрямовані на розвиток агровиробництва повинні підкріплюватися агрострахуванням, що гарантує можливість їх повернення кредиторам в разі виникнення страхових випадків.

В Україні цей інструмент мінімізації виробничих ризиків досі залишається не надто запитаним сільгоспвиробниками. І це значною мірою посилює їх проблему безгрошів'я та обмежує можливості банківського сектору та інвесторів належним чином профінансувати аграрну галузь. На тлі її динамічного розвитку ця проблема останнім часом значно загострилася, і тому конче потребує вирішення.

Особливості світової страхової індустрії в розрізі страхового та агрострахового ринку

У світовій страховій індустрії домінуючими є три страхових ринки, зокрема Європи, Азії та Північної Америки.

Слід зазначити, що саме останніми акумулюється по третині страхових премій усього світового страхового ринку (рис. 1.16).

Страховий ринок Європи є одним із найрозвинутіших у світі. В розвинених європейських країнах сформувалася висока страхова культура: високою є частка добровільного страхування майна і відповідальності, розвиненими є види особистого страхування, зокрема медичне страхування, страхування життя, страхування від нещасних випадків. Порівняно з країнами Європи страховий ринок України знаходиться на суттєво нижчому рівні розвитку, характеризується недостатньою капіталізацією і фінансовою стійкістю страхових компаній, незбалансованістю розвитку окремих видів страхування, низькою зацікавленістю населення у страхових послугах.

Водночас, розглядаючи світову агрострахову індустрію слід зазначити, що ледь частка страхових премій (61 %, 18,6 млрд дол. США) акумулюється агростраховим ринком Північної Америки (зокрема такими країнами як США та Канада). Друге місце у світовій агростраховій індустрії займає агростраховий ринок Азії – 18 % (5,4 млрд дол. США), третє – Європи – 16 %, четверте – Латинської Америки – 2 % (600 млн дол. США) та п'яте розділи ринки Африки і Океанії – по 1 % (по 300 млн дол. США відповідно).

Азія
 Європа
 Північна Америка
 Латинська Америка
 Океанія
 Інше

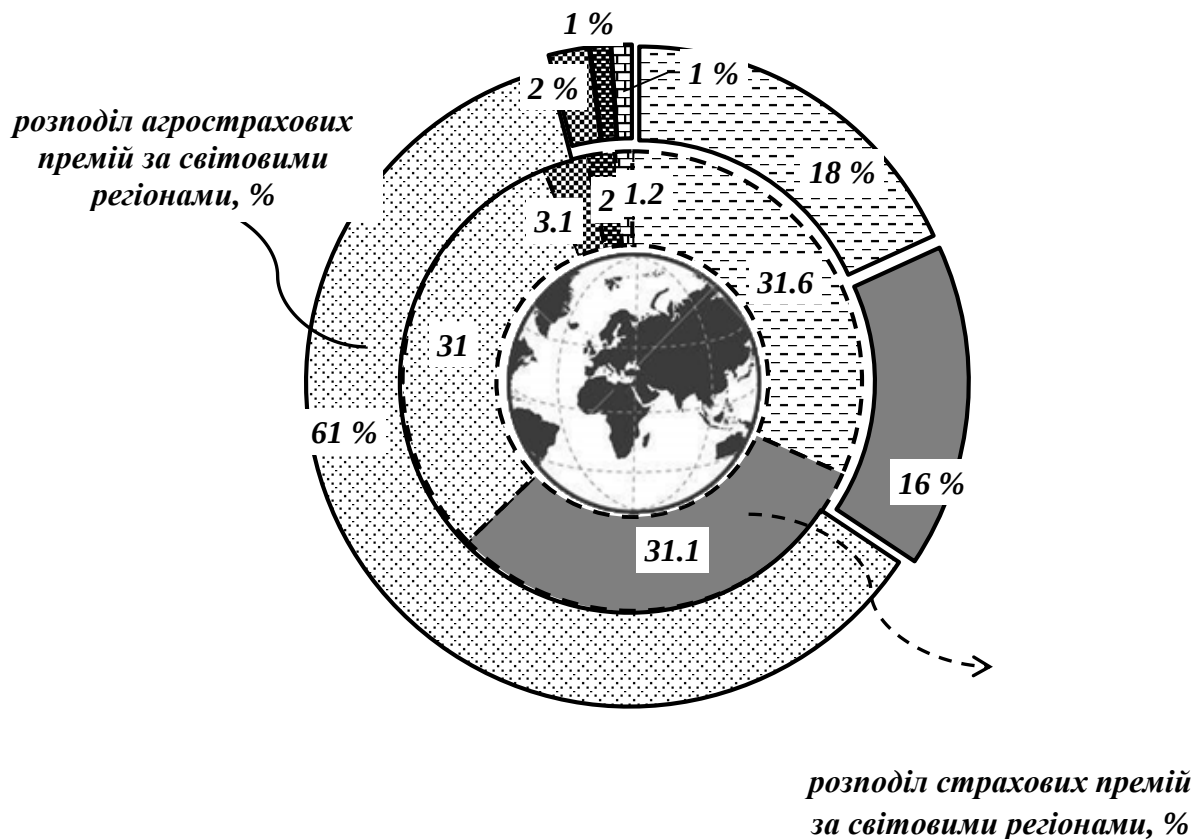

Рис. 1.16. Особливості світового розподілу страхових премій в розрізі страхового та агрострахового ринку (2018 р.), %

[Джерело: побудовано автором за даними 222; 224].

Окреслена картина щодо світової агрострахової індустрії є не випадковою, адже превалювання частки світових агрострахових премій на агростраховому ринку Північної Америки є цілком логічним – системи агрострахування та управління ризиками в сільському господарстві створені в США та Канаді є одними з найбільш потужних та ефективних у світі.

Друге місце у світовій агростраховій індустрії та відповідно $\frac{1}{5}$ усіх світових агрострахових премій становить агростраховий ринок Азії. Так, прикладом потужного та стрімкого розвитку агрострахового ринку у міжнародній практиці є китайський ринок агрострахування. За останні 5 років у цій країні ринок агрострахування зсунувся з нульової позначки і сьогодні за масштабами розвитку займає друге місце у світі після США (у 2018 р. обсяг зібраних страхових премій сягнув рівня 5,7 млрд дол. США) [345; 347]. В країні вдалося налагодити інноваційне партнерство між державним і приватним сектором, що сприяє стійкому розвитку агрострахування, що в свою чергу стимулює зростання продуктивності в сільському господарстві Китаю на тлі глобальної проблеми продовольчої безпеки. Розвиток ринку агрострахування у Китаї підтримується урядом шляхом виплати субсидій на покриття частини страхової премії страховикам (в цілому у розмірі 50 %), що є однією із найрозповсюдженіших світових практик стимулювання розвитку агрострахування [368; 380].

Світова практика підтверджує що, у країнах де потужного розвитку набув

агросектор, на високому рівні знаходиться і агрострахування. Аналізуючи рис. 15 слід зазначити, що у таких країнах як Франція (35 %), Китай (36 %), Іспанія (65 %), Канада (70 %), США (82 %) досить високими є частки застрахованих площ від усіх засіяних відповідно. У 2017 р. в Україні цей показник наближається до рівня 3 % (рис. 1.17).

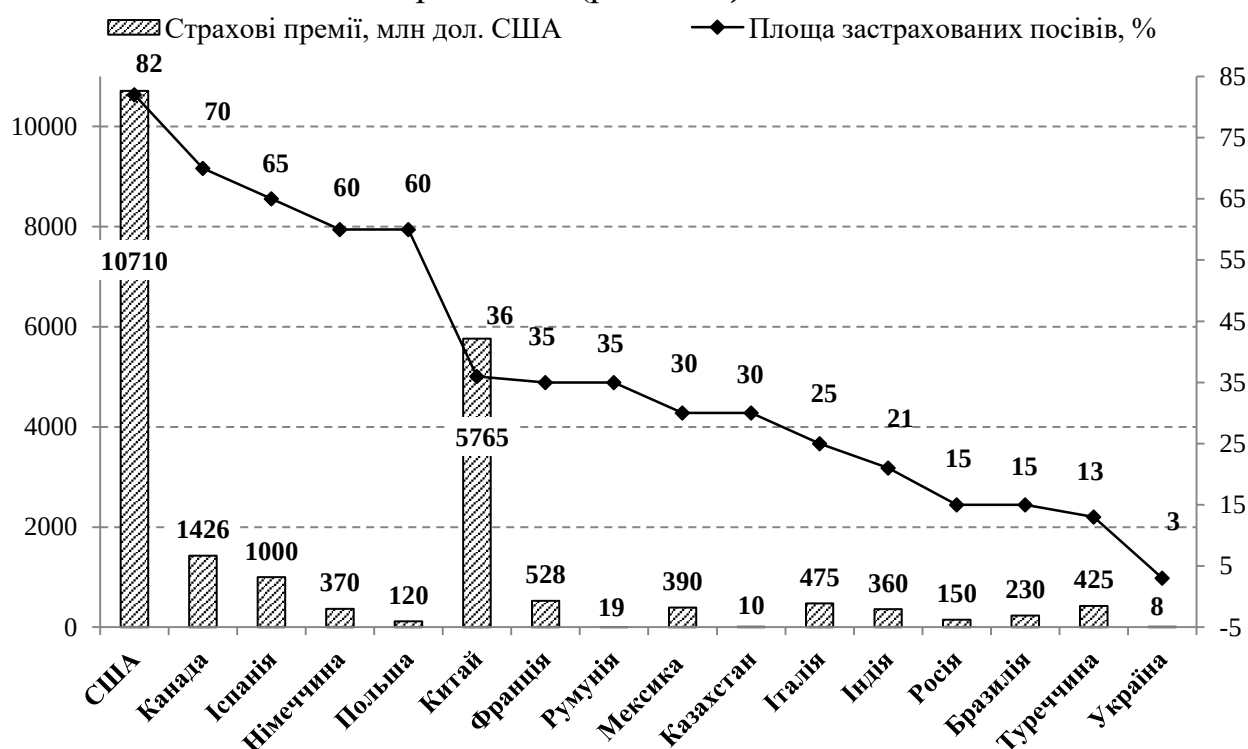

Рис. 1.17. Світовий ринок страхування сільгоспкультур в розрізі основних показників у 2018 р.

[Джерело: Статистичні дані Eurostat за 2018 р. URL : <http://ec.europa.eu/eurostat/web/agriculture-statistics-illustrated> (дата звернення 04.07.2019)].

Фактори глобалізаційного характеру, що здійснюють вплив на розвиток страхових послуг в аграрному підприємстві.

До таких факторів слід віднести:

1. Стрімке зростання в агровиробництві сукупності ризиків з високим ступенем тяжкості.

Сільське господарство піддається впливу ризиків різної видової сукупності, що в кінцевому підсумку можуть позначитися на результатах його діяльності. Важливим аспектом оцінки ризику є не тільки його ідентифікація, а й розробка заходів щодо його нівелювання, або зниження. Сучасні вчені і практики розробили цілий комплекс заходів, спрямованих на скорочення впливу ризику на господарську діяльність підприємств і організацій. Наприклад, зниження виробничих ризиків на мікрорівні можливе із застосуванням елементів планування, розробкою системи показників якості продукції. Однак існує цілий ряд ризиків різної видової сукупності, чия природа знаходиться за межами підприємства, тобто тими видами ризиків, на які підприємство вплинути не може. В цьому випадку наукою і практикою також пропонується ряд заходів щодо їх скорочення, ключовими з яких є: уникнення ризику; обмеження концентрації ризику; хеджування;

диверсифікація виробництва; страхування. Найбільш дієвим інструментом управління ризиком в сільському господарстві є страхування, що являє собою систему економічних відносин щодо захисту майнових інтересів фізичних і юридичних осіб при настанні певних подій [1-3; 9].

Страховий захист в аграрному секторі економіки України має суттєве значення, оскільки, як правило, внаслідок несприятливих погодних умов агровиробники несуть істотні збитки. Саме тому, такий важливий інструмент, як агрострахування, може допомогти агровиробникам мінімізувати втрати зумовлені несприятливими погодними умовами та дати їм можливість розрахуватися за своїми борговими зобов'язаннями, зокрема за кредитами.

2. Наслідки глобальної зміни клімату та поглиблення розвитку інтеграційних процесів на ринках

Масштабні погодні катаклізми є суттєвою перепорою з якою доволі часто зіштовхуються українські агровиробники, що носять загальнонаціональний або регіональний характер. Причому слід відмітити, що їх частота останніми роками значно посилилась.

Наслідки глобальної зміни клімату стають все більш відчутними в Україні. У багатьох регіонах підвищення температури та посухи можуть стати чинниками, що в кінцевому підсумку обмежать продуктивність сільського господарства – одного з найважливіших секторів економіки України.

Така ситуація зумовлює високий рівень невизначеності аграрного бізнесу, підвищує вартість кредитів без яких аграрне виробництво неможливе та збільшує частку їх неповернення.

3. Посилення рівня комерціалізації аграрного підприємництва. В рамках означеної тенденції – зростання рівня комерціалізації аграрного підприємництва, агрострахування виступає як ефективний механізм управління ризиками в аграрному секторі економіки, для забезпечення стабільності виробництва та доходів сільськогосподарських виробників та сталого розвитку аграрного сектору економіки.

Наукова спільнота під комерціалізацією аграрного підприємництва вбачає діяльність агросектору в цілому, спрямовану на отримання прибутку, такої позиції зокрема дотримуються В.В. Виговська [24], Н.В. Ткаченко [262], К.Є. Турбіна [272] та І.В. Тимошенко [259]. Інакше кажучи, комерціалізацію аграрного підприємництва можна представити як процес виведення інноваційних продуктів агросектору на ринок [58-59].

4. Варіація схем страхування та, відповідно, розширення спектру страхових продуктів в межах кожної з них.

На даний час в світі сформовано та функціонує ряд схем сільськогосподарського страхування, в основу яких покладено різні підходи. Вони різняться рівнем покриття ризиків, галузевою специфікою, а також ступенем участі держави в системах страхування. Ключовими серед них слід виокремити наступні: страхування врожаю сільськогосподарських культур, тварин, доходу і т.д. Для кожної із цих систем передбачена та пропонується своя сукупність страхових продуктів з розгалуженою маркетинговою лінійкою останніх. Характеристика світових страхових продуктів для аграрного сектору економіки представлена на рис. 1.18.

На українському ринку агрострахування параметричні (індексні) страхові продукти з'явилося нещодавно, водночас у світовій практиці вони розглядається як достойна альтернатива класичним (традиційним) страховим продуктам внаслідок відносної простоти та дешевизни. Розрахунок індексів, які корелюють з ризиками виробництва сільськогосподарських культур, базується на інформації про погодні параметри та урожайність культур.

Домінують серед останніх погодні індексні страхові продукти. Окрім того слід зазначити, їх запровадження поки що є обмеженим у територіальному охопленні (ці продукти покривають лише деякі регіони: країни) та розповсюджуються на невелике коло культур (пшеницю і кукурудзу). Таким чином наразі параметричне страхування на українському агростраховому ринку функціонує в рамках пілотного проекту, що формує суттєвий потенціал для його подальшого розвитку зважаючи на численні його переваги.

Рис. 1.18. Класифікаційні ознаки схем страхування для аграрного сектору економіки

[Авторське узагальнення].

Страхування на основі погодних індексів є найбільш придатним для сільськогосподарського виробництва в регіонах України, де поширені втрати врожаю внаслідок посухи, надмірного зволоження та вимерзання.

Означена тенденція – варіація схем страхування, проявляється у наступному:

- в межах класичної (традиційної) схеми страхування у світовій практиці набуло поширення оновлення та удосконалення існуючих страхових продуктів → постійне розширення та удосконалення спектру продуктової лінійки в межах моноризикових та мультиризикових страхових продуктів;
- поява нових (інноваційних) схем страхування та, відповідно, сукупності страхових продуктів в її межах. Це стосується параметричних та специфічних схем страхування та продуктової лінійки в їх межах.

5. Розвиток і поширення шкідників та хвороб в агровиробництві.

На території України втрати врожайності від несприятливих погодних умов сягають в середньому близько 58 %, а при поєднанні кількох несприятливих явищ, як це спостерігалось взимку 2002-2003 років, сягати й значно більших величин (втрати склали 70 % посівів озимих культур).

6. Посилення вимог щодо якості та безпеки продуктів харчування у тому числі тих, що відносяться до сільськогосподарської продукції

7. Посилення вимог щодо захисту навколишнього середовища.

8. Лібералізація торгівлі сільськогосподарською продукцією.

За переконанням Г.А. Матвієнко «лібералізація зумовлюється підвищенням рівня економічного посилення конкурентоспроможності вітчизняних товарів на зовнішньому та внутрішньому ринках, стабільним розвитком міжнародних торговельних зв'язків, диверсифікацією експортного потенціалу, прагненням до гармонізації вітчизняної торгівлі щодо міжнародних відносин» [78, с. 40; 79, с. 38]. Як слушно зауважує О.В. Манжура, «...проблема лібералізації зовнішньої торгівлі в розвинутих країнах ніколи не набуває самостійного характеру чи особливого значення стосовно національного виробництва. Якщо економічно розвинуті країни і ставали на шлях лібералізації, то робили вони це в інтересах зміцнення власних позицій у сфері міжнародних зобов'язань» [73, с. 77].

Окреслена тенденції зумовлює суттєві коливання цін на сільськогосподарську продукцію та призводить до нестабільності доходів агровиробників.

Наступний параграф роботи буде присвячений дослідженню сутності, характерних ознак та необхідності страхового захисту в аграрному секторі економіки. Окрім того доцільним постає дослідження мотиваційної орієнтованості придбання страхового захисту агровиробниками, що є подальшим визначальним базисом для формування і функціонування останнього на агростраховому ринку з відповідними наслідками для учасників ринку.

1.4. Теоретичне підґрунття страхового захисту в аграрному секторі економіки

Наявність елементів ризику, які супроводжують суспільне виробництво, підприємницьку діяльність в умовах розвитку ринкової економіки та життя окремих громадян, створює потребу в попередженні можливих ризиків, відшкодуванні і зменшенні можливих негативних наслідків. Таку потребу можна задовільнити шляхом здійснення страхового захисту. Економічний зміст категорії «страховий захист» формують взаємовідносини між людьми з приводу забезпечення стійких гарантій захисту їх майнових інтересів.

Відповідно до умов, укладених у договорі страхування, останній може передбачати комплекс послуг основного і додаткового спрямування. Послуги

Основного спрямування пов'язані зі здійсненням страхових виплат (відшкодувань) на умовах, що передбачені договорами страхування. Натомість, додаткові послуги страхових організацій можуть включати як здійснення андеррайтингових заходів щодо оцінювання і прогнозування виникнення страхових ризиків, так і надання технічної та юридичної допомоги страхувальникам, а також інші види послуг в залежності від виду страхування та специфіки надання страхового захисту. Саме такі відносини характеризують собою економічний термін «страховий захист».

Страховий захист (*insurance protection*) – економічні, перерозподільчі відносини, що складаються в процесі запобігання, подолання і відшкодування збитків, заподіяних конкретним об'єктам: матеріальним цінностям юридичних і фізичних осіб, життю і здоров'ю громадян і т.п. [91-92].

У термінологічному словнику «страховий захист» визначається як «економічні відносини, пов'язані із запобіганням, локалізацією руйнівних наслідків стихійних та інших лих, а також із безумовним відшкодуванням завданих збитків» [82-83; 236-238].

Досить ґрунтовну теоретичну інтерпретацію поняття страхового захисту сформулював С.А. Навроцький, трактувавши його як сукупність економічних розподільчих і перерозподільних відносин, що склалися у процесі запобігання, подолання і відшкодування збитків, завданих конкретним об'єктам, матеріальним цінностям юридичних і фізичних осіб, життю і здоров'ю громадян [84-86].

При формуванні даного поняття автор поділяє позицію згаданих теоретиків, водночас наголошує на матеріальному втіленні економічної категорії страхового захисту – страховому фонді. Якщо враховувати узагальнення наукових позицій щодо тлумачення «фонду» як ресурси, запаси, нагромадження, то страховий фонд – це сукупність виділених та зарезервованих запасів матеріальних благ, що призначенні для здійснення страхового захисту (не тільки компенсації, а й подолання наслідків реалізації страхового ризику).

Позиція інших дослідників зводиться до інтерпретації страхового фонду як частини вилученого національного доходу і валового внутрішнього продукту, що може бути як у грошовій так і натуральній формі [219].

У даному контексті доцільним постає розгляд необхідності страхового захисту. Категорія «необхідності» відображає систему зв'язків та відносин, що зумовлює зміну, поступальний рух, розвиток у конкретно визначеному напрямі з векторним відображенням результату [226]. Іншими словами, необхідність – це відповідний зв'язок, що достеменно призводить до певної події [11]. Таким чином, необхідність страхового захисту визначається певними аспектами, що в дослідженні представлені в економічному, юридичному та міжнародному аспекті, з позиції природних інтересів людства та соціальної потреби страхового захисту.

Необхідність страхового захисту визначається такими аспектами:

- економічний аспект страхового захисту пояснюється необхідністю організації суспільних відносин, які базуються на мобілізації та використанні фінансових ресурсів на відшкодування збитків з метою забезпечення безперервного процесу суспільного відтворення;

- з позиції природних інтересів людства страховий захист виник як засіб збереження матеріального добробуту в разі настання непередбачуваних ситуацій або випадків, з метою розподілу збитків, завданих окремим громадянам, між багатьма членами суспільства, задля зменшення втрат потерпілих;

- соціальна потреба страхового захисту зумовлена необхідністю вирішення соціальних питань у суспільстві для захисту особистих інтересів громадян;

- в юридичному аспекті організація страхового захисту як цивільно-правових відносин здійснюється відповідно до чинного страхового законодавства та договору страхування;

- міжнародний аспект страхового захисту зводиться до усунення національних відмінностей у законодавчих актах різних країн з метою забезпечення страховикам та страхувальникам достатніх фінансових гарантій.

Отже, узагальнивши визначення науковців, страховий захист доцільно інтерпретувати як сукупність економічних відносин, пов'язаних із попередженням, подоланням або зменшенням негативного впливу несприятливих подій (ризиків) і відшкодування їх наслідків з метою забезпечення безперервного і безперебійного суспільного виробництва, фінансової стабільності держави, її сталого економічного розвитку і загального добробуту. Сутність страхового захисту в ринковій економіці в розрізі дефініції та сутності даної категорії, кола окреслених ключових характерних ознак та означених аспектів необхідності страхового захисту відображена на рис. 1.19.

Страховий захист може бути забезпечений лише за наявності ресурсів, які зосереджуються для цих цілей у страховому фонді суспільства. Стаховий фонд як сукупність натуральних та грошових резервів, формується за рахунок валового внутрішнього продукту (ВВП), який у результаті розподілу трансформується у фонди споживання і нагромадження.

СТРАХОВИЙ ЗАХИСТ

дефініція поняття

сукупність розподільних і перерозподільних відносин, пов'язаних із подоланням та відшкодуванням втрат, що можуть бути спричинені винятковими обставинами різного характеру

сутність

розкривається через нагромадження та витрачання грошових і інших ресурсів для здійснення заходів щодо попередження, подолання або зменшення негативного впливу ризиків і відшкодування пов'язаних із ними втрат

характерні ознаки

випадковість характеру появи надзвичайних подій

нерівномірність нанесення збитку різним суб'єктам

необхідність у попередженні наслідків зазначених подій

необхідність відшкодування завданих збитків

можливість виразу заподіяної шкоди у формах грошового та натурального прояву

ключові аспекти необхідності в ринковій економіці

природний

спосіб збереження матеріального добробуту внаслідок настання випадкових непередбачуваних та не бажаних випадків з метою розподілу заподіяних окремим громадянам збитків поміж сукупності членів суспільства задля полегшення навантаження

економічний

різновид діяльності людини, що ґрунтується на акумуляції фінансових засобів з метою відшкодування збитків, спричинених настанням шкідливих для здоров'я та матеріального добробуту подій фізичним та юридичним особам, що формує сприятливі умови для безперервного процесу суспільного відтворення

соціальний

форма участі держави, стейкхолдерів і громадян щодо захисту особистих інтересів останніх і створення у такий спосіб умов щодо забезпечення соціальної і політичної стабільності в суспільстві

юридичний

різновид цивільно-правових відносин щодо захисту майнових інтересів фізичних і юридичних осіб у разі настання певних подій, що визначені страховою угодою (чабо іншим законодавством) за рахунок грошових фондів, формування яких відбувається шляхом сплати страхових платежів

міжнародний

Засіб усунення національних відмінностей у законодавствах різних країн і уніфікації способів захисту інтересів іноземних суб'єктів господарювання та розробка норм юридичного характеру, що здатні забезпечити страховикам наявність достатніх фінансових гарантій

Рис. 1.19. Сутність страхового захисту в ринковій економіці

[Авторське узагальнення на основі джерел 9; 13; 201].

Сутність страхового захисту в аграрному секторі економіки відображено на рис. 1.20.

Рис. 1.20. Сутність страхового захисту в аграрному секторі економіки
 [Авторське узагальнення].

Існує декілька підходів, за допомогою яких сільськогосподарські виробники можуть регулювати дію ризиків, на які наражається їхнє господарство (рис. 1.21).

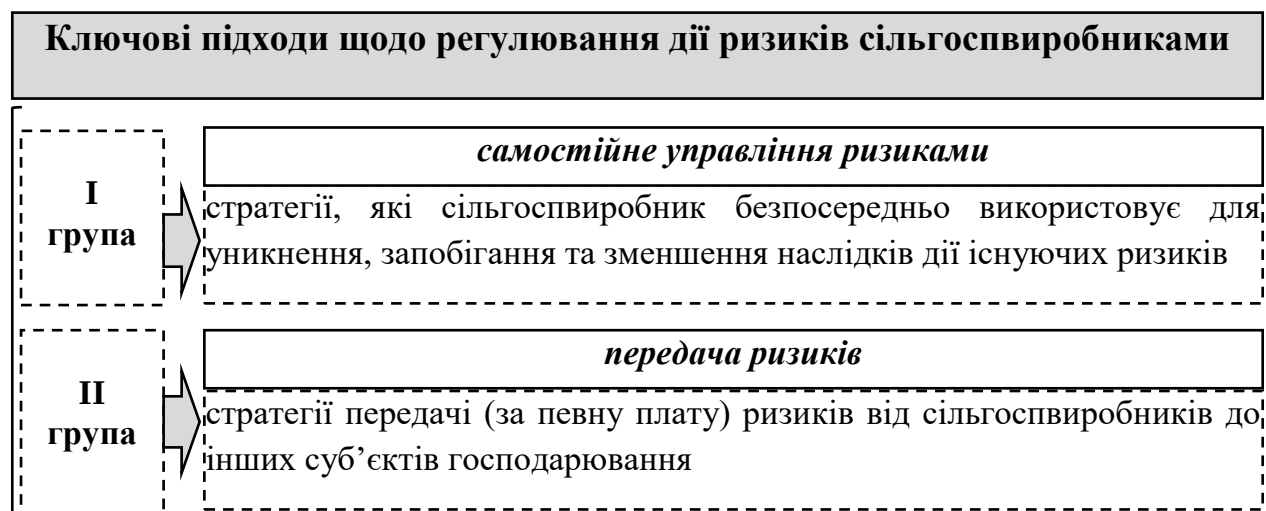

Рис. 1.21. Підходи щодо регулювання сільгоспвиробниками дії ризиків, на які вони наражаються
[Авторське узагальнення].

Найбільш поширеним інструментом передачі (повної або часткової) ризиків сільськогосподарського виробництва є страхування. Основні переваги агрострахування відображено на рис. 1.22.

ПЕРЕВАГИ АГРОСТРАХУВАННЯ	
I	Є відносно недорогим, у порівнянні з іншими, способом управління ризиками
II	У випадку повної або часткової втрати врожаю існує можливість покриття збитків за рахунок страхових виплат, що дає можливість стабілізувати доходи сільгоспвиробника та продовжувати працювати без тривалих перерв у роботі чи проблем із фінансовою стабільністю
III	Компенсація збитків завдяки страхуванню дозволяє сільгоспвиробникам своєчасно розраховуватись із переробниками, постачальниками матеріально-технічних ресурсів та іншими партнерами
IV	Спонукає до використання сучасних технічних та технологічних досягнень, зокрема застосування надійних засобів захисту врожаю, що сприяє підвищенню ефективності виробництва
V	Дозволяє повернути взяті в кредит кошти за рахунок страхового відшкодування у разі настання несприятливої події та полегшує доступ сільгоспвиробників до кредитних ресурсів

Рис. 1.22. Ключові переваги агрострахування
[Авторське узагальнення].

Дефініції та ключові особливості агрострахування згруповано та представлено на рис. 1.23.

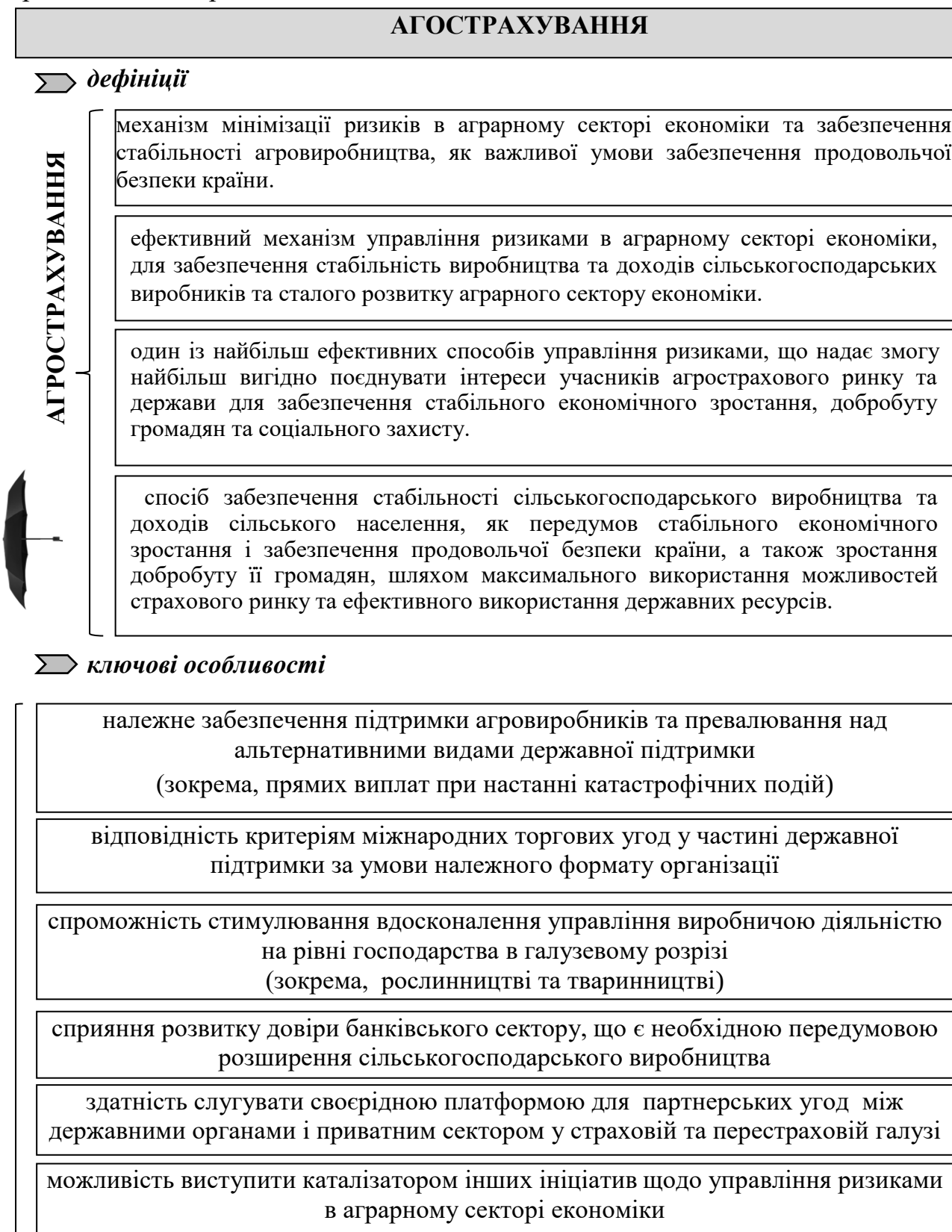

Рис. 1.23. Дефініції та особливості агрострахування
[Авторське узагальнення].

Страхові фонди створюються для відшкодування збитків і належать до фондів нагромадження. В умовах побудови ринкових відносин суттєву роль відіграє страховий захист агровиробників у економічній стабілізації їх розвитку. Страхування може бути одним з найефективніших інструментів щодо управління виробничими, ринковими та юридичними ризиками, однак агрострахування недостатньо розвинене в країні.

Таким чином за сучасної характеристики страховий захист аграрного сектору економіки виступає як сукупність перерозподільних відносин з приводу подолання і відшкодування збитку, що наноситься агровиробництву.

Купуючи страховий захист агровиробники, як правило, переслідують декілька цілей одна з яких є домінуючою, а інші – другорядними.

Сільськогосподарське виробництво вирізняється високим ступенем ризиків. Це пов'язане з тим, що воно є сферою діяльності, на успішність якої значною мірою впливають різноманітні погодні та кліматичні фактори, дію яких не можливо контролювати.

На рис. 1.23 виокремлено п'ятірку ключових переваг агрострахування, що з різних позицій вигідно доводять його превалювання як інструменту передачі ризиків агровиробництва.

Розвиток агрострахування у світовому просторі відбувався під загальним девізом ключового інструменту управління ризиками з метою мінімізації негативного впливу погоди та ризиків природного походження.

Дослідивши сутність страхового захисту в аграрному секторі економіки доцільно у наступному параграфі монографії зосередиться на розкритті класифікаційних характеристик схем страхового захисту для означеного сектору економіки, розглядаючи останні у форматі теоретичної інтерпретації.

1.5. Страховий інструментарій для аграрного сектору економіки

Діяльність ринку аграрного страхування знаходиться у нерозривному зв'язку з поняттям «страховий продукт», що своєю наявністю формує специфічне середовище, в якому задовольняються різноманітні соціально-економічні інтереси суб'єктів, залучених до процесу страхування.

Розглянемо позиції різних дослідників, зокрема вітчизняних та зарубіжних, що у фаховій літературі з теорії страхування долучаються до активної наукової полеміки щодо інтерпретації поняття «страховий продукт».

Слід наголосити на відсутності у науковій літературі чітко сформульованих визначень понять «страховий продукт», «страхова послуга» та «страхова операція». Прибічники даного вчення концентрують свою увагу в основному на дослідженнях сфери страхового маркетингу й ключову увагу приділяють вивченню специфіки плануванню виробничо-збутової діяльності страхової компанії, не приділяючи при цьому достатньо уваги розкриттю змісту понять «продукт», «послуга» та «операція».

Розпочнемо із українського кола дослідників. Позиція Г.В. Кравчука щодо поняття страхового продукту полягає у доцільності його розгляду як сукупності

процедур, зокрема організаційного, інформаційного, фінансового, та юридичного характеру та правил, об'єднаних єдиною технологією обслуговування клієнтів, законодавчо встановлених і розроблених самостійно страховою організацією щодо ефективного здійснення конкретних видів страхування у відповідності до політики останньої і корпоративної культури, а також в обов'язковому порядку формалізованих у відповідній документації, через яку певний продукт пропонується на ринку страхових послуг потенційним споживачам [55, с. 32].

Інтерпретація страхового продукту з позиції В.В. Тринчука полягає у вигляді гарантії страхового захисту, що не матеріалізована до моменту виплати маючи структуру трьох рівнів: власне страхову гарантію – центральний продукт; умови укладання договору, певні характеристики якості – формальний продукт; доповнення системою доставки до страхувальника, регламентованим порядком розгляду претензій і додатковими послугами – глобальний продукт [79-80].

Проведене дослідження свідчить, що у наукових колах присутня своєрідна паралель між трактуванням понять «страховий продукт» та «страхова послуга», як наслідок вчені зорганізувались у декілька груп: на тих, що відповідно ототожнюють дані поняття та на тих, що наголошують на їх принципових розбіжностях.

До першої групи дослідників, що не вбачають принципових відмінностей між означеними термінами належить Т.В. Яворська, зазначаючи, що вони є досить близькими за своїм економічним змістом та наголошуючи на наявних відмінностях останніх лише з позиції їх інтерпретація, зокрема страхової організації (страховика) чи клієнта-споживача (страхувальника) [334, с. 182]. Схожої позиції дотримується О.М.Бородіна та її авторський колектив не диференціюючи поняття «страховий продукт» і «страхова послуга», що в роботі мають синонімічне трактування [19, с. 56-57].

Другу групу науковців, що розмежовують понятійний апарат даних категорій становлять, як правило вітчизняні вчені. Зокрема до них належить Ю.В. Алескерова, яка розмежовує поняття «страхова послуга» та «страховий продукт», зазначаючи при цьому, що «страховики є виробниками страхових послуг, конкретними проявами, яких є умови (правила) страхування, які містять положення щодо суб'єктів та об'єктів страхування, страхових випадків, страхових ризиків, порядку визначення страхової суми, страхового тарифу, страхової премії (страхових внесків), порядку укладання, виконання та завершення договорів страхування, прав та обов'язків сторін, визначення розмірів збитків або шкоди, порядку визначення страхової виплати, відмови стосовно виплати тощо. Сформоване наповнення правил страхування визначається фахівцями як страховий продукт, програма страхування тощо» [6; 8]. Схожу позицію відстоюють і В.Й. Плиса та Р.В. Пікус стверджуючи, що страховий продукт з'являється задовго до його купівлі-продажу, проходячи через певні процеси, зокрема такі, як розроблення, андерайтинг, актуарні розрахунки, прощтовхування тощо, і лише згодом розглядається у якості об'єкту торгівлі і стає страховим товаром [106-107; 109-110]. Означену точку зору підтримує й Н.Б. Пацурія, яка стверджує, що страховий продукт – це

набір послуг з попередження і ліквідації наслідків конкретного переліку несприятливих подій, визначених у договорі страхування, що надається компанією клієнту [102]. Головний зміст продукту – відшкодування збитку за умови настання страхової події, що виражається у визначеному наборі основних послуг. А.О. Пантелеймоненко вважає також, що «страховий продукт» – це набір основних і допоміжних послуг, що надаються страхувальнику при укладанні договору страхування» [101].

Натомість страхова термінологія західноєвропейського і американського страхових ринків свідчить про найбільшу вживаність поняття «страховий продукт».

Теорія і практика страхової справи виокремлює чотири концепції страхового продукту, що відображають ключову його сутність у побудові страхових відносин, зокрема компенсаційна та інформаційна концепції, концепція 3-рівневого страхового продукту (сформована М. Халлером), а також концепція Д. Фарні. Зміст та суть згаданих концепцій окреслюють основні контури векторів реалізації продуктової політики на страховому ринку [99-100].

Здійснений аналіз вітчизняної та зарубіжної страхової літератури дозволяє зробити висновок про суттєву схожість понять «страховий продукт» та «страхова послуга» за своїм економічним змістом та спрямованістю на задоволення майнових інтересів страхових організацій щодо страхового захисту, водночас диференціація даних понять зумовлена залежністю етапності та корисності фінансово-економічної взаємодії між суб'єктом складом страхового ринку.

Авторською є позиція, що для цілей даного конкретного дослідження можуть паралельно бути використані визначення «страхова послуга», «страховий продукт» і «страхова операція», що розглядають діяльність страхової організації як систему взаємопоеднаних бізнес-процесів. А саме, страхова послуга – це результат вирішення бізнес-завдань клієнта, сформульованих в поданій його заяві на страхування. Страхова послуга є різновидом страхового продукту, що виражається в конкретних діях страхової організації спрямованих на задоволення конкретних потреб клієнта в страховому захисті, наповненому грошовим змістом. В свою чергу, страховий продукт – результат діяльності страхової організації, що виражений в розробці конкретного виду страхування і представлений набором документів. Страхова операція – складова частина страхового бізнес-процесу.

Водночас, у даній роботі авторське бачення суті даної проблематики є тотожним із зарубіжними дослідниками, зокрема в частині доцільності вживаності поняття «страховий продукт».

Слід зазначити, що дослідження процесу формування та реалізації страхових продуктів в аграрному секторі тісно пов'язано зі специфікою сільськогосподарського виробництва. Високий рівень чутливості у першу чергу до природно-кліматичних, техногенних, антропогенних, соціально-економічних та інших ризиків, зумовлює необхідність у професійному виборі необхідних страхових продуктів, здатних належним чином задовольнити попит аграріїв у страховому захисті. Класифікаційні характеристики страхових продуктів на

агροстраховому ринку України за різними ознаками, зокрема за специфікою галузевого розподілу, об'єктами та періодом страхування, а також за наявністю державної підтримки відображено на рис.1.24.

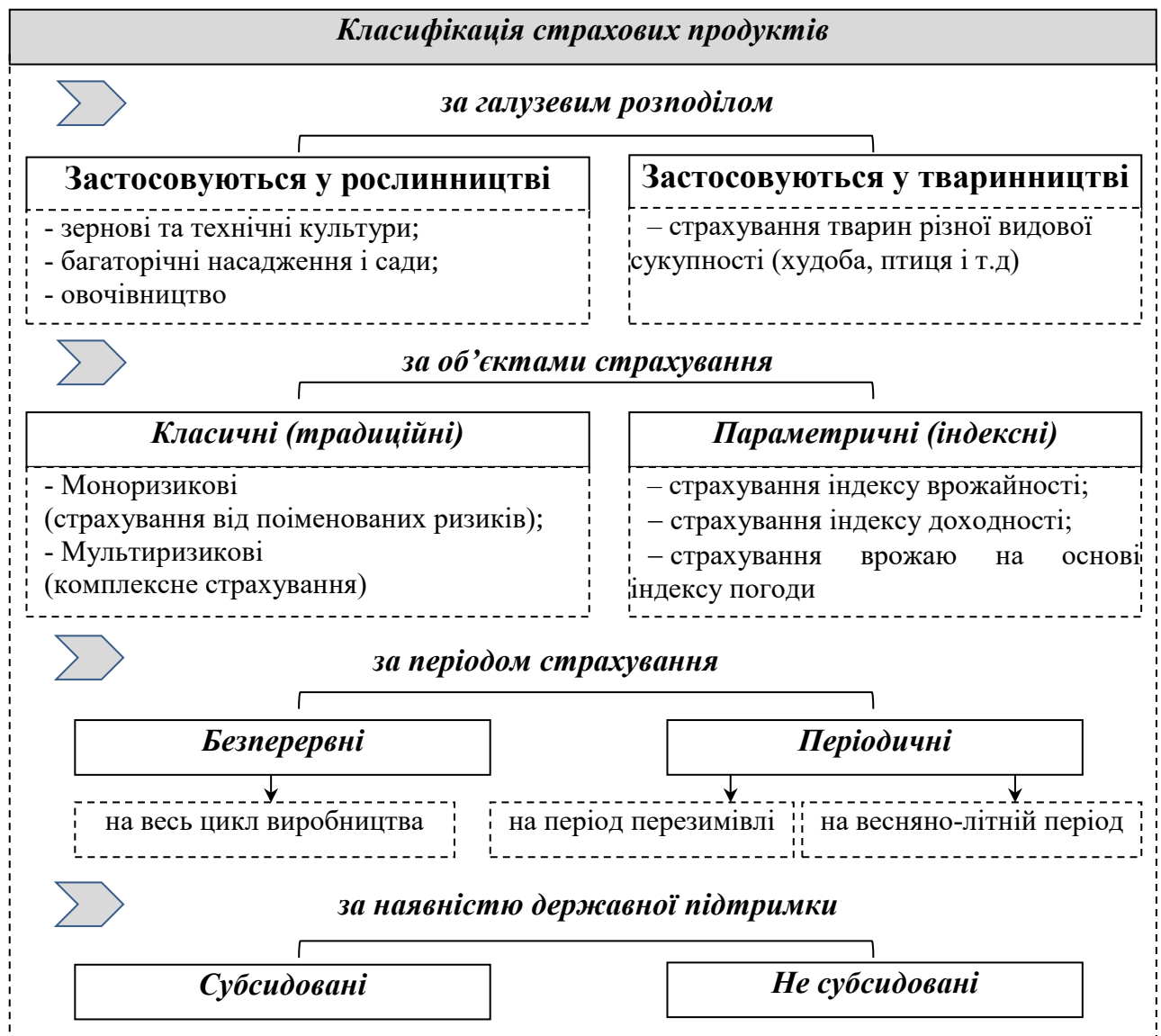

Рис. 1.24. Особливості класифікаційних характеристик страхових продуктів на агостраховому ринку України
[Авторське узагальнення].

Страхові продукти для аграрного сектору економіки класифікують на класичні (традиційні), що базуються на оцінці збитків, та індексні – визначаються за допомогою певних індексів (рис. 1.25).

На вибір страхових продуктів сільськогосподарськими виробниками здійснюють вплив ряд факторів, серед яких основним є зацікавленість в отриманні найефективнішого страхового захисту з точки зору покриття ризиків страхуванням, його вартості та суми страхового відшкодування у разі настання страхової події.

Слід зазначити, що об'єктом класичних страхових продуктів є окремі ризики – залежно від їх кількості страхування класифікують на моноризикове (страхування від поіменованих ризиків) та мультиризикове (комплексне).

Рис. 1.25. Класифікаційні ознаки основних страхових продуктів для аграрного сектору економіки

[Джерело: узагальнено та представлено авторами на сонові даних 10; 12; 268].

Моноризикове страхування в аграрному секторі є одним із найпростіших, оскільки надає можливість страхувальнику застосовувати вибірковий підхід до страхування тих чи інших ризиків, пов'язаних із виробництвом та переробкою сільськогосподарської продукції. У вітчизняній практиці найпоширенішим є страхування врожаю сільськогосподарських культур від граду та вогню [256]. Порівняно з комплексним страхуванням врожаю сільськогосподарських культур страхування від поіменованих ризиків проводиться за значно нижчими тарифами, однак цей страховий продукт не забезпечує страхового захисту в разі настання непередбачених страховим договором ризиків. Тому у випадку, коли врожай сільськогосподарської культури може істотно знизитися через вплив багатьох ризиків, доцільніше укласти договір мультиризикового страхування, хоч він має значно вищу вартість.

Страхування від одного або декількох (набору) ризиків. Дані продукти надають захист від конкретно визначених ризиків і є одними з найдешевших. Найбільш поширеним таким продуктом в Україні та в інших країнах вважається страхування від граду. Даний продукт пропонується виробникам за тарифною ставкою від 0,5 % до 2,5 % в залежності від регіону і від частоти ризикових подій.

Основні переваги та недоліки класичних (традиційних) (в розрізі моноризикового та мультиризикового) страхування та параметричних (індексних) страхових продуктів для аграрного сектору економіки згруповано на рис. 1.26.

Рис. 1.26. Переваги та недоліки класичних (традиційних) та параметричних (індексних) страхових продуктів для аграрного сектору економіки [Джерело: узагальнено та представлено авторами].

Мультиризикові продукти позиціонуються українськими страховиками як головний вид страхування для агросектору. Договори комплексного (мультиризикового) страхування зазвичай включають широкий перелік ризиків (кількість яких може варіювати від 5 до 15), від впливу яких виробник може застрахувати свої культури. Дані страхові продукти вимагають страхування всього масиву культури, проте деякі страхові компанії дозволяють застрахувати окремі поля за умови дотримання всіх агротехнологічних вимог і використанні якісних матеріально-технічних ресурсів. Ці страхові продукти в основному використовуються для страхування польових культур. Комплексних страхових продуктів для овочів, садів і виноградників в Україні практично не пропонується і це, швидше за все, пов'язано з недостатнім попитом на даний вид страхових послуг з боку виробників. Недоліком комплексних страхових продуктів вважається певна складність визначення збитків, які походять від того чи іншого ризикового події. У разі, якщо виробник застрахував посіви практично від усіх можливих ризиків, дана проблема зазвичай відсутня (проте таке страхування є найдорожчим – тарифна ставка може бути в межах 6 – 20 %, в залежності від регіону), тому як сторони визначають загальний збиток при загибелі культури або істотному пошкодженні. Однак, якщо виробник вибрав обмежений перелік ризиків, намагаючись заощадити на вартості страхування, сторонам може бути важко визначити розмір збитку від певного ризикового події (крім граду, бурі та ін.). Процедура оцінки збитку завжди є суб'єктивною, оскільки неможливо визначити збиток з точністю менше 5 %.

На українському ринку агрострахування індексне страхування з'явилося відносно нещодавно, водночас у світовій практиці воно розглядається як достойна альтернатива класичним (традиційним) страховим продуктам внаслідок відносної простоти і дешевизни.

В індексному страхуванні присутні всі основні елементи традиційного страхування – є предмет страхування, визначені ризики, а також ціна і механізм розрахунку виплати. У традиційному страхуванні збиток, а також розмір відшкодування визначає агенти, що по-різному можуть зробити таку оцінку і, відповідно, розмір збитку також буде відрізнятися [264; 268]. В результаті втрачається об'єктивність оцінки та відбувається затягування процесу (особливо якщо мова йде про масові збитки). У той час як індексне страхування має чіткий алгоритм визначення збитку, який ґрунтується лише на певних показниках, наприклад погодних даних і математичних моделях. Як правило, розробка індексних програм – це більш складний і трудомісткий процес, водночас потім такі програми працюють швидко, просто, і, як результат, коштують дешевше. Особливості механізму функціонування індексного страхування відображено на рис. 1.27. У центрі механізму програми знаходиться індекс – спеціальний показник, що характеризує вплив інтенсивності певного ризику на врожайність культури. Граничне значення цього показника характеризує настання страхового випадку та відповідає критичній втраті врожайності для сільгоспвиробника, яка визначається ще під час розробки страхового продукту. Звичайно, індекс повинен дуже точно показувати, як саме конкретний ризик впливає на врожайність культури (це

питання стосується розробки продукту – якості даних, математичної моделі і т. д.).

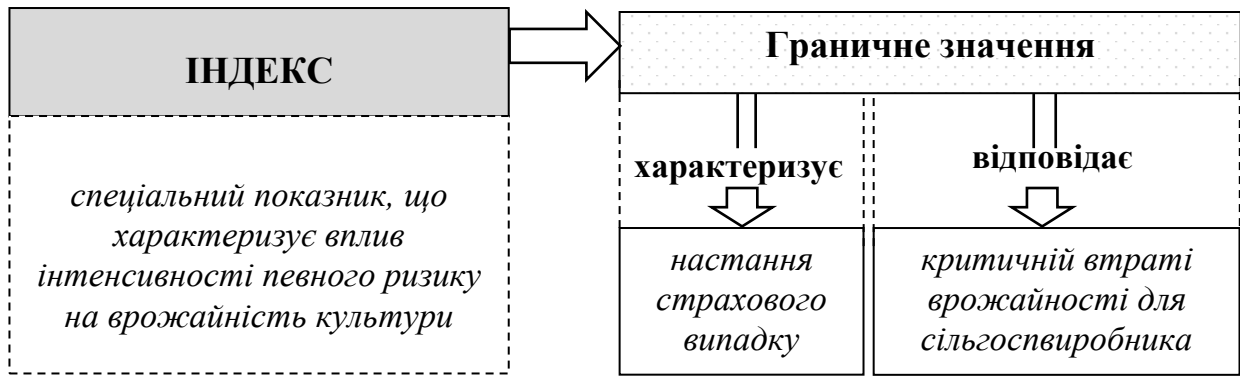

Рис. 1.27. Особливості механізму функціонування індексного страхування
[Джерело: авторська розробка].

Підвищення попиту серед селян на індексні страхові продукти пояснюється суттєвим коливанням урожайності та дохідності виробників сільськогосподарської продукції у зв'язку з високою ймовірністю настання природно-кліматичних ризиків.

Переваги та недоліки індексних страхових продуктів для аграрного сектору економіки

Страхування на основі погодних індексів є найбільш придатним для сільськогосподарського виробництва в регіонах України, де поширені втрати врожаю внаслідок посухи, надмірного зволоження та вимерзання.

Сукупність переваг та недоліків індексних страхових продуктів для аграрного сектору економіки згруповано на рис. 1.28.

Слід зазначити, що індексне страхування допомагає подолати деякі недоліки класичного страхування.

Параметричні страхові продукти за індексом врожайності

Страхування сільськогосподарських культур за регіональним індексом врожайності передбачає виплату страхового відшкодування у випадку, якщо середня урожайність за поточний рік у визначеному регіоні сягає позначки нижче середнього багаторічного рівня. Для страхування за індексом врожайності необхідно володіти інформацією про фактичну врожайність в певній місцевості, виходячи з якої розраховується середня фактична врожайність, середній індекс врожайності за кожен рік і середній індекс врожайності [232-233]. Страхове відшкодування виплачується в разі зниження врожайності загалом по регіону і не залежить від рівня врожайності в конкретному господарстві. Страхування сільськогосподарських культур за індексом урожайності є не лише одним з найпростіших продуктів в агрострахуванні, а й досить дешевим [244; 341].

Скорочення адміністративних витрат досягається завдяки використанню стандартизованих контрактів і має такі переваги: прозорість і відсутність асиметрії інформації, оскільки збиток оцінюється в цілому по району, а страхові виплати проводяться на основі історичних даних незалежного органу;

легкість адміністрування (страхова компанія проводить виплати автоматично з оформленням мінімальної кількості документів); висока ефективність для малих господарств і фермерів-початківців; забезпечення страхового захисту врожаю сільськогосподарських культур від усіх ризиків; можливість міжнародного перестраховування ризиків.

Рис. 1.28. Переваги та недоліки індексних страхових продуктів для аграрного сектору економіки

[Джерело: узагальнено та представлено авторами].

Погодні індексні страхові продукти

В основі погодного індексного страхування лежить настання певних погодних явищ, за умови настання яких з'являється можливість отримання страхової виплати. При цьому ключовим завданням розробників таких погодних індексів є максимальне наближення двох фактів: зниження врожайності сільськогосподарської культури і тих погодних явищ, що покладені в основу даного індексу та визначаються і описуються певними параметрами (тригерами) (рис. 1.29). Тобто індексне страхування працює в залежності від якогось параметру (тригера) або їх комбінації (індекс може враховувати і компонувати в собі кілька параметрів одночасно). Таким чином страхування на

основі погодних індексів є реальним важелем впливу на погодні ризики, тобто фактори що реально знижують врожайність сільськогосподарських культур.

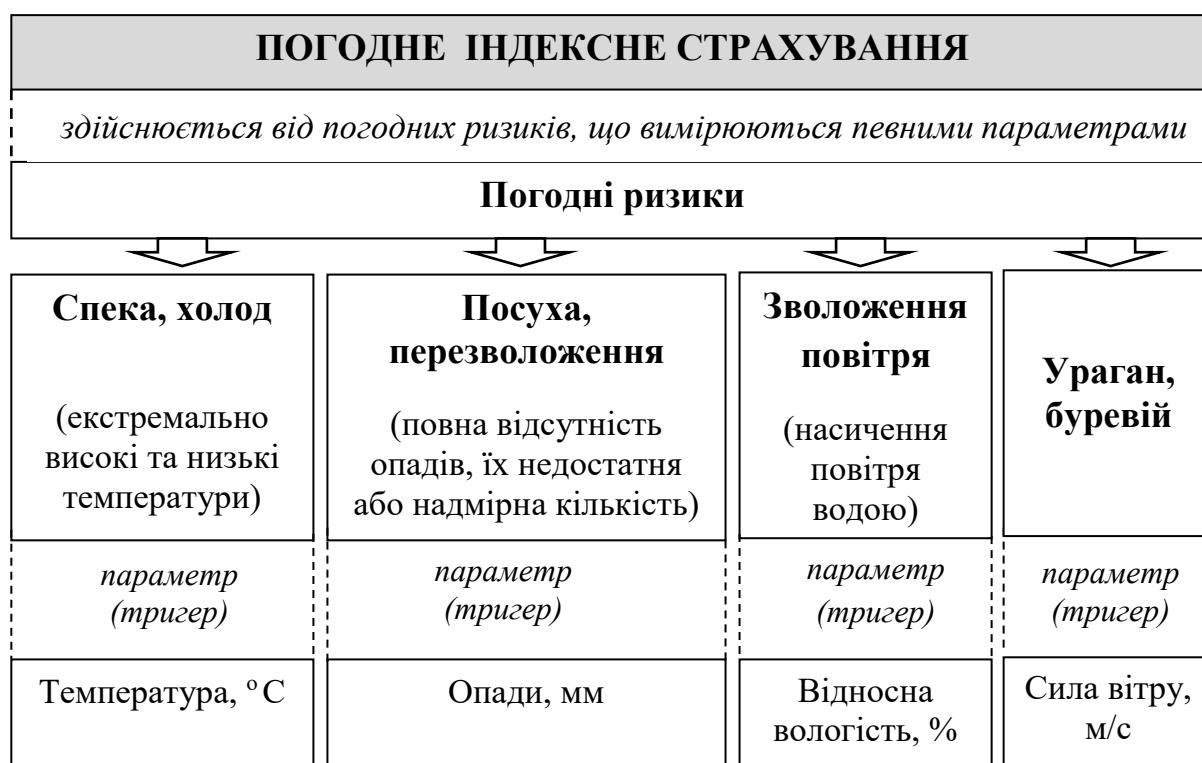

Рис. 1.29. Особливості страхового захисту для сільськогосподарських товаровиробників на основі погодних індексів
[Авторська розробка та узагальнення].

Страхування за індексом погоди, який розраховується гідрометеорологічними службами, ґрунтується на відхиленні температурних або погодних даних поточного року від середніх багаторічних значень. При цьому виплати встановлюються за допомогою об'єктивного параметра – певної комбінації низки пов'язаних із погодою метричних даних, наприклад, кількість опадів, вологість ґрунту та їх рівномірності у часі. Страхування на основі погодних індексів є найбільш придатним для сільськогосподарського виробництва в регіонах України, де поширені втрати врожаю внаслідок посухи, надмірного зволоження та вимерзання. В якості одного з індексів може використовуватися гідротермічний індекс для моніторингу впливу атмосферної вологості й температурного режиму на врожайність сільськогосподарських культур [345; 388; 390].

Отже, страхування на основі погодних індексів може бути кращою альтернативою класичному страхуванню врожаю сільськогосподарських культур, оскільки допомагає уникнути проблем, які пов'язані з ризиком моральної шкоди, має простіші та зрозуміліші інформаційні вимоги, придатність для різних господарств, низький рівень зловживань і швидші страхові відшкодування. Хоча в Україні аграрне страхування є перспективним, цей продукт поки що не користується широкою популярністю, насамперед,

через неналежне інформаційне та матеріально-технічне забезпечення вітчизняних гідрометеорологічних служб.

У зарубіжних країнах страхування врожаю сільськогосподарських культур на основі індексу погоди набуло широкої практики, насамперед, у контексті страхування катастрофічних погодних ризиків. Урегулювання збитків відбувається на основі дистанційних методів, у тому числі супутникових зображень, бортових фотографій, безпілотних літальних апаратів/дронів і наземних спектральних вимірювань, що значно спрощує моніторинг розвитку сільськогосподарських культур і прийняття рішень для оптимізації виплат за претензіями по втратам сільськогосподарських товаровиробників. Використання дронів може розглядатися в сільськогосподарському страхуванні, як допоміжний інструмент для проведення моніторингу посівів та врегулювання ризиків у частині ідентифікації проблемних площ; оцінки та підрахунку масштабів підтоплень і посухи; моніторингу та оцінки погोलів'я худоби, забруднень тощо.

Підсумовуючи викладене слід зазначити, що у даному параграфі роботи досліджено об'єктну компоненту агрострахового ринку з теоретичних позицій, що в наступних розділах дозволить окреслити особливості процесу формування та реалізації схем страхового захисту в аграрному секторі економіки з практичних позицій.

1.6. Специфіка загальної структурної будови агрострахового ринку

Дослідження агрострахового ринку неможливе без поглибленого аналізу елементів його структурної будови до яких належать елементи нагляду та контролю, структурні елементи та елементи інфраструктури, тобто сукупності елементів, з яких він складається і які взаємодіють між собою.

Таким чином, агростраховий ринок представляє собою досить складне явище, що має свою внутрішню структурну будову та зовнішнє оточення.

Слід зазначити, що український агростраховий ринок має складну трьохсекторну внутрішню структурну будову та оточений зовнішнім середовищем. До ключових секторів, що формують його внутрішню будову слід віднести: I сектор – уповноважений орган нагляду за страховою діяльністю; II – структурні елементи; III – елементи інфраструктури. Зовнішнє середовище страхового ринку – це система взаємодії факторів, що оточують внутрішню систему та впливають на неї. Воно представлене елементами, якими страховик може управляти (ринковий попит, конкуренція, ноу-хау страхових послуг, інфраструктура страхового ринку), та тими, на які він впливати не може (чисельність населення, його вікова та статева структура, сезонні міграції, купівельна спроможність населення), але повинен враховувати у своїй діяльності.

Особливості структурної будови агрострахового ринку відображено на рис. 1.30.

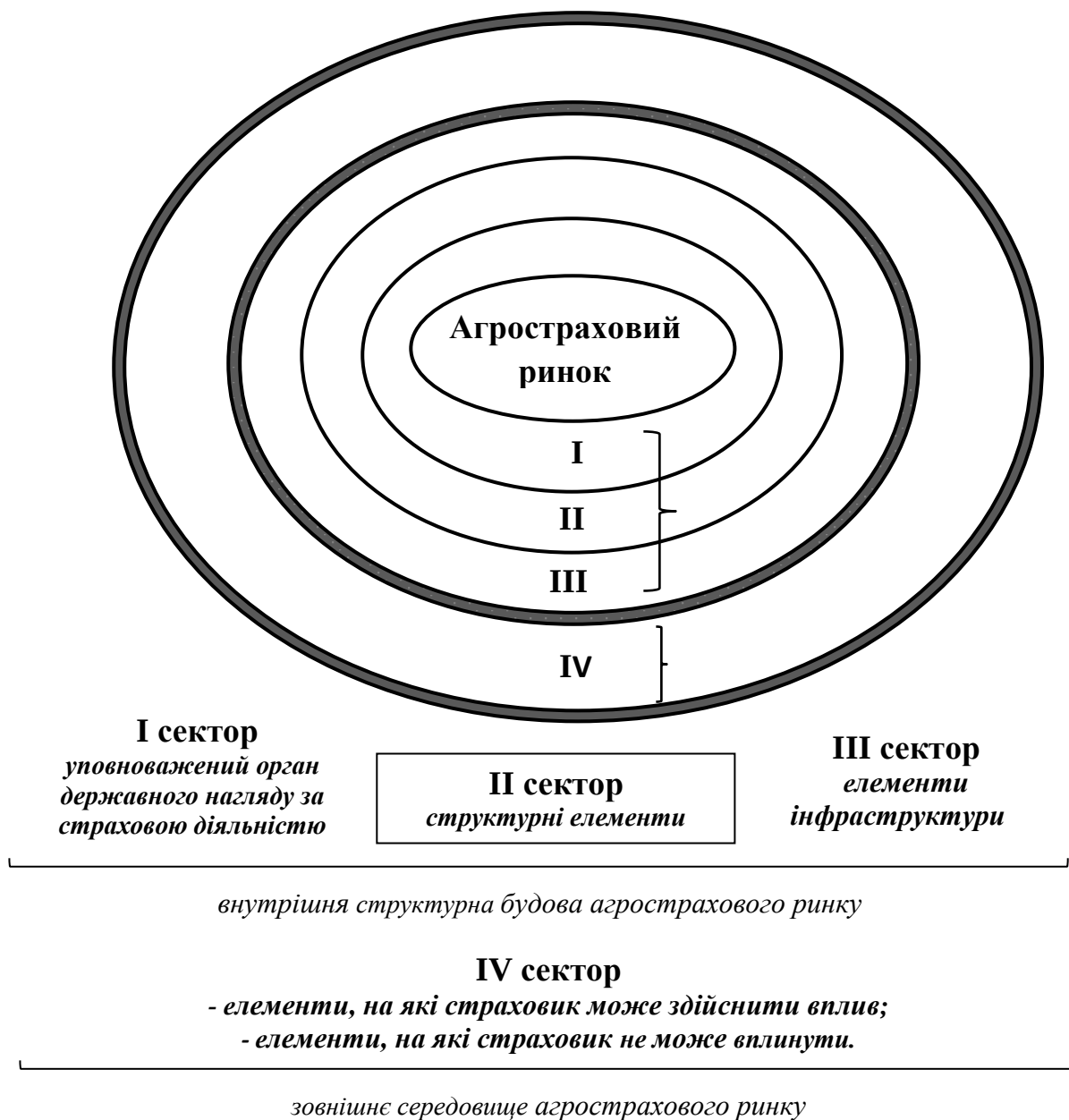

Рис. 1.30. Особливості структурної будови агροстрахового ринку

[Авторська інтерпретація та узагальнення].

Більш детально особливості внутрішньої будови агροстрахового ринку відображено на рис. 1.31.

Дослідивши внутрішню структурну будову агροстрахового ринку слід зазначити, що її градовано на III сектори, кожен з яких формують окремі структурні елементи або їх сукупність, що є взаємопов'язаними.

Окрім того слід вказати на певні особливості щодо формування взаємозв'язків та взаємозалежності як між внутрішнім елементним складом в розрізі трьохсекторної градації означеного ринку, так і його узгодженості із зовнішнім середовищем.

Внутрішня структурна будова агострахового ринку

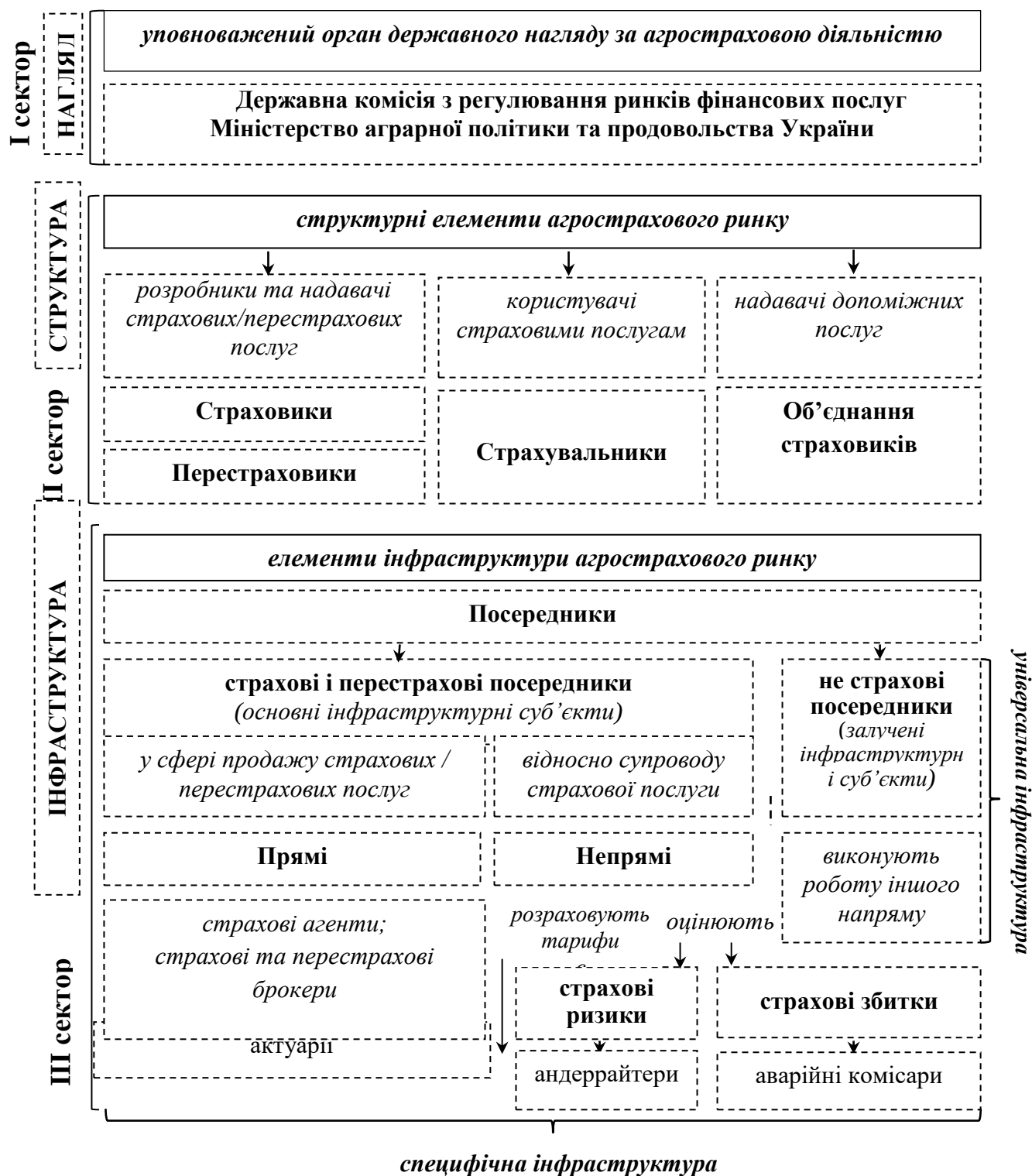

Рис. 1.31. Особливості внутрішньої структурної будови агострахового ринку

[Авторська інтерпретація та узагальнення].

Як наслідок, за результатами дослідження визначено необхідність врахування страховими компаніями особливостей та наслідків взаємодії цих елементів, а також їх узгодженості із елементами зовнішнього середовища.

У наступних параграфах даного розділу монографії зупинимося на кожному секторі внутрішньої структурної будови агрострахового ринку більш детально.

1.7. Структурні елементи агрострахового ринку

До структурних елементів агрострахового ринку, що формують II-й сектор його внутрішньої структурної будови відносять: страхові компанії, що виконують функції розробників та постачальників страхових/перестрахових послуг на даному ринку; агровиробників – споживачів даних страхових послуг та об'єднання страховиків – надавачів другорядних, допоміжних послуг (рис. 1.32).

Причому слід зазначити, що структуру агрострахового ринку komponує лише специфічна частина, адже всі ключові її структурні елементи функціонують лише на одному ринку – агростраховому.

Зупинимося на кожному структурному елементі агрострахового ринку більш детально.

Нацкомфінпослуг у межах своєї компетенції видає ліцензії для здійснення фінансовими установами певних видів діяльності серед яких, зокрема і страхова діяльність.

Здійснення страхової діяльності дозволяється тільки після отримання відповідної ліцензії. Щодо ліцензування страхової діяльності, то Нацкомфінпослуг видає ліцензії на добровільні та обов'язкові види страхування, що відповідають перелікам, наведеним у статті 6 та 7 Закону України «Про страхування».

Порядок та умови видачі ліцензій на право здійснення страхової діяльності регламентуються Ліцензійними умовами провадження страхової діяльності, затвердженими розпорядженням Держфінпослуг від 28 серпня 2003 року № 40.

Для отримання ліцензії на право здійснення страхової діяльності страховик (заявник) повинен відповідати певним умовам, які узагальнено та згруповано в додатку Ж, рис. 1.

Рис. 1.32. Структурні елементи агрострахового ринку

[Джерело: власні дослідження автора].

Страхові компанії, що працюють на українському агростраховому ринку

Згідно з даними Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг у 2018 р. ліцензію на провадження страхової діяльності у формі добровільного страхування сільськогосподарської продукції мали 63 страхові компанії, водночас фактично здійснювали страхування сільськогосподарських ризиків лише 14 з них (рис. 1.33.).

Українська страхова індустрія характеризується зменшенням кількості таких структурних суб'єктів, що працюють на страховому ринку як страхові компанії. Так, якщо у 2008 р. їх кількість сягнула максимуму за досліджуваний період і становила 469 одиниць, то у 2018 р. – досягала мінімуму – 291 одиницю.

Що ж до страхових компаній, що займалися провадженням страхової діяльності у сільському господарстві, то починаючи з 2010 р. їх кількість є більш стабільною, коливаючись в інтервалі 11-14 одиниць.

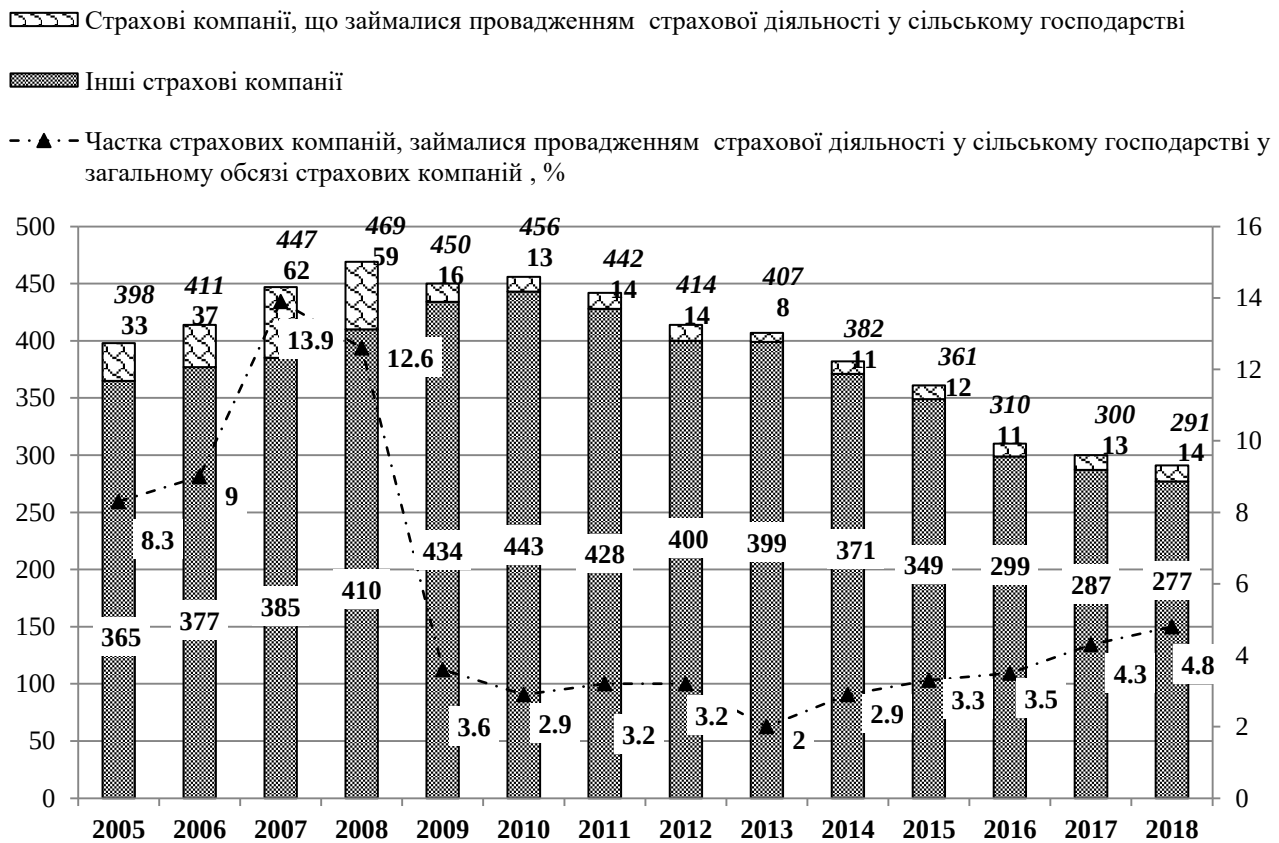

Рис. 1.33. Кількість (од.) та частка (%) страхових компаній на агростраховому ринку України

[Джерело: данні Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг (розраховано, побудовано та представлено автором)].

Аналізуючи дані рис. 3.6 слід зазначити, що кількість страхових компаній, які працюють на агростраховому ринку є досить незначною. Так, їх частка у 2018 р. склала майже 5 % (або 14 одиниць). Середнє значення аналізованого показника за досліджуваний період становило 6 % (або близько 25 одиниць).

Окрім того, слід зазначити, що сформувався певний осередок страхових компаній, що вже постійно та доволі стабільно працюють на українському агростраховому ринку (табл. 1.4; рис. 1.34.).

Таблиця 1. 4

Особливості функціонування страхових компаній, що активно працюють на агростраховому ринку України*

Страхова компанія	Досвід роботи на агростраховому ринку України	Видова сукупність діяльності щодо аграрного сектору економіки
 ПАТ «АСК «ІНГО Україна»	Ліцензія від 30.04.2013 р.	Страхування аграрних ризиків: - добровільне страхування сільськогосподарської продукції (культур).
 ПрАТ «Страхова компанія «Універсальна»	Ліцензія від 23.03.2011р.	Страхування аграрних ризиків: - добровільне страхування сільськогосподарських тварин та птиці; - добровільне страхування сільськогосподарських культур.
 ПрАТ СК «ПЗУ Україна»	Ліцензія від 29.01.2013 р.	Страхування аграрних ризиків: - страхування посівів сільськогосподарських культур на період перезимівлі; - страхування майбутнього врожаю на період весна-літо; - страхування багаторічних насаджень; - страхування тварин.
 ПрАТ «УАСК АСКА»	Ліцензія від 19.12.2012 р.	Страхування аграрних ризиків: - страхування зернових; - страхування худоби; - страхування садів.
 ПАТ «СК «БРОКБІЗНЕС»	Ліцензія від 05.10.2012 р.	Страхування аграрних ризиків: - добровільне страхування сільськогосподарської продукції; - добровільне страхування тварин.
 ТДВ «СК «ГАРДІАН»	Ліцензія від 27.05.2014 р.	Страхування аграрних ризиків: - урожай сільськогосподарських культур; - урожай багаторічних насаджень; - сільськогосподарські тварини, птиця, кролі, хутрові звірі, бджолосім'ї, риба та інші водні живі ресурси та тваринницька продукція.
 ПАТ «СК «Країна»	Ліцензія від 16.04.2015 р.	Страхування аграрних ризиків: - добровільне страхування сільськогосподарської продукції (культур).

*Джерело: данні Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг (розраховано, побудовано та представлено автором).

За обсягом застрахованої площі компанії, що очолюють список, розташувалися у такому порядку: «Інго Україна» (203,5 тис. га, що складає 20,9 % від загального обсягу), «Універсальна» (195,5 тис. га, або 20,1 %), «ПЗУ» (179,2 тис. га, або 18,4 %), «Аска» (140,5 тис. га, або 14,4 %), «Брокбізнес» (120,3 тис. га, або 12,4 %), «АХА» (73,2 тис. га, або 7,5 %) та «Країна» (39,8 тис. га, або 4,1 %) та «Гардіан» (12,5 тис. га, або 1,2 %) (рис. 1.34).

											
Застрахова на площа		Укладе ні угоди		Застрахова на площа		Укладе ні угоди		Застрахов на площа		Укладе ні угоди	
тис. га	%	шт.	%	тис. га	%	шт.	%	тис. га	%	шт.	%
203,6	20,9	236	19,6			.		179,2	18,4	343	28,5
				195,5	20,0	126	10,5				
											
Застрахова на площа		Укладе ні угоди		Застрахова на площа		Укладе ні угоди		Застрахова на площа		Укладе ні угоди	
тис. га	%	шт.	%	тис. га	%	шт.	%	тис. га	%	шт.	%
140,5	14,5	158	13,1			.		73,2	7,5	179	14,9
				120,3	12,4	62	5,1				
								Інші страхові компанії			
Застрахова на площа		Укладе ні угоди		Застрахов на площа		Укладе ні угоди		Застрахова на площа		Укладе ні угоди	
тис. га	%	шт.	%	тис. га	%	шт.	%	тис. га	%	шт.	%
39,8	4,1	52	4,3			.		9,4	1,0	14	1,1
				12,5	1,2	35	2,9				

Рис. 1.34. Зведені дані щодо страхування сільськогосподарської продукції в Україні в розрізі страхових компаній у 2018 р.

[Джерело: данні Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг (розраховано, побудовано та представлено автором)].

Як видно з даних рис. 1.34, за кількістю укладених договорів першість належить страховій компанії «ПЗУ» (343 договори, що складає 28,5% від загальної кількості). За нею йдуть «Інго Україна» (236 договорів, або 19,6 %), «АХА» (179 договорів, або 14,9 %) «Аска» (158 договорів, або 13,1 %), «Універсальна» (126 договорів, або 10,5 %), «Брокбізнес» (62 договори, або 5,1 %), «Країна» (52 договори, або 4,3 %) та «Гардіан» (35 договорів, або 2,9 %).

Агровиробники, що виступають споживачами страхових послуг на українському агростраховому ринку

Сучасні тенденції розвитку аграрного сектору економіки України

Для України галузь сільськогосподарського виробництва завжди була однією з пріоритетних сфер з позицій як зовнішньоекономічного так і внутрішньо економічного розвитку країни, оскільки актуальність питань організації виробництва та підтримки продовольчого забезпечення є гострою

для кожної держави в усі періоди розвитку. Це твердження є визначальним не тільки для забезпечення життєздатності та самодостатності країни в цілому і суспільства зокрема, а й безлічі найрізноманітніших напрямів людської діяльності.

Особливості виробництва сільськогосподарської продукції в розрізі рослинницької та тваринницької галузей та її частка у ВВП України відображено на рис. 1.35.

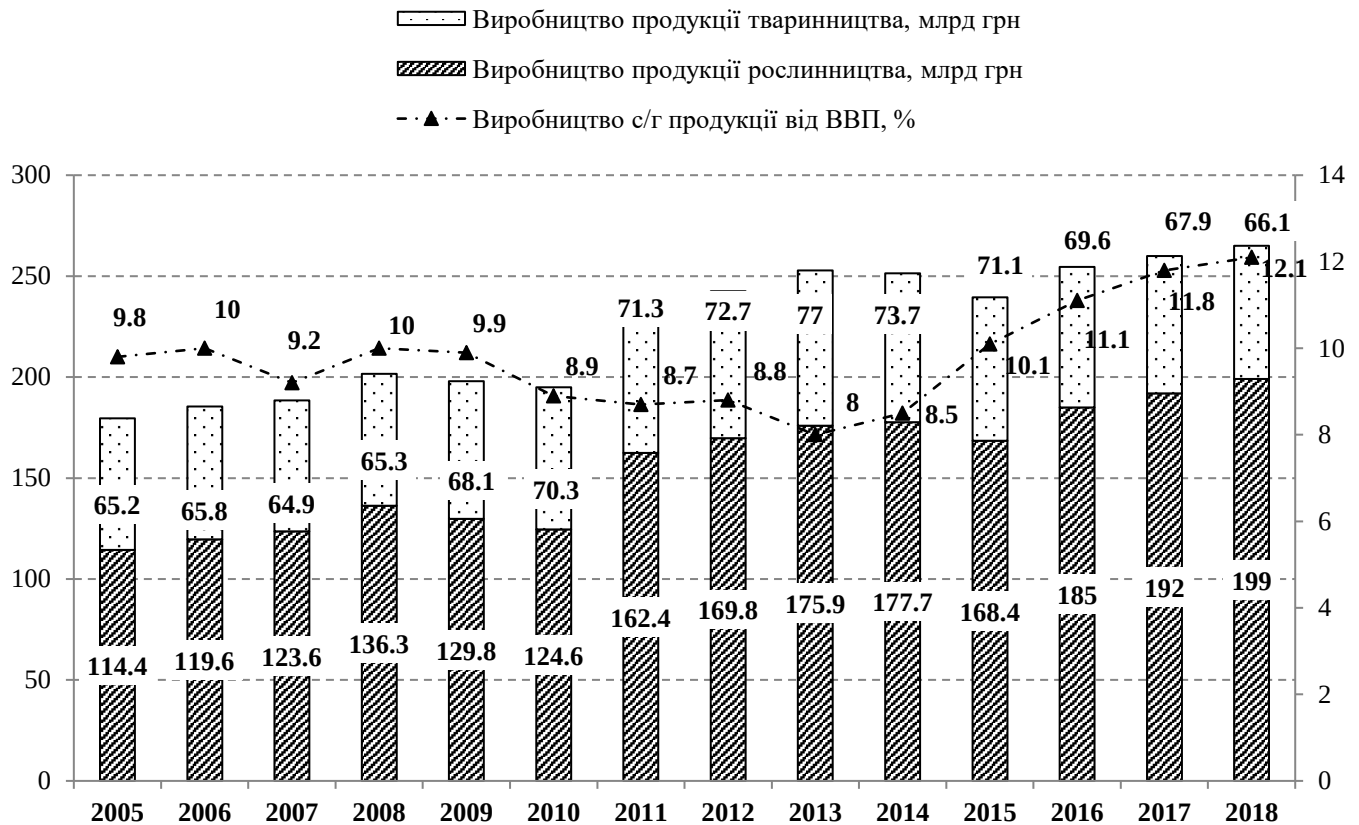

Рис. 1.35. Виробництво сільськогосподарської продукції у галузевому розрізі та її частка у ВВП України

[Джерело: данні Державної служби статистики України і Міністерства аграрної політики та продовольства України (розраховано, побудовано та представлено автором)].

Аналізуючи дані 1.35, варто відзначити, що частка сільського господарства у ВВП країни в середньому за досліджуваний період складала 9,5 % і у 2018 р. сягнула рівня 12,1 %.

У 2018 р. у структурі ВВП країни перше місце посідає оптова та роздрібна торгівля, що становить 13,9 % у загальному ВВП, друге – переробна промисловість 12,0 % у загальному ВВП та третю позицію посідає сільське, лісове та рибне господарство, що становить 12,1 % у загальному ВВП.

Розглядаючи галузеву структуру сільськогосподарського виробництва, слід зазначити, що питома вага продукції рослинництва превалює над продукцією тваринництва у загальному її обсязі. Окрім того Україна увійшла в десятку головних експортерів сільськогосподарської продукції в країни Євросоюзу і займає восьме місце. На рис. 1.36 відображено ТОП-10 найбільш

розвинених країн Європи в галузі сільського господарства. Як видно з даних аналізованого рис. 1.36, Україні тут належить 8 позиція.

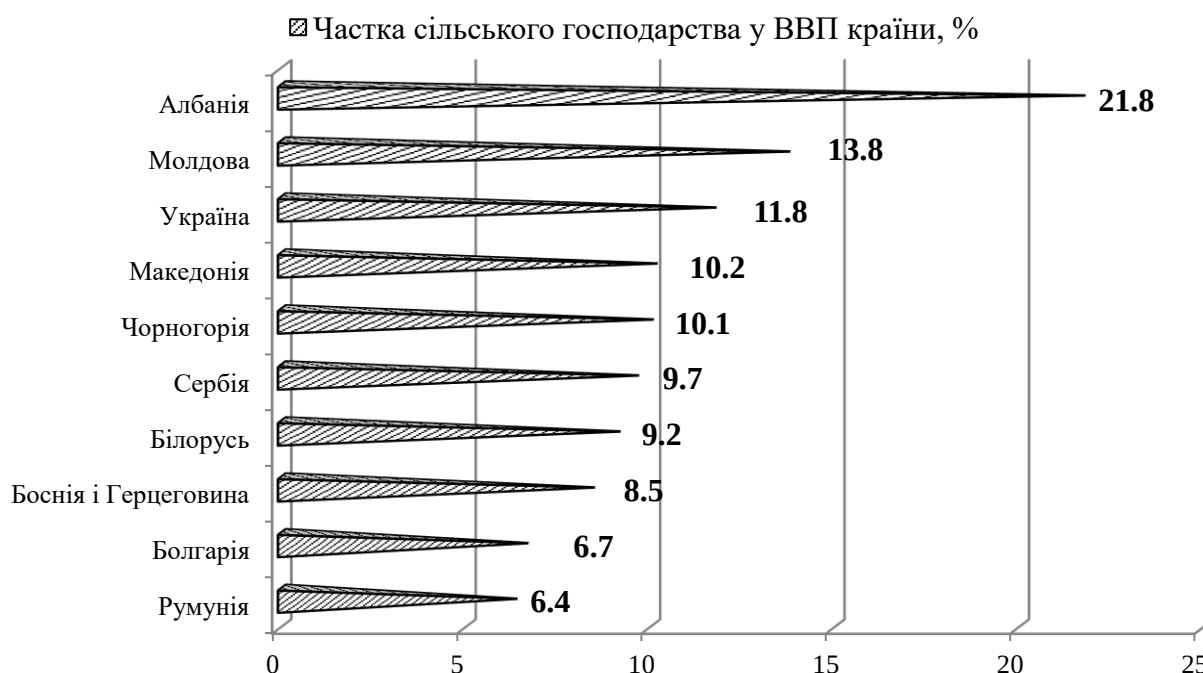

Рис. 1.36. Частка сільського господарства у ВВП найбільш розвинених країн Європи у сфері сільськогосподарського виробництва (2018 р.)

[Джерело: данні Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг (розраховано, побудовано та представлено автором)].

Так, в середньому за досліджуваний період (2005-2018 рр.) продукція тваринництва у загальному обсязі сільськогосподарської продукції становила лише третину, відповідно продукція рослинницької галузі забезпечила близько 70 %. Таким чином, агросектор є однією із ключових та суттєвих наповнюючих статей бюджету України.

В останні десятиліття наша держава є впевненим експортером зерна, нарощуючи його експортний потенціал.

Слід зазначити, що на світовому ринку продовольства у 2018 р. Україна посідає лідируючі місця за різними позиціями (рис. 1.37).

Серед зернових культур частка експорту кукурудзи у 2018 р. є домінуючою – 48 %, частка пшениці становить – 40 % та ячменю – 12 % відповідно. Слід зазначити, що Україна експортує $\frac{3}{4}$ виробленої кукурудзи та посідає третю позицію в світі за обсягами її експорту (більше експортують тільки США та Аргентина). Загалом, такий об'єм експорту кукурудзи у 2018 р. для України є рекордним як завдяки збільшенню поставок до вже освоєних ринків, так і завдяки відкриттю нових – до Ірану (2,2 млн тонн) та Південної Кореї (400 тис. тонн).

Таким чином, агросектор є однією із ключових та суттєвих наповнюючих статей бюджету України та досить потужним експортером сільськогосподарської продукції в країни Євросоюзу. Також АПК – основне

джерело надходження валюти в Україну та ключовий фактор у підтриманні торговельного балансу.

1 місце	Виробництво соняшнику		Виробництво соняшникової олії		Експорт соняшникової олії	
3 місце	Експорт ячменю		Експорт ріпаку		Експорт кукурудзи	
4 місце	Виробництво ячменю					
6 місце	Виробництво кукурудзи		Експорт пшениці			
6 місце	Виробництво меду		Виробництво сої			
7 місце	Виробництво пшениці					

Рис. 1.37. Роль України на світовому ринку продовольства (на основі даних 2018 маркетингового року)

[Джерело: данні Державної служби статистики України і Міністерства аграрної політики та продовольства України (розраховано, побудовано та представлено автором)].

Зокрема, в останні десятиліття Україна є впевненим експортером зерна, нарощуючи його експортний потенціал (рис. 1.38).

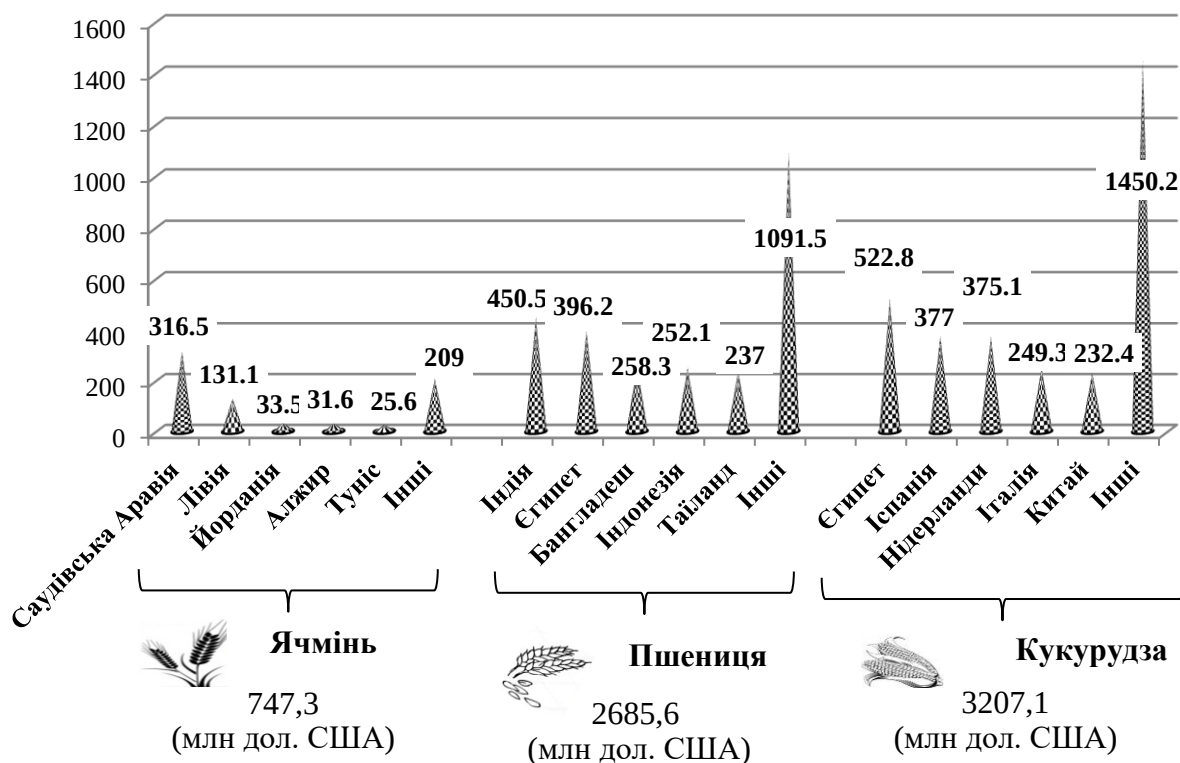

Рис. 1.38. Напрями експорту зернових Україною та отримані доходи у 2018 р., млн дол. США

[Джерело: данні Державної служби статистики України і Міністерства аграрної політики та продовольства України (розраховано, побудовано та представлено автором)].

Далі зупинимось на особливостях структурного поділу підприємств за розміром земельного банку в Україні (табл. 1.5).

Таблиця 1.5

Особливості структурного поділу підприємств за розміром земельного банку*

АГРАРНІ ПІДПРИЄМСТВА			
МІКРО (до 50 га)	МАЛІ (< 200 га)	СЕРЕДНІ (200 га – 10 000 га)	ВЕЛИКІ (> 10 000 га)
<i>Ключові характеристики</i>			
Річний дохід не перевищує 25 тис. євро; середня кількість працівників до 10 осіб	Річний дохід не перевищує 150 тис. євро; середня кількість працівників до 50 осіб	Річний дохід від 150 тис. євро до 7,5 млн євро; середня кількість працівників від 50 до 250 осіб	Річний дохід більше 7,5 млн євро; середня кількість працівників від понад 250 осіб
<i>Ключові функції</i>			
1. Задоволення потреб громади у сільськогосподарській продукції	1. Виробництво «нішевих» продуктів з максимальною маржею	1. Можуть здійснювати переробку продукції, яку вони виробили	1. Використовують сучасні системи менеджменту, зокрема цифрове управління виробництвом та новітні системи управління ризиками
2. Виробництво «нішевих» продуктів	2. Задоволення потреб місцевих громад та регіону у с/г продукції	2. Можуть об'єднуватися в кооперативи з метою збільшення реалізації продукції на експорт, а також для її поглибленої переробки та диверсифікації каналів реалізації на внутрішньому ринку.	2. Вертикально інтегровані агропромислові структури, які мають можливість диверсифікувати виробництво в залежності від світової кон'юнктури цін
3. В разі кооперації – можуть збільшити ринок збуту та навіть експортувати продукцію	3. В разі кооперації – можуть збільшити ринок збуту на загальнонаціональному рівні та навіть експортувати продукцію	3. Орієнтовані на місцевий та національний рівень і частково експортують продукцію за кордон	3. Діяльність спрямована на глобальні міжнародні та частково національні ринки

*Джерело: данні Державної служби статистики України і Міністерства аграрної політики та продовольства України (узагальнено, побудовано та представлено автором).

Особливості розподілу підприємств, що здійснювали сільськогосподарську діяльність, за розмірами с/г угідь у 2018 р. відображено на рис. 1.39.

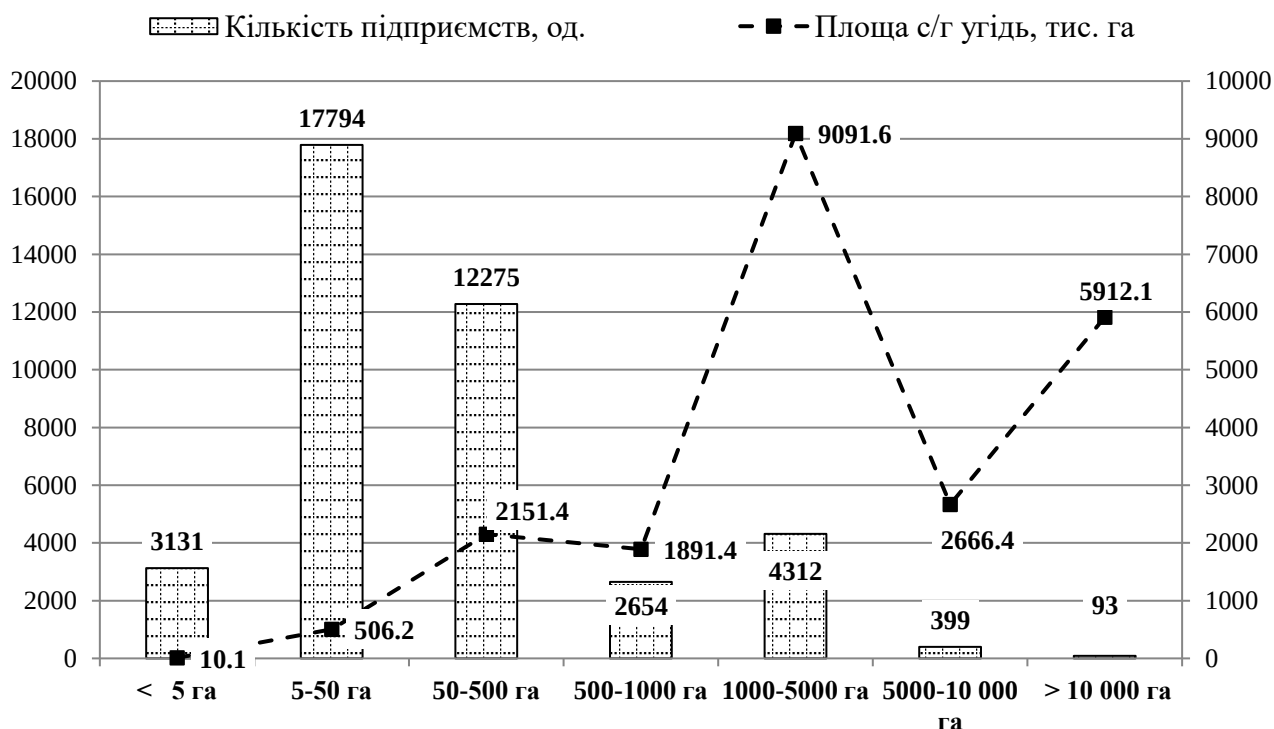

Рис. 1.39. Особливості розподілу агропідприємств за розмірами с/г угідь у 2018 р.

[Джерело: данні Державної служби статистики України і Міністерства аграрної політики та продовольства України (розраховано, побудовано та представлено автором)].

Аналізуючи дані рис. 1.39 слід зазначити, що функціонує близько 166 компаній, які вирощують культури на понад 10 тис. га землі. А тих, що обробляють площі від 1000-10 000 га, нараховується майже 5000. Таким чином, за трохи більше як 10 % (13 %) компаній контролюють біля 80 % (77 %) земель сільськогосподарського призначення в Україні.

Натомість 8 % підприємств, що мають у користування до 5 га земель обробляють лише 0,05 % усіх українських земель сільгоспризначення.

Найбільша кількість підприємств – 17 794 од. (або 44 %) зосереджена у групі підприємств під обробіток яких підпадає від 5 до 50 га земель, водночас це лише майже 3 % (2,5 %) від земель сільськогосподарського призначення в Україні. Досить значною є група підприємств, що обробляють від 50-500 га – 12 275 (30 %), під обробіток яких підпадає 11 % (2151,4 тис. га) усіх українських земель сільськогосподарського призначення.

Сьогодні в Україні держава володіє 26 % земель сільськогосподарського призначення, тоді як 74 % сільгоспугідь – це приватна власність. У переліку

українських агрохолдингів, які мають найбільший земельний банк, лідирують Укрлендфармінг, Кернел та Агропросперіс (рис. 1. 40).

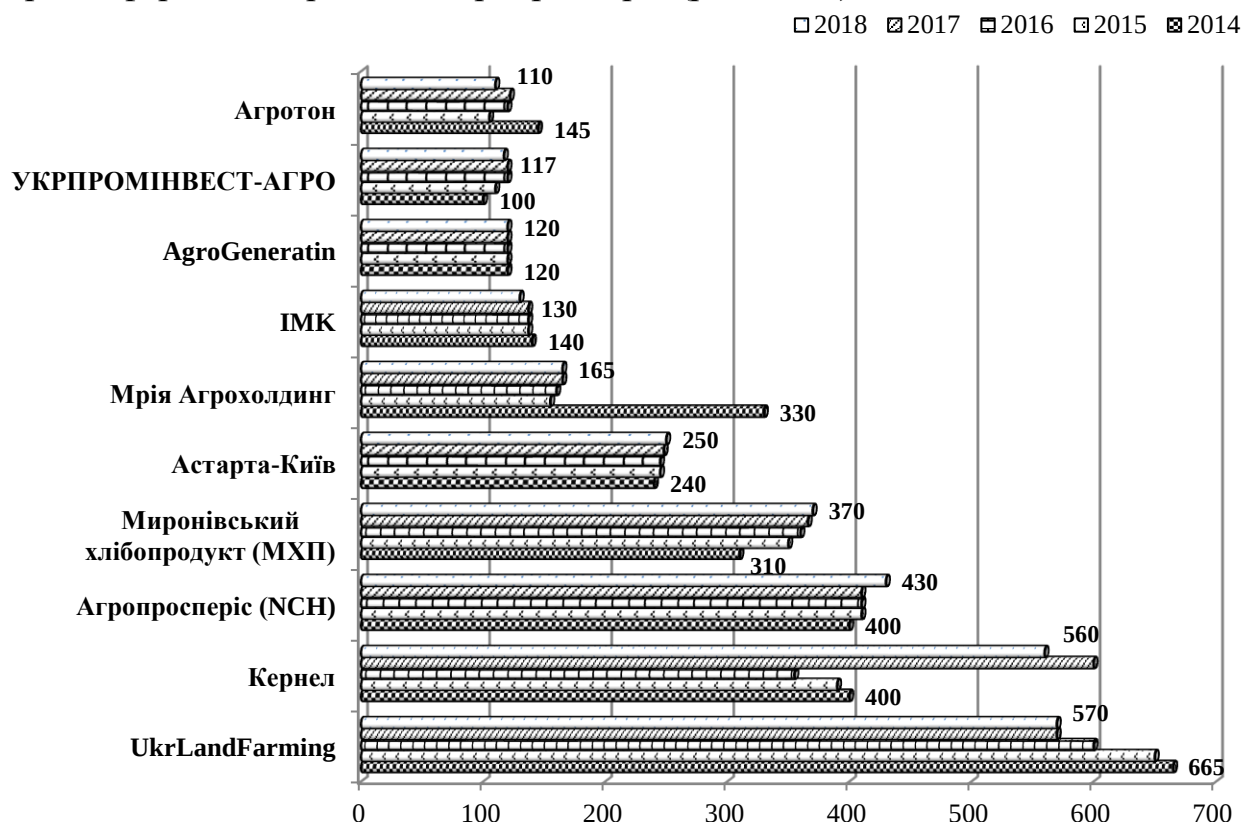

Рис 1.40. Земельний банк найбільших агрохолдингів України у 2014-2018 рр., тис. га

[Джерело: данні Державної служби статистики України і Міністерства аграрної політики та продовольства України (розраховано, побудовано та представлено автором)].

Окрім того, дані щодо загального земельного банку агрохолдингів та їх кількість в Україні за досліджуваний період відображено на рис. 1.41. Аналізуючи дані означеного рисунку варто зазначити, що у користуванні сільськогосподарських підприємств знаходиться орієнтовно 14 % від усіх угідь. Максимального значення даний показник сягнув у 2014 р. склавши п'яту частину усіх угідь.

У той час як економічні переваги великотоварного виробництва є очевидними, позитивні сторони дрібного фермерства залишаються досить невизначеними. Згідно світової практики, господарства класифікуються як малі, якщо їх земельний банк менше 2 га, водночас серед країн світу ця цифра різниться. Емпіричні дослідження показують, що домінування дрібних фермерів у структурі аграрного сектору економіки нерозривно пов'язано з бідністю країни. Виключення становлять країни ЄС, де на штучне підтримання фермерського способу життя витрачаються суттєве фінансування (мільярди євро державної підтримки). Проблеми малих сільгоспвиробників полягають, перш за все, у високих транзакційних витратах та неможливості дотримання стандартів якості і безпечності продукції. Слабким місцем також є неможливість залучення фінансового капіталу і низька ліквідність.

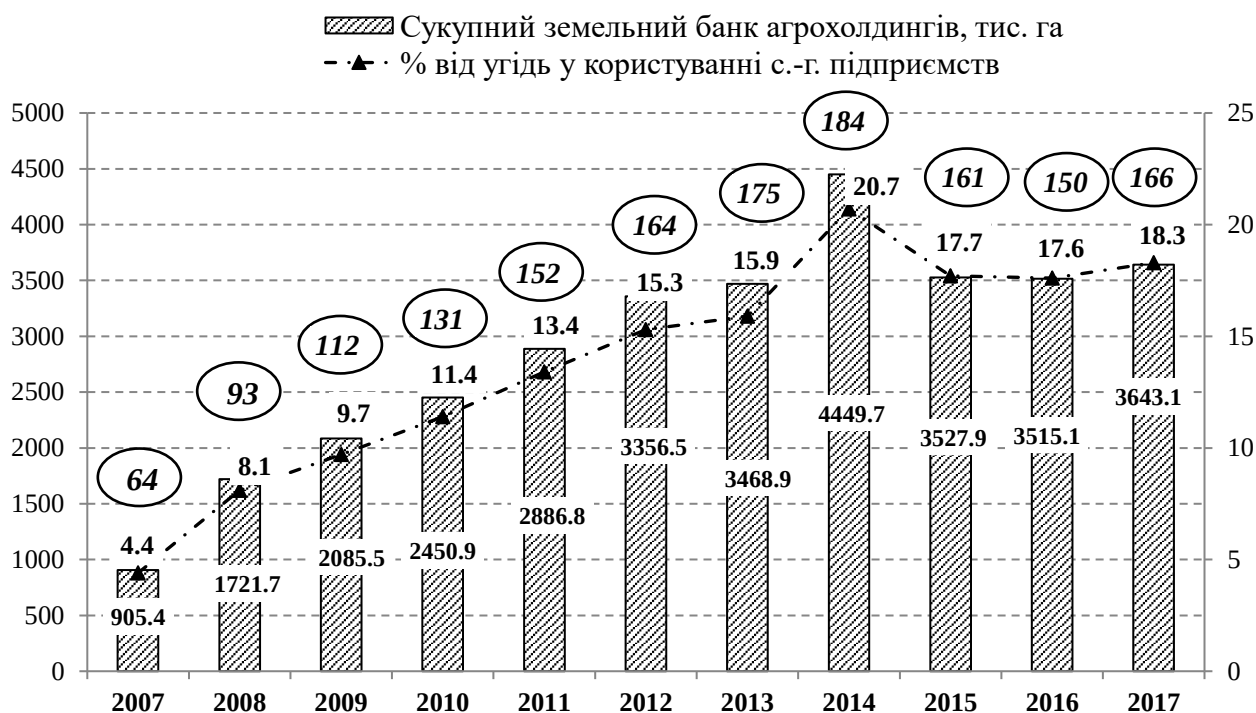

Рис. 1.41. Земельний банк агрохолдингів та їх кількість в Україні за 2007-2017 рр.

[Джерело: данні Державної служби статистики України і Міністерства аграрної політики та продовольства України (розраховано, побудовано та представлено автором)].

Так, скажімо для африканських домогосподарств типовою є ситуація продажу врожаю одразу після його збору по низьким цінам задля можливості купівлі шкільної форми для дітей. Середній рівень товарності у таких господарствах становить близько 25 % (це означає, що виробнича структура безпосередньо зав'язана на структурі споживання). У таких умовах про ефективну алокацію ресурсів не може бути і мови. Малі господарства є досить вразливими і з макроекономічної точки зору, враховуючи, що головним фактором виробництва є праця. Так, зростання індустріальних зарплат в Албанії призвело до відтоку чоловічого населення у міста. Домінування жінок у дрібнотоварному виробництві цієї країни стимулювало певні структурні зміни, а саме відхід від вирощування фуражних культур і худоби та збільшення частки фруктів і овочів. Негативним також є досвід Китаю, де середній розмір сімейної ферми оцінюється у 0,33 га (16 га в ЄС) [344; 359]. Бажання жителів до самозабезпечення продуктами харчування було мотивоване захистом від голоду у 1980-х рр. Наразі у Китаї налічується 200-250 млн малих господарств (у всьому ЄС – 12 млн), а витрати на вирощування власної продукції значно перевищують ринкові ціни. В умовах обмеженості земельних ресурсів та їх активної деградації, подібна роздробленість угідь сприяє зниженню економічної ефективності вирощування, насамперед, зернових та олійних культур. За словами китайських економістів, у періоді до 2030 року це може призвести до посилення залежності економіки Піднебесної від імпортової сої та

кукурудзи. Схожа проблема спостерігається і в Індії, де неефективність малих виробників є однією з причин збільшення протекціонізму в сільському господарстві. Інвестиції малих фермерів у технології досить часто не окупаються. На думку багатьох спікерів, часто бажання дрібних господарств «вирости» за рахунок наросування земельного банку може лише призвести до значних втрат ресурсів. Більш вдалою є стратегія інтенсифікації виробництва, яке базується на ручній праці (садівництво, овочівництво, ягідництво). Це те, що вже активно практикують європейські фермери, залучаючи дешеву робочу силу з-за кордону. Світовий банк очікує, що протягом найближчих років у країнах третього світу будуть домінувати малі ферми, орієнтовані на захист від голоду та часткову зайнятість. Натомість в розвинених країнах переважатимуть вертикально інтегровані комерційні господарства та мікро-ферми, розташовані безпосередньо у містах (*urban micro-farms*). Зазначимо, що тенденції активної міграції селян у міста для роботи в промисловому секторі послаблюються завдяки масовій автоматизації виробництва. Навіть у постіндустріальних економіках таких як США та ЄС сільські жителі стають все менше потрібними у містах завдяки інноваційному прориву в секторі послуг. Яскравою ілюстрацією цього є залучення компанією *Amazon* роботів для пакування, які здатні обробити 700 замовлень за годину, що у п'ять разів більше за можливості людини [346]. У цьому контексті підтримка малих фермерів перетворюється на ще один вид безумовного доходу, коли деякі верстви громадян отримують мінімальну фінансову допомогу, не працюючи.

Висновки для України є досить тривіальними, оскільки вони вже неодноразово озвучувалися політиками та експертами. Розвиток малого фермерства має спиратися на стимулюванні спеціалізації на нішових трудомістких галузях. Ключовим фактором вибору «ніші» є, перш за все, близькість до ключових ринків збуту. При цьому основним локомотивом розвитку аграрного сектору є саме підприємства середнього розміру, які можуть використовувати свій масштаб для успішного функціонування у традиційних галузях рослинництва і тваринництва.

З огляду на те, що аграрна галузь в Україні динамічно розвивається, агрострахування, як інструмент забезпечення стабільності доходів агровиробників, має хоча б частково відповідати такій динаміці.

Об'єднання страховиків, що функціонує на агростраховому ринку

Проблеми розвитку агрострахового ринку в Україні породжують ситуацію від якої потерпають всі його учасники і, насамперед, сільгоспвиробники. Як наслідок, вони позбавлені можливості ухвалювати зважені рішення щодо вибору страхових компаній, з якими планують налагоджувати співпрацю. В результаті, бажаючих отримати агрострахові послуги в Україні, попри стабільне посилення позицій аграрного сектору в національній економіці, наразі залишається вкрай мало.

Право страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою (згідно статті 15 Закону України «Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою») надається страховикам, що відповідають вимогам Закону України «Про страхування»,

отримали ліцензію на здійснення відповідного виду страхування і є членами Аграрного страхового пулу.

Єдиним об'єднанням страховиків, що здійснюють страхування відповідно до Закону України «Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою» є Аграрний страховий пул (далі - Пул). Участь страховиків у даному об'єднанні виступає умовою для здійснення страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою.

Відносини між членами Пулу у сфері страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою регулюються нормативно-правовими актами Пулу, що не можуть суперечити нормам законодавства України та є обов'язковими для виконання всіма членами Пулу.

Пул є юридичною особою, неприбутковою організацією і здійснює свою діяльність відповідно до законодавства України та свого Статуту. Статут Пулу затверджується зборами засновників (членів) Пулу та реєструється відповідно до вимог законодавства.

Пул не може виступати засновником чи співзасновником юридичних осіб, які здійснюють підприємницьку діяльність та/або мають на меті одержання прибутку.

За рахунок членів організації відбувається фінансування її функціонування.

Членом Пулу може бути страховик, який відповідає вимогам Закону України «Про страхування», отримав відповідну ліцензію і відповідає вимогам, визначеним Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, разом із центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування і реалізує державну аграрну політику щодо участі страхових компаній у страхуванні сільськогосподарської продукції з державною підтримкою.

Систематичне порушення терміну виплати страхового відшкодування є підставою для виключення страховика з Пулу.

Функції та завдання Аграрного страхового пулу узагальнено та згруповано на рис. 1.42.

Для забезпечення виконання зобов'язань перед страхувальниками Пул створює страховий фонд покриття катастрофічних ризиків. Джерелом формування страхового фонду покриття катастрофічних ризиків є відрахування членів Пулу з отриманих страхових премій з цього виду страхування у розмірі, визначеному Координаційною радою Пулу, але не більше 5 %. Кошти фонду використовуються у разі настання катастрофічних ризиків за рішенням Координаційної ради Пулу. У разі настання надзвичайної ситуації, яка набуває масштабів катастрофи, за умови недостатності коштів у страховому фонді покриття катастрофічних ризиків, держава через центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування і реалізує державну аграрну політику, надає Пулу бюджетну позику, порядок надання та використання якої затверджує Кабінет Міністрів України [190; 192]. Пул може створювати інші страхові фонди, визначені Статутом Пулу. Порядок та умови формування страхових фондів Пулу встановлюються положеннями, що затверджуються зборами Пулу та погоджуються з Координаційною радою Пулу.

Рис. 1.42. Ключові функції та завдання Агрострахового пулу

(за умови державної підтримки агросстрахування)

[Узагальнено та згруповано автором за даними джерел 189-190; 297].

Контроль за використанням грошових коштів страхових фондів Пулу здійснює Координаційна рада Пулу. Ключові органи Аграрного страхового пулу згруповано та відображено на рис. 1.43

Структура, функції, компетенція, порядок формування та роботи органів управління та контролю Пулу визначаються Статутом Пулу з урахуванням положень цього Закону.

Облік зобов'язань страховиків Пулом. Страховики, які здійснюють страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою, зобов'язані вести персоніфікований (індивідуальний) облік договорів страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою.

Хоча такі страховики можуть добровільно стати учасниками Пулу.

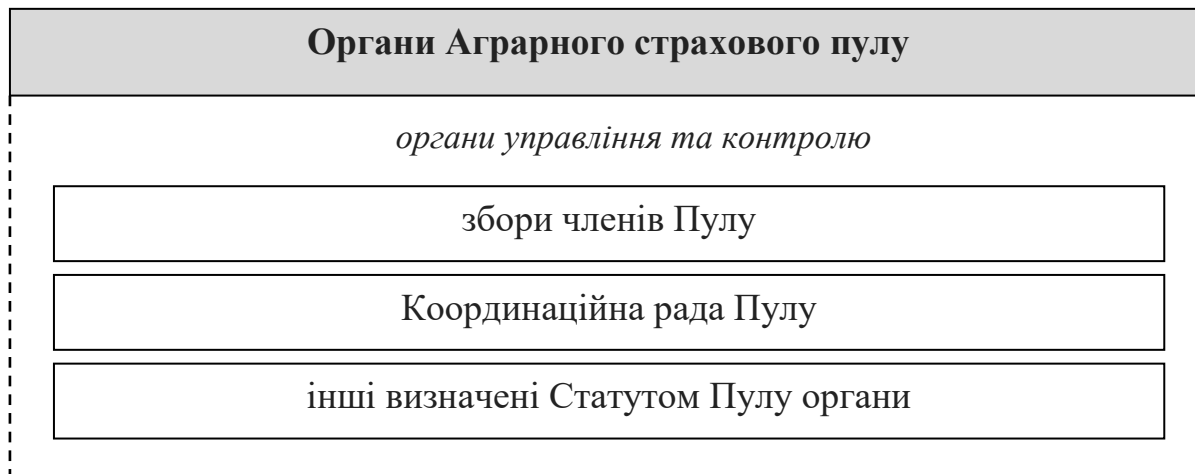

Рис. 1.43. Ключові органи Аграрного страхового пулу
 [Узагальнено та згруповано автором за даними джерел 189-190; 192].

Загальна характеристика та функції агрострахового пулу відображено на рис. 1.44

АГРОСТРАХОВИЙ ПУЛ	
Загальна характеристика	неприбуткова організація, що об'єднує на добровільних засадах страховиків України
Дата заснування	7 листопада 2012 року (створили чотири страхові компанії)
Основна діяльність	пов'язана з організацією і провадженням страхування ризиків у сфері виробництва, зберігання та обігу сільгосппродукції (з державною підтримкою) від сільськогосподарських виробничих ризиків)
має сприяти:	
підвищенню якості агрострахування	
впровадженню на ринку загальних правил поведінки (щоб між страховиками та сільгоспвиробниками не виникали конфліктні ситуації)	
впровадженню стандартних страхових продуктів (які розроблені та запропоновані Проектом Міжнародної фінансової корпорації (IFC, Група Світового банку) «Розвиток агрострахування в Україні», підготовлених з урахуванням світового досвіду та українських особливостей агрострахування та стосуються стратегічно важливих для України зернових та технічних сільгоспкультур)	
посередництву між агростраховим ринком та урядом (зокрема. його завдання полягало в вісполненні субсидованого страхування)	
Перетворився:	
на регулятора фінансових потоків у сфері субсидованого агрострахування (щойно відпала необхідність у цій функції, відпала необхідність і в самому Пулі – як наслідок отримали ситуацію, за якої номінально Пул існує, але фактично не діє).	

Рис. 1.44. Загальна характеристика та функції агрострахового пулу

[Узагальнено та згруповано автором за даними джерел 189-192; 196].

Інформація про кожен укладений, продовжений або анульований договір страхування, а також про кожен випадок виплати страхового відшкодування подається страховиками до Пулу за формою, встановленою центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування і реалізує державну аграрну політику.

Страховик зобов'язаний обліковувати кошти резервів зі страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою на окремому балансі та вести їх окремий облік.

Страхування сільськогосподарської продукції без державної підтримки участі страховиків в Аграрному страховому пулі не вимагає

За сучасних умов, коли державна підтримка агрострахування носить суто декларативний характер на не функціонує на практиці на Агростраховий пул може бути покладено виконання функцій узгодження правил гри на ринку агрострахування, а також інтересів усіх його ключових учасників.

Основні функції, які може виконувати агростраховий пул на сучасному етапі (за умови відсутності державної підтримки агрострахування) узагальнено на рис. 1.45.

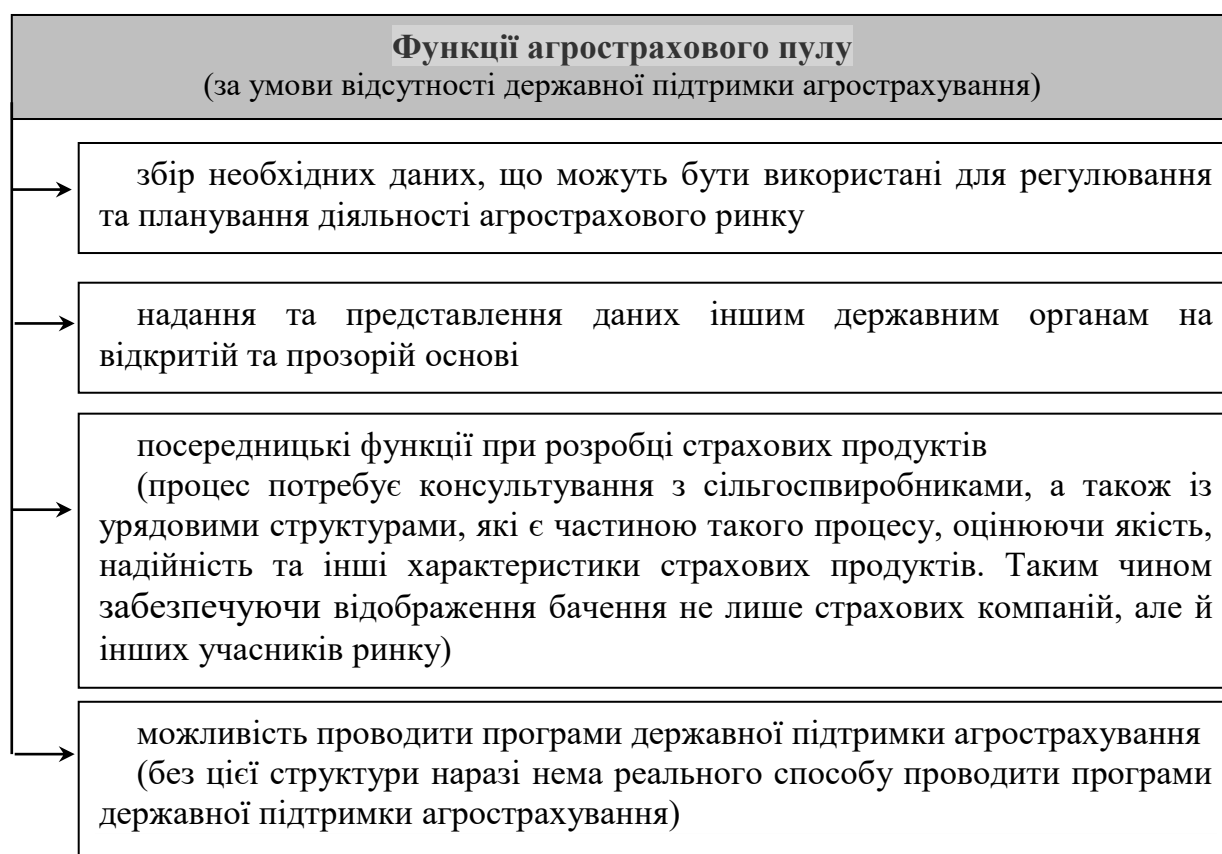

Рис. 1.45. Функціональна спрямованість агрострахового пулу на сучасному етапі

(за умови відсутності державної підтримки агрострахування)
[Узагальнено та згруповано автором за даними джерел 189-192].

Таким чином, структурне відображення агрострахового ринку komponує тріо ключових елементів до яких належать: страхові організації (що працюють

на агростраховому ринку) – розробники та надавачі страхових/перестрахових послуг; страхувальники (агровиробники) – користувачі страховими послугам; об'єднання страховиків (агростраховий пул) – надавачі допоміжних послуг.

За результатами дослідження даного параграфу визначено, що структурний сектор агрострахового ринку формується лише специфічною частиною – ключовий склад останньої функціонує лише на одному ринку – агростраховому. Формування цілісної картини щодо особливостей структурної будови агрострахового ринку України потребує дослідження специфіки функціонування інфраструктурних суб'єктів ринку, що буде здійснено в наступному параграфі роботи.

1.8. Інфраструктурні суб'єкти агрострахового ринку

Реалізація страхових послуг має важливе значення для формування належних відносин між страховими компаніями та клієнтами, що впливає на імідж не лише окремих страховиків, а й усього страхового ринку. Наразі страховики особливу увагу приділяють організації й удосконаленню системи продажів страхових продуктів через страхових посередників.

Така ж ситуація є характерною і для функціонування агрострахового ринку, за якої до процесу продажу страхових (перестрахових) послуг і їх супроводу в аграрному секторі економіки активно долучаються посередники в розрізі страхових та не страхових їх видів.

Основні канали продажу страхових продуктів є у аграрному секторі економіки відображено на рис. 1.46.

Водночас, в Україні такий сектор внутрішньої структурної будови агрострахового ринку як посередницький або інфраструктурних елементів не розвинений належним чином.

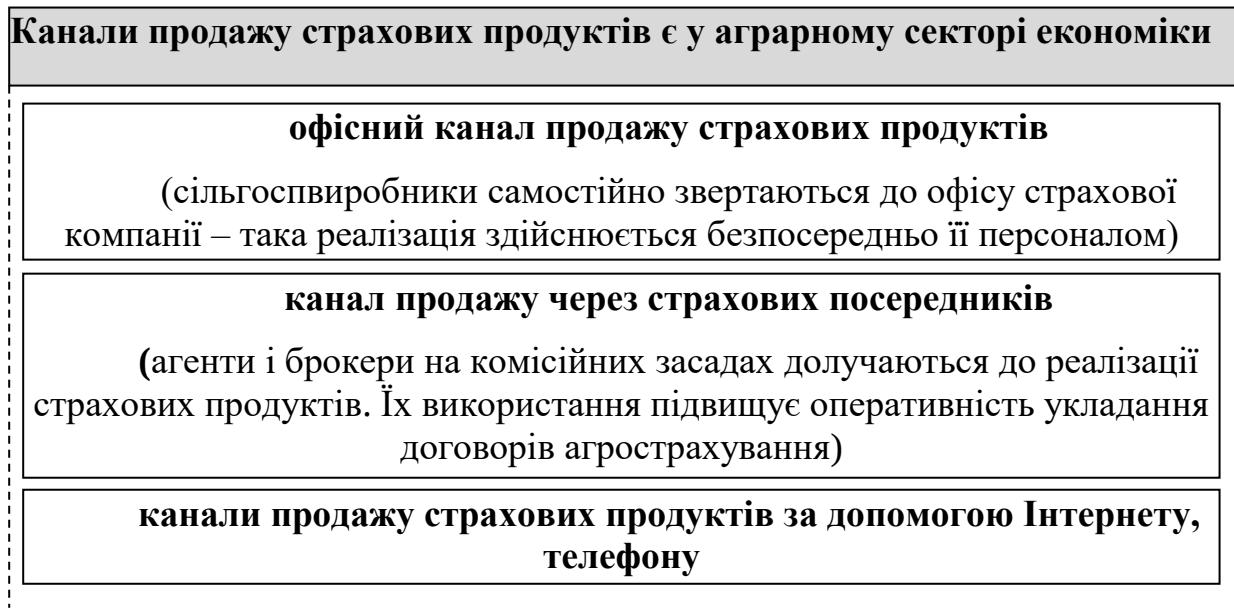

Рис. 1.46. Основні канали продажу страхових продуктів є у аграрному секторі економіки

[Узагальнено та згруповано автором за даними джерел 226; 233; 239].

Діяльність страхових компаній щодо залучення клієнтів (агровиробників) до укладання нових договорів страхування називається аквізицією (аквізиційною діяльністю страховика). Виконавцями аквізиції є канали продажу страхових продуктів. Вважається, що аквізиційна діяльність страховика є нормальною, якщо кількість нових договорів страхування перевищує кількість договорів, за якими закінчився строк дії.

Серед страхових посередників, що функціонують на українському агростраховому ринку певного рівня розвитку набули посередницькі послуги відносно супроводу страхових послуг (зокрема, оцінювання страхових ризиків – андерайтери; оцінювання страхових збитків – аварійні комісари; розрахунок страхових тарифів – актуарії) [226].

Інфраструктуру агрострахового ринку України в розрізі сукупності елементів представлено на рис. 1.47.

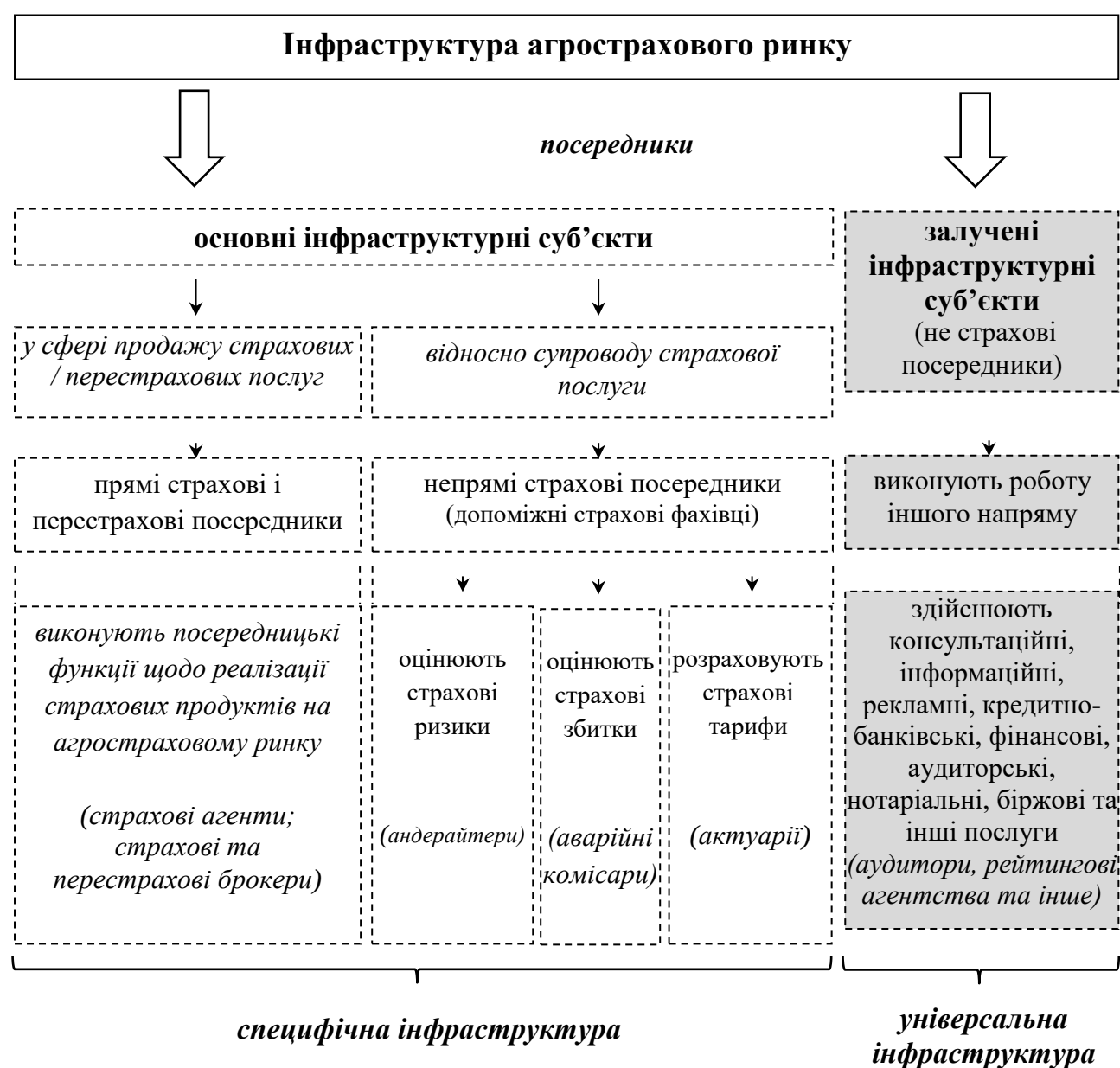

Рис. 1.47. Інфраструктура агрострахового ринку

[Джерело: авторське узагальнення та розробка].

Окрім того, в інфраструктурі агрострахового ринку працюють не страхові посередники, які здійснюють консультаційні, інформаційні, рекламні, кредитно-банківські, фінансові, аудиторські, нотаріальні, біржові та інші послуги.

Натомість реалізація страхових послуг на вітчизняному ринку агрострахування здійснюється переважно напряму страховими компаніями їх споживачам – агровиробникам не долучаючи до цього процесу прямих посередників – страхових агентів та брокерів.

У табл. 1.6 згруповано основні відмінності між специфічною та універсальною інфраструктурою агрострахового ринку.

Аналізуючи табл. 1.6 слід зазначити, що навіть в межах однієї структурної частини інфраструктури агрострахового ринку, зокрема специфічної існують відмінності між основними інфраструктурними компонентами, хоча вони не є суттєвими. Натомість відмінність між специфічною та універсальною складовою інфраструктури агрострахового ринку є суттєвою, що в першу чергу пов'язана із завданнями та функціями покладеними на кожну з них.

Таблиця 1.6

Ключові відмінності між специфічною та універсальною частиною інфраструктури агрострахового ринку*

Критерій порівняння	Інфраструктурні елементи		
	Основні інфраструктурні суб'єкти		Залучені інфраструктурні суб'єкти (не страхові посередники)
	прямі страхові і перестрахові посередники	непрямі страхові посередники (допоміжні страхові фахівці)	
Функції	Виконання посередницьких функцій на агростраховому ринку, зокрема у сфері продажу та супроводу страхової послуги		Надання послуг, необхідних для виробництва та споживання страхових послуг
Виробник послуг	Страхові компанії		Інфраструктурні суб'єкти
Споживач послуг	Сільгоспвиробники		Страхові компанії, інколи сільгоспвиробник
Оплата	Комісійна винагорода від вартості страхової послуги		Повна вартість послуги, що надається інфраструктурним суб'єктом
Угода	Агентська або брокерська	Агентська	Угода про надання послуги
Вид діяльності	Основний	Не основний	Основний

* Джерело: авторське узагальнення.

Наразі зупинимося більш детально на особливостях функціонування інфраструктурних суб'єктів прямого посередницького спрямування у сфері продажу страхових/перестрахових послуг, що виконують посередницькі функції щодо реалізації страхових продуктів на агростраховому ринку, зокрема страхових агентів та брокерів.

В даному контексті слід зазначити, що в Україні продаж страхових послуг здійснюється переважно прямим способом без залучення страхових посередників, тобто безпосередньо страховими компаніями. Світова практика є дещо іншою – ключова роль у механізмі реалізації страхових послуг у розвинених країнах відводиться саме страховим посередникам. Страхова індустрія України побудована таким чином, що лише 5 % страхового ринку обслуговують брокери, тоді як в США та Канаді – до 95 %, Італії – 92 %, Німеччині – 87 %. В Європі для обслуговування однієї страхової компанії потрібні послуги десяти брокерів, натомість в Україні для двадцяти страхових компаній працює лише один брокер [363; 382].

Формування агрострахового ринку в Україні характеризується різноспрямованістю факторів, що впливають на його розвиток: з одного боку, кількість діючих на ньому страхових компаній є невеликою у порівнянні із їх загальною кількістю на страховому ринку України (за підсумками 2018 р. – близько 5 % або 14 страхових компаній), з іншого боку – власне темпи розвитку самого ринку є незначними. Така ситуація зумовлена насамперед неможливістю страхових компаній самотужки обслуговувати досить суттєву кількість клієнтів (агровиробників), і природно, що певна їх частка (потенційні клієнти) залишаються поза увагою, що є неприпустимим в умовах жорсткої конкуренції.

Відповідно для того, щоб розширити свою частку на ринку агрострахових послуг через збільшення клієнтської бази, майже всі страхові компанії намагаються створювати власну мережу просування страхових послуг: залучаючи до цього процесу інфраструктурних суб'єктів прямого посередницького спрямування, що функціонують на даному ринку та виконують посередницькі функції щодо реалізації агрострахових продуктів.

Так, зокрема організовують агентські мережі, співпрацюють з системними страховими агентами, як надавачами прямих посередницьких послуг на агростраховому ринку та працюють з не страховими посередниками, які надають послуги іншого характеру.

Проте в Україні кількість та якість каналів продажу агрострахових продуктів не відповідає реальним потребам ринку, що значно гальмує його темпи розвитку. З огляду на це використання маркетингового інструментарію щодо поліпшення організації широкої мережі збуту страхових полісів на агростраховому ринку України є актуальним та потребує детального дослідження.

Наразі проблеми функціонування страхового посередництва та співпраці страхових компаній з різними установами щодо реалізації страхових полісів на агростраховому ринку є надзвичайно актуальними.

Формування ринкових відносин в Україні зумовлює розвиток і розширення інтеграційних процесів. Особливе зацікавлення проявляється до фінансового ринку та, зокрема, до агрострахового, який, в свою чергу не стоїть на місці, а за останній період, зокрема 2016-2019 рр. достатніми темпами розвивається, що передбачає не лише збільшення кількості страхових компаній,

їх філій та представництв, а й організацію та розвиток каналів збуту агрострахових полісів, основою яких є посередницька діяльність.

Так, практика реалізації агрострахових послуг показує досить високу ефективність таких видів продажу, що, насамперед, пов'язано із розвитком малого та середнього бізнесу, де агровиробники не мають достатньо часу для пошуку страхової компанії та отримання цієї послуги. Саме у зв'язку з постійною зміною потреб клієнтів, з'являється значна сукупність способів їх кращого задоволення. Зокрема, на агростраховому ринку це відбувається завдяки покращенню якості обслуговування, важливу роль в організації якого займає ефективна діяльність широкої мережі збуту страхових полісів.

Як наслідок, цілком беззаперечним постає твердження, що для ефективного функціонування агрострахового ринку життєво необхідною є посередницька діяльність, як в розрізі основних інфраструктурних суб'єктів (прямих та непрямих страхових посередників) та і залучених інфраструктурних суб'єктів

(не страхових посередників).

Як свідчить статистика, у світі налічується більше ніж 800 тис. страхових агентів. Наприклад, у США використання мережі агентів як каналу поширення послуг страхування становить 68 %, у Німеччині – 51 % [249; 344].

Відсутність однозначної ситуації на страховому ринку загалом та зокрема на його агростраховому сегменті, спонукає до пошуку нестандартних шляхів виправлення ситуації.

Як наслідок це вимагає постійного пошуку та модернізації нових каналів реалізації агрострахових послуг та акцентів на активізації і підвищенні ефективності співпраці з усіма посередницькими суб'єктами, що працюють на агростраховому ринку.

Страховим посередникам належить важлива роль у процесі просування агрострахових послуг від страхової компанії до агровиробника, а також в консультаційному режимі супроводження агровиробника на етапі укладання, виконання, модифікації і припинення договору страхування. Оскільки ключовими функціями страхових посередників є просування страхових послуг та консультаційний супровід агровиробника, доцільно виокремити дві категорії посередників, для яких в силу їх правового статусу і особливостей організації характерним є прояв означених функцій. Так, в якості прямих посередників між страховими компаніями та агровиробниками на агростраховому ринку можуть діяти страхові агенти та страхові брокери, що є складовими основних інфраструктурних суб'єктів досліджуваного ринку та входять до складу специфічної інфраструктури останнього.

Функціонування основних інфраструктурних суб'єктів українського страхового ринку доцільно розкривати в розрізі їх груп та з огляду на динаміку їх кількості (табл. 1.7).

Аналізуючи табл. 1.7 слід зазначити, що вона представлена у неповному обсязі адже реєстри та переліки з інформацією щодо кількості таких основних інфраструктурних суб'єктів як страхові агенти; оцінювачі ризиків і збитків (сюрвеєри, андерайтери, аджастери, диспашери) – відсутні.

Таблиця 1.7

Динаміка кількості основних інфраструктурних суб'єктів українського страхового ринку впродовж 2005-2018 рр*.

Інфраструктурний суб'єкт	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
<i>прямі страхові і перестрахові посередники (у сфері продажу страхових / перестрахових послуг)</i>														
Страхові брокери	69	67	65	57	60	59	60	60	56	51	51	57	56	61
Брокери-нерезиденти	2	1	1	3	2	3	3	4	7	11	11	18	19	21
<i>непрямі страхові посередники (допоміжні страхові фахівці) (відносно супроводу страхової послуги)</i>														
Аварійні комісари	30	30	35	50	45	45	50	203	370	370	369	369	303	333
Актuariї	11	12	14	19	16	16	17	24	28	30	33	38	77	40

*Джерело: складено та узагальнено автором на основі даних Нацкомфінпослуг [195].

Особливості діяльності системних страхових агентів як надавачів прямих посередницьких послуг на агростраховому ринку

Наразі активно обговорюється питання діяльності системних страхових агентів, як надавачів прямих посередницьких послуг на страховому ринку. Специфікою діяльності останніх є наявність як налагоджених постійних каналів збуту та і постійної клієнтської бази. Такими агентами, як правило, є торговельні та фінансові установи, товари й послуги яких можуть реалізовуватися разом із страховими продуктами. Водночас слід враховувати, що пропоновані страхові продукти при долучені до процесу їх просування на страховому ринку посередників повинні бути максимально стандартизовані та не вимагати здійснення оцінки з боку страховика, що не є характерним для агрострахових продуктових пропозицій.

Авторською є позиція, що до категорії системних страхових агентів на агростраховому ринку України доцільно відносити компанії, що впритул співпрацюють із сільгоспвиробниками (зокрема, компанії-постачальники насіння, засобів захисту рослин, добрив; компанії, що надають послуги супутникового моніторингу) при реалізації страхових продуктів, що охоплюють страховим захистом сегмент рослинництва. Тобто такими агентами є компанії, що забезпечують останніх засобами виробництва, товари й послуги яких можуть реалізовуватися разом із агростраховими продуктами.

Страховий агент такого типу забезпечує поповнення клієнтської бази для страхової компанії та передбачає можливість для користувачів страховими послугами отримувати страховий захист, вартість якого включена до загальної вартості товарів чи послуг (в інших випадках – страхові продукти пропонуються окремо).

Особливості функціонування системних страхових агентів на агростраховому ринку України відображено на рис. 1.48.

Таким чином, вдосконалення умов розвитку посередницької діяльності на агростраховому ринку України зробить її ефективним каналом реалізації страхових продуктів, що, своєю чергою, зміцнить позиції страхових компаній

як на страховому так і на агростраховому його сегменті і підвищить культуру агрострахування серед агровиробників.

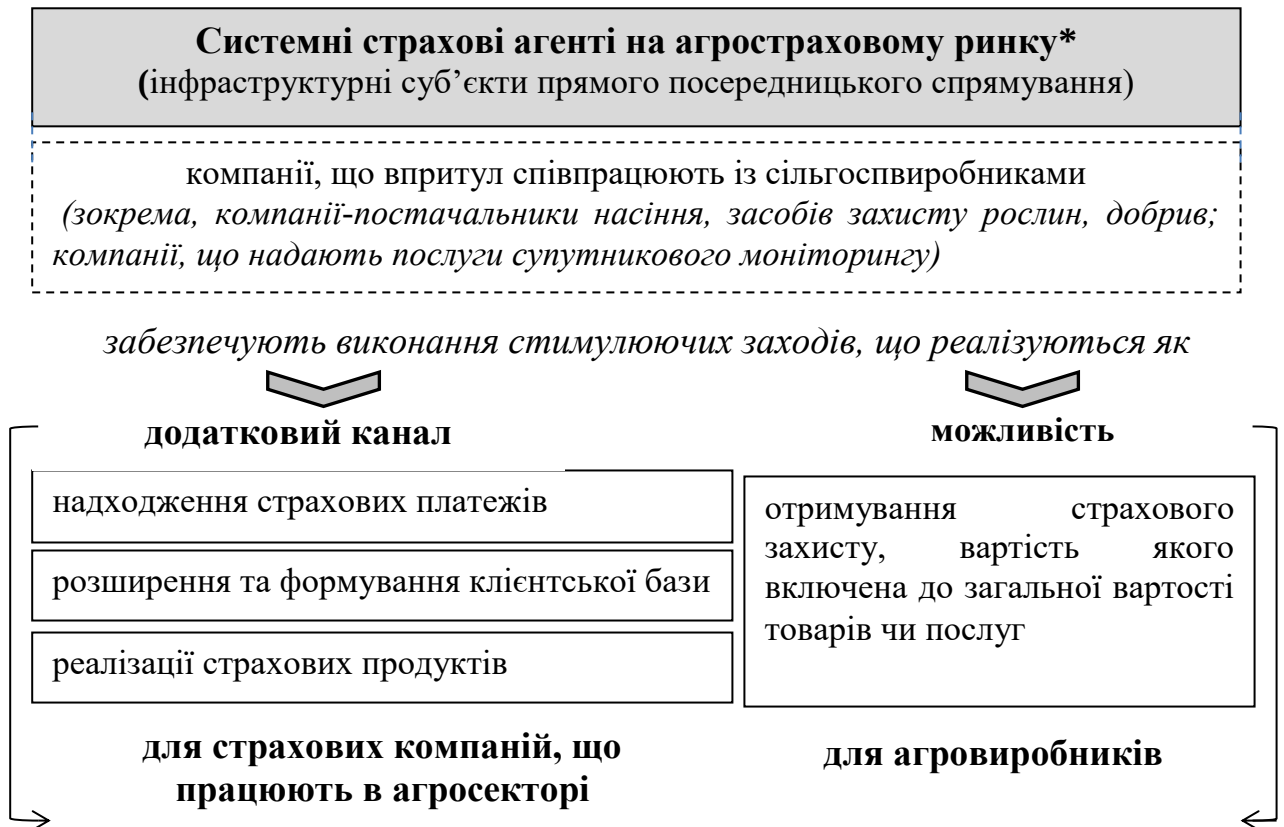

Рис. 1.48. Особливості функціонування системних страхових агентів на агростраховому ринку України

* авторська пропозиція

[Джерело: авторське узагальнення та розробка].

Далі зупинимося більш детально на особливостях функціонування основних інфраструктурних суб'єктів агрострахового ринку, що здійснюють діяльність відносно супроводу страхової послуги та виступають в ролі непрямих страхових посередників, а саме андеррайтерів та аварійних комісарів.

Роль та місце андеррайтерів в у системі агрострахових відносин

Вагому роль у забезпеченні гарантій страховика перед страхувальником щодо здійснення страхових виплат відіграє андеррайтинг. Це базовий бізнес-процес у діяльності страхової компанії, призначений для запобігання фінансовим втратам страховика через неочікувано велику кількість настання страхових випадків. Неякісно здійснений андеррайтинг страхових ризиків може призвести до непрогнозованого зростання страхових виплат і, тим самим, істотно знизити очікуваний фінансовий результат та поставити під загрозу фінансову стійкість страхової компанії.

Андеррайтинг у агрострахуванні (з англ. *underwrite* – підписувати) – процес аналізу пропонованих на страхування ризиків щодо окремого об'єкту, ухвалення рішення про можливість прийняття такого об'єкту на страхування від того або іншого ризику й визначення рівня покриття або франшизи, адекватної ризику ставки премії й умов страхування.

У системі операційного менеджменту страхової компанії є ключові ділянки управління операційним результатом: андеррайтинг, врегулювання збитків, перестрахування й управління операційними витратами.

Дослівно «*underwriting*» перекладається з англійської як «підписання під чим-небудь», конкретніше – під якимись умовами. Сутність андеррайтингу узагальнено на рис. 1.49.

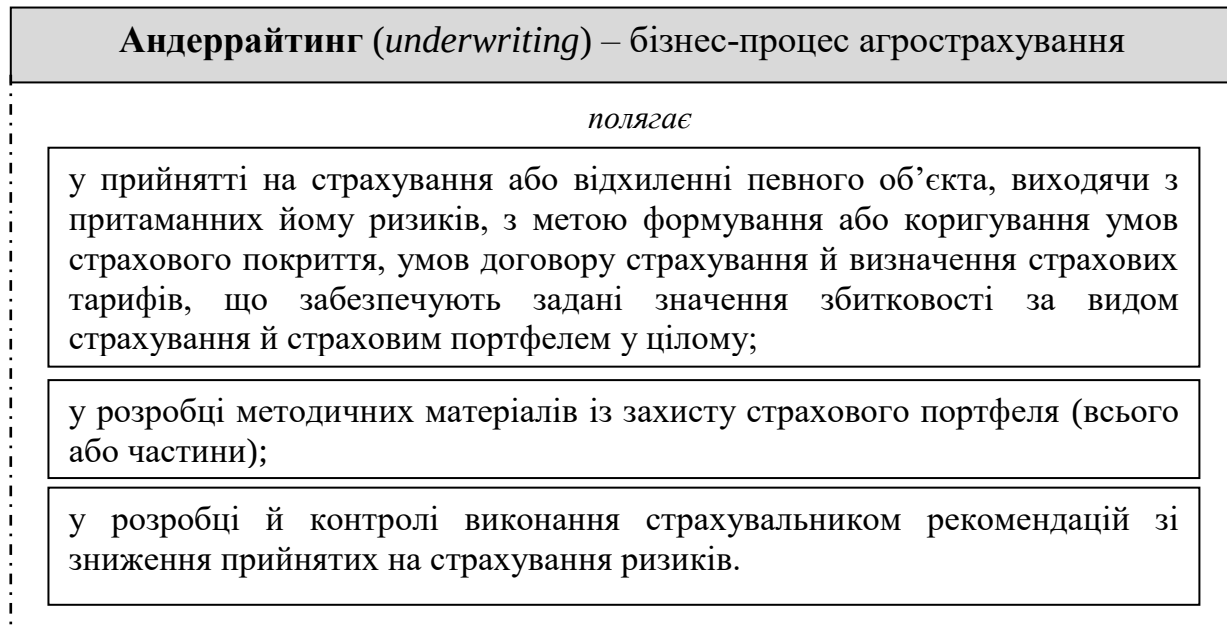

Рис. 1.49. Сутність андеррайтингу

[Джерело: авторське узагальнення на основі джерел 185-190; 192-195].

Однак у багатьох українських страхових компаніях процес продажу і андеррайтингу відбуваються в одному офісі, або є спільними відповідальностями одного працівника. Це можливо за умов низької збитковості на ринку й невеликого портфеля договорів страхування. Коли ж обсяг договорів страхування й збитковість зростають, виокремлення бізнес-процесу андеррайтингу стає нагальною необхідністю для рентабельного ведення страхових операцій.

При цьому всі розмови про конфлікт між продавцями страхових послуг і андерайтерами є відбиттям того факту, що співробітники підрозділів продажу прагнуть охоплювати будь-які договори страхування (і збиткові, і рентабельні), тоді як компанії потрібні тільки рентабельні поліси. Страховики мають розуміти, що із зростанням рівня збитковості на страховому ринку можливості для цінового демпінгу суттєво зменшуються.

Необхідність відокремлення андеррайтингу диктується низкою причин:

- оцінка ризику – це основа економічної безпеки страхової компанії, тому займатися цим повинні співробітники, які працюють повний робочий час, для яких андеррайтинг є професійним видом діяльності;
- існує потреба створення гнучкої системи «ціноутворення» на страхові послуги;
- є необхідність контролю над структурою й збитковістю портфеля за продуктами, каналами продажу і цільовими клієнтськими сегментами.

Мету та ключові завдання андеррайтингу, а також його видову класифікації згруповану на рис. 1.50.

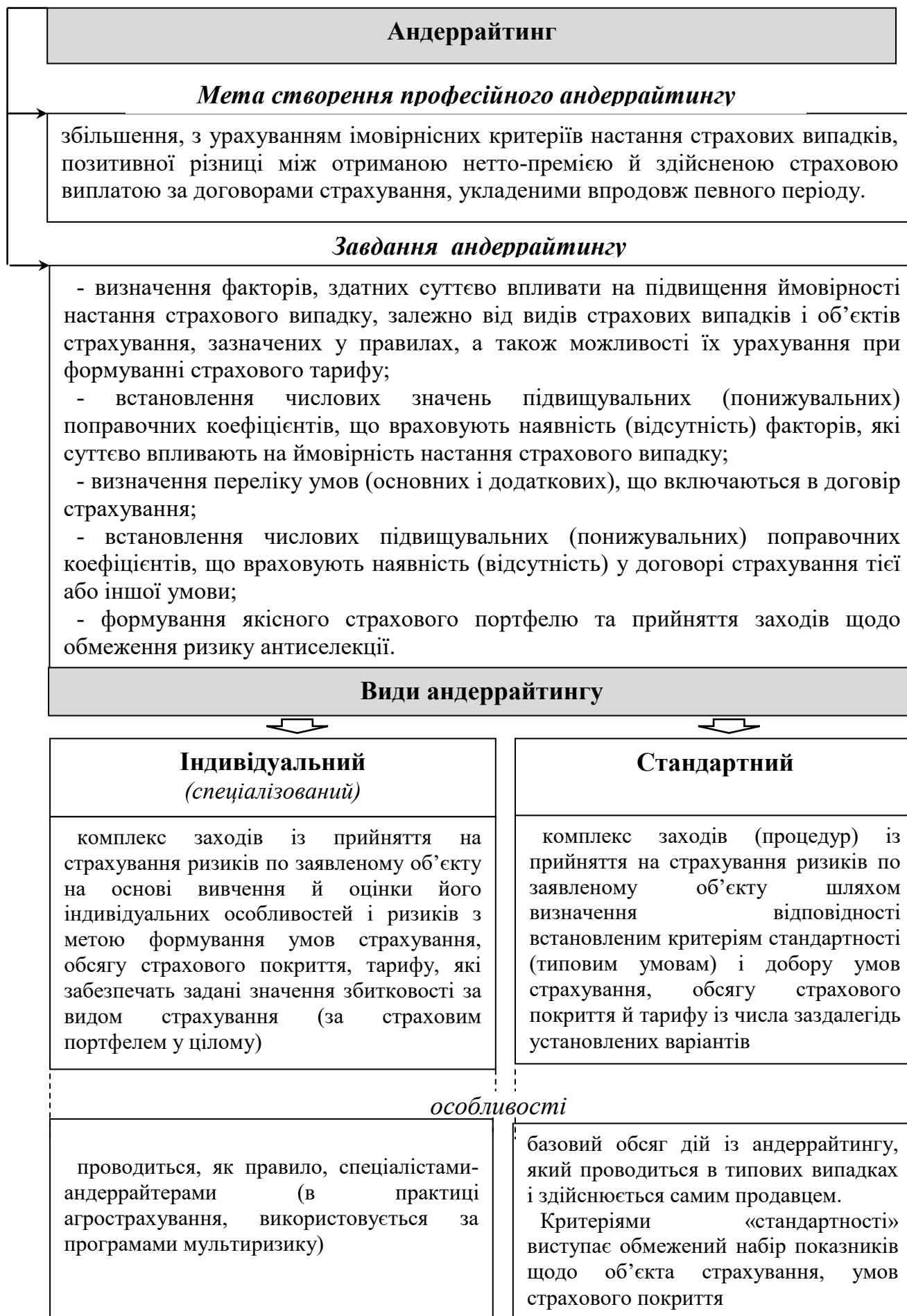

Рис. 1.50. Специфічні особливості андеррайтингу

[Джерело: авторське узагальнення на основі джерел 194; 324].

Саме професійно проведений андеррайтинг дозволяє забезпечити рентабельність страхових операцій.

Бізнес-процес андеррайтингу охоплює процедури ідентифікації об'єкта страхування, оцінки ризиків, ухвалення рішення про страхування об'єкта, формування переліку основних і додаткових умов договору, встановлення страхових тарифів і підписання договору на цих умовах.

Природно, засади для стандартного андеррайтингу також формуються професіоналами, які розробляють політику й інструкції з андеррайтингу. Інструкція створюється для певного виду страхування й містить:

- ✓ загальні положення (мета, терміни й визначення);
- ✓ рівні андеррайтингу (первинний і спеціалізований, порядок проведення процедур з андеррайтингу);
- ✓ перелік стандартних і нестандартних ризиків і порядок їх оцінки;
- ✓ перелік об'єктів страхування та їх категорії;
- ✓ визначення критеріїв стандартності щодо клієнтів;
- ✓ порядок визначення тарифів (таблиці базових тарифів і система поправочних коефіцієнтів);
- ✓ необхідні для проведення андеррайтингу форми-додатки [282, с. 44].

Визначення ставки страхової премії є досить складним завданням, рішення якого покладено на андеррайтерів страхової компанії – висококваліфікованих фахівців страхової справи. Розроблені у страховій компанії методи оцінки й умови прийняття на страхування ризиків, закріплені у відповідних нормативних документах (інструкціях, посібниках) із андеррайтингу, становлять основу андеррайтерської політики компанії. Ефективність цієї політики значною мірою визначає фінансову стійкість і конкурентоспроможність страхової компанії на ринку страхових послуг.

Роль андеррайтингу в процесі агрострахування

Центральне завдання андеррайтера полягає у формуванні оптимального, з точки зору фінансово-економічних цілей компанії, страхового портфеля. При цьому найважливішим елементом андеррайтерської політики є формування страхових тарифів, визначених як ставка страхової премії з одиниці страхової суми.

Перш ніж звернутися до типової процедури формування страхових тарифів, відзначимо, що в страхуванні прийнято розрізняти два види страхових премій: нетто-премію й брутто-премію. Нетто-премія являє собою частину страхової премії, яка повинна дорівнювати вартості ризику, тобто частина що призначена для формування страхового фонду, який спрямовується на поточні страхові виплати і створення страхових резервів. Нетто-премія, доповнена витратами страховика на ведення справи, а також складовою премії на формування планового прибутку, утворює брутто-премію. Наявність складової страхової премії, використовуваної для формування прибутку, є необхідним елементом фінансового механізму страхової компанії як комерційної організації.

За родом своєї професійної діяльності андеррайтер є особою, відповідальною за прийнятий компанією на утримання страховий ризик і рентабельне проходження страхових договорів у агрострахуванні. Одне з

основних завдань андеррайтера полягає в якісній і кількісній оцінці прийнятого ризику (рис. 1.51). Для виявлення небезпечних факторів андеррайтер повинен бути добре обізнаним із аграрним сектором економіки галуззю, до якого належать об'єкти страхування.

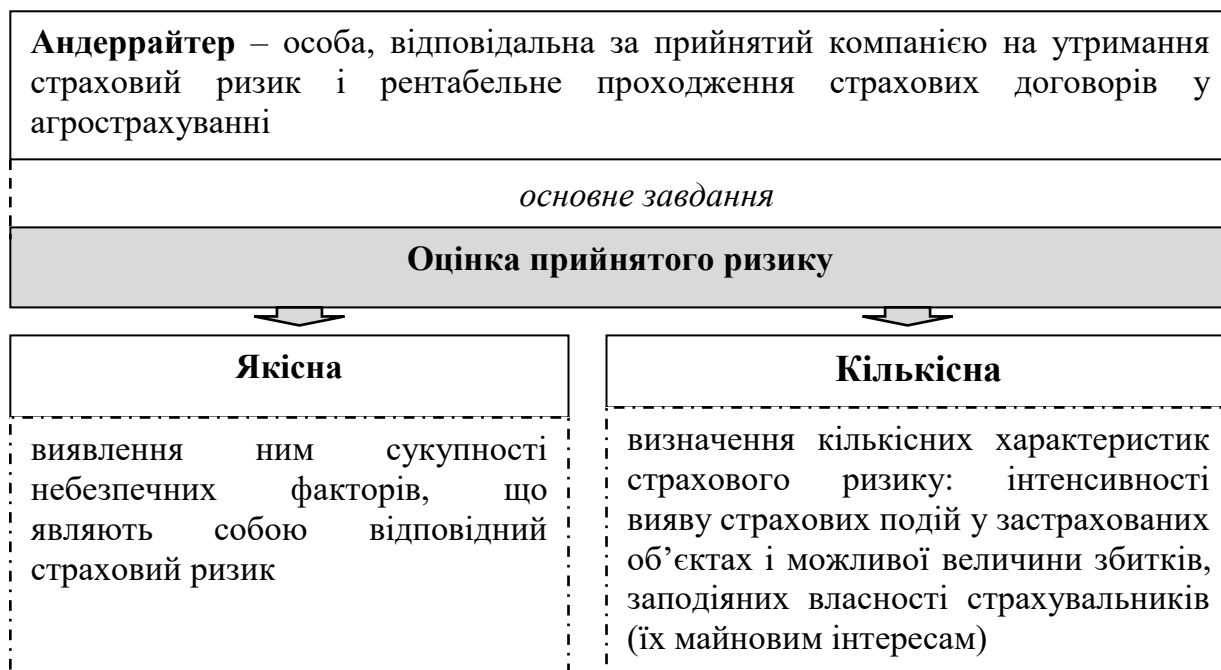

Рис. 1.51. Роль андеррайтингу в процесі страхування ризиків агровиробництва

[Джерело: авторське узагальнення на основі джерел 27; 194].

У деяких випадках андеррайтер може залучати експертів – фахівців у відповідній предметній сфері. Складність і специфічність оцінки (виявлення) ризикових факторів у різних галузях зумовлюють ту обставину, що андеррайтери звичайно спеціалізуються на конкретних видах страхування [298].

Оскільки андеррайтер несе персональну відповідальність, з одного боку, за беззбитковість проходження укладених компанією страхових договорів, а з другого боку – за успішну діяльність компанії у відповідному секторі страхового ринку, то саме йому надане право втручатися в процес формування страхових тарифів. При цьому андеррайтер може вносити виправлення в отримані формальними методами значення страхових тарифів з метою врахування факторів, що важко піддаються формалізації, таких як ненадійність ідентифікації параметрів страхового ризику в умовах недостатньої статистичної бази про проходження страхових договорів, мінливість параметрів об'єктів страхування у часі, наявність (або відсутність) на застрахованих об'єктах технічних засобів і організаційних заходів попередження страхових подій та їх розвитку, і т. ін.

Таким чином, актуарні розрахунки, пов'язані з ідентифікацією страхового ризику й визначенням страхових тарифів, до деякої міри виконують формальну частину процедури формування страхових тарифів, тоді як участь андеррайтера полягає у внесенні неформалізованого начала в процедуру, що неодмінно доповнює актуарні розрахунки.

Для визначення кількісних характеристик страхового ризику, що безпосередньо впливають на рівень страхових тарифів, у розпорядженні андеррайтера мають бути статистичні дані про проходження страхових договорів цього виду страхування, а також методики аналізу страхового ризику й розрахунку страхових тарифів (останні можуть збиратися у службі актуарних розрахунків компанії). Однак визначенням рівня страхового тарифу для деякого базового переліку умов страхування не вичерпується кількісний аналіз страхового ризику.

До додаткових завдань андеррайтера в реальних умовах страхування відносять:

- ✓ пошук можливостей зниження страхового тарифу, коли страхова плата страхувальникові видається надмірно високою (у цьому випадку андеррайтер може спробувати там, де це припустиме, запровадити механізм франшизи й у такий спосіб розділити страховий ризик між страхувальником і страховиком, щоб забезпечити обґрунтоване зниження тарифних ставок, не порушуючи фундаментального принципу безбитковості ведення страхових операцій);

- ✓ забезпечення (підвищення) фінансової стійкості страхової організації шляхом обмеження величини прийнятого на утримання страхового ризику, наприклад, через обмеження максимального розміру страхових виплат (у цьому випадку знову-таки ризик розподіляється між страхувальником і страховиком) або за рахунок використання механізмів перестраховального захисту (у цьому разі прямий страховик – цедент – передає перестраховальній компанії частину взятого на страхування ризику, що означає також передачу їй частини отриманої від страхувальника страхової премії);

- ✓ аналіз і оцінка можливості створення в ризику, прийнятому на страхування, ефекту кумуляції, коли деякі або велика кількість об'єктів зазнають шкоди від однієї й тієї ж страхової події; для вияву кумуляції ризику характерна дія різного роду природних катастрофічних явищ, як-то: ураганів, повеней, землетрусів (наочним прикладом вияву ефекту кумуляції страхового ризику слугують ситуації, коли в одній страховій компанії застрахована значна сукупність агрооб'єктів, що містяться у зоні дії потужних природних катаклізмів, або коли в одному господарстві концентрується багато високовартісних сільгоспкультур) [303].

В останньому випадку андеррайтер повинен, по-перше, передбачити в розрахунках страхових тарифів вплив ефекту кумуляції страхового ризику, по-друге, дати власну оцінку найбільш раціонального (найкращого) рівня утримання ризику з боку страхової компанії, нарешті, запропонувати використання механізмів перестраховального захисту страхового портфеля, який містить кумулятивні страхові ризики.

Сказане дозволяє розглядати роль андеррайтингу в діяльності страхової компанії як важливого функціонального блоку, що чинить визначальний вплив на її фінансово-економічні аспекти. Система актуарних розрахунків, що

спирається на відповідну страхову статистику, може інтерпретуватися як інформаційно-алгоритмічна підтримка (забезпечення) андеррайтерської політики. При цьому значна частина важливих рішень андерайтера ґрунтується на його інтуїції та досвіді як фахівця у відповідній предметній сфері, що – у зв'язку з неповнотою або недостатністю вихідної інформації, а також неформальним характером частини відомостей про об'єкти страхування – не може бути відображене в розрахованих актуарієм алгоритмах. У такому разі актуарні розрахунки повинні виконуватися в діалоговому (інтерактивному) режимі за участю експерта-андерайтера.

Ситуації, коли актуарій не має необхідної статистичної інформації про страхові ризики і зібрати її в прийнятний термін і за прийнятну ціну не є можливим, виникають досить часто. І тоді саме андеррайтер змушений брати на себе роль експерта, здатного сформулювати оцінки, виходячи з яких актуарій зможе побудувати алгоритми непрямої ідентифікації страхового ризику. Необхідність непрямої оцінки може виникати, зокрема, в тих випадках, коли об'єкт, що страхується, має унікальний характер, а статистичної інформації про надзвичайні ситуації (в принципі, їх можна вважати аналогами страхових подій) на цьому об'єкті або взагалі немає, або вона не репрезентативна. У такому разі експерт-андеррайтер, керуючись відомими йому даними про аналогічні об'єкти, може «згенерувати» «квазістатистичну» інформацію про аналізований об'єкт, яку актуарій використає для непрямої оцінки страхового ризику. При цьому витoki аналогії, якою керується експерт-андерайтер, лежать у сфері його інтуїтивних (суб'єктивних) уявлень, тобто в межах підсвідомого досвіду.

Особливості політики андеррайтингу та її елементи у агрострахуванні

Політика андеррайтингу охоплює сукупність правил, дій, рішень страхової компанії на цільовому ринку, зокрема таких, як добір об'єктів страхування, визначення обсягу надаваного захисту, вимог до якості прийнятих на страхування ризиків, до експертизи об'єктів, урахування обов'язкових застережень і винятків, мінімального розміру страхової премії тощо, які спрямовані на формування страхового портфеля й управління ним, що забезпечує досягнення бажаного фінансового результату.

Політика андерайтингу визначається на черговий календарний рік або андерайтингів період і ґрунтується на стратегічних цілях компанії, завданнях, що виходять зі стану в поточному році, розвитку конкретного виду (групи) страхування. Політика андерайтингу формується до настання планового року або андеррайтингового періоду, для кожного виду страхування здійснюється планування фінансового результату.

Одним із визначальних показників для розробки політики андеррайтингу, поряд з обсягами продажу, є рівень збитковості на плановий рік і динаміка її змін у порівнянні з попереднім періодом. Пропозиції до політики андеррайтингу за видом страхування готуються відповідним профільним підрозділом.

Серед ключових елементів політики андеррайтингу слід виокремити наступні:

1. Визначення чергових завдань з прийняття ризиків на страхування (стандартний і індивідуальний андеррайтинг).

Завдання на плановий рік визначають динаміку зміни кількості й обсягів укладених договорів з кожного окремого виду страхування, зокрема, як щодо страхових продуктів з індивідуальним андеррайтингом (мультиризик, «град-вогонь», «страхування озимих культур на період перезимівлі» та ін.), так і щодо продуктів із застосуванням процедур стандартного андеррайтингу (індекс урожайності). Метою цього є оптимізація роботи з андеррайтингу й делегування повноважень із проведення передстрахових експертиз та андеррайтингу підрозділів з продажу. Цей компонент політики андеррайтингу дозволяє також визначити й спрямувати необхідні ресурси на проведення всього комплексу процедур за програмою сільськогосподарського страхування (включно з персоналом, бюджетом, устаткуванням та ін.).

2. Визначення й зміна лімітів страхових сум по договорах страхування (має бути визначена політика зі встановлення лімітів страхових сум).

Для кожного виду страхування (польові культури, багаторічні насадження, тварини), регіону і страхового продукту фіксуються встановлені ліміти страхових сум. Визначається кому і в який спосіб установлюються ліміти страхових сум, а саме – чи встановлюються ліміти за видом страхування (за страховими продуктами, культурами або регіонами), чи йде обмеження лімітів за підрозділами, чи воно стосується конкретної особи, яка виконує функції андерайтера.

Також повинні чітко визначатися принципи й періодичність зміни або переглядів лімітів. Рекомендується переглядати ліміти не рідше одного разу за андеррайтинговий рік або для кожного сезону страхування.

3. Визначення й зміна критеріїв стандартності договорів страхування.

Визначається відповідність/невідповідність застосовуваних критеріїв стандартності договорів страхування затвердженими методичними рекомендаціями. Деякі договори індексного страхування поєднують елементи мультиризикового й індексного страхування, до таких договорів, відповідно, повинна застосовуватися винятково процедура індивідуального страхування, а договори по індексу врожайності (як і по індексу погоди) можуть базуватися на процедурі стандартного андерайтингу [66].

Визначаються кращі варіанти страхового покриття по групах фіксованих наборів ризиків, по окремих ризиках або на умовах страхування «всіх ризиків», а також впроваджуються додаткові винятки, що не увійшли до переліку стандартних вилучень, передбачених у документації зі страхових продуктів. Крім того, визначається й регламентується можливість незастосування тих або інших вилучень.

5. Вибір пріоритетів і визначення обмежень щодо:

- категорій клієнтів – визначаються переваги по категоріях клієнтів для укладання договорів страхування з відзначенням динаміки зміни кількості договорів протягом планового періоду в розрізі клієнтів відповідної категорії. Звичайно сільськогосподарські клієнти розподіляються на 3 групи – дрібні й фермери, середні (2–5 тисяч га) і великі господарства. Агрохолдинги можуть виділятися в окрему категорію клієнтів у зв'язку із специфікою роботи з ними;

- видів страхування й страхових продуктів – визначається належність розглянутого виду страхування, страхового продукту до того або іншого рівня пріоритетності в динаміці. Бажано виписувати політику андеррайтингу за групами культур – залежно від профілю ризиків, а також за групами і призначенням тварин. Для складних і специфічних культур політику андеррайтингу також формують окремо;

- об'єктів страхування – визначаються пріоритети й обмеження в прийнятті на страхування об'єктів тієї або іншої групи, динаміка змін у порівнянні з попереднім періодом;

- мінімального розміру премії – встановлюється наявність або відсутність обмежень щодо мінімального розміру страхової премії на один договір страхування, відзначається динаміка змін у порівнянні з попереднім періодом. З урахуванням витрат на ведення справи - приблизно 20-30% - цільова сума страхової премії на договір/клієнта повинна становити не менше 5000 гривень. За продуктами із застосуванням стандартного андеррайтингу мінімальна сума премії може не встановлюватися або визначатися на нижчому рівні;

- територій страхування – встановлюються, за потреби, пріоритети й обмеження щодо територій розташування потенційних об'єктів страхування, винятки за територіями страхування. Так, за наявності повідомлень про інфекційні хвороби деякі території можуть вилучатися в рамках договорів по страхуванню тварин (пташиний грип у південних регіонах України, у 2008-2009 рр. – африканська чума свиней на сході України й класична чума свиней на південному заході України в 2007 р.).

6. Застосування при укладанні договору страхування обмежень, спрямованих на зменшення страхового шахрайства.

Визначаються цільові напрями робіт, які повинні бути здійснені фахівцями із передстрахової експертизи, що слугують справі мінімізації можливих виявів страхового шахрайства при укладанні договорів страхування з відповідного виду страхування або окремих страхових продуктів.

Таким чином підсумовуючи вищевикладене слід зазначити, що андеррайтингу в останній час приділяється значна увага зі сторони страховиків при побудові та удосконаленні ними систем управління страховими ризиками. Андеррайтинг у різних видах страхування загалом та у агрострахуванні, зокрема, має особливості, врахування яких дозволяє підвищити ефективність страхової діяльності.

Роль та місце аварійних комісарів у системі агрострахових відносин

При вирішенні питання щодо здійснення виплати страхового відшкодування страховою компанією вирішального значення набувають питання визначення причини настання страхового випадку та, відповідно, розрахунку розміру заподіяних збитків (шкоди).

Відповідно до статті 25 «Порядок і умови здійснення страхових виплат та страхового відшкодування» Закону України «Про страхування» виплата страхового відшкодування проводиться страховою компанією згідно із договором страхування на підставі:

1) заяви страхувальника (його правонаступника або третіх осіб, визначених умовами страхування);

2) страхового акта (аварійного сертифіката), який складається страховиком або уповноваженою ним особою (аварійним комісаром) у формі, що визначається страховиком.

Аварійні комісари – особи, що займаються визначенням причин настання страхового випадку та розміру збитків, кваліфікаційні вимоги до яких встановлюються актами чинного законодавства України.

Ключові структурні елементи агрострахового ринку, зокрема такі як страхові компанії та страхувальники мають право залучати за свій рахунок до агрострахового процесу основних інфраструктурних суб'єктів відносно супроводу страхової послуги, що є непрямыми страховими посередниками та оцінюють страхові збитки – аварійних комісарів – до розслідування обставин страхового випадку. Страхові компанії не можуть відмовити агроживиробникам в проведенні розслідування і повинні ознайомити аварійного комісара з особливостями усіх обставин страхового випадку, надати всі необхідні матеріальні докази і документи.

Наразі діяльність аварійних комісарів (у тому числі у сфері аграрного страхування) на рівні нормативно-правових актів, що мають юридичну силу закону, регулюється статтею 25 ЗУ «Про страхування» [194]. У зазначеній статті містяться тільки абстрактні посилання на законодавство України без конкретизації суб'єктів державної влади, що можуть відповідне законодавство приймати.

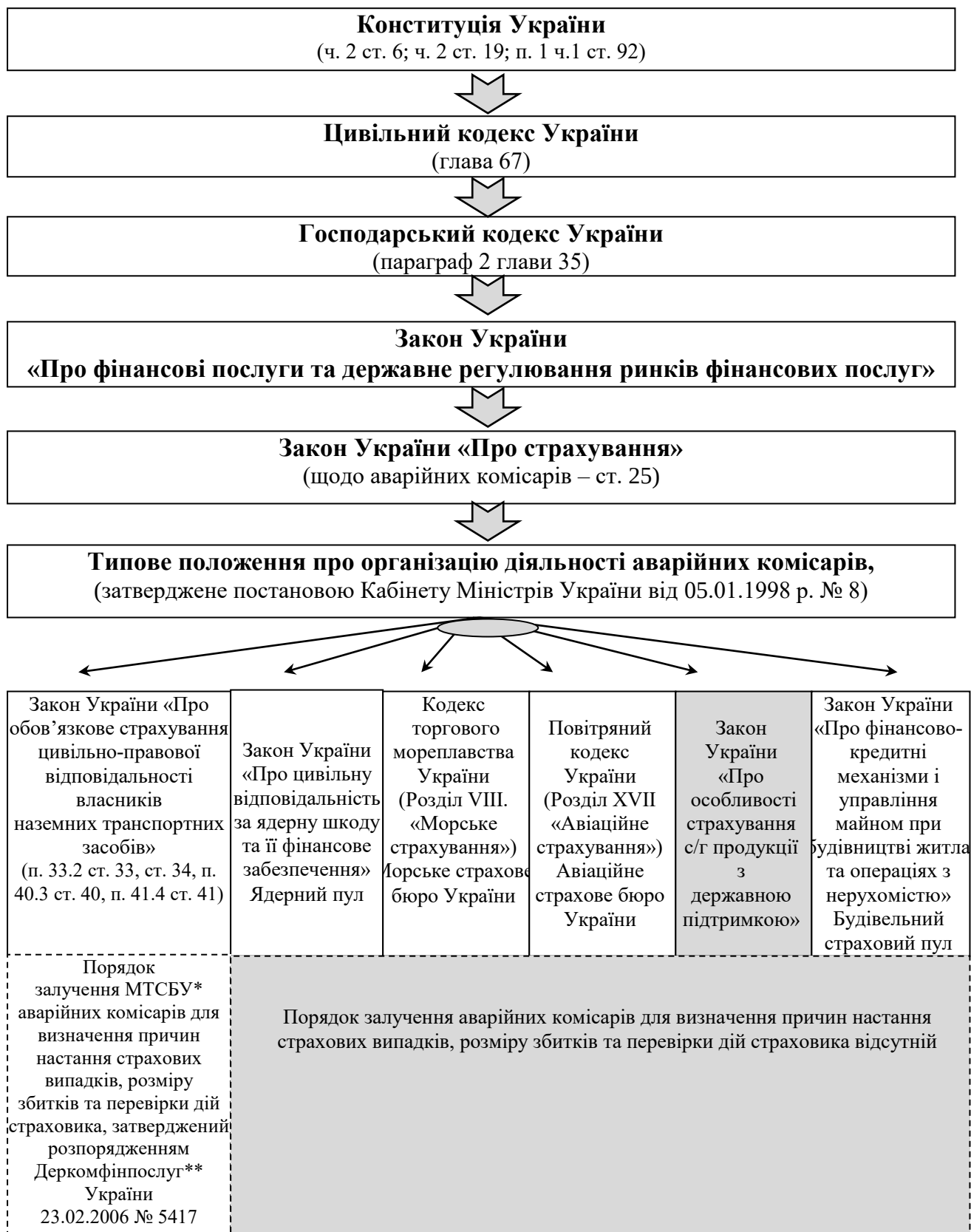
Водночас відповідно до п. 12 ч. 1 статті 36 ЗУ «Про страхування» «проведення і координація у визначеному законодавством порядку навчання, підготовки і перепідготовки кадрів та встановлення кваліфікаційних вимог до осіб, які провадять діяльність на страховому ринку» віднесено до компетенції Уповноваженого органу.

У ч. 2 ст. 25 Закону України «Про страхування» вказано, що аварійні комісари, – особи, які займаються визначенням причин настання страхового випадку та розміру збитків [193-194]. Таким чином, аварійні комісари здійснюють свою професійну діяльність на ринку страхових послуг, який входить до ринку фінансових послуг, як наслідок їхня діяльність підпадає під регулювання Державною комісією з регулювання ринків фінансових послуг України.

До ринку фінансових послуг відповідно до п.6 статті 1 ЗУ «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» серед інших належать і страхові послуги [195].

Звідси доцільно стверджувати, що діяльність аварійних комісарів належить до сфери регулювання Національної комісії, що здійснює регулювання ринків фінансових послуг (Нацкомфінпослуг).

Діючим на сьогоднішній день є Типове положення про організацію діяльності аварійних комісарів, затверджене постановою КМУ від 05.01.1998 р. № 8. Це Типове положення встановлює загальні умови та порядок провадження діяльності аварійних комісарів, які з'ясовують причини настання страхового випадку і визначають розмір збитків відповідно до ЗУ «Про страхування». Особливості системи законодавства, що регулює страхову діяльність в частині функціонування аварійних комісарів відображено на рис. 1.52.

*МТСБУ – Моторне (транспортне) страхове бюро України;

**Деркомфінпослуг – Державна комісія з регулювання ринків фінансових послуг України.

Рис. 1.52. Система законодавства, що регулює страхову діяльність в частині функціонування аварійних комісарів

[Джерело: авторське узагальнення на основі джерел 17; 190; 194].

Аварійний комісар має відповідати кваліфікаційним вимогам, встановленим Держфінпослуг (що міститься у п. 2 Типового положення про організацію діяльності аварійних комісарів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 05 січня 1998 року № 8).

На виконання зазначеного Типового положення Держфінпослуг 19.05.2011 р. (розпорядження № 285) затвердила Кваліфікаційні вимоги до осіб, які здійснюють діяльність з визначення причин настання страхового випадку та розміру збитків (аварійних комісарів).

Норми цього документу спрямовані на встановлення кваліфікаційних вимог до аварійних комісарів, яким вони повинні відповідати для отримання права на здійснення діяльності з визначення причин настання страхового випадку та розміру збитків за певним напрямом діяльності (у страхуванні врожаю сільськогосподарських культур і багаторічних насаджень, сільськогосподарських тварин, транспорту, цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів тощо). Рівень кваліфікаційних вимог визначається шляхом установлення вимог до:

- 1) рівня освіти;
- 2) спеціальних знань (кваліфікації) – кваліфікаційного мінімуму за певним напрямом діяльності.

У повсякденній діяльності учасники ринку звикли застосовувати поняття «аварійний комісар» до відносин з обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів. Водночас, насправді жодний нормативно-правовий акт, включаючи Закон України «Про страхування», не обмежують діяльність аварійних комісарів тільки страхуванням цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів. Аварійні комісари можуть здійснювати свою діяльність у будь-якій сфері страхування: медичній, технічній, аграрній, і, навіть, правовій, якщо застраховано цивільно-правову відповідальність адвоката за неналежно надану правову допомогу. Цінність діяльності аварійного комісара для страхового ринку полягає саме у тому, що він володіє спеціальними знаннями, яких можуть не мати страховик (його працівники) чи страхувальник (його працівники).

Кваліфікаційний мінімум – це перелік питань для осіб, які претендують здійснювати діяльність з визначення причин настання страхового випадку та розміру збитків, що складається з питань, пов'язаних із комплексним знанням положень чинного законодавства, а також основних вимог до спеціальних знань залежно від напрямку діяльності з визначення причин настання страхового випадку та розміру збитків (у страхуванні врожаю сільськогосподарських культур і багаторічних насаджень, сільськогосподарських тварин, транспорту, цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів тощо), володіння якими є обов'язковим для кваліфікованого виконання особою покладених на неї професійних завдань.

Щодо діяльності аварійних комісарів у сільському господарстві, то кваліфікаційний мінімум встановлено розпорядженням Держфінпослуг № 327 від 02.06.2011 р. «Про затвердження Кваліфікаційного мінімуму для осіб, які

здійснюють діяльність з визначення причин настання страхового випадку в сільському господарстві (аварійних комісарів)».

Особа, яка претендує на отримання Свідоцтва на право займатися діяльністю з визначення причин настання та оцінки наслідків страхового випадку в сільському господарстві (аварійних комісарів) та посвідчувати їх, повинна чітко орієнтуватися у таких аспектах:

1. Сучасний стан та тенденції розвитку ринків фінансових послуг України.
2. Правове регулювання страхової діяльності в Україні.
3. Правове регулювання та контроль за діяльністю аварійних комісарів.
4. Тарифна політика в агрострахованні.
5. Програми страхування, принципи та особливості страхування сільськогосподарських культур та тварин.
6. Методологічне супроводження страхових процедур при страхуванні сільськогосподарських культур.
7. Основи управління сільськогосподарським виробництвом та особливості процедури прийняття об'єктів на страхування.
8. Поняття стресу та вплив ризикових факторів на сільськогосподарські культури.
9. Методи визначення причин настання страхового випадку та розміру збитків.
10. Професійний підхід у роботі з клієнтами.

Офіційне засвідчення кваліфікації осіб, що претендують на провадження діяльності з визначення причин настання страхового випадку і розміру збитків, здійснюється шляхом видачі їм свідоцтва про складання екзамену на відповідність знань кваліфікаційному мінімуму за певним напрямом діяльності (кваліфікаційного свідоцтво), форма бланка якого затверджена Нацкомфінпослуг. Реєстр осіб, які отримали Свідоцтво веде Нацкомфінпослуг розміщуючи його на своєму веб-сайті.

Прав та обов'язки аварійних комісарів, що здійснюють діяльності у аграрному секторі економіки України узагальнено та згруповано на рис. 1.53.

На підставі проведеного дослідження і зібраної сукупності документів аварійний комісар складає аварійний сертифікат, що є документом у якому зазначаються обставини та причини настання страхового випадку і розмір заподіяної шкоди.

В аварійному сертифікаті зазначаються достовірні дані, які підтверджують об'єктивну інформацію про обставини і причини настання страхового випадку та розмір заподіяної шкоди.

Аварійний комісар, що складає аварійний сертифікат, несе персональну відповідальність за достовірність відомостей, зазначених у ньому. Персональна відповідальність може полягати як у відшкодуванні збитків (шкоди) у разі цивільного позову, так і в кримінальній відповідальності за службове підроблення (ст. 366 КК України), якщо суд визнає аварійного комісара службовою особою за ознакою виконання адміністративно-господарських функцій (на підставі аварійного сертифіката здійснюється виплата грошових коштів).

Аварійний сертифікат підписується аварійним комісаром, що з'ясував обставини і причини настання страхового випадку, і завіряється штампом (якщо аварійний комісар фізична особа – підприємець з наявною печаткою – рекомендується ставити також відбиток печатки) та складається у двох примірниках, один з яких видається страховику (страхувальнику), а другий зберігається в аварійного комісара. Зібрані матеріали (довідки, акти експертиз, малюнки, схеми тощо) видаються як додаток до аварійного сертифіката.

Сукупність прав та обов'язки аварійних комісарів, що здійснюють діяльності у аграрному секторі економіки

прав аварійних комісарів

визначати форми та методи виконання зобов'язань на підставі законодавства і умов договору

(в основі форм і методів виконання зобов'язання аварійним комісаром лежать його професійні знання у сфері сільського господарства (він має відповідну кваліфікацію, а тому, саме за ним закріплено право визначати методи своєї роботи, що суперечать законодавству та договору);

з дозволу особи або органу, які проводять розслідування, знайомитися з матеріалами слідства, бути присутнім під час проведення слідчих дій і порушувати клопотання стосовно обставин та причин настання страхового випадку;

отримувати необхідні пояснення в письмовій чи усній формі від сторін, причетних до настання страхового випадку

(чинне законодавство не встановлює жодної відповідальності за відмову від дачі пояснень аварійному комісару, як рівно, і за дачу неправдивих пояснень. Як наслідок, дача пояснень будь-якою особою аварійному комісару є доброю волею такої особи);

надавати на запити Нацкомфінпослуг, а також слідчих органів інформацію про обставини і причини настання страхового випадку та заподіяну шкоду.

обов'язки аварійних комісарів

кваліфіковано, неупереджено, об'єктивно і в зазначений строк виконувати свої зобов'язання

Аварійний комісар зобов'язаний відмовитися від виконання своїх обов'язків, якщо він:

- відчуває відсутність необхідної кваліфікації у дослідженні певних страхових випадків та їх наслідків;
- має конфлікт інтересів щодо виконання своїх обов'язків;
- перевантажений іншими завданнями і не зможе у встановлений строк виконати свої обов'язки.

не розголошувати будь-яку інформацію про об'єкт страхування без згоди на це страховика і страхувальника

(враховуючи можливе заподіяння майнової та/або моральної шкоди таким розголошенням, аварійному комісарові зазначену згоду рекомендується отримувати виключно у письмовій формі (що буде доказом відсутності порушень своїх обов'язків з боку аварійного комісара).

Рис. 1.53. Права та обов'язки аварійних комісарів, що здійснюють діяльності у аграрному секторі економіки

[Джерело: авторське узагальнення на основі джерел 27; 190; 194].

Однак за результатами дослідження визначено, що на практиці доцільним є складання трьох примірників аварійного сертифікату. Це викликано тим, що страхові випадки часто стають предметом спору в судах чи вилучаються правоохоронними органами. До кримінальних, цивільних, господарських та адміністративних справ судді залучають переважно оригінали (в кримінальних – тільки оригінали). Як наслідок, у цьому випадку, аварійний комісар або страховик (страхувальник) залишається без оригіналу документа.

У разі потреби аварійний комісар складає рапорт, в якому докладно описує обставини та причини настання страхового випадку.

Таким чином, дослідження інфраструктури агрострахового ринку дозволило зробити висновок, що останню komponує значна сукупність елементів посередницького спрямування, які належать до двох ключових груп: основних та залучених інфраструктурних суб'єктів. Група основних інфраструктурних суб'єктів агрострахового ринку представлена посередниками у сфері продажу страхових/перестрахових послуг (прямі страхові/перестрахові посередники) та відносно супроводу страхової послуги (непрямі страхові посередники (допоміжні страхові фахівці), що виконують посередницькі функції на агростраховому ринку; група залучених інфраструктурних суб'єктів формується не страховими посередниками, які надають послуги, необхідні для виробництва та споживання страхових послуг і функціонування яких не обмежене лише агростраховим ринком.

РОЗДІЛ 2.

МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ АГРОСТРАХОВОГО РИНКУ

2.1. *Методологічний потенціал функціонування агострахового ринку*

Процес формування страхових відносин в аграрному секторі економіки характеризується складністю і багаторівністю та пов'язаний з організацією й координацією інтересів суб'єктного та об'єктного складу агострахового ринку набуваючи особливого значення в умовах трансформаційних процесів останнього. Дієвість механізму розподілу ризиків та відповідальності безпосередньо пов'язана із змістовим відображенням категорії страхування у аграрному секторі економіки. Як наслідок, з наукової позиції доцільним постає інтерпретація методології страхових відносин, що формує підґрунтя для функціонування агострахового ринку.

Етимологія дефініції «методологія» засвідчує грецьке походження останньої (від грец. *methodos* – спосіб, метод і *logos* – наука, знання) та визначає її як вчення про правила мислення при створенні науки, здійсненні наукових досліджень.

Слід наголосити на тому, що питання методології досить складне, адже це поняття в науковій літературі тлумачиться по-різному. Так, закордонні наукові школи не розмежовують поняття методології та методики дослідження, що ж до вітчизняних наукових традицій – методологію розглядають як вчення про методи пізнання або систему наукових принципів, що є основою для дослідження і здійснюється вибір сукупності пізнавальних засобів, методів, прийомів. Узагальнення та інтерпретація означених дефініцій представлена у додатку В (рис. 1.).

Методологія науки – це система методологічних і методичних принципів та прийомів, операцій і форм побудови наукового знання. Зокрема, для конкретних наук методологія пізнання (дослідження) є сукупністю методів і засобів, спрямованих на вирішення поставлених проблем. З іншого боку, методологія – це концептуальний виклад мети, змісту, методів дослідження, які забезпечують отримання максимально об'єктивної, точної, систематизованої інформації про процеси та явища. Узагальнюючи ці визначення відобразимо сутність методології пізнання (дослідження) в розрізі результатів даного дисертаційного дослідження.

Формалізація методологічних засад, конкретизація етапів і окреслення черговості формування страхових відносин в аграрному секторі економіки в умовах трансформаційних процесів зумовлено певними причинами, що виокремленні у чотири групи.

До першої групи слід віднести причини, що пов'язані з необхідністю обґрунтування модерних підходів до формування страхових відносин в аграрному секторі економіки в умовах трансформаційних процесів. Досить довгий шлях, розміром у 19 років (починаючи з 2005 р.) становлення та

формування вітчизняного агрострахового ринку не дав очікуваний результатів. Ринок розвивався безсистемно, хаотично без чітко сформованої та окресленої стратегії. Окрім того, робилися численні спроби щодо застосовування різних форм і концепцій розвитку аграрного страхування, водночас при цьому не застосовувалися інноваційні підходи до використання потенціалу останнього та не враховувалися трансформаційні процеси, в умовах яких ринок зазнав кардинальних змін. Повністю поділяємо позицію професора М.В. Мних, який наголошує на тому, що «розмаїтість концептуальних підходів, досить критичні зауваження іноземних експертів є свідченням того, що проблема вимагає поглибленого вивчення, апробації і впровадження альтернативних варіантів. Переважна більшість вітчизняних авторів торкаються аспектів стосовно самої проблеми без достатнього обґрунтування механізмів її реалізації» [81, с. 7-9]. Як наслідок, дане дисертаційне дослідження спрямоване на розв'язання даної проблематики.

Другу групу причин формують ті, що знаходяться в площині теоретичних прогалин. Так, недостатність в Україні фундаментальних теоретичних досліджень у страховій індустрії в сучасних умовах і практично їх відсутність стосовно агрострахової сфери, що пов'язано з незначним періодом функціонування вітчизняного агрострахового ринку як невід'ємного та взаємозалежного зі страховим ринком загалом. Теорія агрострахового бізнесу перебуває на етапі становлення і суттєвих перетворень, безпосередньо пов'язаних із переходом від державної монополії до ринкових відносин та переживає період активних змін, зумовлених трансформацією світової економічної системи і національними особливостями, що впливають на сучасні інтеграційні зв'язки та процеси глобалізації.

Професор О.О. Гаманкова, досліджуючи проблематику вітчизняної страхової науки в сучасних умовах загалом та агрострахової її складової, зокрема, акцентувала увагу на тому, що «необхідні нові ґрунтовні економічні дослідження, адже навіть найдосконаліша економічна теорія з часом вимагає переосмислення, оскільки наукова думка визріває на підґрунті реального економічного життя» [37, с. 28-29].

Розв'язання зазначених вище наукових проблем базоване на концептуальних засадах теорії страхування, науковою парадигмою якої є результати ґрунтовних і багатовекторних теоретичних досліджень.

Так, при дослідженні страхової проблематики О.М. Віленчук підкреслив те, що «сучасна вітчизняна теорія страхування є своєрідним симбіозом уявлень радянської наукової думки і західних наукових концепцій переважно прикладного характеру» [29, с. 186], як наслідок слабо кореспондуючи зі страховими процесами загалом та агростраховими їх видами, зокрема в умовах ринкових перетворень та трансформаційних процесів не відповідає реаліям сьогодення.

Третя група причин пов'язана із дотриманням методологічної упорядкованості на агростраховому ринку та, відповідно, забезпеченням збалансованості фінансово-економічних інтересів ключових суб'єктів агрострахового процесу.

І четверта група причин пов'язана із формуванням відповідальності між суб'єктним складом агрострахового ринку, зокрема страховими організаціями та страхувальниками (що виступають протилежними сторонами однієї й тієї ж суті), об'єднаннями страховиків.

Методологія – це концептуальний виклад мети, змісту, методів дослідження, які забезпечують отримання максимально об'єктивної, точної, систематизованої інформації про процеси та явища.

Слід констатувати той факт, що процес формування методологічних засад розвитку агрострахового ринку України все ще перебуває на початковому етапі свого становлення. Пізнання методології страхових відносин в аграрному секторі економіки потребує візуалізації логіки дій суб'єктного складу страхового процесу, що поєднані страховими зобов'язаннями. Спонукальним мотивом щодо організації і функціонування страхових відносин в аграрному секторі економіки є наявність ризиків різної етимології, що потребують розподілу у просторі та часі між учасниками страхового процесу.

Функції методології: – визначає способи здобуття наукових знань, які відображають динамічні процеси та явища; – направляє, передбачає особливий шлях, на якому досягається певна науково-дослідницька мета; – забезпечує всебічність отримання інформації щодо процесу чи явища, що вивчається; – допомагає введенню нової інформації до фонду теорії науки у вигляд нових понять, категорій, законів, гіпотез, ідей, теорій; – забезпечує уточнення, збагачення, систематизацію термінів і понять у науці; – створює систему наукової інформації, яка базується на об'єктивних фактах, і логіко-аналітичний інструмент наукового пізнання; – організує використання нових знань у практичній діяльності.

Отже, проведення дослідження інтерпретації особливостей методології страхових відносин, дозволило охарактеризувати процес формування агрострахових відносин як складний і багаторівневий та такий, що пов'язаний із забезпечення організації й координації інтересів суб'єктів агрострахового ринку, тобто впорядкованої системної взаємодії останніх набуваючи виняткового характеру в умовах трансформаційних процесів означеного ринку.

Як наслідок, вищезазначене зумовлює процес формування страхових відносин в аграрному секторі економіки, базуючись на дотриманні фундаментальний страхових принципів загалом та ключових агрострахових їх видів, зокрема, що є специфічними функціонуючи у агрострахованні та формуючи методологічне підґрунтя для розвитку та поширення страхових відносин в аграрному секторі економіки. Дослідженню фундаментальних принципів формування страхових відносин в аграрному секторі економіки буде присвячений наступний параграф монографії.

2.2. Агрострахові принци

Функціонування агрострахового ринку та, відповідно, формування системи страхових відносин в аграрному секторі економіки базується на певних принципах, що визначають основи функціонування суб'єктного складу

агροстрахового ринку в розрізі фінансових, економічних, організаційних та правових складових.

Дотримання фундаментальний страхових принципів забезпечує можливість досягнення збалансованості майнових інтересів учасників страхових відносин.

Змістова основа страхових принципів регламентує систему цінностей ключових суб'єктів страхового ринку при укладанні агροстрахових угод.

В цьому контексті слід зазначити, що пізнання методології страхування потребує однозначного трактування сутності принципів останнього, що є основою формування страхових відносин в аграрному секторі економіки.

Відтак, страхові принципи є основою страхової діяльності, що супроводжують усі етапи страхового процесу починаючи із переддоговірних відносин, далі продовжуючи супровід договірних відносин і закінчуючи участю у постдоговірних їх видах.

За своєю суттю принципи агροстрахування дозволяють належним чином скоординувати професійну діяльність учасників агροстрахового ринку, спрямовану на нейтралізацію ризиків різної видової сукупності, відображаючи основоположні засади, що забезпечують відповідні умови реалізації інтересів всіх учасників означеного ринку в розрізі як соціальних, так і економічних їх видів.

Принцип (лат. *principium* – початок, основа) – це твердження, яке сприймається як головне, важливе, суттєве, неодмінне. У науковій літературі принципи інтерпретуються як основні ідеї, керівні положення, що визначають зміст і напрями певного виду діяльності, що з одного боку виражають закономірності, з іншого – являють собою найбільш загальні норми, які діють у всій сфері й поширюються на всіх її суб'єктів. Ці норми або прямо сформульовані у відповідному законодавстві, або виводяться із загального змісту діяльності [234-235].

Принципи страхування визначають сутність і способи здійснення страхової діяльності виступаючи сполучною ланкою між основними закономірностями розвитку й функціонування суспільства та страхуванням. При характеристиці різноманітних систем, зокрема системи страхового зхисту в аграрному секторі економіки принципи відображають суттєві характеристики, що відповідають за правильне її функціонування, без яких вона не виконувала б свого призначення.

Слід зазначити, що розкриття сутності базових страхових принципів формує можливість з'ясування сутності, аргументованості необхідності і визначення специфіки побудови та функціонування суспільних страхових відносин.

Зупинимось на інтерпретації сутності фундаментальних (базових) страхових принципів, що є основою процесу організації та ведення страхової діяльності загалом та агροстрахової, зокрема.

Класифікаційні ознаки фундаментальних страхових та агροстрахових принципів відображено на рис. 2.1.

ФУНДАМЕНТАЛЬНІ СТРАХОВІ ПРИНЦИПИ

I група основних страхових принципів

➤ *використовуються як основа процесу організації й ведення страхової діяльності*

страховий інтерес	максимальна сумлінність	контрибуція
страховий ризик	страхове відшкодування	реальність, повнота і доступність страхового захисту
суброгація (зустрічний регресний позов)	формування страхових резервів	

II група додаткових страхових принципів

➤ *використовуються для управління ризиками діяльності страхових компаній*

співстрахування	конкурентність
перестрахування	диверсифікованість

III група вибірових страхових принципів

➤ *використовуються для включення до договору страхування особливих клаузул*

застереження (франшиза)

КЛЮЧОВІ АГРОСТРАХОВІ ПРИНЦИПИ

принцип

інтерпретація сутності

добровільність участі	➡	передбачає свободу вибору страхової компанії, схем страхового захисту та страхових продуктів в їх межах
взаємної зацікавленості	➡	враховує інтереси усіх учасників агрострахового процесу
тарифної обґрунтованості	➡	передбачає застосування страхових тарифів відповідно до ймовірності реалізації ризиків
продовольчої безпеки	➡	виконання зобов'язань України у сфері міжнародної торгівлі
субсидування	➡	передбачає застосування механізму державної підтримки через субсидування частини витрат агровиробників на страхування
фінансової стабільності	➡	забезпечує агровиробникам можливість отримання страхового відшкодування у разі настання страхового випадку

Рис. 2.1. Класифікаційні ознаки фундаментальних страхових та агрострахових принципів

[Джерело: власні дослідження автора].

Послідовність розкриття останньої здійснимо відповідно до рис. 2.1, де фундаментальні страхові принципи диференційовано у три основні групи: перша група – основні страхові принципи (страховий інтерес; страховий ризик; суброгація; максимальна сумлінність; страхове відшкодування; формування страхових резервів; контрибуція; реальність, повнота і доступність страхового захисту), що є основою процесу організації та ведення страхової діяльності; друга група – додаткові страхові принципи (співстрахування; перестрахування; диверсифікованість; конкурентність), що є другорядними та пов'язані з управлінням ризиками діяльності страховика; третя група – вибіркові страхові принципи (франшиза), що використовуються для включення до договору страхування специфічних умов та застережень (клаузул).

Розпочнемо із ключової, першої групи фундаментальних принципів страхування формуючих основу процесу організації та ведення страхової діяльності.

Принцип страхового інтересу. Дотримання означеного принципу пов'язане із функціонуванням економічної моделі (основою якої є попит і пропозиція на страхові послуги), що описує процес ціноутворення на страховому ринку. Вияв страхового інтересу ключових суб'єктів страхового ринку реалізується по різному: страхові компанії максимально зацікавлені у розширенні страхового бізнесу і відповідно збільшенні усіх показників, що звідси впливають (укладені угоди, зібрані страхові премії і т.д.), натомість страховий інтерес страхувальників пов'язаний із нейтралізацією ризиків різної видової сукупності.

Принцип страхового ризику. Страховим ризиком визнається певна подія, на випадок якої проводиться страхування, маюча ознаки ймовірності та випадковості настання.

Ключовими характеристиками ризику, що мають суттєве значення для страхування, є:

- частота настання події з позицій місця та часу – визначає ступінь настання страхових випадків у видовому розрізі страхування (визначається кількісним відношенням страхових випадків до страхових угод або застрахованих об'єктів за певним видом страхування). Слід зазначити, що об'єкти пропоновані на страхування, різняться різним ступенем небезпеки – у практиці досить поширеними є відрізки часу різкого підвищення страхового ризику (спостерігається суттєве зростання кількості несприятливих подій, що мають негативні наслідки);
- тягар наслідків (величина збитку) – інтерпретується як матеріальний збиток, що нанесений страхувальнику внаслідок страхового випадку. На основі розміру збитку (з урахуванням системи страхового забезпечення) здійснюються розрахунки страхового відшкодування [68; 199].

Ключові умови, яким повинен відповідати страховий ризик:

- досить висока ймовірність виникнення,
- відсутність залежності від бажання сторін, що беруть участь у страхуванні,
- випадкова подія, що не має прив'язки до часу, місця і масштабів збитків,
- не носить глобального характеру (наприклад, бойові дії),

– тягне за собою суттєві збитки, що можна оцінити в грошовому еквіваленті [7].
Принцип суброгації. Даний принцип пов'язаний із можливістю зменшення витрат страховика, що пов'язані із відшкодуванням збитків страхувальнику (або третім особам) шляхом їх перекладання на особу, винну у настанні страхової події.

Таким чином, означений принцип використовується у страховій практиці як можливість поділу розміру збитків між основним суб'єктом складом страхового ринку.

Принцип максимальної сумлінності (найвищий ступень довіри сторін) передбачає взаємну довіру сторін-учасників страхових відносин, характеризуючись здебільшого морально-психологічним характером. Взаємодія основного суб'єктного складу страхового ринку повинна відбуватися на засадах відкритості, демократичності та прозорості у процесі переддоговірних, безпосередньо договірних та пост договірних етапах страхової угоди.

Принцип страхового відшкодування. Ключова виразна ознака даного принципу полягає у реалізації підходу щодо розміру страхового відшкодування, який може покривати збитки страхувальника, що сталися у результаті настання страхової події. Відтак, здійснені страхові відшкодування не повинні приносити прибутку страхувальникові.

Принцип формування страхових резервів. Ключовою особливістю фінансів страховиків є виділення у складі залученого капіталу страхових резервів. Необхідність їх формування обумовлена імовірнісним характером страхових подій, невизначеністю моменту їх настання та відповідно розміру збитку. Для здійснення страхових виплат страхова організація повинна мати у своєму розпорядженні спеціальні грошові ресурси, наявність яких гарантує виконання зобов'язань перед страхувальниками.

Принцип контрибуції. Даний принцип формує право страховика звернутися до інших страховиків, що за реалізованими полісами несуть відповідальність перед означеним страхувальником з пропозицією розділити витрати з відшкодування збитків. Цей принцип у страховій індустрії застосовується для обмеження недобросовісних страхувальників від бажання застрахувати одне і те ж майно (або життя и здоров'я) кілька разів (у різних страховиків) з метою отримання надприбутків.

Принцип реальності, повноти і доступності страхового захисту. Повнота, доступність та своєчасність отримання страхового захисту у разі настання страхової події – головна ідея закладена в основу укладання договору страхування з боку страхувальника.

Другу групу фундаментальних страхових принципів формують додаткові страхові принципи, використання яких пов'язане із управлінням ризиками діяльності страхових компаній.

Принцип співстрахування. Передбачає страхування об'єкта за одним спільним договором кількома страховиками, з означенням в угоді умов, що визначають права й обов'язки кожного конкретного страховика.

Принцип перестрахування. Перестрахування є специфічною областю страхових відносин та являє собою процес вторинного страхування раніше застрахованого

ризиків з метою забезпечення платоспроможності страхової організації. Необхідність даного принципу передбачена потребою у зміцненні фінансового капіталу як страховиків так і перестраховальників щодо забезпечення страхового покриття ризиків масштабного характеру.

Принцип диверсифікованості. Суть даного принципу пов'язана із поширенням активності страхових організацій за рамки основного бізнесу, що зумовлено необхідністю забезпечення достатньої економічної спроможності для виконання взятих на себе зобов'язань за діючими страховими угодами.

Принцип конкурентності. Конкуренція на страховому ринку є фактично домінуючим фактором його розвитку. Ринкові умови функціонування страхової індустрії вимагають виокремлення товарів страхових компаній із визначенням таких їх властивостей, що дозволяють отримувати страхувальнику більшу вигоду порівняно із товарами страховиків-конкурентів. Переваги для страхових послуг в першу чергу визначаються через здібності та компетентності персоналу страхової організації, рівень фаховості і креативності якого безпосередньо впливає на вибір страхувальниками послуг конкретної компанії.

Третя група фундаментальних страхових принципів складається із їх вибіркових видів, використання яких пов'язане із можливістю включення до страхової угоди різноманітних застереження та специфічних умови (клаузул (лат. *clausula* – виключення [325-326])).

Принцип франшизи. Одним із таких застережень або клаузулою у страховій угоді є франшиза, що встановлюється для визначення оптимального розміру страхового зобов'язання із виплат за договорами, які укладаються за іншими, ніж страхування життя, видами страхування.

Завдяки застосуванню франшизи досягається ефект зацікавленості обох суб'єктів страхових взаємовідносин. Даний принцип передбачає утримання частини ризику на відповідальності страхувальника, як наслідок останній стає більш зацікавленим вжити превентивних заходів, щоб зберегти здоров'я, майно або знизити ризик відповідальності перед третіми особами.

Наявність франшизи скорочує кількість дрібних претензій, спрощуючи розрахунки між суб'єктами страхових відносин в розрізі страховика та страхувальника у випадку заподіяння дрібних збитків об'єкту страхування, підтримує стійкість страхових операцій шляхом економії коштів страхового фонду, а також підвищує відповідальність страхувальника за виконання умов договору страхування, що в цілому сприяє оптимізації виконання страхових зобов'язань.

Розглянувши фундаментальні страхові принципи, що формують основу та передбачають специфічні умови процесу організації та ведення страхової діяльності загалом, зупинимось на ключових принципах, що є домінуючими у агростраховій його частині, зокрема. До ключових агрострахових принципів за результатами дослідження віднесено наступні принципи: добровільності участі, взаємної зацікавленості, тарифної обґрунтованості, продовольчої безпеки, субсидування та фінансової стабільності.

Принцип добровільності участі. Реалізація даного принципу пов'язана із забезпеченням добровільності участі агровиробників у процесі страхування. Укладення страхової угоди, відповідно до даного принципу, між ключовими

суб'єктами агрострахових відносин відбувається на основі вільного волевиявлення сторін. Окрім того, ключові позиції угоди узгоджуються між суб'єктами агрострахових відносин, зокрема обумовлюється інструментарій (в розрізі ключових правил страхування, наявності клаузул іт. д.).

Принцип взаємної зацікавленості. Слід зазначити, що суть даного принципу пов'язана із взаємною зацікавленістю суб'єктів агрострахових відносин у їх провадженні. Наразі агровиробники гостро потребують ефективних інструментів управління найрізноманітнішими ризиками. В сучасних умовах господарювання, як слушно зауважує С.Ю. Соколюк, домінуючі позиції належать не скільки ідентифікації ризику, а стільки розробці відповідних заходів, що пов'язані із його усуненням чи зниженням дії [243, с. 89-90]. Серед стратегій управління ризиками домінують дві групи: перша – включає стратегії, які агровиробник безпосередньо використовує для уникнення, запобігання та зменшення наслідків дії ризиків (інвестування, диверсифікація, зберігання фінансових резервів у ліквідних активах та ін.) та друга група – стратегії передачі (за певну плату) ризиків від агровиробників іншим суб'єктам господарювання (страхування, хеджування, укладання контрактів). Водночас, саме страхування визнається найбільш дієвим інструментом управління ризиками в аграрному секторі економіки.

Принцип тарифної обґрунтованості. Суть даного принципу передбачає застосування страхових тарифів відповідно до ймовірності реалізації ризиків передбачаючи, що останні відображають вартість об'єкта страхування за певний страховий період.

Принцип продовольчої безпеки. Даний принцип відображає здатність задовольняти потреби населення в харчуванні гарантованою наявністю відповідних ресурсів, потенціалом внутрішнього виробництва, незалежно від внутрішніх і зовнішніх умов (погроз) спроможність забезпечити сприятливу демографічну динаміку, збереження генофонду нації, сталість розвитку, інтеграцію країни у світовий економічний простір, суверенітет та незалежність. Поділяючи позицію професора П.Т. Саблука, слід зазначити, що вітчизняне аграрний сектор економіки вже багато років утримує лідерство в національній економіці і тому істотно впливає на наповнення держбюджету і в підсумку – на життєвий рівень населення [212-216]. Водночас, все це потребує належного страхового захисту, що набуває особливо важливого значення в умовах суттєвих кліматичних зрушень та трансформаційних процесів на агростраховому ринку.

Принцип субсидування. Його суть розкривається у наданні державної підтримки агрострахуванню у вигляді субсидування частини (встановленої відсоткової частки) страхових премій. Даний принцип є обов'язковим у більшості зарубіжних аграрнорозвинутих країнах світу, натомість в українській агростраховій практиці носить переважно декларативний характер. Водночас, його застосування, принаймні на початкових стадіях становлення та функціонування агрострахового ринку є суттєвим стимулом розвитку останнього.

Принцип фінансової стабільності. Головною ідеологією агрострахування з позиції отримувача страхових послуг є можливість отримання страхового

відшкодування в результаті настання страхового випадку, що в кінцевому результаті дозволяє останньому підтримувати необхідний рівень беззбитковості операційної діяльності.

Підсумовуючи викладе слід зазначити, що розглянуті агрострахові принципи є методологічною основою формування взаємовідносин ключових гравців агрострахового процесу, зокрема в розрізі нормативно-правових, соціальних, економічних, інституціональних та морально-етичних аспектів.

Як наслідок, базуючись на загальних фундаментальних страхових принципах загалом та їх основній сукупності у агрострахуванні, зокрема наступний параграф дослідження пов'язаний із розглядом методологічних засад формування механізму агрострахування.

2.3. Інтерпретація формування механізму агрострахування

Розгляду методологічних засад формування механізму агрострахування передуює з'ясування сутності поняття «механізм». Так, якщо означене поняття розглядати у загальному розумінні, то слід зазначити, що це багатозначний термін який може різнитися в залежності від контексту його застосування [242; 324-325]. Як наслідок, авторська позиція щодо визначення терміну «механізм» пов'язана із неподільною єдністю окремих складових (ланок, деталей, елементів і т.д.), що в сукупності передбачає функціонування «чогось» як єдиного цілого.

Дефініція терміну «механізм агрострахування» пов'язана із розкриттям внутрішньої будови означеного процесу, визначенням сукупності станів та процесів, що його формують та забезпечують функціонування останнього.

Як наслідок, доцільним постає дослідження організаційної конструкції системи страхового захисту аграрного сектору економіки, що відображає сталість впорядкованості взаємопов'язаних суб'єктів агрострахування та його складових (в частині методологічної, організаційної, інституційної і інфраструктурної детермінант), а також зв'язки компонентів та підсистем з подальшим переходом до визначення особливостей структурно-функціональної та управлінської композиції страхових відносин в аграрному секторі економіки в умовах трансформаційних процесів на агростраховому ринку. Тобто особливості формування механізму агрострахування в роботі розглянуто з позиції організаційної, структурно-функціональної та управлінської композиції страхових відносин в аграрному секторі економіки в умовах трансформаційних процесів на означеному ринку.

Перетворення сукупності компонентів у єдине ціле, зокрема систему відбувається саме завдяки взаємозв'язкам, що формуючись між компонентами й підсистемами через функції визначають стан та формують композицію цієї системи.

Особливості організаційної конструкції системи страхового захисту в аграрному секторі економіки відображено на рис. 2.2.

Дослідження особливостей функціональної та організаційної конструкції складових системи агрострахування має важливе місце поспіль із їх визначенням.

Змістом функціональної ієрархічної конструкції виступає перерозподіл ресурсів страхових резервів відповідно до суспільно необхідного рівня майнових збитків чи втрати доходів і міри відповідальності щодо покриття різноманітних ризиків.

Рис. 2.2. Організаційна конструкція системи страхового захисту в аграрному секторі економіки
[Джерело: власні дослідження автора].

Організаційна конструкція відображає стійку впорядкованість взаємопов'язаних учасників агрострахування та його складових в розрізі методологічної, організаційної, інституційної та інфраструктурної частин, а також зв'язки між компонентами та підсистемами.

Слід зазначити, що структурно формування системи агрострахування відбувається із компонентів, які відображають кластери учасників страхування, а функціонально композицію формують три взаємопов'язаних блоки (рис. 2.3). Система сільськогосподарського страхування проявляє свої характеристики взаємодіючи із зовнішнім середовищем.

Рис. 2.3. Особливості структурно-функціональної композиції страхових відносин в аграрному секторі економіки

[Джерело: власні дослідження автора].

Ключовою місією страхового захисту в аграрному секторі економіки є:

- формування належного рівня фінансово-економічної та інституціональної спроможності страхових компаній щодо організації страхового захисту в аграрному секторі економіки;
- забезпечення належним страховим захистом агровиробників;
- формування інституціями, як формальними так і не формальними їх видами особливого середовища на агростраховому ринку, що характеризується прозорістю, сприятливістю і конкурентоздатністю.

Скоординована взаємодія ключових структурних елементів агрострахового ринку та інституцій в розрізі державних та позадержавних їх видів формує методологічну базу страхових відносин в аграрному секторі економіки.

Посилення ролі та значення досліджень функціонування агрострахового ринку з методологічних позицій зумовлюється необхідністю визначення індивідуального суб'єктного відображення у формуванні безпечного середовища щодо агровиробництва.

Відлагоджений механізм агрострахування формує вагомі аргументи стосовно підвищення як інвестиційної, так і ділової активності в аграрному секторі економіки.

Упорядкованість агрострахового процесу в етапному розрізі та систематизація взаємовідносин учасників останнього потребує розмежування методології організації, розвитку, функціонування та управління страховою діяльністю в аграрному секторі економіки.

Методологічні підходи до організаційної композиції страхових відносин в аграрному секторі економіки представлені сукупністю етапів, ключовими серед яких визначено п'ять: прийняття ризиків на страхування, розробка продуктових пропозицій в межах різних схем страхового захисту, укладання агрострахової угоди, виконання умов агрострахової угоди, виплата страхового

відшкодування агровиробникам. Причому, слід зазначити, що кожен із зазначених етапів формується під впливом сукупності факторів (рис. 2.9). Складові агрострахового ринку з позиції його суб'єктного складу представлені в трисекторному розрізі: структурні елементи, елементи інфраструктури (посередницький сектор) і наглядові та контролюючі органи, натомість з позиції об'єктного відображення – в розрізі системи страхового захисту в галузі рослинництва та тваринницькій галузі.

Методологія структури формування системи агрострахування відбувається із компонентів, що відображають кластери учасників агрострахового процесу, натомість методологію функціональної композиції формують три взаємопов'язаних блоки, зокрема механізм агрострахування, безпосередньо система страхового захисту та ключові складові агрострахового ринку в розрізі як суб'єктного, так і об'єктного складу.

Окрім того, слід зазначити, що агростраховий ринок має свою організаційну композицію, особливості якої відображено на рис. 2.4.

Рис. 2.4. Організаційна структура агрострахового ринку в розрізі компонентного складу

[Джерело: власні дослідження автора].

Методологія управлінської композиції страхових відносин в аграрному секторі економіки реалізується під впливом сукупності процесів, зокрема інституціональних, цифрових та глобалізаційних трансформацій, а також пов'язаних із реінжинірингом бізнес-процесів та використанням стратегії менеджменту якості на зазначеному ринку, що набуває особливого акценту в умовах трансформаційних процесів на останньому.

Організаційна структура агрострахового ринку у дослідженні представлена в розрізі трьох складових: суб'єктного та об'єктного складу, а також внутрішньої системи. Суб'єктний склад агрострахового ринку інтерпретовано в трисекторному розрізі, зокрема секторі структурних елементів; елементів інфраструктури (посередницький сектор); наглядових та контролюючих органів. Об'єктний склад означеного ринку формують системи страхового захисту, зокрема в галузі рослинництва та тваринницькій галузі. Внутрішня система ринку пов'язана із фінансовими аспектами управління процесами створення та ефективного використання потенціалу страхових організацій, що функціонують на агростраховому ринку.

Варто наголосити на тому, що всі елементи внутрішньої системи агрострахового ринку взаємопов'язані та відображають як залежність, так і наслідки елементної взаємодії і необхідність узгодження їх із зовнішнім середовищем.

Далі зупинимось на особливостях організаційно-управлінської композиції страхових відносин в аграрному секторі економіки в умовах трансформаційних процесів на агростраховому ринку. Організаційна композиція страхових відносин в аграрному секторі економіки представлена сукупністю етапів, ключовими серед яких визначено п'ять: прийняття ризиків на страхування, розробка продуктових пропозицій в межах різних схем страхового захисту, укладання агрострахової угоди, виконання умов агрострахової угоди, виплата страхового відшкодування агровиробникам (рис. 2.5).

Таким чином, агрострахування досягає наступних наслідків (результатів):

- додає впевненості в розвитку агробізнесу суб'єктів господарювання й економіки держави в цілому;
- дає можливість раціоналізувати структуру ресурсів і активізувати через інвестиції в агросектор грошові кошти, спрямовані на організацію економічної безпеки;
- створюються значні резерви грошових коштів, що стають джерелами зростання і покриття збитків у разі великих стихійних лих і аварій;
- створюються робочі місця, формується інфраструктура фінансового ринку.

Нині синергетика стала якісно новим методологічним підходом щодо наукового пізнання і механізмом оптимального управління фінансовими системами, що не спростовує основні принципи і закономірності страхування в цілому, не скасовує принцип системного, дієвого, особистого та інших методологічних підходів, а доповнює та логічно продовжує їх. Основні закони страхування синергетикою розглядаються з позиції теорії складноорганізованих систем як еволюція розвитку страхових процесів. Методологія синергетичного підходу відкриває можливість підходу щодо вирішення багатьох суперечностей сучасної страхової індустрії. Авторський колектив у складі Є.І. Ходоківського, І.Г.Грабар та Ю.С. Цал-Цалко зазначають, що синергетичний підхід дозволяє поєднувати, синтезувати позитивні елементи кожного з цих типів у новій філософії страхування і, заснованих на них, усіх конкретних видах страхової діяльності [223].

Організаційна композиція страхових відносин в аграрному секторі економіки

I	<i>Прийняття ризиків на страхування</i> різної типології, що є загрозою агровиробництву
II	<i>Розробка продуктових пропозицій в межах різних схем страхового захисту</i> – в межах класичної (традиційної) схеми – в розрізі мультиризикових та моноризикових продуктових пропозицій; – в межах параметричної (індексної) схеми – в розрізі індексу врожайності; індексу доходності; індексу погоди
III	<i>Укладання агрострахової угоди</i> – використання інструментів забезпечення взаємодії суб'єктів агрострахового ринку: визначення ліміту відповідальності (страхової суми) страхової компанії, розрахунок та сплата страхових премій, страхові тарифи, застосування додаткових клаузул (франшиза), системи страхового відшкодування; – огляд посівів, контроль технологічного процесу, сервісне обслуговування агровиробників
IV	<i>Виконання умов агрострахової угоди</i> моніторинг можливих змін у агротехнологіях вирощування сільськогосподарських культур та страхових ризиків, що здатні вплинути на застрахований об'єкт, контроль за проведенням превентивних заходів
V	<i>Виплата страхового відшкодування агровиробникам</i> виходячи із правил страхування (з врахуванням систем страхової відповідальності)

Організаційна структура агрострахового ринку

Внутрішня система

- ✓ схеми (системи) страхового захисту із відповідною лінійкою продуктових пропозицій (послуг за конкретними видами договорів страхування для аграрного сектору економіки);
- ✓ система організації збутової політики і маркетингових комунікацій на агростраховому ринку;
- ✓ система страхового менеджменту на агростраховому ринку (комунікації та його інформаційне забезпечення);
- ✓ гнучка система тарифікації агрострахових послуг;
- ✓ власна інфраструктура страхових організацій, що працюють на агростраховому ринку (філії і представництва);
- ✓ ресурсний потенціал, структура й органи управління страховими організаціями, що обслуговують агровиробників;
- ✓ фінансове становище страхової організації та довіра до неї з боку фінансових інститутів;
- ✓ ліквідність страхового фонду.

Рис. 2.5. Особливості організаційної композиції страхових відносин в аграрному секторі економіки в умовах трансформаційних процесів на агростраховому ринку

[Джерело: власні дослідження автора].

Специфіка управлінської композиції агрострахових відносин інтерпретується за допомогою сукупності трансформаційних процесів до яких за результатами дослідження віднесено: процеси інституціональних трансформацій, процеси цифрової трансформації і процеси глобальної трансформації, а також реінжиніринг бізнес-процесів та використання стратегії менеджменту якості на агростраховому ринку (рис. 2.6).

Рис. 2.6. Особливості управлінської композиції страхових відносин в аграрному секторі економіки в умовах трансформаційних процесів на агростраховому ринку

[Джерело: власні дослідження автора].

Синергетика (англ. *synergetics*, від грецького. син – «спільне» і ергос – «дія») – міждисциплінарна наука, що займається вивченням процесів самоорганізації і виникнення, підтримки стійкості і розпаду структур (систем) різної природи [323-234].

Синергетика – це теорія самоорганізації в системах різноманітної природи, що має справу з явищами та процесами, в результаті яких в цілому в системі можуть з'явитися властивості, якими не володіє жодна з частин.

Синергетика, синергетичний підхід виникли в процесі розвитку теорії складних систем. Об'єктом вивчення синергетики є складні системи, що самоорганізуються. При цьому під самоорганізацією розуміється безповоротний процес, що приводить в результаті кооперативної дії підсистем до утворення складніших структур усієї системи. Основною відмінністю самоорганізації від інших процесів, наприклад від процесів зростання, являється якісна зміна стану, в якому знаходиться система, і те, що ця зміна відбувається стрибком. У загальному розумінні, синергетика – це наука, що досліджує процеси у нестабільних системах, етапи переходу від стану порядку до стану хаосу і навпаки.

Слід зазначити, що використання синергетичного підходу в сучасних дослідженнях набуває усе більш масового характеру і виходить далеко за межі класичних наукових і технічних дисциплін, тих областей математики, теоретичної і експериментальної фізики, фізичної хімії, в яких спочатку були розроблені базові синергетичні моделі.

Основний потенціал синергії доцільно акумулювати та спрямовувати на захист майнових інтересів ключових структурних елементів агрострахового ринку, зокрема агровиробників і інтересів страхових компаній пов'язаних із капіталізацією їх фінансово-економічних ресурсів як фундаменту для виконання взятих на зобов'язань відповідно до укладених страхових угод.

Пріоритетність діяльності інфраструктурних інституцій агрострахового ринку полягає у формуванні середовища, що характеризується прозорістю, безпечністю та ефективністю із максимальною захищеністю економічних, соціальних, фінансових та правових інтересів суб'єктів досліджуваного ринку (рис. 2.7).

Досягнення бажаних ефектів учасниками агрострахового процесу у (коротко-, середньо- та довгостроковій) перспективі є ключовою метою представлення синергетичного відтворення функціонування агрострахового ринку.

Ефект синергії взаємодії інфраструктурних інституцій на ринку аграрного страхування розкивається у збільшенні кількості укладених договорів агрострахування, зростанні сум сплачених страхових премій, розробці інноваційних схем страхового захисту, розширенні асортименту продуктової лінійки страхових продуктів, наявності часткової компенсації вартості страхових платежів (що забезпечується механізмом державного субсидування агрострахування), а також своєчасності і повноті виплати страхового відшкодування за умови настання страхової події.

Основний потенціал синергії доцільно акумулювати та спрямовувати на захист майнових інтересів агровиробників і інтересів страхових компаній

пов'язаних із капіталізацією їх фінансово-економічних ресурсів як фундаменту для виконання взятих на зобов'язань відповідно до укладених страхових угод.

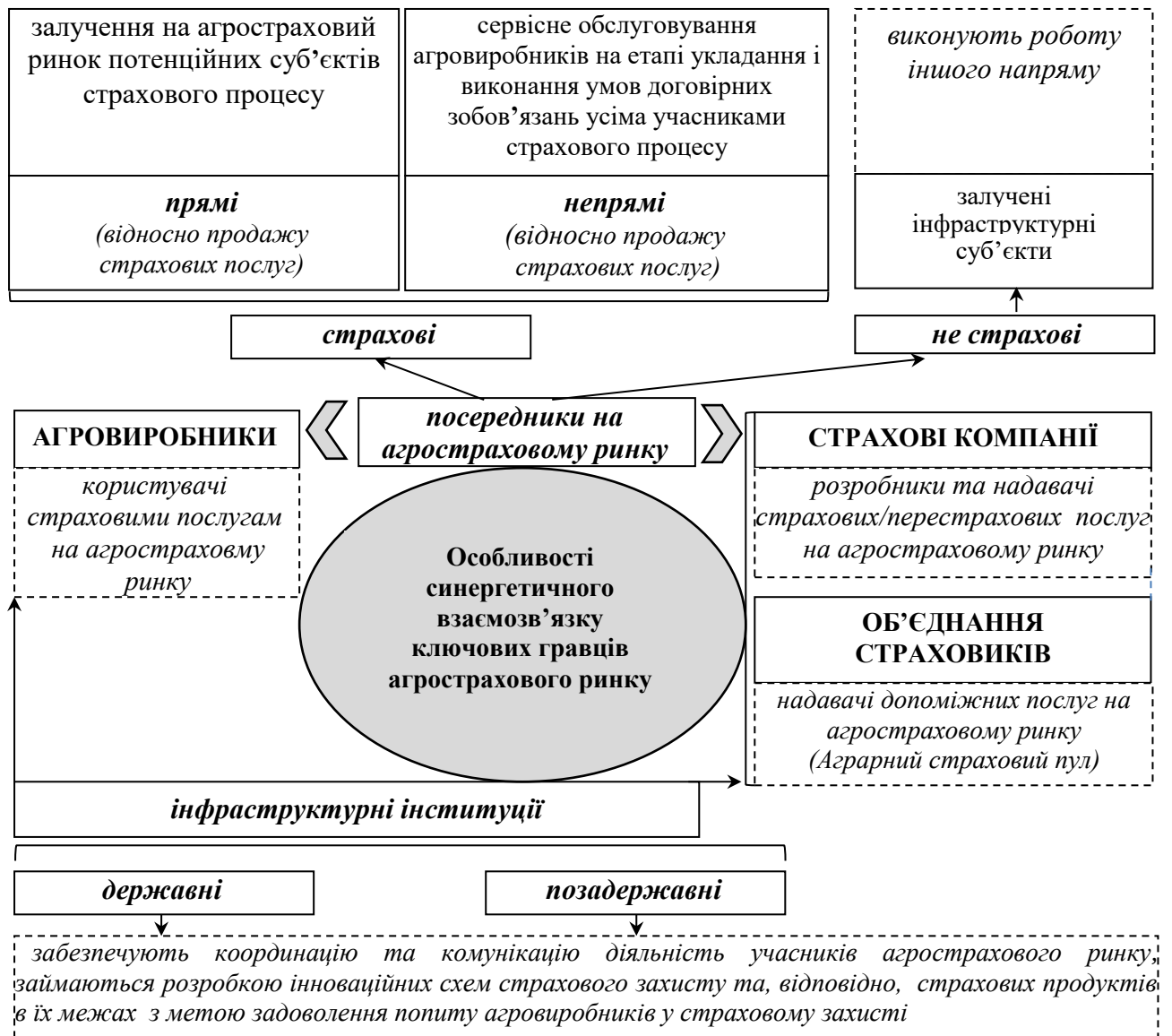

Рис. 2.7. Синергетичне відтворення агрострахового ринку

[Джерело: власні дослідження автора].

Фінансові послуги компонують агрострахові послуги, доступність яких включає їх наявність, якість, потребу в них агровиробників та, зрештою, можливість її задоволення. Однак, в Україні існують значні перешкоди для доступності агрострахових послуг:

- незначна участь агровиробників у страхуванні;
- низький рівень довіри агровиробників до страхових організацій;
- низький рівень доходів;
- низький рівень агрострахової культури.

Більшість науковців і практиків вважають, що саме низький рівень агрострахової культури, спричинений недостатньою фінансовою грамотністю, обмежує можливості та знижує ефективність регулювання і розвитку агрострахового ринку в Україні та захисту прав споживачів агрострахових послуг.

Терміни «страхова культура» загалом та «агροстрахова культура», зокрема досить широко використовуються, однак до цього часу немає чіткого визначення означених понять.

Водночас, підходи до визначення поняття «страхова культура» у різних вчених є досить різними.

Так, Г.А. Матвієнко наголошує на тому, що «страхова культура» – це широке поняття, у якому відображені найбільш загальні суттєві ознаки, зв'язки й відносини страхової діяльності [77, с. 159-160]. Позиція К.В. Войтовича щодо означеної дефініції полягає у її інтерпретації як розповсюдженості серед населення знань і навичок, необхідних для користування страховими послугами [33, с. 63-64]. В.А. Борисова зазначає, що «страхова культура» – це рівень пізнання суспільства і його процесів, а також широта кругозору, що сприяють з'ясуванню суті і значення страхування, а також дозволяють впроваджувати і використовувати в суспільному житті [17, с. 319; 18].

Опираючись на різні наукові праці, можна стверджувати, що агροстрахова культура може проявлятися як сукупність виробничих, суспільних та інтелектуальних досягнень людства в агροстраховій сфері, відповідних економічному характеру епохи й розповсюджуваних шляхом агροстрахової діяльності, агροстрахової освіти. Відтак, агροстрахова культура потребує системного й багатоаспектного вивчення та пізнання. З авторської позиції, термін «агροстрахова культура» доцільно віднести до рівня знань клієнтів-агровиробників і, відповідно, використання останніми різних агροстрахових інструментів.

Ключові етапи агροстрахового процесу в структурному розрізі та в авторській інтерпретації відображено на рис. 2.8.

Аналіз агροстрахового процесу в структурному розрізі дозволив виокремити тріо його ключових етапів, до яких за результатами дослідження віднесено: переддоговірні, безсередньо договірні та постдоговірні відносини. Кожен із виокремлених етапів означеного процесу складається із сукупності елементів, що в кінцевому результаті формують цілісність процесу їх сприйняття. Перший етап – етап переддоговірних відносин агροстрахового процесу є вступним та пов'язаний із переговорними процедурами, другий – етап договірних відносин є основним етапом, відображаючи документальне оформлення угоди та, відповідно, виконання усіх зобов'язань сторонами та третій – етап постдоговірних відносин є завершальним етапом процесу, що характеризується оцінкою результатів виконання договорів агροстрахування.

Таким чином, напрацювання даного параграфу дозволили представити формування механізму агροстрахування з позиції організаційної, структурно-функціональної, а також управлінської композиції страхових відносин в аграрному секторі економіки в умовах трансформаційних процесів на означеному ринку. Розмежування методологічних підходів до означеної трійки композицій страхових відносин в аграрному секторі економіки зумовлюється відлагодженістю етапів агροстрахового процесу і систематизацією взаємовідносин суб'єктів агροстрахового ринку.

Рис. 2.8. Ключові етапи агострахового процесу в структурному розрізі

[Джерело: власні дослідження автора].

Як наслідок, вищевикладене обумовлює необхідність формування збалансованої тарифної політики щодо агрострахування та, відповідно, детального дослідження принципу тарифної обґрунтованості як методологічного базису становлення, розвитку та розповсюдженості страхових відносин в аграрному секторі економіки.

2.4. Специфіка тарифної політики у агрострахуванні

Економічна природа майнових інтересів в розрізі суб'єктного складу страхового ринку характеризується варіативним характером, що відображає домінуючі позиції принципу тарифної обґрунтованості як методологічної бази формування страхових відносин задля стабільності функціонування страхової системи і можливості виконання останньою зобов'язань перед страхувальниками.

Розмір страхового внеску, що сплачується страхувальником страховій компанії, формується на основі страхового тарифу, що є базовим інструментом для формування тарифної обґрунтованості між учасниками агрострахового ринку та формує механізм ціноутворення як на страхові, так і агрострахові послуги (рис. 2.9).

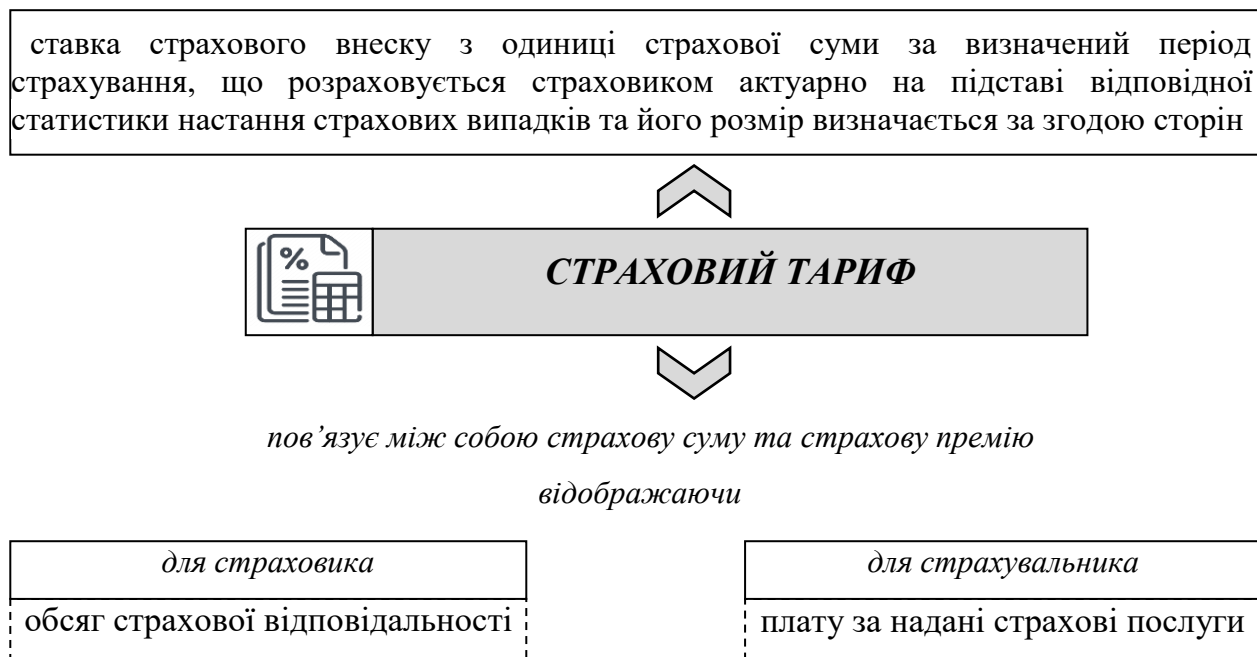

Рис. 2.9. Сутність страхового тарифу

[Джерело: авторське узагальнення].

Забезпечення означеної обґрунтованості кореспондує із можливістю здійснення виплат у разі настання страхових подій. Виняткового значення та резонансу дотримання зазначеного принципу має у агрострахуванні, що впритул пов'язано із специфікою агровиробництва та проявом ризиків різної видової сукупності, набуваючи особливої актуальності в умовах

трансформаційних процесів агрострахового ринку. Як наслідок, вищевикладене обумовлює потребу у формуванні збалансованої тарифної політики у агрострахуванні та детальному дослідженні принципу тарифної обґрунтованості як методологічного підґрунтя розвитку та поширення страхових відносин в аграрному секторі економіки.

Ефективне функціонування страхової компанії передбачає перевищення її доходів над витратами, тобто в розрізі кожного виду страхування повинна дотримуватися умова еквівалентності, яка схематично описана на рис. 2.10.

$$\begin{array}{l} \text{Страхові премії} + \text{Дохід від інвестиційної діяльності} \geq \text{Виплати} + \text{Витрати} \\ \text{Страхові премії} \geq (\text{Виплати} - \text{Дохід від інвестування}) + \text{Витрати} \end{array}$$

Рис. 2.10. Основні умови ефективного функціонування страхової компанії

[Джерело: авторське узагальнення].

Інакше кажучи це означає, що сума зібраних премій в розрізі даного виду страхування повинна бути більшою або дорівнювати сумі виплат за страховими випадками та витрат страхової компанії за мінусом доходів, отриманих від інвестування тимчасово вільних грошових коштів.

Дане співвідношення візуалізує те, що страхова премія складається з двох складових, перша з яких – це нетто-ставка (тариф-нетто), призначена для створення страхового фонду, з якого здійснюватимуться виплати страхувальникам та друга – навантаженням, що слугує для покриття витрат і формування планового прибутку страхової компанії. Страховий тариф вимірюється у відсотках від страхової суми.

Для страховика страховий тариф відображає собівартість страхової послуги (вартість страхового ризику та інших витрат страховика на організацію страхового захисту згідно з договором страхування) та запланований прибуток. Оскільки страховий тариф відображає ціну страхового ризику для страховика, відповідно тариф, встановлений страховиком, тим вищий, чим вищим є його обсяг відповідальності за договором страхування. Таким чином, страховики встановлюють тарифи на окремі види страхування в залежності від франшизи чи покриття (рис. 2.11).

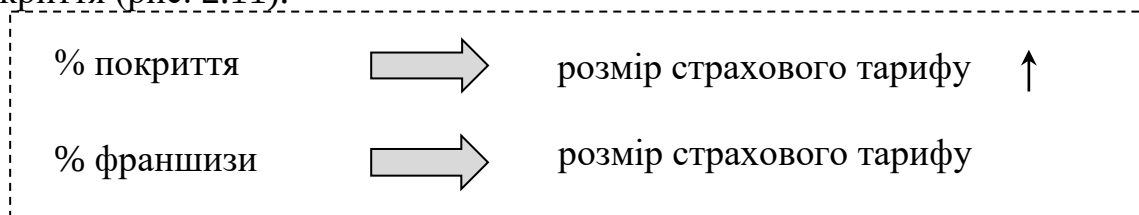

Рис. 2.11. Підходи до встановлення тарифів на окремі види страхування

[Джерело: авторське узагальнення].

Тариф, що зазначається в договорі страхування, і за яким здійснюється розрахунок страхової премії, називається тарифом-брутто та складається з двох частин – тарифу-нетто і навантаження (рис. 2.12).

Рис. 2.12. Особливості структурної будови страхового тарифу
[Джерело: авторське узагальнення].

Таким чином, страховий тариф як ціна страхової послуги має певну структуру, окремі елементи якої покликані забезпечувати фінансування усіх функцій, виконуваних страховою компанією. В цілому сукупність цих елементів, становить брутто-ставку (брутто-премію).

Призначення нетто-ставки – покриття збитків. Саме з цим пов'язана специфіка обґрунтування розміру нетто-премії, оскільки в момент калькуляції ціни величина майбутнього збитку невідома. Тому середня величина шкоди визначається на основі даних щодо збитків за минулий період. Відповідно до принципу еквівалентності в якості мінімальної премії за ризик виступає очікувана величина збитку, яка називається чистим нетто-премією.

Однак цієї суми недостатньо для того, щоб повністю забезпечити страхові покриття в необхідних розмірах. Як правило, реальний збиток перевершує очікувану величину в у більшості страхових випадків. У результаті страхові компанії в середньому кожні два роки несуть втрати, обумовлені так званою технікою страхування. Як наслідок, для того щоб страховики могли гарантувати страхувальникам страховий захист, до складу нетто-ставки окрім основної частини включається ще й ризикова надбавка.

Основне її призначення – фінансування випадкових відхилень реального збитку над його очікуваної величиною. Крім цього, вона має велике значення для скорочення страхового ризику, пов'язаного з інформаційними помилками, оскільки неправильна оцінка випадкового розподілу збитку може значно знизити гарантованість страхового захисту. Таким чином, введення ризикової надбавки знижує всі ці ризики до прийнятного рівня.

Витрати на ведення справи охоплюють дві ключових групи витрат: адміністративно-господарські витрати та аквізиційні витрати.

Інкасаційні витрати – витрати, пов'язані з обслуговуванням готівкового обороту надходження страхових платежів. Це витрати на виготовлення бланків

квитанцій про прийом страхових платежів та облікових реєстрів (відомостей, довідок тощо) [10, с. 11-12].

Ліквідаційні витрати – витрати з ліквідації збитків, нанесених страховою подією (заробітна плата осіб, які займаються ліквідацією збитків, судові витрати, поштово-телеграфні витрати і витрати, пов'язані з виплатою страхового відшкодування).

Організаційні витрати пов'язані із заснуванням страхового товариства. Їх відносять до активів страховика, бо вони є інвестиціями.

Управлінські витрати поділяють на загальні витрати управління та витрати управління майном.

Аквізиційні витрати – виробничі витрати страхової організації, пов'язані із залученням нових страхувальників та укладанням нових договорів страхування за посередництвом страхових агентів.

Останньою складовою у складі бруто-премії є навантаження на прибуток, тобто прибуток від страхової діяльності, на який розраховує страхова компанія.

Тариф-нетто безпосередньо відображає вартість страхового ризику і визначається за допомогою актуарних розрахунків. Навантаження покриває витрати страховика на ведення страхової справи, на превентивні (запобіжні) заходи та включає запланований рівень прибутку.

Тариф-нетто складає найбільшу питому вагу у собівартості страхової послуги і, як правило, є не меншим за 60-70 % тарифу-брутто. А навантаження складає в загальному страховому тарифі суттєво меншу частину – від 9 % до 40 %. Частка прибутку у навантаженні, яка забезпечує ефективний розподіл фінансових ресурсів страховика, складає 10-15 %.

Для страхувальника страховий тариф має відображати вартість страхової послуги, тобто ціну, яку він має сплатити страховику за отримання страхового захисту.

У реальному страхуванні страховий тариф не завжди відображає справжню вартість страхової послуги, тобто співвідношення між повним обсягом страхової відповідальності, яку бере на себе страховик, та платою, яку має сплатити страхувальник за передачу цього обсягу страхової відповідальності страховику.

Відхилення відбувається тоді, коли як страхова сума використовується повна страхова вартість предмета страхування, в той час як відповідальність страховика обмежена франшизою.

Отже, просте співставлення тарифів не є достатнім для того, аби порівняти вартість страхового захисту, який пропонують різні страхові компанії. Для того, аби зробити це, необхідно розрахувати так званий «внутрішній» тариф за формулою:

$$\text{Внутрішній тариф} = \frac{\text{Страхова премія}}{\text{Обсяг страхового захисту}} * 100 \%, \quad (2.1)$$

де *обсяг страхового захисту* – розмір відшкодування, що за умовами укладеного страхового договору, отримає агровиробник у разі повної загибелі застрахованого врожаю.

При оцінці вартості страхування слід орієнтуватися на внутрішній тариф, оскільки він відображає вартість повного обсягу страхового захисту.

Якщо страховий випадок уже настав і врожай загинув не повністю, то корисно буде оцінити, чи була вигода від такого страхування. Для цього можна розрахувати фактичну вартість страхування за такою формулою:

$$\text{Фактична вартість страхування} = \frac{\text{Страхова премія}}{\text{Фактичне відшкодування}} * 100 \% \quad (2.2)$$

За інших рівних умов вартість страхового захисту для виробника є меншою, коли використовується покриття 80 %, ніж коли використовується франшиза 20%. Зауважимо, що це твердження справедливе для безумовної франшизи, заданої як відсоток від страхової суми. Якщо ж використовується безумовна франшиза, задана як відсоток від збитку, то при неповній загибелі врожаю у випадку застосування франшизи відшкодування може виявитися більшим, ніж відшкодування у випадку використання покриття.

У цій формулі: обсяг страхового захисту – це те відшкодування, яке, за умовами укладеного страхового договору, отримає страхувальник в разі повної загибелі застрахованого врожаю.

Особливості тарифної політики в агрострахуванні

Оскільки страховий тариф – це ставка страхового внеску з одиниці страхової суми за визначений період страхування, що задається у відсотках. Він формує співвідношення між страховою сумою, яка відображає обсяг страхового захисту, що його береться забезпечити страховик за умовами страхового договору, та страховим внеском, який зобов'язаний сплатити страхувальник за отримання цього захисту. Отже, він відображає вартість страхової послуги. Особливості тарифної політики в агрострахуванні з дотриманням методологічної послідовності відображено на рис. 2.13.

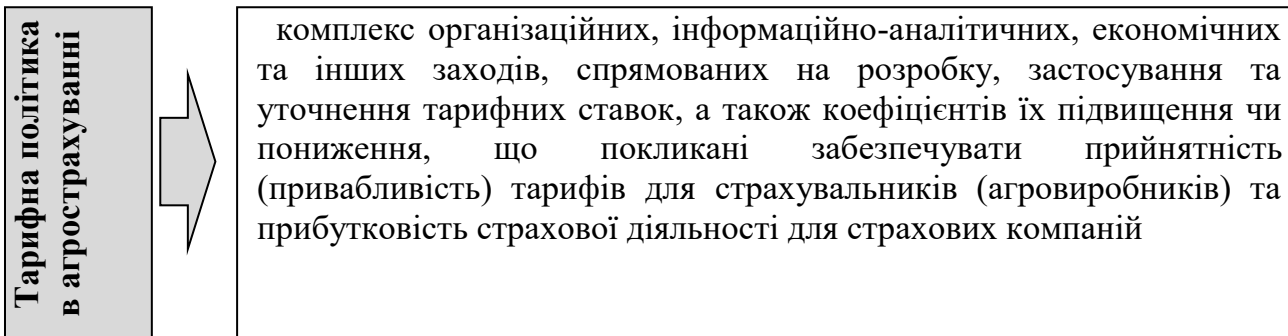
Визначення структури та джерел даних

Агрострахування потребує узгодженої системи дій. Страхова компанія, приймаючи рішення розвивати страхування сільськогосподарських ризиків, формує стратегію розвитку цього виду страхування, одним з елементів якої є система збору та управління даними.

Відповідно, страхова компанія визначає структуру даних, які будуть використані з метою розробки, застосування та уточнення тарифних ставок, та джерела їх надходження.

Джерела даних за умовами їх отримання та іншими ознаками зручно поділяти на державні та недержавні (Додаток Д, табл. 1). Розпочинаючи роботу над новими страховими продуктами, варто виокремити певні інформаційні ресурси, що слід перевірити на предмет наявності даних.

Задля створення якісного страхового продукту важливо не лише знайти потрібні ресурси, що можуть бути використані у страхуванні, але й виявити бази даних з високим рівнем якості. Для цього слід проаналізувати політику діяльності установи, мету та спосіб збору даних, формат наявних даних. Не завжди великий масив даних свідчить про їх високу якість.

включає етапи:

I

Визначення структури та джерел даних щодо оцінювання агроризиків

Джерела інформаційного матеріалу:

✓ **Опосередковані офіційні джерела даних**

(Мінагрополітики; Державна служба статистики України; системи державного метеорологічного спостереження; Державна податкова служба України і т.д.)

✓ **Опосередковані неофіційні джерела**

(постачальники матеріально-технічних ресурсів та техніки; організації (асоціації) фермерів; консалтингові компанії; комерційні організації, що здійснюють метеорологічні спостереження і т.д.)

II

Збір та управління даними

✓ підготовка даних для використання у розрахунках (застосування систем верифікації даних);

✓ застосування спеціальних методик різної складності (як дуже простих і наочних, так і складних – статистичних) для усунення найбільш типових проблем і підготовки даних для використання у розрахунках: - очищення даних; присутність у базі даних великої кількості нульових значень; - тренд, гетероскедастичність, автокореляція (методи математичної статистики)

III

Розрахунок тарифів щодо агрострахової діяльності

Структурний елемент брутто-ставки	Призначення
Нетто-ставка (тариф-нетто – 60-70 %)	
Основна нетто-ставка (основний тариф)	Фінансування платежів при настанні страхових випадків
Ризикова надбавка	Формування страхових резервів
Навантаження (9- 40 %)	
Витрати на ведення справи	Складові: - адміністративно-господарські витрати: оплата оренди приміщення; зарплата штатним співробітникам; канцелярські витрати; плата за електроенергію та ін.; - аквізиторські витрати, що пов'язані з укладенням нових договорів страхування, основну частину яких становить комісійна винагорода страховим посередникам
Прибуток	Формування прибутку

Рис. 2.13. Ланцюг методологічного відображення особливості тарифної політики в агрострахуванні [Джерело: власні дослідження автора].

Обладнання та методи збору даних є вирішальними факторами у процесі прийняття стратегічного рішення щодо доцільності збору й подальшого використання даних для цілей страхування.

Слід зазначити, що існують загальновизнані принципи тарифної політики, які має реалізовувати страховик. Ключові з них згруповано на рис. 2.14.

Принципи тарифної політики, що реалізуються страховими компаніями	
Дотримання еквівалентності в економічних стосунках між страховиком та страхувальником протягом тарифного періоду (мінімум – 1 рік)	
<i>тарифи потрібно розраховувати, виходячи з умови, що нетто-премія, отримана за тарифний період, має дорівнювати загальній ймовірній сумі страхових виплат за страховими випадками за тим чи іншим видом страхування</i>	
Відповідність страхових тарифів рівню платоспроможності широкого кола потенційних страхувальників при одночасному забезпеченні рентабельності (прибутковості) страхових операцій	
<i>завдання страховика полягає у встановленні такого рівня тарифу, який у фінансовому відношенні був би доступним для максимально великої кількості страхувальників та, водночас, приносив страховику хоча би невеликий прибуток</i>	
Забезпечення тривалої дії (стабільності) страхових тарифів за видами (предметами) страхування	
<i>дотримання цього принципу дозволяє страховику формувати та утримувати широке коло страхувальників, забезпечувати стабільність у план</i>	
Забезпечення гнучкості тарифів при укладенні договорів страхування до особливостей, що притаманні певним страхувальникам та певним ризиковим обставинам	
<i>це досягається множенням базових тарифних ставок на «понижувальні» чи «підвищувальні» коефіцієнти</i>	

Рис. 2.14. Сукупність загально визначених принципів тарифної політики, що має реалізовувати страховик

[Джерело: авторське узагальнення на основі джерел 10; 96; 366].

Зупинимося детальніше на деяких з наведених вище джерел даних.

Прийнятність даних метеорологічних станцій для цілей страхування залежить від кількості метеостанцій та метеорологічних постів. Світова практика наглядно відображає, що відстань між станціями/постами не може бути більшою за 3-5 кілометрів, і це за умови, що рельєф місцевості відповідає певним критеріям. Сучасна метеостанція забезпечує високу точність даних в радіусі не більше двох кілометрів. Необхідно також проводити перехресний контроль між даними сусідніх осередків збору погодних даних. Розвинені країни з метою контролю якості даних використовують супутникові спостереження. Важливо також проаналізувати частоту збору даних. В країнах з радянською системою збору даних метеорологічні спостереження проводять

6-8 разів на добу, натомість в Канаді, Америці – кожні 10 хвилин [80]. Зростання їх частоти забезпечує підвищення якості даних та можливість екстреного усунення технічних помилок, забезпечення прозорості та надійності даних. Отже, створення нових потужностей в системі метеорологічних спостережень є першочерговим завданням держави. Дуже важливим джерелом даних є відомості страхових організацій щодо їхнього страхового портфелю. Ці дані дозволяють здійснювати аналіз ринку аграрного страхування, зокрема, відстежувати перспективи реалізації тих чи інших страхових програм. Але розраховувати на отримання цих даних та їхню якість можна лише за умови, коли система страхування є прозорою, гравці дотримуються узгоджених принципів, здійснюють систематичний збір та моніторинг даних.

Перш ніж укласти з клієнтами договір страхування, страхові компанії збирають від них та аналізують масив даних (додаток Д, рис. 1).

Якщо стався страховий випадок та клієнт звернувся до страхової компанії за відшкодуванням, то під час врегулювання збитків також здійснюється збір інформації.

Збір інформації під час врегулювання збитків здійснюється щодо:

- розмірів страхового відшкодування за предметами страхування.
- причин збитку, що не покриті страховкою (надаються оцінювачами збитку) [26; 291].

У випадку, коли страхова компанія вже володіє потужним масивом даних, вона в змозі здійснити аналіз історичної збитковості свого агрострахового портфелю як в цілому, так і за окремими програмами. При цьому страхова компанія розраховує та аналізує сукупність показників (Додаток Д, рис. 2).

Це дає можливість приймати рішення щодо доцільності подальшої реалізації існуючих програм, необхідності їх модернізації в цілому або вдосконалення окремих елементів

На ранніх етапах розвитку системи аграрного страхування, коли в країні ще не накопичено достатньо історичних даних страхової статистики і не сформовані бази даних агрострахового портфелю, розробку страхових продуктів доцільно починати з аналізу загального стану сільськогосподарського виробництва – оцінити структуру посівних площ, виділити стратегічні культури, розглянути специфіку та технології їх вирощування, можливі системні та несистемні ризики, частоту та обсяг можливих втрат, державні та ринкові важелі впливу на сільське господарство в цілому та окремі його сегменти [111-112].

Збір та управління даними

Для того, аби система збору та управління даними була ефективною, необхідно дотримуватись ключових принципів, зокрема, таких як: безпека інформації, конфіденційність, доступність, цілісність, автентичність, контроль доступу, ідентифікація, авторизація, прозорість та контроль якості.

Ситуація за якої доступні джерела даних мають систему збору даних є не завжди типовою, що відповідає переліченим вимогам. Відповідно, не завжди дані в доступному форматі можуть бути використані для цілей страхування. Це ставить перед страховими компаніями завдання спиратися на такі джерела інформації, де передбачені системи верифікації (перевірки) даних та

можливість вживати заходів відносно суб'єктів надання інформації, що не надають правильні дані.

Водночас, навіть загалом прийнятні для агрострахування дані потребують застосування певних методів для того щоб на їх основі можна було розраховувати страхові тарифи. Перш ніж актуарій переходить до розрахунку тарифів, він аналізує отримані дані на предмет найбільш типових проблем та застосовує спеціальні методики (як дуже прості й наочні, так і складні, статистичні) для усунення цих проблем і підготовки даних для використання у розрахунках.

Зупинимося на деяких з цих проблем та, відповідно, методиках їх усунення.

1) Очищення даних.

На початковому етапі аналізу даних корисно представити їх візуально у вигляді графіка, що допоможе визначити, які значення різко випадають із загальної картини – є екстремально високими або екстремально низькими (скажімо, відрізняються від більшості значень на порядок). Відповідно, такі значення видаляють з вибірки та відмовляються від їх подальшого використання. Водночас, застосовування цього підходу можливе лише в тому випадку, якщо таких неадекватних значень дуже мало, і є абсолютна впевненість у наявності помилки.

2) Присутність у базі даних великої кількості нульових значень.

Досить суттєвою проблемою є присутність у серії даних, наприклад, даних врожайності сільськогосподарської культури, великої кількості нулів. Важко одразу визначити, що приховано за цим значенням: повна втрата врожаю або просто відсутність даних. Страховик у такій ситуації має перевірити, що насправді стоїть за цими нульовими значеннями. По можливості, потрібно звернутися до першоджерела даних і перевірити потрібну цифру. Крім того, доцільним у даній ситуації є безпосередній зв'язок з агрономом для з'ясування погодних умов, що призвели до втрати врожаю у даному регіоні, вивчення наявних даних щодо сусідніх господарств та спроба заповнити потрібну відповідну клітинку. Якщо ж це зробити не вдається, то замість нулів у відповідних клітинках ставлять позначку про відсутність даних.

3) Тренд, гетероскедастичність, автокореляція.

Для усунення цих проблем застосовуються методи математичної статистики, на яких наразі не зупинятимемося детально, проте дамо визначення кожного з цих понять щоб мати повне уявлення про роботу з даними, що передують розрахунку тарифу. Тренд – це довгострокова тенденція зміни часового ряду. Гетероскедастичність (неоднорідність) – це поняття математичної статистики та економетрики, яке означає ситуацію, коли дисперсія (відхилення від середнього значення) похибки у рівнянні регресії змінюється від спостереження до спостереження. Гетероскедастичність просто побачити на графіку. Потрібно зорієнтуватися, чи є більш-менш сталою величина відхилення реальних значень врожайності у різні роки від їх середнього значення, якщо це відхилення не стає, а характеризується тенденцією до збільшення – це означатиме наявність проблеми гетероскедастичності (неоднорідності) даних [27, с. 163-164]. Якщо дані

неоднорідні, то стандартні статистичні методи, що використовуються для обрахунку величини тарифу, можуть призвести до хибного результату.

За допомогою спеціальних статистичних методів можна коригувати як проблему тренду, так і проблему неоднорідності даних також.

Автокореляція – це кореляція даних з самими собою. Це означає, що показник врожайності наступного року залежить від врожайності попереднього року. Автокореляція є проблемою, оскільки, маючи інформацію про те, як на основі результату попереднього року можна передбачити результат наступного за ним року, сільгоспвиробник намагатиметься укласти договір страхування саме в погані роки, коли дуже ймовірно, що він отримає відшкодування. Отже, страховикам потрібно коригувати тарифи з урахуванням проблеми автокореляції.

Однак, на відміну від проблем тренду та гетероскедастичності, це важко зробити, не підвищивши при цьому адміністративні витрати на індивідуальне підлаштування програми страхування до клієнта. Тому, якщо автокореляція є значною, потрібно збільшити навантаження на чистий тариф (структуру страхового тарифу розглянуто нижче).

Розрахунок страхових тарифів

Структура страхового тарифу

При розрахунках тарифів спочатку обчислюється нетто-тариф. Саме він забезпечує формування страхового фонду для майбутніх виплат. Тому рівень нетто-тарифу має бути визначений якомога точніше. Якщо нетто-тариф занижений, то страхових премій, зібраних страховиком на базі цього тарифу, не вистачить для покриття ймовірних збитків страхувальників.

Після визначення нетто-тарифу обчислюється навантаження. Необхідність навантаження випливає з того, що страховикові, як і будь-якому суб'єктові підприємницької діяльності, потрібні кошти, які він міг би спрямувати на утримання компанії (у страхуванні традиційно використовується термін «на ведення справи»), включаючи оплату послуг страхових посередників. Крім того, страхова компанія, як і будь-яке інше підприємство, створюється з метою отримання прибутку. Як підкреслюють Л. Шіріян та А. Глущенко, якщо страхові премії надходитимуть страховикові лише на базі нетто-тарифу, то перелічені потреби не матимуть фінансового покриття [305, с. 25-26]. У забезпеченні цього фінансового покриття і полягає значення навантаження.

Структура страхового тарифу з позиції співвідношення між нетто-тарифом і навантаженням, включаючи ведення справи і прибуток, не однакова для різних видів страхування. Існують «дорожчі» і «дешевші» види страхування залежно від того, скільки коштів витрачає страховик на укладання договорів страхування і їх обслуговування. Частка навантаження у брутто-ставці за ризиковими видами страхування, до яких належить страхування сільськогосподарських ризиків, як правило, не перевищує 40-50 %.

Нетто-тариф обчислюється спеціалістами-актуаріями з використанням математичних методів на базі теорії ймовірності. Навантаження визначається з урахуванням фактичних розмірів витрат, що склалися за попередній період. Витрати на ведення справи можна вважати «умовно-постійними витратами» (якщо страховик проводить нормальну, звичайну діяльність). Їхній обсяг може

бути орієнтиром при плануванні відповідних обсягів надходжень страхових премій для покриття цих витрат. О.Ф. Філонюк зазначає, що прибуток у структурі тарифу планується, виходячи із середнього рівня тарифів на даний вид страхових послуг, а також з обчислених раніше нетто-тарифу і витрат на ведення справи [277-279].

Якщо страхова компанія матиме на меті отримати дуже великий прибуток від проведення того чи іншого виду страхування, вона змушена буде встановити тарифи на рівні, вищому за середній. У такому разі вона, скоріш за все, не отримає не тільки прибутків, а й взагалі доходів у вигляді страхових премій, оскільки страхувальники не плататимуть надто високу плату за той вид страхування, який у інших страховиків коштує дешевше. Більше того, страхова компанія втратить двічі, адже за відсутності надходжень страхових премій вона позбавиться можливості використовувати відповідні кошти для отримання інвестиційного доходу. Отже, страхові тарифи, як і ціни на будь-які інші товари й послуги, регулюються попитом і пропозицією.

Розрахунок нетто-тарифу

Як уже було зазначено вище, саме нетто-тариф є ключовою складовою страхового тарифу.

Обчислена на його основі нетто-премія має покривати очікуваний збиток, тому рівень нетто-тарифу треба визначати якомога точніше.

Стандартним, найбільш прийнятним методом формування тарифних ставок, є актуарний розрахунок. Актуарні розрахунки – це сукупність технічних прийомів та математичних методів (насамперед методів теорії ймовірностей), що використовуються для побудови страхового тарифу.

Якщо у розпорядженні актуарія є історичний масив даних страхових подій, що сталися в минулі роки, то, застосовуючи статистичний аналіз, він може підрахувати частоту настання цих подій та здійснити оцінку вірогідності їх настання у майбутньому [198]. Це й є шлях визначення чистого (нетто-) страхового тарифу. За умови відсутності страхової статистики, нетто-ставку визначають або методом аналогії, або методом експертної оцінки.

Метод аналогії (або проксі-метод) дає можливість з високою точністю провести розрахунки тарифів для певної культури, використовуючи для цього дані іншої, подібної до неї за певними узгодженими параметрами культури.

Експертна оцінка тією чи іншою мірою завжди присутня під час розрахунку тарифу, навіть тоді, коли здається, що є достатній обсяг даних. Актуарії постійно перебувають у пошуку найбільш ефективних моделей та методів збору, селекції даних та розрахунку тарифів.

В країнах з системою страхування, яка розвивається, часто використовують практики й досвід світових перестрахових компаній для створення страхових продуктів і, зокрема, розрахунку тарифів. Зазвичай міжнародна перестрахова компанія, заходячи на новий ринок, пропонує певні правила співпраці, які закладають основу функціонування ринку [259]. Ключові пункти узгоджених дій між страховою та перестраховою компаніями включають в себе вимоги до страхових компаній, концепцію страхової політики, стандарти щодо страхових продуктів, маркетингу та інфраструктури, й ставки перестрахування. Бувають випадки, коли міжнародна перестрахова

компанія долучається також до обрахунку звичайних тарифних ставок. Згодом тарифи можуть формуватися на ринку у «маркетинговий» спосіб, коли страхова компанія, яка не має досвіду співпраці з міжнародною перестраховою компанією, переймає та доопрацьовує елементи роботи на ринку у конкурента, в тому числі й страхові тарифи.

Для розрахунку страхових тарифів потрібні дані, що містять якомога більше спостережень у часі (бажано 30 років і більше) та просторі (велика кількість суб'єктів страхування, віддалених один від одного). Типовою проблемою даних для країн, що тільки починають розвивати систему аграрного страхування, є недостатня кількість спостережень у часі (короткі історичні ряди даних), особливо це стосується індивідуальних даних (наприклад, врожайність конкретного сільгоспвиробника за попередні роки). У цій ситуації немає іншого виходу, крім того, аби використовувати наявні поточні дані і водночас формувати якісну базу даних на майбутнє. Для розрахунку тарифів використовуються статистичні методи інтегрування короткострокових даних щодо окремих господарств до бази довгострокових даних, наявних щодо відповідного району чи області. В такий спосіб вдається здійснити досить точні розрахунки тарифів.

Таким чином, результати проведеного дослідження дозволи зробити висновок про те, що економічна природа майнових інтересів в розрізі суб'єктного складу страхового ринку характеризується варіативним характером, що відображає домінуючі позиції принципу тарифної обґрунтованості як методологічної бази формування страхових відносин задля стабільності функціонування страхової системи і можливості виконання останньою зобов'язань перед страхувальниками.

Забезпечення означеної обґрунтованості кореспондує із можливістю здійснення виплат у разі настання страхових подій. Виняткового значення та резонансу дотримання зазначеного принципу має у агрострахуванні, що впритул пов'язано із специфікою агровиробництва та проявом ризиків різної видової сукупності, набуваючи особливої актуальності в умовах трансформаційних процесів агрострахового ринку. Як наслідок, вищевикладене обумовлює потребу у формуванні збалансованої тарифної політики у агрострахуванні та детальному дослідженні принципу тарифної обґрунтованості як методологічного підґрунтя розвитку та поширення страхових відносин в аграрному секторі економіки.

Виняткового значення вищезазначене набуває в умовах трансформаційних процесів на агростраховому ринку, що зумовлюють специфічні закономірності його розвитку: з одного боку, відображаючись у інерційності розвитку останнього, що є свідченням спадкоємності еволюційного процесу; з іншого – в інтенсивності розвитку модерних форм як виявлення необоротності трансформаційних процесів у суспільстві.

2.5. Ідентифікація трансформаційних процесів на агростраховому ринку

Досить складним та багатограним постає поняття трансформації, що традиційно інтерпретується як зміна чого-небудь, перетворення системи

різного масштабу, глибини, спрямованості, спричинені внутрішніми або зовнішніми факторами. Поширеною є думка щодо здійснення трансформації на певних етапах розвитку, так званих «точках біфуркації», за умови чутливого реагування систем на впливи будь-якого характеру.

В економічних науках трансформація та трансформаційні процеси розглядаються з позиції якісної зміни економічної системи.

Вважається, що така дефініція як «трансформація» набула широкого використання в суспільних науках у другій половині XX ст. для характеристики новітніх процесів, пов'язаних із радикальними структурними змінами національних економік. Цікавою є пропозиція науковця В.С. Ясенєцького щодо розуміння трансформаційного процесу як поступового, відносно мирного, але разом з тим глибокого й відносно швидкого перетворення соціальної природи суспільства, що обумовлене насамперед не зовнішніми факторами, а внутрішніми потребами системи [336, с. 78-79].

Аналіз визначення та розуміння природи, протікання трансформацій з позицій економічного контексту дає змогу виявити ключові характерні риси трансформаційного процесу на фінансових ринках, зокрема в агростраховому його сегментів.

Агростраховий ринок в процесах трансформації – це особливий його стан на етапі становлення (еволюції до зрілого врівноваженого стану) і реформування (еволюції до нового ринку). Основні риси трансформаційних процесів на агростраховому ринку зумовлюють специфічні закономірності його розвитку: з одного боку, інерційність – збереження у перехідний період старих страхових форм, що свідчить про спадкоємність еволюційного процесу; з другого – інтенсивність розвитку нових форм як виявлення необоротності трансформаційних процесів у суспільстві. Таким чином, на наш погляд, проведений аналіз визначення та розуміння природи, а також протікання трансформацій на агростраховому ринку дає змогу виявити основні характерні риси трансформаційного процесу на зазначеному ринку (рис. 2.15).

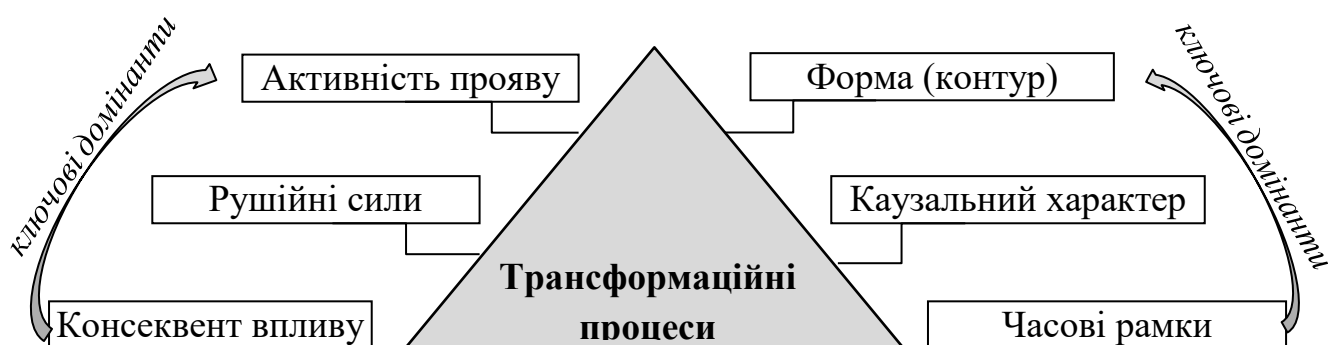

Рис. 2.15. Особливості характеристики трансформаційних процесів на агростраховому ринку України в типологічному розрізі

[Джерело: власні дослідження автора].

Модель трансформаційних процесів на агростраховому ринку України в типологічному розрізі з врахуванням ключових доміант останнього відображена на рис.

Ключові напрями трансформації агрострахового ринку представлено в розрізі врахування впливу двох умов: цифровізації та глобалізації. Трансформація агрострахового ринку в умовах розвитку цифрових технологій відбувається в розрізі феноменального тріо: інтернетизації, індивідуалізації та діджиталізації страхової діяльності, натомість в умовах глобалізаційних процесів – проявляється через поліфункціональність, що розкривається в розрізі макро- та мікрочинників обґрунтовуючи доцільність функціонування агрострахового ринку (рис. 2. 16). Характеристика основних напрямів трансформації агрострахового ринку (рис. 2.17).

Зупинимося спочатку на характеристиці напрямів трансформації агрострахового ринку зумовлених досить стрімким розвитком цифрових технологій.

Ряд авторів, зокрема О.Ф. Філонюк, В.Т. Александров та С.М. Недбаєва вказують на те, що наразі страхові компанії, що функціонують на агростраховому ринку знаходяться в активній фазі процесу цифрових трансформацій, успішна реалізація якого напряму залежить від ІТ-блоку, адже остання можлива лише за наявності ІТ-служби, що характеризується потужністю, ініціативністю та ефективністю [281, с. 64].

Відтак, ІТ-блок може стати домінуючим чинником та інструментом для вирішення завдань, які сьогодні стоять перед страховими компаніями, що забезпечують страховим захистом агровиробників, пов'язаних із переходом на цифрові технології, що потребує комплексного підходу до організації його діяльності.

Інтернетизація як напрям цифровізації агрострахового ринку здійснюється за допомогою використання мережі Інтернет, нових виробничих технологій, технологій бездротового зв'язку та хмарних їх видів у бізнес-процесах страхової компанії як із зовнішньою аудиторією – агровиробниками, так і з внутрішньою - працівниками компанії та страховими агентами. Наразі найбільш поширеним у використанні є термін «Інтернет-страхування» водночас слід зазначити що, він наділений більш вузьким змістом і відображає в основному продаж страхових послуг через Інтернет.

Практична реалізація інтернетизації агрострахової діяльності реалізується у страхових компаніях як за допомогою Інтернет-продажу агрострахових послуг, так і збором інформації про користувачів агростраховими послугами - агровиробників через Інтернет, а також врегулюванням страхових випадків через глобальну інформаційну мережу.

Індивідуалізація економічних відносин на агростраховому ринку, тобто відхід від масових стандартизованих продуктів, проявляється в розробці індивідуальної пропозиції щодо агрострахового захисту (за тарифами, страховими схемами та продуктовими пропозиціями, ризиками й іншим умовами) за допомогою використання суттєвих баз даних, сучасних виробничих технологій і технологій бездротового зв'язку на основі отримання максимально широкого набору даних щодо агровиробників (у тому числі потенційних) й об'єкт страхування.

Рис. 2. 16. Модель трансформаційних процесів на агростраховому ринку України в типологічному розрізі
[Джерело: власні дослідження автора].

Ключові напрями трансформації агрострахового ринку

➤ в умовах цифровізації

Інтернетизація

використання глобальної інформаційної мережі Інтернет, модерних виробничих технологій, технологій бездротового зв'язку та хмарних їх видів у бізнес-процесах страхової компанії як із структурними елементами агрострахового ринку – агровиробниками, так і з інфраструктурними їх видами – елементами посередництва

Індивідуалізація

розробка індивідуальних пропозицій щодо страхового захисту (зокрема з врахуванням тарифної політики, кола ризиків, регіонального розташування та інших умов) за допомогою використання масштабних баз даних, нових виробничих технологій та технологій бездротового зв'язку на основі отримання максимально широкого набору даних про агровиробника (у тому числі потенційного) і об'єкт страхування

Діджіталізація

використання цифрових технологій (оцифровування) у внутрішніх і зовнішніх бізнес-процесах страхових компаній, що працюють на агростраховому ринку

➤ в умовах глобалізації

Поліфункціональність

проявляється в розрізі макро- та мікрочинників, що умотивовують доцільність функціонування агрострахового ринку.

До макроскладових слід віднести: стійкість тенденції до зростання потреб у агровиробництві у національному та глобальному вимірах; забезпечення інвестиційної привабливості аграрного сектору економіки; стрімке зростання сукупності ризиків з високим ступенем тяжкості та можливі збитки агровиробників за результатами їх настання; еквівалентність розподілу відповідальності за ризики між ключовими структурними елементами агрострахового ринку.

Мікроскладовими є: забезпечення належним страховим захистом агровиробників, з урахуванням їх потреб та одержання страхового відшкодування останніми при настанні страхових випадків; можливість планування агровиробниками виробничої діяльності в аграрному секторі економіки; індивідуалізація споживання страхових продуктів агровиробниками на агростраховому ринку

Рис. 2.17. Характеристика основних напрямів трансформації агрострахового ринку

[Джерело: власні дослідження автора].

Індивідуалізація страхової пропозиції на агростраховому ринку направлена на індивідуальну оцінку ризику за рахунок зростання кількості інформації, що

збирається про агровиробника й об'єкт страхування, а також підготовку індивідуальної пропозиції на страхування аграрних ризиків за запитом споживачів агрострахових пслуг.

Новим етапом у розвитку як страхового ринку загалом, так і його агрострахового сегменту, зокрема є діджиталізація.

Перехід агрострахового бізнесу на цифрові технології є життєво необхідною вимогою сучасності. В умовах загострення конкуренції, зростання вимог з боку споживачів і нагляду, світовий страховий ринок стрімко займає лідируючі позиції на передовій технологічного прогресу. На сьогодні спостерігається повноцінне проникнення цифрових технологій у бізнес-процеси міжнародних страхових компаній. Хвиля діджиталізації зумовлює страховиків відмовлятися від застарілих продуктових лінійок, пошуку нових способів зв'язку з клієнтами, розробки нових підходів до ведення агрострахового бізнесу. До її реалізації прагнуть найбільш активні учасники ринку банківських і фінансово-кредитних послуг. Для них це не лише питання підвищення свого іміджу, але і впровадження інноваційних високоефективних інструментів в практиці своєї діяльності. З огляду на зазначене, діджиталізація страхування є одним із перспективних напрямів розвитку страхового ринку, виступає його рушійною силою. На світовому ринку страхування на сьогоднішній день хоча і спостерігаються певні досягнення та зміни, зумовлені діджиталізацією, існують ринки, де здійснюються лише перші кроки в даному напрямі. Крім того, швидкі темпи розвитку цифрових технологій загострюють ситуацію на ринку й вимагають постійного вдосконалення страхової діяльності шляхом впровадження новацій [63; 311]. Виходячи із зазначеного актуальним є дослідження ключових трендів у розвитку світового ринку агрострахування в умовах діджиталізації, з'ясування особливостей пристосування іноземних страховиків до нового середовища. Слід зазначити, що тематика впливу трансформаційних процесів, зокрема в умовах діджиталізації на розвиток агрострахового ринку є досить новою та не знайшла широкого відображення у вітчизняних наукових дослідженнях.

Розвиток світового ринку агрострахування на сьогодні відбувається в умовах діджиталізації. Нові цифрові технології проникли в агрострахову галузь та впливають на її функціонування й розвиток, не оминаючи жодного аспекту в її діяльності. Все це спричинило необхідність перегляду стандартних підходів до ведення страхової справи та пошуку нових можливостей на агростраховому ринку. Таким чином, значного розвитку набирає діджиталагрострахування (рис. 2.18). У свою чергу, діджиталізація у агрострахуванні – це впровадження нових технологій та даних у бізнеспроцеси страхової компанії з метою підвищення ефективності її діяльності.

Діджиталізація у агрострахуванні має низку переваг та відкриває нові можливості перед учасниками агрострахового ринку. Діджиталізація агрострахування дозволяє страховим компаніям знизити витрати. Одним із шляхів такого зниження є впровадження онлайн-страхування. Таким чином, виникає можливість у скороченні витрат за рахунок виключення з ланцюжка продажів страхових посередників, зменшення комісійних винагород, зниження витрат на оренду приміщень тощо [340]. Ще однією суттєвою перевагою

діджитал-агостраховання є зменшення ймовірності шахрайства й підвищення безпеки страхових операцій. Адже за умови придбання поліса через страхового посередника є ризик не внесення останнім страхової премії. Результат таких дій – договір страхування не вступає в силу [231, с. 134-135].

Рис. 2.18. Сутність та фактори впливу на поширення та розвиток діджитал-агостраховання

[Джерело: авторське узагальнення на основі джерел 41; 281; 344].

Поряд із економічною ефективністю і безпекою діджиталізація у агострахованні характеризується зручністю. Кроком у даному напрямі є формування бази даних, де зберігається інформація про електронні страхові поліси. У деяких країнах (наприклад, Індія) створюються страхові сховища, де можна зберігати (переводити) паперові страхові поліси на електронному страхову рахунок (*e-insurance accounts*). При цьому, можна мати лише один такий рахунок в одному із сховищ, які функціонують в країні, навіть якщо страхувальник має поліси різних страхових компаній. Наявність електронного страхового рахунку дозволяє уникнути ризику втрати поліса у разі його фізичного пошкодження, а також спрощує процедуру наступного придбання полісу [13, с. 38]. Крім того, всі наступні питання вирішуються безпосередньо через страхове сховище, яке має зв'язок зі страховиком. Для того, аби перевести поліс в електронну форму, потрібно лише підготувати заяву та подати наявний страховий поліс до своєї страхової компанії. Варто зазначити, що відкриття

електронного страхового рахунку є безкоштовним для страхувальника, а витрати за послуги, що надаються страховим сховищем, покриваються страховиком й компенсуються за рахунок економії на видачі паперового полісу та його доставці. Використання можливостей діджитал-агросстрахування дає змогу страховикам підвищити якість та ефективність обслуговування клієнтів. Споживачі мають можливість отримати своєчасні оновлення щодо змін у страховій політиці компанії. Діджиталізація забезпечує стандартизацію, покращує якість відповідей і страхових послуг, які надаються споживачам. Адаптація до цифрового формату має позитивне значення як для страховика, так і для клієнта. Адже всі етапи страхування, починаючи від подання заяви і закінчуючи врегулюванням претензій, проходять значно швидше [396; 398]. Отже, використання можливостей, які відкриваються перед учасниками агросстрахового ринку в результаті впровадження цифрових технологій, є важливим та перспективним в діяльності страхової компанії, а для страховиків-лідерів ринку діджитал-агросстрахування вже є невід'ємною складовою їх бізнес-процесів та необхідною умовою підтримки конкурентоспроможних позицій на агросстраховому ринку. Діджиталтрансформація агросстрахового бізнесу є складовою стратегічних пріоритетів страхових компаній, що на постійній основі надають послуги з агросстрахування. Наразі сформувалося так зване певне «ядро» страхових компаній, що ефективно та стабільно працюються на вітчизняному агросстраховому ринку. Важливо зазначити, що зміни, зумовлені діджиталізацією агросстрахового ринку, у кожній країні проходить індивідуально, із врахуванням ринкової специфіки та їх діджиталпотреб. Серед діджитал-рішень страховиків-лідерів на агросстраховому ринку, які впроваджуються на сьогодні, варто відзначити наступні: клієнтоорієнтованість (чітко виражений клієнтоорієнтований підхід); різні сервіси для продавців агросстрахових послуг (наприклад, додатки на iPad, що спрощують роботу агентів, і спеціальний розділ на вебсайті для агентів, який дає базові діджиталзнання).

Таким чином, проведене дослідження свідчить про проникнення цифрових технологій у всі процеси як страхової, так і агросстрахової діяльності. Як наслідок, виникає гостра необхідність у зміні правил ведення бізнесу, спроможних забезпечити конкурентоспроможні позиції страхової компанії на агросстраховому ринку в умовах швидкозмінних можливостей, технологій та новацій. Необхідно розробити діджиталстратегію страхової компанії. Діджиталізація у агросстрахуванні відіграє важливу роль, адже слугує своєрідним каталізатором для розвитку агросстрахового ринку, стимулює діяльність страхових компаній до впровадження новацій. Крім того, перехід бізнесу на цифровий формат має низку переваг для суб'єктів агросстрахового ринку (рис. 2.19).

Розвиток нових технологій та впровадження новацій на світовому агросстраховому ринку, зумовлених діджиталізацією, призвели до підвищення якості та ефективності агросстрахових послуг, зростання вимог і зміни методів ведення бізнесу.

Для страховиків-лідерів агросстрахового ринку діджиталстрахування є невід'ємною складовою їх бізнеспроцесів та необхідною умовою підтримки

конкурентоспроможних позицій на зазначеному ринку.

Досліджуючи особливості розвитку світового агрострахового ринку в умовах діджиталізації, не можна залишити поза увагою зростаючу роль мобільних, ігрових (*Gamification*) та відеотехнологій, а також поширення планшетів та смартфонів, що сприяє миттєвому налагодженню зв'язку зі страховою компанією в будь-якій ситуації.

Переваги для суб'єктів агрострахового ринку в умовах діджиталізації	
➤	розвиток нових каналів просування страхових послуг на агростраховому ринку
➤	скорочення частки ручної праці та автоматизація управління бізнес-процесами
➤	підвищення швидкості виконання операцій, у тому числі і врегулювання претензій
➤	можливість обробки суттєвих масивів даних
➤	зниження витрат
➤	підвищення якості обслуговування клієнтів
➤	удосконалення та підвищення якості страхових послуг
➤	спроба завоювати лояльність споживачів
➤	підвищення безпеки страхових операцій на агростраховому ринку

Рис. 2.19. Сукупність переваг в умовах діджиталізації для суб'єктів агрострахового ринку

[Джерело: авторське узагальнення на основі джерел 29; 281; 387].

Перехід агрострахового бізнесу на цифрові технології призводить до зростаючої ролі хмарних платформ. Застосування хмарних платформ зменшує ймовірність допущення помилок, а сам агростраховий процес стає відкритим й дає можливість прослідкувати стан врегулювання претензій. Крім того, впровадження хмарних платформ забезпечують страховим компаніям більшу швидкість, гнучкість і масштабність, покращують реагування і дозволяють оптимізувати процеси. Таким чином, тенденції, притаманні світовому агростраховому ринку, свідчать про зростаючу роль цифрових технологій. Страхові компанії, за для утримання існуючих клієнтів та залучення нових, повинні мати здатність до втілення високотехнологічних ідей. При цьому, основними орієнтирами діджиталтрансформації страхової компанії, що працюють на агростраховому ринку крім клієнтоорієнтованості, мають стати: формування нової якості обслуговування агровиробників; розробка нових та удосконалення існуючих продуктів; розробка нових та удосконалення існуючих каналів реалізації агрострахових послуг; формування діджиталорієнтованого персоналу; оптимізації процесів; зниження витрат.

РОЗДІЛ 3.

ДІАГНОСТИКА СТАНУ ТА ТЕНДЕНЦІЙ РОЗВИТКУ АГРОСТРАХОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ

3.1. Генезис вітчизняного агрострахового ринку

Процес становлення України як самостійної демократичної держави неминуче зумовив створення та розвиток українського страхового ринку загалом та, в подальшому, агрострахового його сегменту, зокрема.

Демонополізація економіки і розвиток конкуренції в Україні, що стали характерними для усього галузевого загалу одразу і неминуче позначився і на такій сфері суспільно-правових відносин, як страхування.

Нівелювання державної монополії щодо вирішення сукупності питань страхової справи юридичного і економічного характеру та поява приватних страхових організацій зумовили формування необхідної бази для організації ринкових відносин у страховій діяльності й передумови розвитку страхового ринку України загалом та відповідно і його агрострахового сегменту.

Слід зазначити, що у розвинених країнах одним із найважливіших секторів національної економіки є страхування, забезпечуючи перерозподіл 8-12 % валового внутрішнього продукту. Прослідковується співвимірність між загальними обсягами надходжень до бюджетів цих країн від страхової галузі із обсягом відповідних надходжень, що забезпечується банківською системою. Акумуляовані через страхування грошові кошти є джерелом суттєвих інвестицій. Ситуація в українській страховій індустрії є дещо іншою. Водночас в Україні, на відміну від розглянутої вище практики розвинутих країн у фінансовому секторі економіки домінуючими є банківські інститути. Це пояснюється з декількох позицій, зокрема: початковою державною зацікавленістю у ефективному функціонуванні, розвитку банківського сектору; особливостями розвитку економічної системи країни, де домінуюча роль була відведена банківським установам; недовірою ключових суб'єктів страхового ринку до вітчизняних страхових організацій через їх необов'язковість та ненадійність; низьким рівнем капіталізації страхової сфери та, відтак, недостатньою фінансовою стійкістю; відсутністю ефективної законодавчої бази у страховій галузі. Наразі страховий ринк України та його агростраховий сегмент все ще знаходяться на стадії формування та розвитку.

Відтак слід зазначити, що український агростраховий ринок має свою специфічну історію становлення та розвитку, що характеризується еволюційним і циклічним характером.

Дослідження особливостей становлення агрострахового ринку України доцільно розпочати з поетапного його відображення та покрокового розкриття (рис. 3.1).

Рис. 3.1. Основні етапи становлення та розвитку агрострахового ринку в Україні з покроковим відображенням
[Авторське узагальнення].

Ключові етапи становлення та розвитку агрострахового ринку в Україні пов'язані із наступними кроками:

1. Законодавче та нормативно-правове підґрунтя становлення основ системи правового регулювання:

- страхової діяльності в Україні в цілому (1991-2000 рр.);
- сфери страхування сільськогосподарських ризиків (нормативні акти що стосуються питань надання державної підтримки сільськогосподарським виробникам):
- (2001-2004 рр.) – за умови обов'язковості страхування;
- починаючи з 2009 р. і по даний час – за умови добровільності укладення договорів страхування.

2. Формування складових елементів внутрішньої структурної будови агрострахового ринку:

- формування структурних та інфраструктурних елементів агрострахового ринку, а також створення регулятора та нагляду системи страхового захисту (утворення об'єднання страховиків, зокрема у вигляді Аграрного страхового

Пулу (АСП) для координації агрострахування за програмами державної підтримки (2012 р.).

3. Формування та розвиток технічних аспектів агрострахування (зокрема схем страхового захисту та відповідно продуктових пропозицій у їх межах):

- удосконалення та розширення спектру продуктової пропозиції в рамках класичної схеми страхування, зокрема розробка та впровадження численних стандартних (класичних) страхових продуктів відповідно до міжнародних стандартів;

- запровадження параметричних схем страхування в рамках пілотних проектів (починаючи з 2016 р.).

4. Розробка допоміжних засобів розвитку системи страхового захисту в агросекторі, зокрема Дорожньої карти реформування добровільного страхування сільськогосподарської продукції на 2014-2015 рр., реалізація якої покликана зменшити навантаження на державний бюджет в частині відшкодування збитків виробникам сільськогосподарської продукції та забезпечити єдині умови роботи на ринку агрострахування всім його учасникам.

5. Посилення інституційної складової страхового захисту шляхом створення в Міністерстві аграрної політики та продовольства України структурного підрозділу, що опікуватиметься питаннями агрострахування – ризик-менеджмент офісу (2018 р.).

Дослідження особливостей розвитку агрострахового ринку за період 1991–2019 рр. засвідчує еволюційний і циклічний характер його розвитку та дає змогу виокремити безпосередньо дев'ятнадцятирічний період (2001–2019 рр.) становлення страхових відносин в аграрній сфері України. Періодизація його розвитку в історичній ретроспективі здійснена в межах певних часових рамок, як наслідок виокремлено сім ключових періодів розвитку зазначеного ринку: законодавче становлення (1991-2004 рр.), пожвавлення розвитку (2001-2004 рр.), спад (2009-2001 рр.), піднесення (2012 р.), стагнація (2013-2016 рр.), відродження (2017 р. і по даний час) (рис. 3.2).

Перший та другий період означений на рис. 4.2 пов'язаний із формування законодавчої бази щодо регулювання страхового ринку загалом та агрострахового його сегменту, зокрема.

Аналізуючи третій період (2005-2008 рр.), слід зазначити, що спроба запровадити систему обов'язкового страхування агроризиків виявилася невдалою. Головним чином, через відсутність реальної державної підтримки та небажання держави запровадити контроль над виконанням цих нормативно-правових актів. У Законі України «Про стимулювання розвитку сільського господарства на період 2001-2004 рр.» передбачалася 50 % компенсація сільгоспвиробникам страхових платежів, сплачених ними при обов'язковому страхуванні сільськогосподарських врожаїв. Ще однією причиною неефективності було те, що законодавство не передбачало відповідальності за недотримання вимог щодо обов'язковості страхування.

Руйнування системи обов'язкового агрострахування, що діяла в Радянському Союзі призвело до того, що український агростраховий ринок знаходився на початковій стадії розвитку, був «дикий» та «первісний».

ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО АГРОСТРАХОВОГО РИНКУ В ІСТОРИЧНІЙ РЕТРОСПЕКТИВІ		
I період (1991–2000 рр.)	поява перших законодавчих актів щодо регулювання діяльності на страховому ринку незалежної України;	законодавче стиповлення
II період (2001–2004 рр.)	поява в українському законодавстві (2001 р.) норм про часткову компенсацію сільгоспвиробникам вартості страхових премій за умови обов'язковості страхування; запровадження умов державної програми страхування від багатьох ризиків (2002 р.);	
III період (2005–2008 рр.)	діяльність компаній, що надавали послуги страхування в межах програми державної підтримки за умови обов'язковості страхування;	розвитку
IV період (2009–2011 рр.)	діяльність страховиків в умовах відсутності бюджетного фінансування, добровільності укладення договорів та в період економічної кризи (2009 р.);	спад
V період (2012 р.)	діяльність страховиків в умовах відновлення державної підтримки у сфері страхування сільськогосподарської продукції (у формі добровільної участі) та створення «Аграрного Страхового Пулу» (АСП);	піднесення
VI період (2013–2016 рр.)	діяльність страховиків в умовах відсутності бюджетних коштів для провадження державної підтримки у сфері страхування сільськогосподарської продукції (у формі добровільної участі); розробка Дорожньої карти реформування добровільного страхування сільськогосподарської продукції на 2014-2015 рр.; координація АСП програмами страхування державних форвардних закупівель Аграрного Фонду України та Державної продовольчо-зернової корпорації України та в період кризових соціально-економічних і політичних явищ та процесів у державі (2014 – 2017 рр.);	стагнація
VII період (2017 р. і по даний час)	новий виток у розвитку агрострахової індустрії України: - діяльність страховиків в умовах збагачення ринку агрострахування інноваційними продуктовими пропозиціями, зокрема в розрізі параметричних схем страхування; - продовження тенденції 2016 р. щодо зростання ринку агрострахування.	відродження

Рис. 3.2. Ключові етапи розвитку вітчизняного агрострахового ринку в історичній ретроспективі
[Авторське узагальнення].

Відповідно державою робилися спроби щодо поштовху його розвитку (рис. 3.3).

Рис. 3.3. Особливості створення системи агрострахування з державною підтримкою в Україні

[Джерело: власні дослідження автора].

Така ситуація не влаштовувала ні страховиків, ні аграріїв і не могла існувати довго.

Добровільне страхування врожаїв сільськогосподарських культур розвивалося не так динамічно, як планувалося. Причинами цього є незадовільний фінансовий стан сільгоспвиробників, а також нерозуміння ними переваг страхування як методу мінімізації погодних ризиків. Значна частина аграріїв не довіряє страховим компаніям, вважаючи існуючі умови страхування складними й такими, що не дають можливості, у разі настання страхового випадку, отримати відшкодування. Та головною проблемою залишається власне небажання фермерів використовувати такий фінансовий інструмент, вивчати та порівнювати страхові продукти, виявляти власну ініціативу в захисті власного майна.

У 2013 р. система агрострахування України та процеси оцінки агроризиків зазнали істотних змін, порівняно з практикою 2011 та 2012 рр. Досвід 2011 р. та

законодавчі зміни 2012 р. стали поштовхом до тих змін, які відбулися на ринку в 2013 р. В Україні в липні 2012 р. було ухвалено Закон про страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою, що виявився достатньо потужним стимулом до змін на ринку, незважаючи на те, що коштів на державну підтримку як в 2012 р., так і в подальших роках (2013-2016 рр.) в бюджеті України не знайшлося. Одним із факторів структурування ринку в 2013 р. стало створення об'єднання страховиків «Аграрний Страховий Пул» (АСП). Дане об'єднання було створено в листопаді 2012 р. для координації агрострахування за програмами його державної підтримки. Разом з тим, незважаючи на відсутність коштів у бюджеті України, АСП координував програми страхування державних форвардних закупівель Аграрного Фонду України та Державна продовольчо-зернова корпорація України (ДПЗКУ), забезпечивши стабільну реалізацію агрострахування за цими програмами.

Водночас слід констатувати той факт, що склалася ситуація за якої впродовж 19 років (2001-2019 рр.) цілісної системи страхового захисту агросектору в Україні так і не було створено [30, с. 57]. Так, на початкових етапах її формування та становлення (1991-2000 рр. та 2001-2009 рр.) недосконаліми були ключові технічні аспекти пов'язані із функціонуванням системи страхового захисту в аграрному секторі економіки у той час як на законодавчому рівні передбачалась державна підтримка у сфері страхування сільськогосподарської продукції шляхом субсидування страхових премій. Коли ж ситуація зазнала змін з точністю до навпаки (2013-2019 рр.) – технічні аспекти агрострахування суттєво удосконалились та сягнули рівня міжнародних стандартів, водночас програма державної підтримки у сфері страхування сільськогосподарської продукції не працювала.

Наразі в Україні все ще відбувається процес пошуку оптимальної моделі агрострахування з огляду на стан розвитку даного сегменту страхового ринку та наявні можливості державного бюджету. Подальша розбудова дієвої системи агрострахування в Україні повинна здійснюватись в рамках приватно-державного партнерства з чітко визначеним системним підходом до її побудови, що доведено позитивним міжнародним досвідом. При цьому, важливим аспектом постає використання здобутків попередніх років, зокрема в частині агрострахового інструментарію, що на даному етапі не поступається міжнародним практикам та врахування попередніх помилок при реалізації політики подальшого формування системи страхового захисту в Україні. У наступному параграфі роботи зосередимось на дослідженні сучасного стану та загальних тенденцій розвитку українського агрострахового ринку.

3.2. Комплексна діагностика тенденцій розвитку агрострахового ринку в Україні

Загальні особливості функціонування агрострахового ринку України

Найбільш узагальнюючими критеріями, що дають змогу дослідити стан агрострахового ринку, його структуру та рівень розвитку є показники кількості укладених страхових угод, розміру страхових премій та страхових

відшкодувань, а також ці ж показники у розрахунку на договір страхування (рис. 3.4).

Розглядаючи особливості функціонування ринку агрострахування слід зазначити, що даний сегмент страхового ринку України у 2018 р. характеризувався змінами до покращення основних його показників. Зокрема збільшилася кількість договорів страхування сільськогосподарських культур та багаторічних насаджень у 2018 р. до 1207 шт., зокрема, 661 – на зимовий та 546 – на весняно-літній період. Найбільше договорів було укладено у Дніпропетровській (125) та Кіровоградській (108) областях. За ними йдуть Чернігівська (83), Вінницька (82), Полтавська (79), Хмельницька (79) та Сумська (78) області.

Рис. 3.4. Тенденції ринку агрострахових послуг України у 2005-2018 рр.

[Джерело: данні Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг (розраховано, побудовано та представлено автором)].

Сума зібраних страхових премій у національній валюті у 2017 р. зросла на 30 % до 204,4 млн грн, що є найвищим показником починаючи із 2005 р. Також суттєво зріз розмір страхових премій в розрахунку на договір страхування: якщо у 2005 р. цей показник становив 14,1 грн на договір, то у 2017 р. – 213,5 грн на договір та у 2018 р. – 173 грн на договір. Тобто зростання показника відбулося у 15 разів у 2017 р. та у 12 разів у 2018 р. порівняно із 2005 р., причому впродовж аналізованого періоду 2005-2017 рр. прослідковувалась стала тенденція до його щорічного зростання окрім 2007 р. та 2014 р.

Зазвичай агровиробники звертають особливу увагу на показник розміру страхових відшкодувань, що відображає серйозність намірів страховиків у повному обсязі виконувати взяті на себе зобов'язання. З цього приводу слід зазначити, що за підсумками як 2017 так і 2018 андерайтингових років страховики виглядали достойно – сума сплачених страхових відшкодувань склала у 2017 р. – 7,6 млн грн, з яких 92 % (7 млн грн) припали на період перезимівлі та лише 8 % (0,6 млн грн) – на весняно-літній період та у 2018 р. – 8,7 млн грн, з яких 54 % (4,7 млн грн) припали на період перезимівлі та лише 46 % (4,0 млн грн) – на весняно-літній період

Водночас, аналізуючи показник розміру страхових відшкодувань в розрахунку на договір страхування, слід відзначити зменшення величини цього показника як у 2017 р. у 8 разів, так і у 2018 р. у 1,5 рази порівняно з попереднім роком. Однак, аналіз цього показника за період 2005-2015 рр. дає змогу стверджувати про його непостійність та коливання то в сторону зменшення, то збільшення. Лише у 2016 р. показник сягнув свого найбільшого значення – 88,3 грн на договір страхування.

Наступними до розгляду та аналізу будуть показники розміру страхових премій та виплат в розрізі двох ринків: страхового та агрострахового (рис. 3.5).

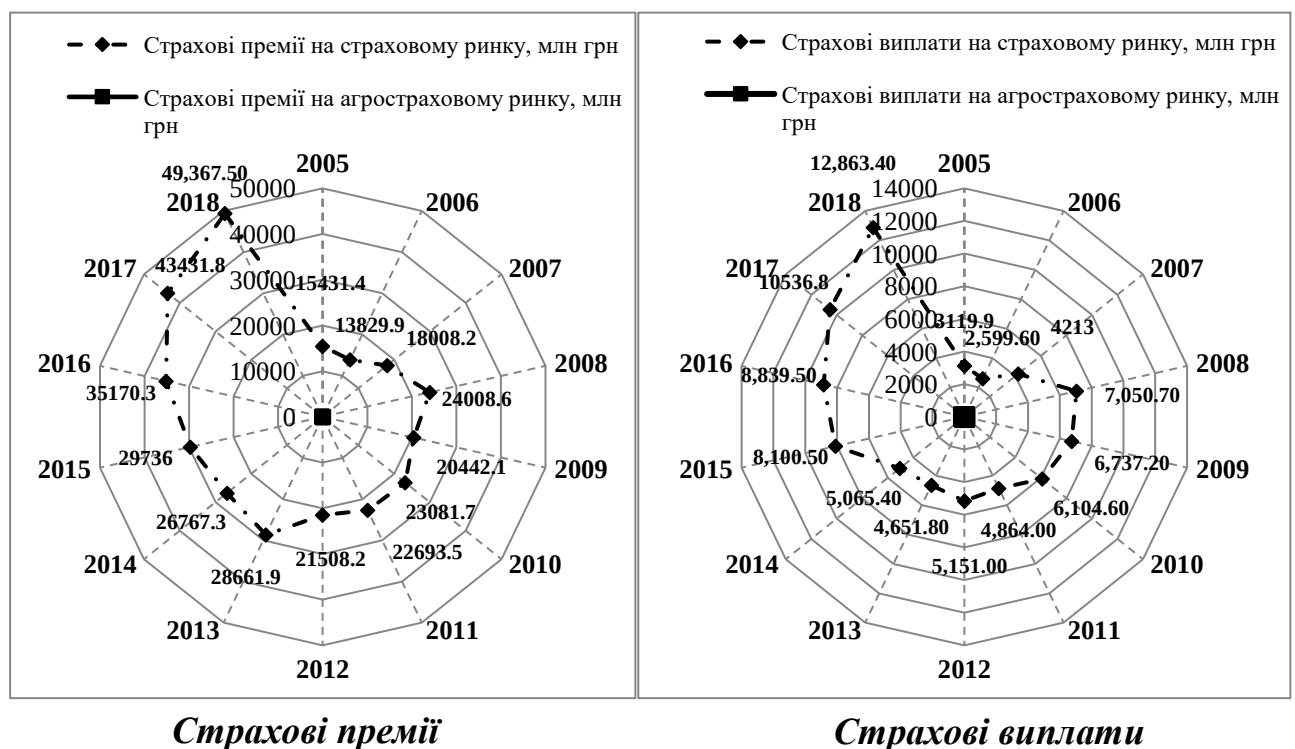

Рис. 3.5. Страхові премії (млн грн) та страхові виплати (млн грн) в розрізі страхового та агрострахового ринків за 2005-2018 рр.

[Джерело: данні Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг (розраховано, побудовано та представлено автором)].

Розмір страхових премій з акумульованих по агростраховому ринку та сплачених страхових відшкодувань становить мізерну частку у їх структурі по українському страховому ринку.

Провівши паралель між розмірами страхових премій на означених ринках слід зауважити, що їх величина, зібраних на агростраховому ринку є зовсім незначною та становить у 2018 р. лише 0,4 % від загального розміру премій та коливаючись в середньому за досліджуваний період на рівні близько 0,5 %.

Страхові виплати, що здійснені на агростраховому ринку у частці виплат по українському страховому ринку є мізерними та не досягають рівня 1 % (лише у 2012 р. становлячи 1 %). В середньому за досліджуваний період (2005-2018 рр.) аналізований показник знаходився на рівні 0,4 % (рис. 3.6).

■ Частка страхових премій зібраних на агростраховому ринку у загальній їх кількості на страховому ринку України, %

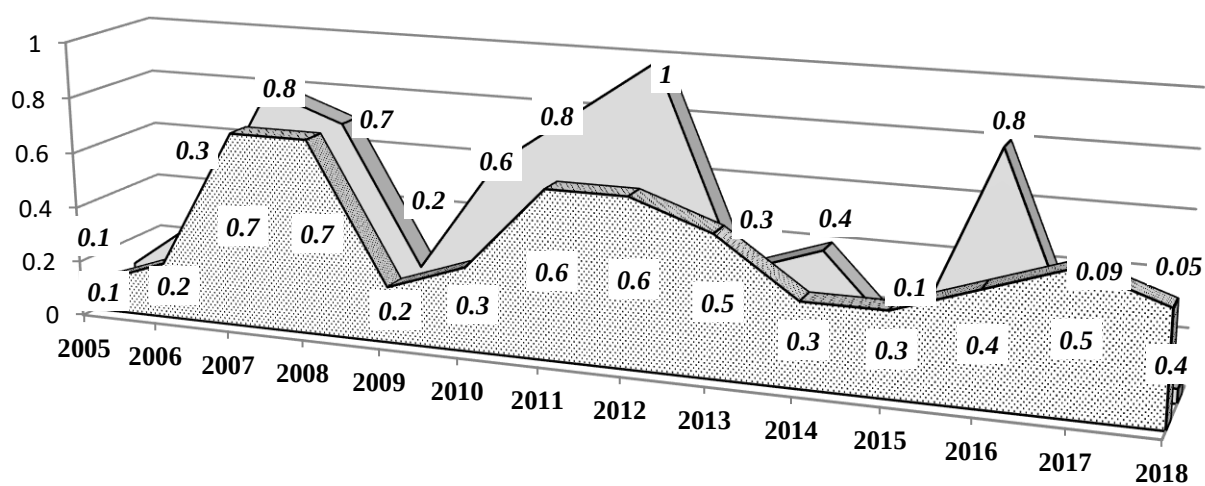

Рис. 3.6. Премії та виплати агрострахового ринку у їх загальній структурі на страховому ринку України, %

[Джерело: данні Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг (розраховано, побудовано та представлено автором)].

Наступним показником, що характеризує розвиток страхового ринку, є рівень страхових виплат (рис. 3.7). Показник рівня страхових виплат за укладеними договорами страхування на часовому проміжку 2005-2018 рр. проявив значну волатильність (наближаючись до рівня 30 %), сягнувши максимального значення у 2009 р. – 32,9 % та мінімального – 16,2 % у 2013 р. Слід наголосити, що рівень агрострахових виплат за досліджуваний не мав чітко вираженої тенденції та сягнув в середньому рівня 23 %.

Отримані результати свідчать, що український ринок страхових послуг загалом та ринок агрострахових послуг зокрема, перебувають на стадії формування. Окрім того однією з причин такої ситуації є чисельні відмови страхових компаній у виплаті страхових відшкодувань через формальні причини. Розглядаючи розвинуті світові агрострахові ринки, слід зазначити, що цей показник в середньому наближається до 75-80 %.

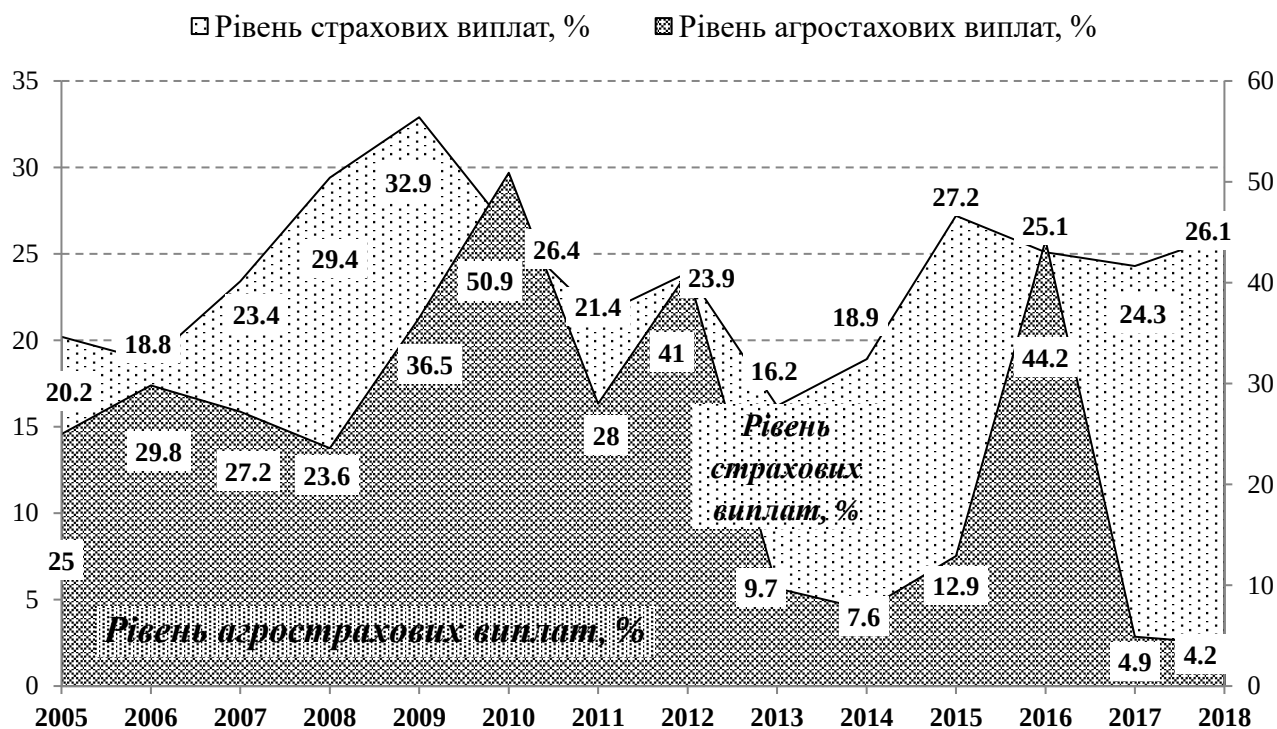

Рис. 3.7. Рівень виплат*у 2005-2018 рр.

(в розрізі страхового та агрострахового ринків України), %

*Рівень виплат – відношення страхових виплат до страхових премій, %

[Джерело: данні Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг (розраховано, побудовано та представлено автором)].

Агростраховий ринок в розрізі партнерських програм фінансування агровиробників

Займатись сільським господарством досить ризиковано, водночас вітчизняні аграрії переважно страхуються тільки у випадку, коли цього вимагають для отримання кредиту чи отримання грошей від установ у інший спосіб. На сучасному етапі таку можливість дає програма державних форвардних закупівель зерна. Як видно з даних рис. 3.8, державні програми фінансування сільгоспвиробників в розрізі Аграрного фонду України (АФУ) та Державної продовольчо-зернової корпорації України (ДПЗКУ) утримують на собі значну частку агрострахового портфелю. Так, їх частка у загальній кількості укладених договорів та застрахованій площі сягає майже третини, у страховій сумі – половини (окрім 2015 р.).

Аналізуючи наведену інформація щодо договорів страхування у 2018 андерайтинговому році (рис. 3.8), що були пов'язані з програмами фінансування сільгоспвиробників слід зазначити їх кількість (укладених в рамках участі страхових організацій у цих програмах) зросла з 309 у 2017 р. до 350 у 2018 р. (або на 13,3 %). Зростання кількості договорів за програмами фінансування агровиробників відбулося перш за все внаслідок росту загальної кількості договорів укладених на означеному ринку (на 26 % порівняно з минулим андерайтинговим роком). Це підтверджує той факт, що їх частка у загальній кількості договорів залишилася практично незмінною (29,0 % у 2018 р. проти 32,3 % у 2017 р.).

Рис. 3.8. Показники українського ринку агрострахування в розрізі договорів добровільного страхування та страхування пов'язаного із участю у програмах фінансування сільгоспвиробників (2015-2018 рр.)
 [Джерело: данні Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг (розраховано, побудовано та представлено автором)].

Натомість, частка таких договорів у загальній застрахованій площі склала у 2018 р. 22,9 % (що на 7,1 відсоткових пунктів менше, ніж у попередньому році). Зменшилась також їхня частка у загальній страховій сумі з 52,9 % у 2017 р. до 44,7 % у 2018 р. (або на 8,2 відсоткових пунктів) та у загальній сумі зібраних страхових премій з 66,0 % у 2017 р. до 53,9 % у 2018 р. (або на 12,1 відсоткових пункти). Поясненням цьому є невідповідність темпів росту кількості договорів страхування, пов'язаними з програмами фінансування сільськогосподарських виробників, до загальних показників по страховому ринку.

Водночас, відсоток виплат, що були здійснені за договорами, пов'язаними з програмами фінансування агровиробників, у загальних виплатах 2018 р. збільшився порівняно з 2017 р. на 7,2 відсоткових пункти (з 5,0 % до 12,2 %).

Розмір виплат загальних в розрізі агрострахового ринку та здійснених за договорами, пов'язаними з програмами фінансування агровиробників відображено на рис. 3.9.

▨ Загальні страхові виплати на агростраховому ринку України, млн грн

▤ Виплати здійснені за договорами, пов'язаними з програмами фінансування агровиробників, млн грн

— ▲ — Відсоток виплат, які були здійснені за договорами, пов'язаними з програмами фінансування агровиробників, у загальних виплатах по агростраховому ринку, %

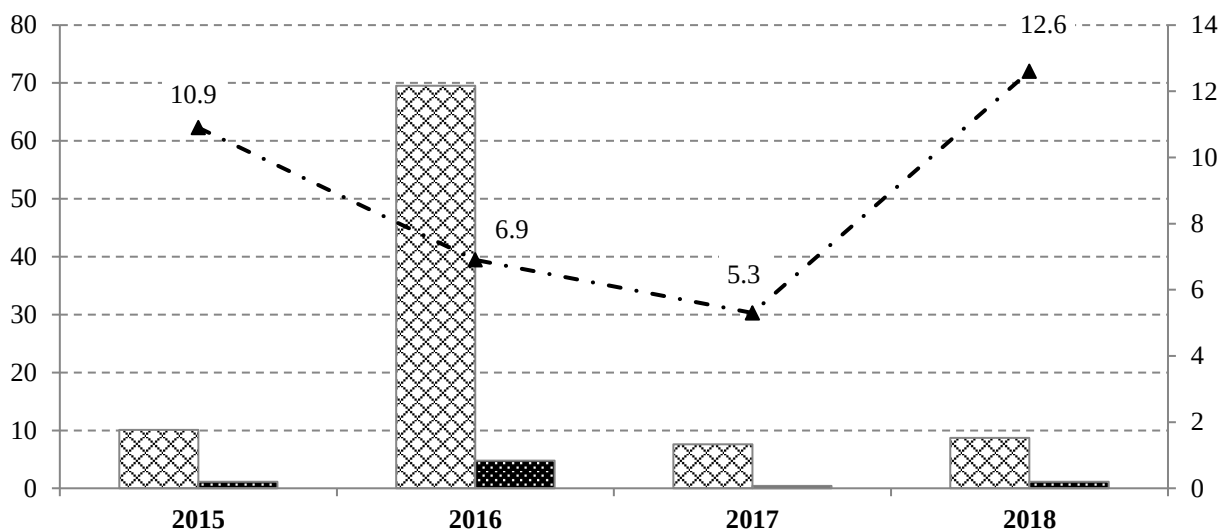

Рис. 3.9. Виплати загальні (по агростраховому ринку) та здійснені за договорами, пов'язаними з програмами фінансування агровиробників

[Джерело: данні Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг (розраховано, побудовано та представлено автором)].

З аналізованого рис. 3.9 видно, що частка добровільного страхування є домінуючою у виплатах по агростраховому ринку і сягає рівня понад 90-80 % в середньому за досліджуваний період. Слід зазначити, що відсоток виплат, які були здійснені за договорами, пов'язаними з програмами фінансування агровиробників, у загальних виплатах по агростраховому ринку є незначним та коливається в межах 9-10 % за досліджуваний період (2015-2018 рр.) .

Варто акцентувати увагу на тому, що обов'язковість страхування при укладенні контрактів на форвардні закупівлі, звичайно, в певній мірі посилює позиції ринку агрострахування, водночас, це відбувається в більшій мірі формально, особливо з врахуванням параметрів страхування за такими договорами, що суттєво різняться від інших, та відсуває справжній страховий захист аграріїв на другий план. Як наслідок, така формальність виступає дистимулюючим чинником як для страховиків, так і для страхувальників щодо використання страхового захисту як дієвого інструменту управління ризиками в аграрному секторі економіки.

Так, наразі у 2017 р. 8 із 13 та у 2018 р. 8 із 14 страхових компаній, представлених на ринку агрострахування співпрацюють з Аграрним фондом України (зокрема: СК «УАСК АСКА», АСК «Інго Україна», СК «PZU Україна», «Українська пожежно-страхова компанія», СК «Універсальна», СГ «ТАС», СК «Країна», СК «Укрфінполіс»).

Таким чином, дослідження особливостей функціонування ринку агрострахування дозволило зробити висновок про те, що даний сегмент страхового ринку України у 2018 р. впевнено продовжив тенденцію до

зростання відновлену у 2016 р., що характеризується змінами до покращення ключових показників останнього. Водночас, проведена паралель між страховим ринком та його агростраховим компонентом свідчить про досить мізерну частку останнього у загальній структурі української страхової індустрії (як за показниками страхових премій – забезпечуючи їх поповнення в розмірі 0,5 % у загальній їх структурі страхового ринку України, так і страхових виплат, що здійснені на агростраховому ринку у частці виплат по українському страховому ринку – 0,4 % середньому за досліджуваний період (2005-2018 рр.). З авторської позиції, розглянувши загальні тенденції розвитку вітчизняного агрострахового ринку, наступними кроками доцільно виділити діагностику останнього в розрізі об'єктної компоненти, у форматному розрізі схем страхового захисту, з позицій регіонального аспекту, а також розглянути зарубіжну практику функціонування світових агрострахових ринків. Означені вектори подальшої діагностики розвитку агрострахового ринку знайдуть своє відображення у наступних параграфах монографії даного розділу.

3.3. Об'єктна компонента у формуванні ринку агрострахових послуг

Об'єктну компоненту агрострахового ринку формують системи страхового захисту, що представлені в розрізі галузі рослинництва та тваринництва.

На даному часовому проміжку страховий захист в аграрному підприємстві України формують два сегменти: перший – страхування сільгоспкультур (з домінування польових культур) та другий – страхування сільгосптварин (що є фактично формальним та використовувалось для досягнення інших цілей). Окрім того візуалізація даних в розрізі системи страхового захисту щодо тваринництва здійснена лише починаючи з 2017 р., оскільки за попередні періоди відповідний статистичний масив даних не формувался та не накопичувався. Логічним поясненням цього є те, що даний інструмент мінімізації ризиків тваринництва не застосовувався у вітчизняній агростраховій практиці довгий час взагалі, або система страхування сільськогосподарських тварин була фактично формальним інструментом, що використовувалася для досягнення інших не пов'язаних зі страховим захистом цілей.

Зупинимось на порівнянні систем страхового захисту в розрізі галузі рослинництва та тваринництва, тобто проаналізуємо об'єктну компоненту агрострахового ринку провівши паралель між означеними системами.

Першим показником для порівняння та аналізу є дослідження структурних елементів агрострахового ринку, що забезпечують страховий захист в галузевому розрізі – страхових організацій. У 2018 р. на агростраховому ринку працювало 14 страхових організацій, що здійснювали страхування сільгоспкультур та 7 – страхування тварин (рис. 3.10).

Страхові організації, що здійснювали страхування сільгоспкультур

ПАТ «Страхова компанія «АХА СТРАХУВАННЯ»
ПАТ «Українська Акціонерна Страхова компанія «АСКА»
ПАТ «Страхова компанія «БРОКБІЗНЕС»
ТДВ «Страхова компанія «ГАРДІАН»
ПАТ «УКРАЇНСЬКА ПОЖЕЖНО-СТРАХОВА КОМПАНІЯ»
ПАТ «Акціонерна Страхова компанія «ІНГО Україна»
ПАТ «Страхова компанія «КРАЇНА»
ПАТ «Страхова компанія «Оранта-Січ»
ПАТ «Страхова компанія «ПЗУ УКРАЇНА»
ПАТ «Страхова група «ТАС»
ПАТ «Українська аграрно-Страхова компанія»
ПАТ «Страхова компанія «Універсальна»
ПАТ «СТРАХОВА КОМПАНІЯ «МЕГА-ГАРАНТ»
ПАТ «Страхова компанія «ГАРАНТ-СИСТЕМА»

Страхові організації, що здійснювали страхування тварин

ПАТ «Страхова компанія «Оранта-Січ»
ПАТ «УКРАЇНСЬКА ПОЖЕЖНО-СТРАХОВА КОМПАНІЯ»
ПАТ «Страхова компанія «АХА СТРАХУВАННЯ»
ПАТ «Акціонерна Страхова компанія «ІНГО Україна»
ПАТ «Страхова компанія «Універсальна»
ПАТ «Страхова група «ТАС»
ПАТ «СТРАХОВА КОМПАНІЯ «МЕГА-ГАРАНТ»

Рис. 3.10. Страхові організації, що надавали послуги зі страхування сільгоспкультур та сільгосптварин на агростраховому ринку у 2018 р.

[Джерело: данні Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг (розраховано, побудовано та представлено автором)].

Аналізуючи дані рис. 3.10 слід зазначити, що страхування сільськогосподарських культур у 2018 р. забезпечувало 14 страхових організацій перевищуючи вдвічі їх кількість щодо страхування сільськогосподарських тварин. Причому слід наголосити на тому, що в рослинницькому сегменті впродовж останніх років сформувався сталий осередок страхових організацій ефективно працюючих на агростраховому ринку.

Далі зупинимось на кількості страхових угод в розрізі систем страхового захисту, що були укладені впродовж 2017-2018 рр. (рис. 3.11). Слід зазначити, що спостерігається загальна тенденція щодо збільшення кількості укладених страхових угод в розрізі обох систем страхового захисту: в рослинницькому сегменті у 2018 р. в 1,3 рази порівняно з 2017 р. та в 260 раз відповідно у сегменті тваринництва.

Рис. 3.11. Страхові угоди в розрізі систем страхового захисту за 2017-2018 рр., шт

[Джерело: данні Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг (розраховано, побудовано та представлено автором)].

Загалом у 2018 андерайтинговому році страхові компанії уклали 1207 договорів страхування сільськогосподарських культур та багаторічних насаджень, зокрема, 661 – на зимовий та 546 – на весняно-літній період.

У тваринницькому сегменті у 2018 р. досить різке збільшення кількості договорів у порівнянні з 2017 р. (з 23 до 5 997 договорів) відбулось, переважно, завдяки укладанню договорів страхування з фізичними особами, а не лише надання тварин в якості застави для отримання кредиту. Тобто фактично відбулися певні позитивні зрушення щодо тваринницького сегменту на агростраховому ринку в сторону його затребуваності як інструменту мінімізації ризиків та нівелювання характеристики останнього як інструменту досягнення інших цілей (можливість внутрішнього фінансування підприємства).

У 2018 р. сімома страховими організаціями було укладено 5 997 договорів на страхування тварин, з яких: 5 994 – ВРХ (10 960 застрахованих голів), 2 – страхування свиней (26 609 застрахованих голів) та 1 – страхування свійської птиці (61 304 застрахованих голів) (рис. 3.12).

Загалом у 2018 андерайтинговому році страхові компанії уклали 1207 договорів страхування сільськогосподарських культур та багаторічних насаджень, зокрема, 661 – на зимовий та 546 – на весняно-літній період.

Ключові показники функціонування агрострахового ринку в розрізі систем страхового захисту за 2017-2018 рр. відображено на рис. 3.13.

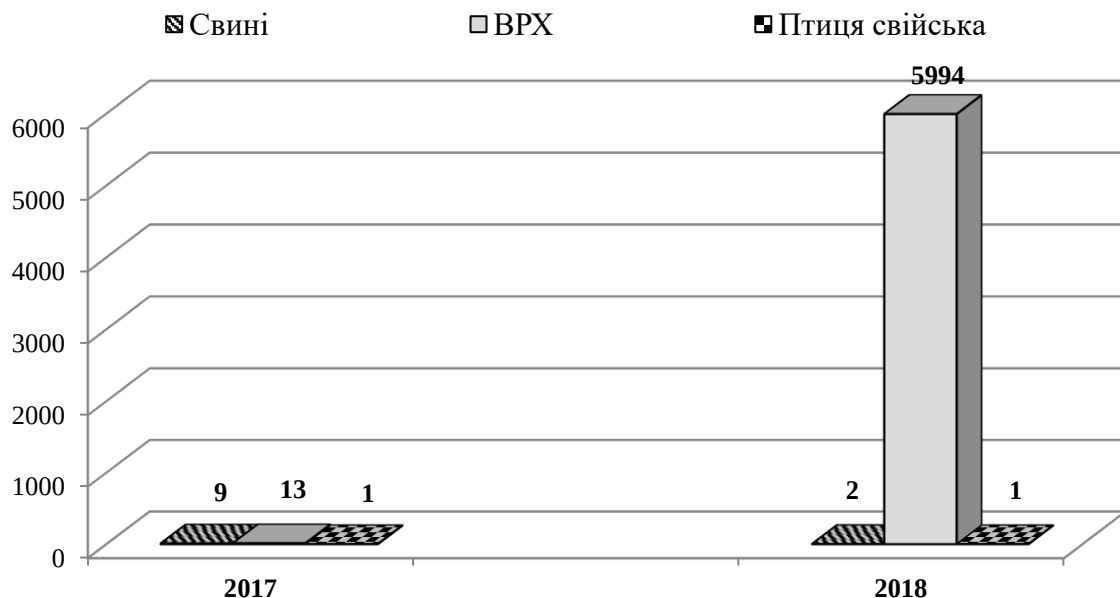

Рис. 3.12. Страхові угоди в розрізі ситеми страхового захисту сільгосптварин з їх видовою градацією за 2017-2018 рр., шт.

[Джерело: данні Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг (розраховано, побудовано та представлено автором)].

Щодо тваринницького сегменту в 2018 р. – загальна страхова сума склала 329 млн грн, а сплачена страхова премія – 2,5 млн гривень. Страхові відшкодування здійснювались лише за договорами страхування ВРХ, що відбулося вперше (у 2017 р. страхові відшкодування не здійснювались взагалі). Середня ставка страхової премії за укладеними договорами майже не змінилась в порівнянні з минулим роком та склала 0,8 %.

Щодо рослинницького сегменту в 2018 р. – загальна страхова сума за договорами страхування сільськогосподарських культур та багаторічних насаджень склала 6,675 млрд грн, що на 12,5 % більше, ніж у 2017 р. Сума зібраних страхових премій склала 208,8 млн грн, що на 2,2 % перевищує рівень минулого року. Сільськогосподарські культури були застраховані на загальній площі 974 тис. га. Середня ставка страхової премії за весь андерайтинговий рік склала 3,1 %, зокрема, 3,6 % – за зимовий період та 3,0 % – за період весна-літо.

Рівень виплат в розрізі систем страхового захисту за 2017-2018 рр. розраховано та відображено на рис. 3.14.

Аналізуючи дані означеного рисунку слід зазначити, що рівень виплат у рослинництві є стабільним та сягає близько 5 %, натомість щодо тваринницького сегменту агрострахового ринку сталістю не відзначається: у 2017 р. показник склав нульове значення (за відсутності виплачених страхових відшкодувань) та у 2018 р. сягнув рівня майже 17 %.

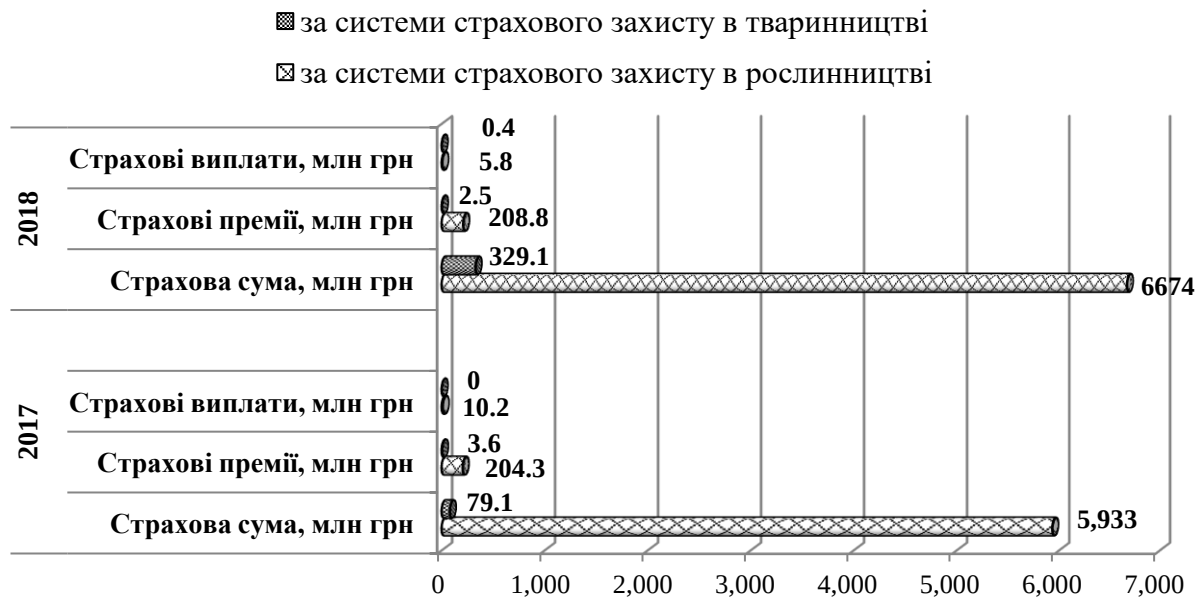

Рис. 3.13. Основні показники функціонування агострахового ринку в розрізі систем страхового захисту за 2017-2018 рр., млн грн

[Джерело: данні Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг (розраховано, побудовано та представлено автором)].

Рівень страхових виплат є показником, що формує довіру агровиробників (споживачів агострахових послуг) до страхових продуктів, які пропонуються на агостраховому ринку.

Рис. 3.14. Рівень виплат в розрізі систем страхового захисту за 2017-2018 рр., %

*Рівень виплат – відношення страхових виплат до страхових премій, %

[Джерело: данні Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг (розраховано, побудовано та представлено автором)].

Таким чином склалася ситуація за якої страхові організації, що працювали на агростраховому ринку в рослинницькому сегменті з отриманих страхових премій виплачували лише двадцяті частину у вигляді страхового відшкодування, натомість у сегменті тваринництва – шосту частину.

Загалом низький рівень страхових виплат в розрізі обох систем страхового захисту негативно впливає на імідж вітчизняних страхових організацій, агростраховий ринок загалом, адже посилює недовіру з боку агровиробників, і відтак, над цією проблемою варто працювати усім ключовим суб'єктам ринку.

Модерний контекст продуктових пропозицій на агростраховому ринку України

На вибір страхових продуктів сільськогосподарськими виробниками здійснюють вплив ряд факторів, серед яких основним є зацікавленість в отриманні найефективнішого страхового захисту з точки зору покриття ризиків страхуванням, його вартості та суми страхового відшкодування у разі настання страхової події.

Аналіз продуктових пропозицій на агростраховому ринку України відобразимо в розрізі об'єктної компоненти останнього з врахуванням галузевої градації та схем страхового захисту.

Розпочнемо із огляду страхових продуктів, що пропонуються на агростраховому ринку для страхового захисту рослинницької галузі.

Продуктові пропозиції страхового захисту сільськогосподарських культур та багаторічних насаджень

Як уже зазначалось у попередніх параграфах роботи наразі агростраховий ринок України представлений двоїстим форматом схем страхового захисту: класичною (традиційною), що передбачає вибіркові і комплексні страхові рішення та параметричною, що передбачає погодні та урожайні страхові рішення відповідно.

Класичні (традиційні) страхові продукти

Розпочнемо із класичної схеми страхового захисту. Сьогодні на вітчизняному агростраховому ринку використовується багато класичних страхових продуктів, що починаючи з 2009 р. розроблялися за міжнародними стандартами. Слід зазначити, що об'єктом класичних страхових продуктів є окремі ризики – залежно від їх кількості страхування класифікують на моноризикове (страхування від поіменованих ризиків) та мультиризикове (комплексне).

За класичною схемою сільськогосподарські ризики страхувалися в розрізі мультиризикових та моноризикових продуктових пропозицій з розгалуженою їх маркетинговою лінійкою (рис. 3.15).

КЛАСИЧНІ СТРАХОВІ ПРОДУКТИ	↑ період використання ↓	ЗІМОВИЙ	спектр продуктової лінійки	10 +	МУЛЬТИРИЗИКОВІ <i>(комплексне страхування)</i>
				- комбінований захист – страхування від повної загибелі + весняні заморозки (73,3 %); - повна загибель (20,0 %).	
		ВЕСНЯНО-ЛІТНІЙ		10 +	МУЛЬТИРИЗИКОВІ <i>(комплексне страхування)</i>
				- страхування майбутнього врожаю (58,2 %); - страхування посівів до збирання (3,5 %).	
				 МОНОРИЗИКОВІ <i>(страхування від поіменованих ризиків)</i>	
					страхування від поіменованих ризиків (34,1 %).

Рис. 3.15. Видова сукупність класичних (традиційних) страхових продуктів, що використовувались в аграрному підприємництві України у рослинницькій галузі у 2018 р. в розрізі сезонної градації*

*у розрізі 2017 р. видова сукупність класичних (традиційних) страхових продуктів, що використовувались в аграрному підприємстві України у рослинницькій галузі відображена у додатку 3

[Авторське узагальнення].

Аналізуючи страхові продукти для страхування сільськогосподарських культур слід наголосити на беззаперечному лідерстві договорів страхування від повної загибелі на період перезимівлі. У 2018 р. лідерство на ринку страхування зайняли договори страхування від повної загибелі плюс весняні заморозки (40 % від усіх договорів). Порівняно з 2017 р., дещо зменшилась часта договорів страхування від багатьох ризиків (з 37,8 % у 2017 р. до 26,4 % у 2018 р.).

Розглядаючи страхові продукти для страхування сільськогосподарських культур в розрізі сезонної градації слід зазначити, що у 2018 андерайтинговому році не відбулось суттєвих змін щодо використання продуктів страхування на період перезимівлі – домінували договори страхування від повної загибелі + весняні заморозки (73,3 %).

Найбільшу частку договорів, укладених на весняно-літній період, складають договори страхування майбутнього врожаю від багатьох ризиків (мультиризик) – 58,2 %. Договори страхування від поіменованих ризиків складають 34,1 % від загальної кількості договорів, укладених на період весна-літо 2018 р.

Слід зазначити, що об'єктом класичних страхових продуктів є окремі ризики – залежно від їх кількості страхування класифікують на моноризикове (страхування від поіменованих ризиків) та мультиризикове (комплексне).

Моноризикове страхування в аграрному секторі є одним із найпростіших, оскільки надає можливість страхувальнику застосовувати вибіркового підхід до страхування тих чи інших ризиків, пов'язаних із виробництвом та переробкою

сільськогосподарської продукції. У вітчизняній практиці найпоширенішим є страхування врожаю сільськогосподарських культур від граду та вогню. Порівняно з комплексним страхуванням врожаю сільськогосподарських культур страхування від поіменованих ризиків проводиться за значно нижчими тарифами, однак цей страховий продукт не забезпечує страхового захисту в разі настання непередбачених страховим договором ризиків. Тому у випадку, коли врожай сільськогосподарської культури може істотно знизитися через вплив багатьох ризиків, доцільніше укласти договір мультиризикового страхування, хоч він має значно вищу вартість.

Мультиризикові продукти позиціонуються українськими страховиками як головний вид страхування для агросектору. Договори комплексного (мультиризикового) страхування зазвичай включають широкий перелік ризиків (кількість яких може варіювати від 5 до 15), від впливу яких виробник може застрахувати свої культури. Дані страхові продукти вимагають страхування всього масиву культури, проте деякі страхові компанії дозволяють застрахувати окремі поля за умови дотримання всіх агротехнологічних вимог і використанні якісних матеріально-технічних ресурсів. Ці страхові продукти в основному використовуються для страхування польових культур. Недоліком комплексних страхових продуктів вважається певна складність визначення збитків, які походять від тієї чи іншої ризикової події. У разі, якщо виробник застрахував посіви практично від усіх можливих ризиків, дана проблема зазвичай відсутня (проте таке страхування є найдорожчим – тарифна ставка може бути в межах 6 – 20 %, в залежності від регіону), оскільки сторони визначають загальний збиток при загибелі культури або істотному пошкодженні. Однак, якщо виробник вибрав обмежений перелік ризиків, намагаючись заощадити на вартості страхування, сторонам може бути важко визначити розмір збитку від певного ризикового події (крім граду, бурі та ін.)

Інформація щодо кількості укладених угод страхування польових культур в розрізі сезонної градації у 2015-2018 рр. відображена на рис. 3.16.

З даних рис. 3.16 видно, що частка договорів укладених на весняно-літній період є домінуючою наближаючись до 60 % (окрім 2015 р. та 2018 р., де переважали угоди укладені на період перезимівлі). Наявна статистика пояснює і ширший спектр продуктової лінійки класичних страхових продуктів на весняно-літній період в розрізі комплексного страхування та страхування від поіменованих ризиків.

Наведена статистика щодо здійснених страхових виплат є досить цікавою, адже незважаючи на превалювання кількості укладених угод на весняно-літній період, страхові виплати у зимовий період суттєво домінують (окрім 2016 р. – де переважають страхові виплати у весняно-літній період).

Далі доцільним постає розглянути продуктові пропозиції для страхового захисту сільгоспкультур в розрізі параметричної схеми страхового захисту.

Параметричні (індексні) страхові продукти

В умовах глобальних кліматичних змін, коли погодний чинник з року в рік щораз більше впливає на результати діяльності сільгоспвиробників, саме застосування параметричних схем страхування стає оптимальним рішенням для

аграрного підприємництва, оскільки забезпечує його сталість та прибутковість за умови мінімальних витрат.

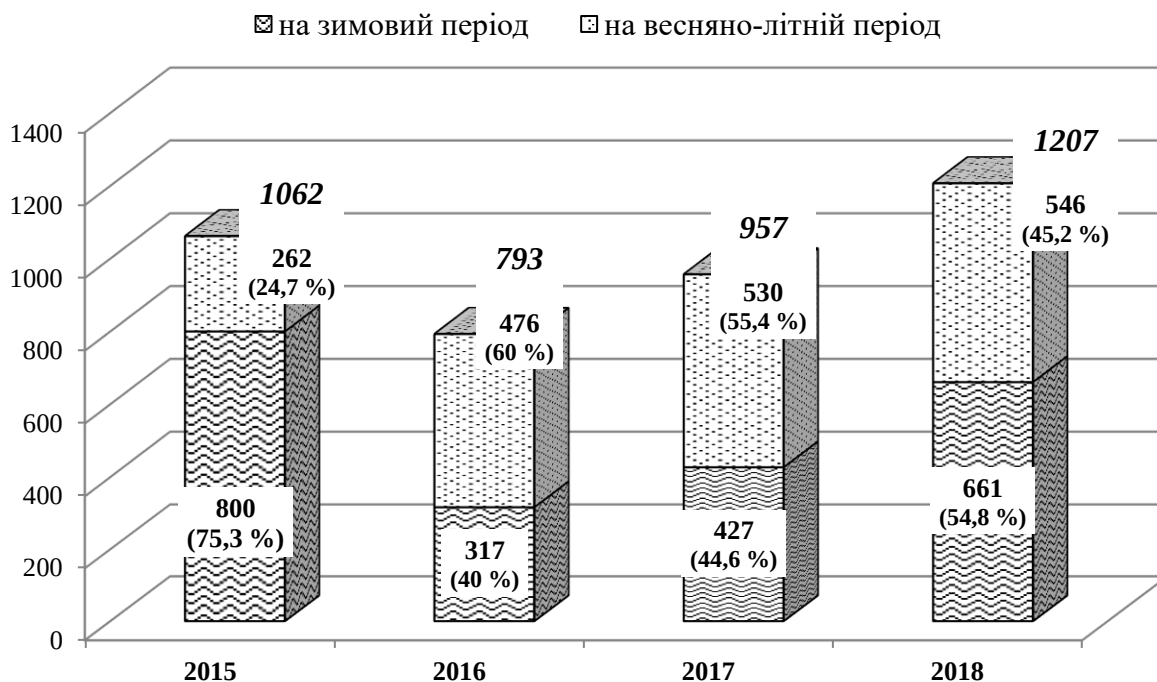

Рис. 3.16. Кількість укладених договорів страхування польових культур в розрізі сезонної градації у 2015-2018 рр.

[Джерело: данні Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг (розраховано, побудовано та представлено автором)].

Дані щодо здійснених страхових виплати в розрізі сезонної градації у 2015-2018 рр. відображено на рис. 3.17.

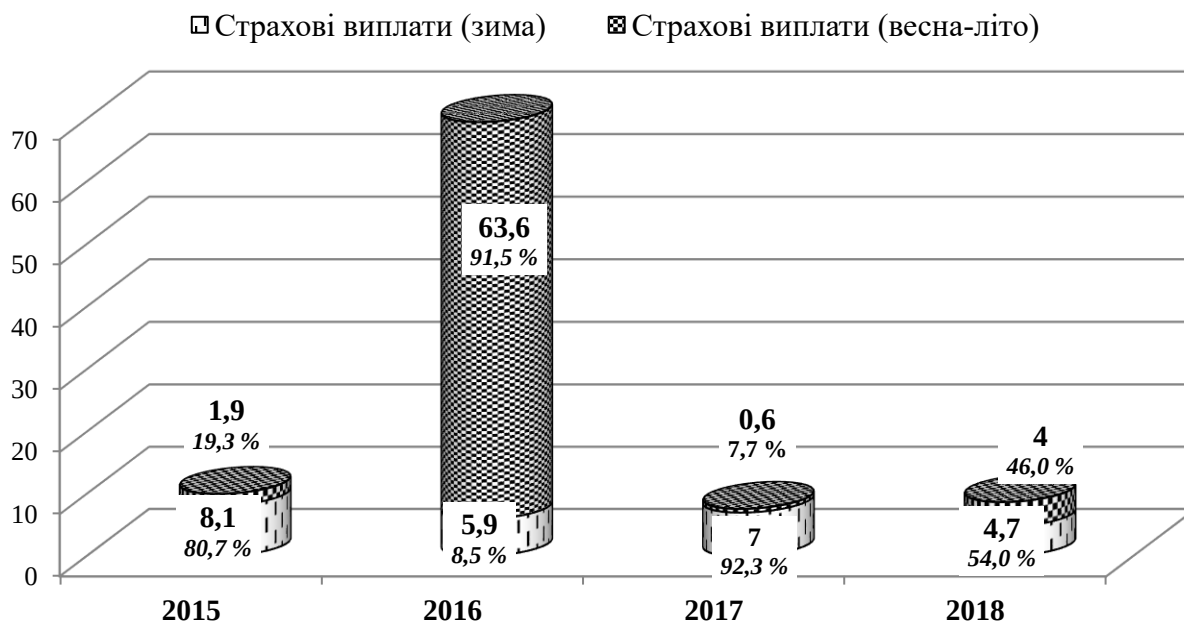

Рис. 3.17. Страхові виплати (млн грн; %) в розрізі сезонної градації у 2015-2018 рр.

[Джерело: данні Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг (розраховано, побудовано та представлено автором)].

На українському ринку агрострахування параметричні (індексні) страхові продукти з'явилося нещодавно, водночас у світовій практиці вони розглядається як достойна альтернатива класичним (традиційним) страховим продуктам внаслідок відносної простоти та дешевизни. Розрахунок індексів, які корелюють з ризиками виробництва сільськогосподарських культур, базується на інформації про погодні параметри та урожайність культур.

В основі погодного індексного страхування лежить страхується настання певних погодних явищ, за умови настання яких з'являється можливість отримання страхової виплати. При цьому ключовим завдання розробників таких погодних індексів є максимальне наближення двох фактів: зниження врожайності сільськогосподарської культури і тих погодних явища, що покладені в основу даного індексу та визначаються і описуються певними параметрами (тригерами). Тобто індексне страхування працює в залежності від якогось параметру (тригера) або їх комбінації (індекс може враховувати і компонувати в собі кілька параметрів одночасно). Таким чином страхування на основі погодних індексів є реальним важелем впливу на погодні ризики, тобто фактори що реально знижують врожайність сільськогосподарських культур.

Страхування сільськогосподарських культур за регіональним індексом врожайності передбачає виплату страхового відшкодування у випадку, якщо середня урожайність за поточний рік у визначеному регіоні сягає позначки нижче середнього багаторічного рівня. Для страхування за індексом врожайності необхідно володіти інформацією про фактичну врожайність в певній місцевості, виходячи з якої розраховується середня фактична врожайність, середній індекс врожайності за кожен рік і середній індекс врожайності. Страхове відшкодування виплачується в разі зниження врожайності загалом по регіону і не залежить від рівня врожайності в конкретному господарстві.

На українському агростраховому ринку наразі поширення набули погодні індексні страхові продукти.

Видова сукупність параметричних (індексних) страхових продуктів, що використовувались в аграрному підприємстві України у 2018 р. зображена на рис. 3.18.

Аналізуючи рис. 3.18 слід зауважити, що існує досить багато різновидів індексних страхових продуктів, водночас українська страхова практика на даному етапі обмежена основними двома з них: погодними та врожайними.

Домінують серед останніх погодні індексні страхові продукти. Окрім того слід зазначити, їх запровадження поки що є обмеженим у територіальному охопленні (ці продукти покривають лише деякі регіони країни) та розповсюджуються на невелике коло культур (пшеницю, кукурудзу). Таким чином наразі параметричне страхування на українському агростраховому ринку функціонує в рамках пілотного проекту, що формує суттєвий потенціал для його подальшого розвитку зважаючи на численні його переваги. Страхування на основі погодних індексів є найбільш придатним для сільськогосподарського виробництва в регіонах України, де поширені втрати врожаю внаслідок посухи, надмірного зволоження та вимерзання.

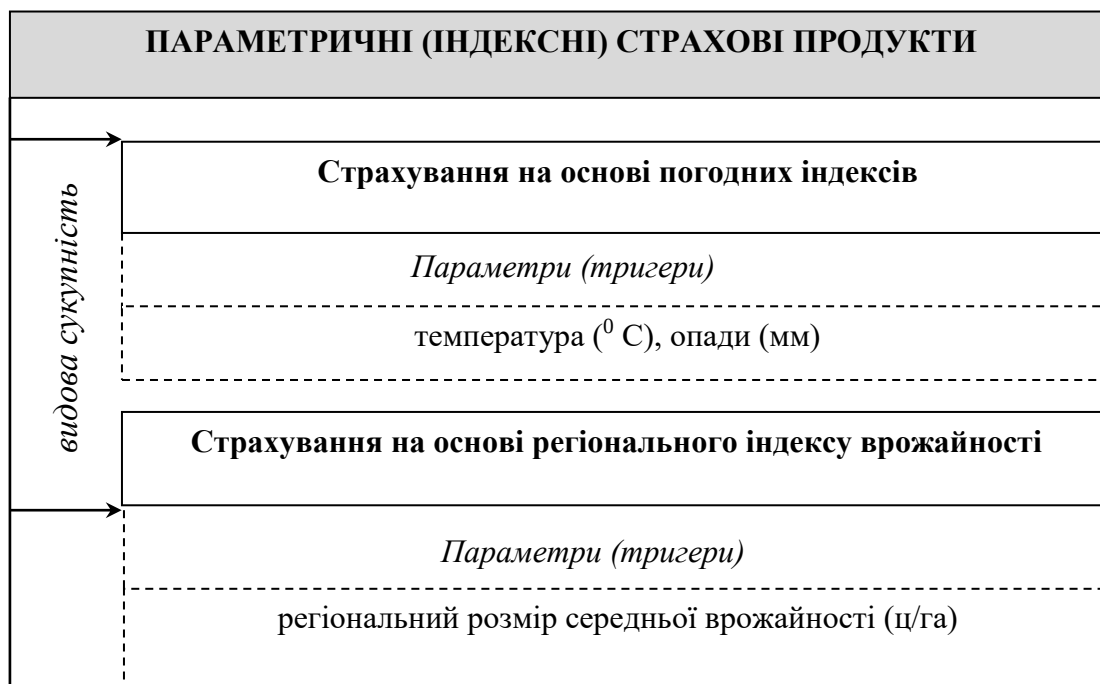

Рис. 3.18. Видова сукупність параметричних (індексних) страхових продуктів, що використовувались в аграрному підприємстві України у рослинницькій галузі у 2018 р.
[Авторське узагальнення].

Прозорість індексного страхування, його простота і відсутність необхідності у виїзді на місце оцінювачів спричинила значну популярність такого страхування у світі. За досить короткий час (починаючи з 2016 р.) цей продукт набув популярності і в Україні.

Розглянувши продуктові позиції, що забезпечують страховий захист рослинницької галузі далі зупинимось на їх видовій сукупності в розрізі галузі тваринництва.

Продуктові пропозиції страхового захисту сільськогосподарських тварин

Класичні (традиційні) страхові продукти

Загальна інформація за типами страхових продуктів, що страхові організації реалізовували для страхового захисту тваринницької галузі у 2018 андерайтинговому році, наведена на рис. 3.19.

У 2018 р. лідерство за кількістю укладених договорів та зібраних премій зайняло страхування фізичними особами тварин від комплексу ризиків (99,8 % від усіх договорів та 50,7 % від зібраних премій). Натомість, найбільша частка застрахованих тварин припала на договори страхування від поіменованих ризиків (66,8 % від усієї кількості застрахованих тварин).

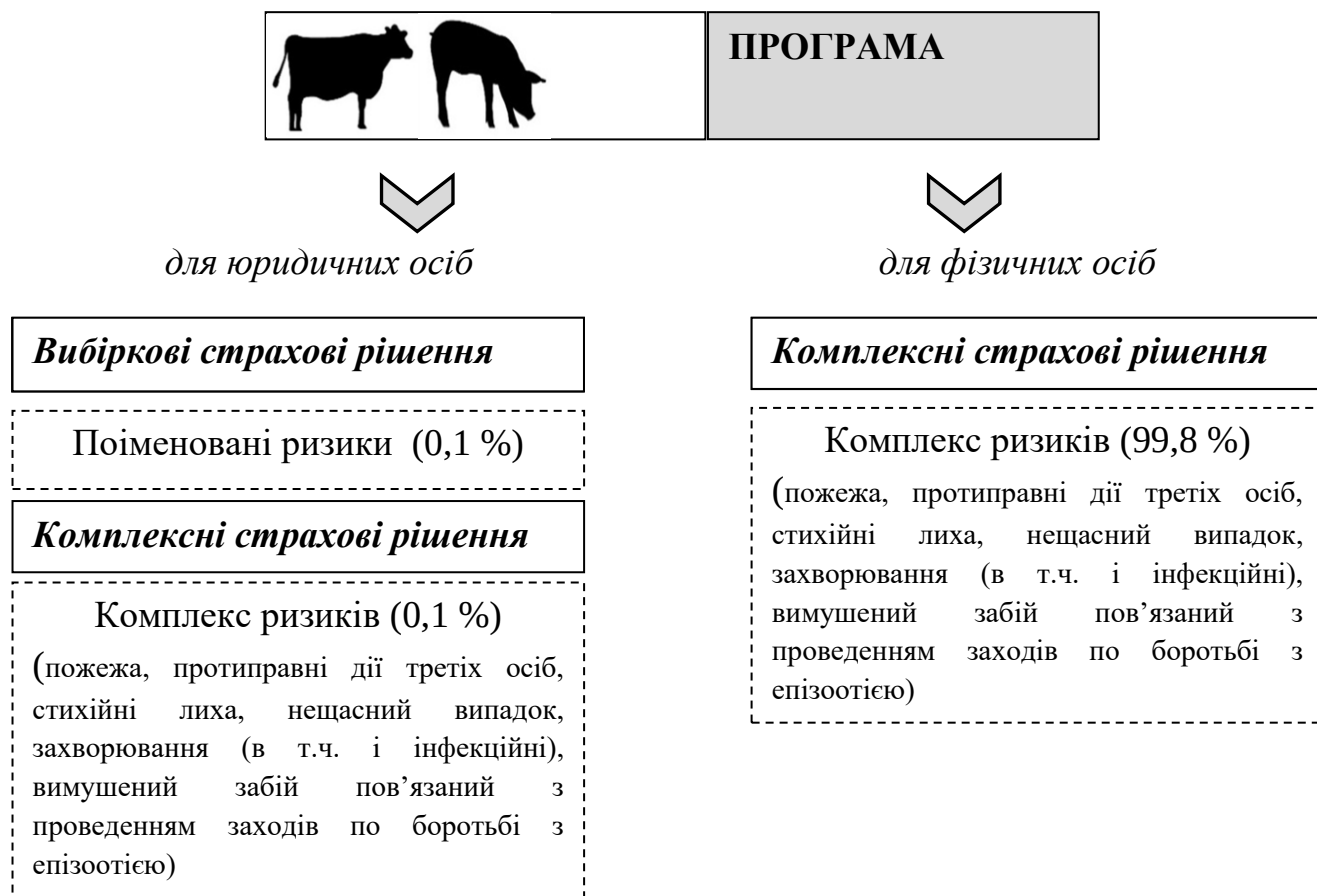

Рис. 3.19. Використання продуктів для страхового захисту тваринницької галузі у 2018 р.

[Джерело: данні Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг (розраховано, побудовано та представлено автором)].

Виплати у 2018 р. відбулись лише за договорами страхування тварин фізичними особами від комплексу ризиків.

3.4. Схеми страхового захисту та їх специфіка у аграрному секторі економіки

Функціонування агрострахового ринку знаходиться у нерозривному зв'язку з поняттям «страховий продукт», що своєю наявністю формує специфічне середовище, в якому задовольняються різноманітні соціально-економічні інтереси суб'єктів, залучених до процесу страхування. Слід зазначити, що дослідження процесу формування та реалізації страхових продуктів в аграрному підприємстві тісно пов'язано зі специфікою сільськогосподарського виробництва. Високий рівень чутливості у першу чергу до природно-кліматичних, техногенних, антропогенних, соціально-економічних та інших ризиків, зумовлює необхідність у професійному виборі необхідних страхових продуктів, здатних належним чином задовольнити потреби аграріїв у страховому захисті.

Характеристика світових страхових продуктів для аграрного сектору економіки представлена в табл. 3.1.

Таблиця 3.1

Характеристика світових страхових продуктів для аграрного сектору економіки*

Видова сукупність страхових продуктів	Виплати	Поширеність
I. Класичні (традиційні) страхові продукти (базуються на оцінці збитків, страхування сільськогосподарських ризиків на підставі страхових виплат)		
1. Моноризикове страхування (страхування від поіменованих ризиків)	Відсоток ушкоджень	Широкорозповсюджені у світовій практиці
2. Мультиризикове страхування (комплексне)	Втрати врожаю	Широкорозповсюджені у світовій практиці
II. Параметричні (індексні) страхові продукти (страхові виплати на основі вимірювання відповідного індексу)		
3. Страхування на основі регіонального індексу доходу	Шкала виплат для регіонального індексу доходу	США, Індія, Бразилія
4. Страхування на основі погодних індексів	Шкала виплат для індексу погоди	Індія, Мехіко, Малаві, Канада, США, Україна (на стадії розробки та запровадження)
5. Страхування на основі регіонального індексу врожайності	Шкала виплат для індексу врожайності	Мексика, Іспанія, Канада
6. Страхування на основі індексу смертності в тваринництві	Шкала виплат для індексу смертності в тваринництві	Монголія
7. Страхування на основі лісового пожежного індексу	Масштаб горілої зони (шкала виплат для спаленої площі)	Канада, США
III. Специфічні страхові продукти Страхування доходів від вирощування сільськогосподарських культур (страхові виплати на основі оцінки доходів та цін на зернові)		
8. Страхування доходів фермерського господарства (наприклад, при вирощуванні сільськогосподарських культур)	Врожайність і зниження цін	Переважно у США

* узагальнено та представлено автором на основі джерел 3-5; 25; 340.

На даний час в світі сформовано та функціонує ряд схем сільськогосподарського страхування, в основу яких покладено різні підходи. Вони різняться рівнем покриття ризиків, галузевою специфікою, а також ступенем участі держави в системах страхування. Ключовими серед них слід виокремити наступні: страхування врожаю сільськогосподарських культур, тварин, доходу і т.д. Для кожної із цих систем передбачена та пропонується своя сукупність страхових продуктів з розгалуженою маркетинговою лінійкою останніх. В Україні сучасний ринок агрострахування представлений в розрізі класичної та параметричної схем страхового захисту (рис. 3.20).

Рис. 3.20. Агростраховий ринок України у форматному розрізі схем страхового захисту
[Авторське узагальнення].

Таким чином вітчизняний агростраховий ринок представлений двоїстим форматом схем страхового захисту: класичною (традиційною) та параметричною (індексною) і сукупністю продуктивних пропозицій в рамках кожної із них.

У даному параграфі зупинимось детальніше на порівнянні схем страхового захисту провівши паралель між ними в розрізі ключових показників (причому така паралель можлива лише починаючи з 2016 р. – року запровадження параметричних схем у вітчизняній агростраховій практиці).

Розпочнемо порівняння із аналізу страхових угод укладених на агростраховому ринку України в розрізі схем страхового захисту (рис. 3.21).

Рис. 3.21. Страхові угоди укладені на агростраховому ринку України в розрізі схем страхового захисту

[Джерело: данні Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг (розраховано, побудовано та представлено автором)].

Аналізуючи рис. слід зазначити, що частка страхових угод укладених за класичною страховою схемою є домінуючою за досліджуваний період, водночас тенденція домінування традиційної схеми захисту є стабільно спадаючою від 93 % у 2016 р. до 60 % у 2018 р. Отож, слід наголосити на факті суттєвого зростання кількості укладених страхових угод в розрізі параметричних рішень: у 2017 р. на 73 угоди порівняно з 2016 р. та на 657 у 2018 р. порівняно з попереднім роком. Класичні агрострахові рішення забезпечили теж щорічне зростання кількості угод за досліджуваний період: у 2017 р. на 170 угод та у 2018 р. на 248 порівняно з попередніми роками. Таким чином агростраховий ринок зазнав зростання за показником кількості укладених угод в розрізі обох страхових рішень: класичних та параметричних.

Страхові угоди та розміри відшкодувань в розрізі схем страхового захисту за 2016-2018 рр. розраховано та відображено на рис. 3.22.

Дані рис. 3.22 свідчать, що розмір відшкодувань в розрахунку на договір страхування є вищим за параметричної схеми, зокрема у 2017 р. таке перевищення становить 126 грн/договір та у 2018 р. 33 грн/договір порівняно з класичною схемою у той час як у 2016 р. страхові виплати були більшими за класичною схемою на 49 грн/договір.

З даних рис. видно, що в розрізі параметричних страхових рішень покривається 30 % загальної застрахованої площі, в розрізі класичних – 70 %.

Водночас, слід відмітити суттєве зростання застрахованої площі за індексними страховими продуктами у 2018 р. порівняно із 2016 р. та спад за класичними продуктовими пропозиціями на 23 % відповідно.

Досить показовим показником розвитку ринку в розрізі схем страхового захисту є застрахована площа та її частка у загальній посівній площі (рис. 3.24).

Рис. 3.24. Застрахована площа та її частка у загальній посівній площі в розрізі схем страхового захисту за 2016-2018 рр.

[Джерело: данні Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг (розраховано, побудовано та представлено автором)].

Аналізований показник характеризується тенденцією до зростання в розрізі обох схем страхового захисту: класичної – на 1 % за досліджуваний період та параметричної – на 1,4 % відповідно. Однак слід врахувати, що таке зростання для параметричних рішень впродовж трирічного періоду є суттєвим враховуючи їх запровадження у 2016 р.

Наступним кроком буде розгляд застрахованих площ за класичною схемою страхового захисту в розрізі різних варіцій – сезонної градації та по культурної диференціації.

Застраховані площі за класичною схемою в розрізі сезонної градації відображено на рис. 3.25.

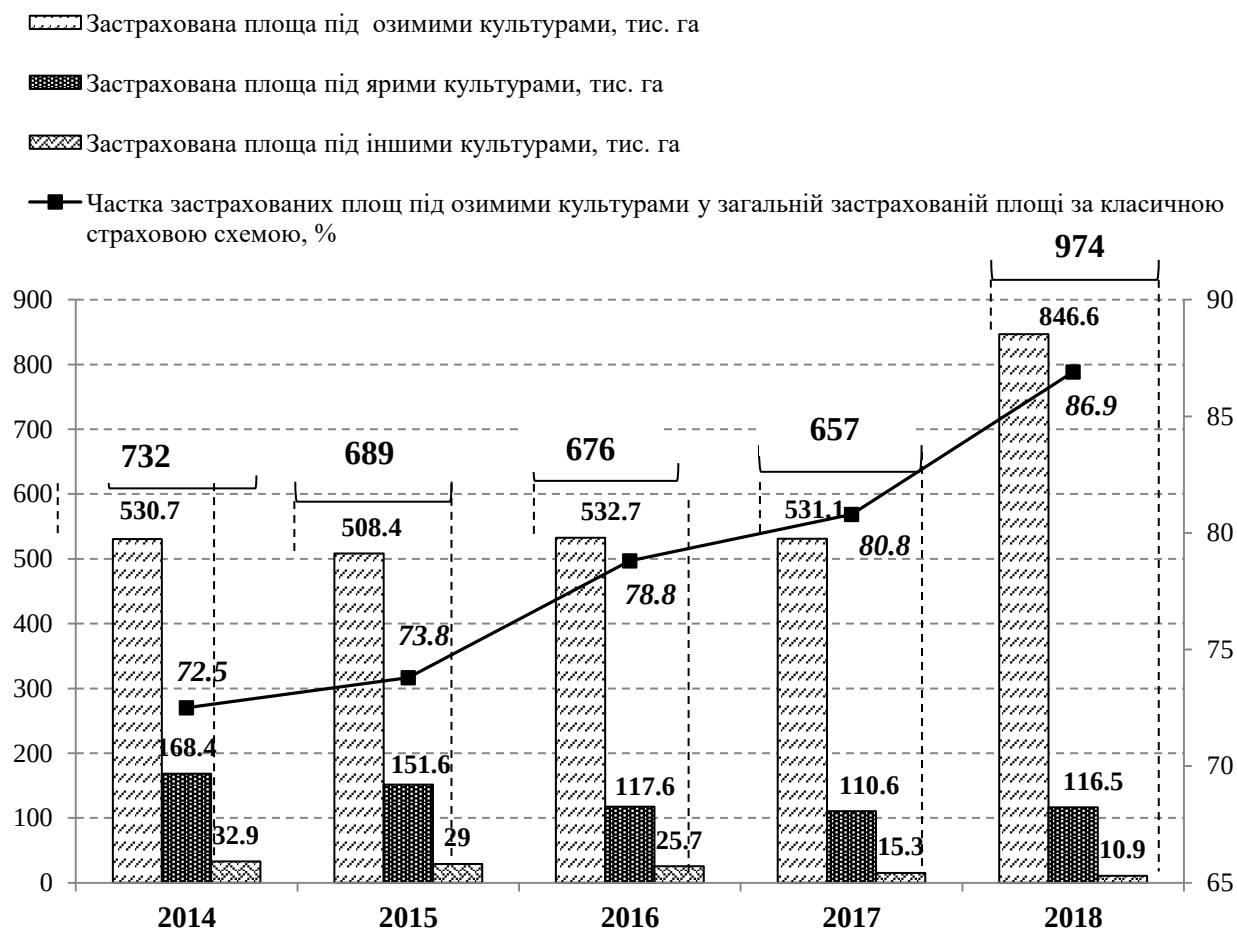

Рис. 3.25. Застраховані площі за класичною схемою в розрізі сезонної градації

[Джерело: данні Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг (розраховано, побудовано та представлено автором)].

Найбільшу частку застрахованих площ у загальній застрахованій площі за класичною страховою схемою займають озимі культури становлячи у 2018 р. 87 %, під ярими культурами – 12 % та під іншими культурами – 1 %.

Тобто прослідковується суцільне домінування застрахованих площ під сільськогосподарськими культурами, розвиток яких пов'язаний з умовами перезимівлі у загальній застрахованій площі за класичною страховою схемою.

Посівні площі та частки застрахованих площ під озимими та ярими культурами у їх загальних посівних площах розраховано та відображено на рис. 3.26.

Частки застрахованих площ під озимими культурами у їх загальних посівних площах коливається на рівні 8 % в середньому за 2014-2018 рр., натомість під ярими культурами – близько 2 %.

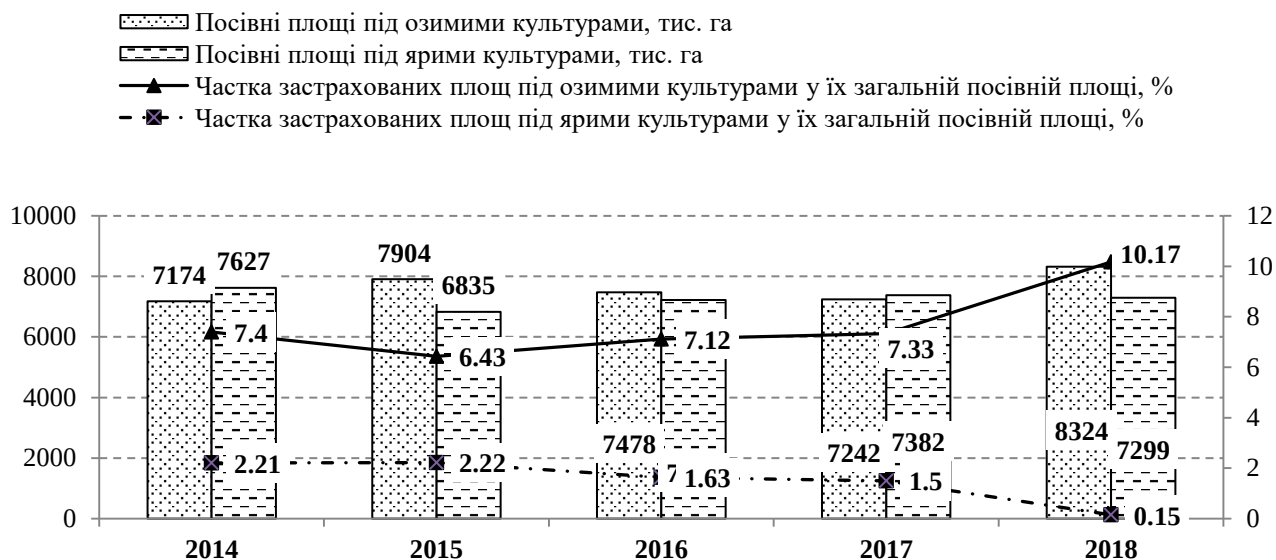

Рис. 3.26. Частки застрахованих площ під озимими та ярими культурами у їх загальних посівних площах, %

[Джерело: данні Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг (розраховано, побудовано та представлено автором)].

Застраховані площі в розрізі окремих сільськогосподарських культур (зокрема, озимого жита, озимого ячменю та озимої пшениці), розвиток яких пов'язаний з умовами перезимівлі та їх частка у загальних посівних площах означених культур представлено на рис. 3.27.

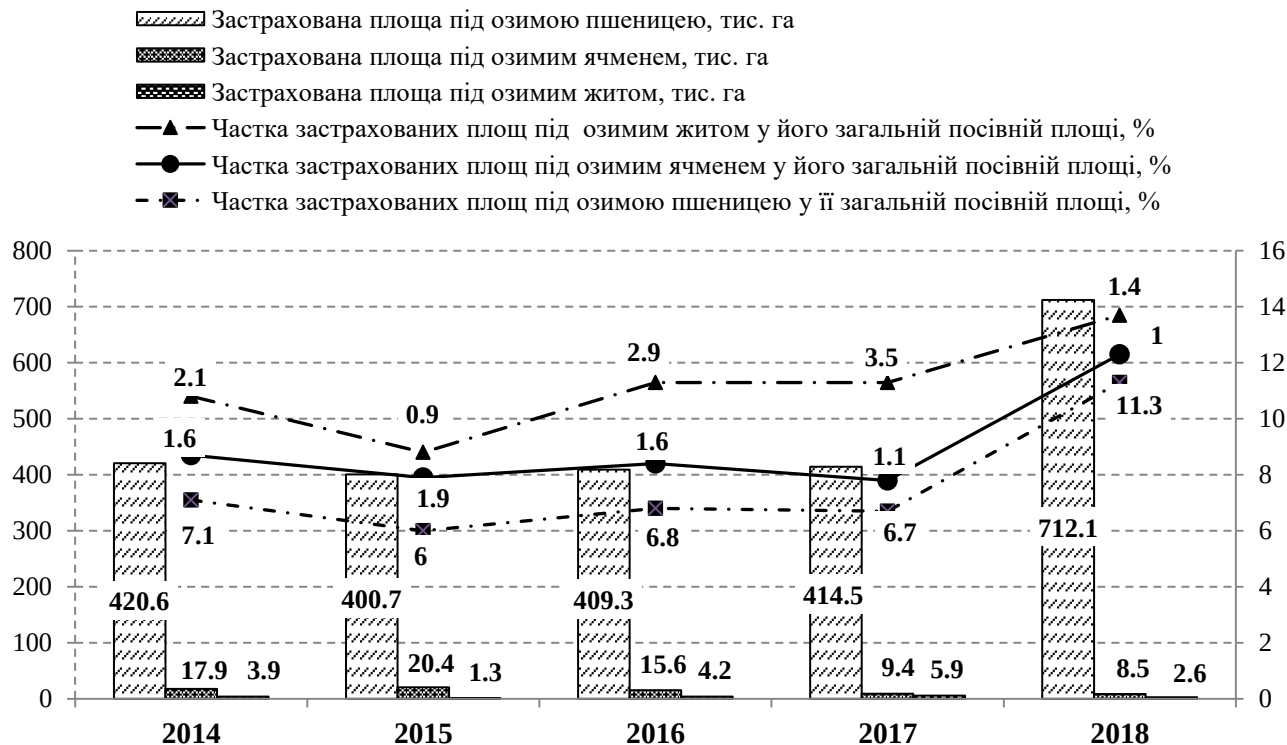

Рис. 3.27. Застраховані площі в розрізі окремих сільськогосподарських культур, розвиток яких пов'язаний з умовами перезимівлі та їх частка у загальних посівних площах означених культур

[Джерело: данні Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг (розраховано, побудовано та представлено автором)].

Слід зауважити, що домінуюча роль серед застрахованих площ належить площам під озимом пшеницею у загальних посівних площах означених культур, друге місце займають площі під озимими ячменем та третє – під озимим житом.

Аналогічні показники попередньому рисунку в розрізі окремих сільськогосподарських культур, що характеризуються одним періодом вегетації (весняно-літнім) відображено на рис.3.28.

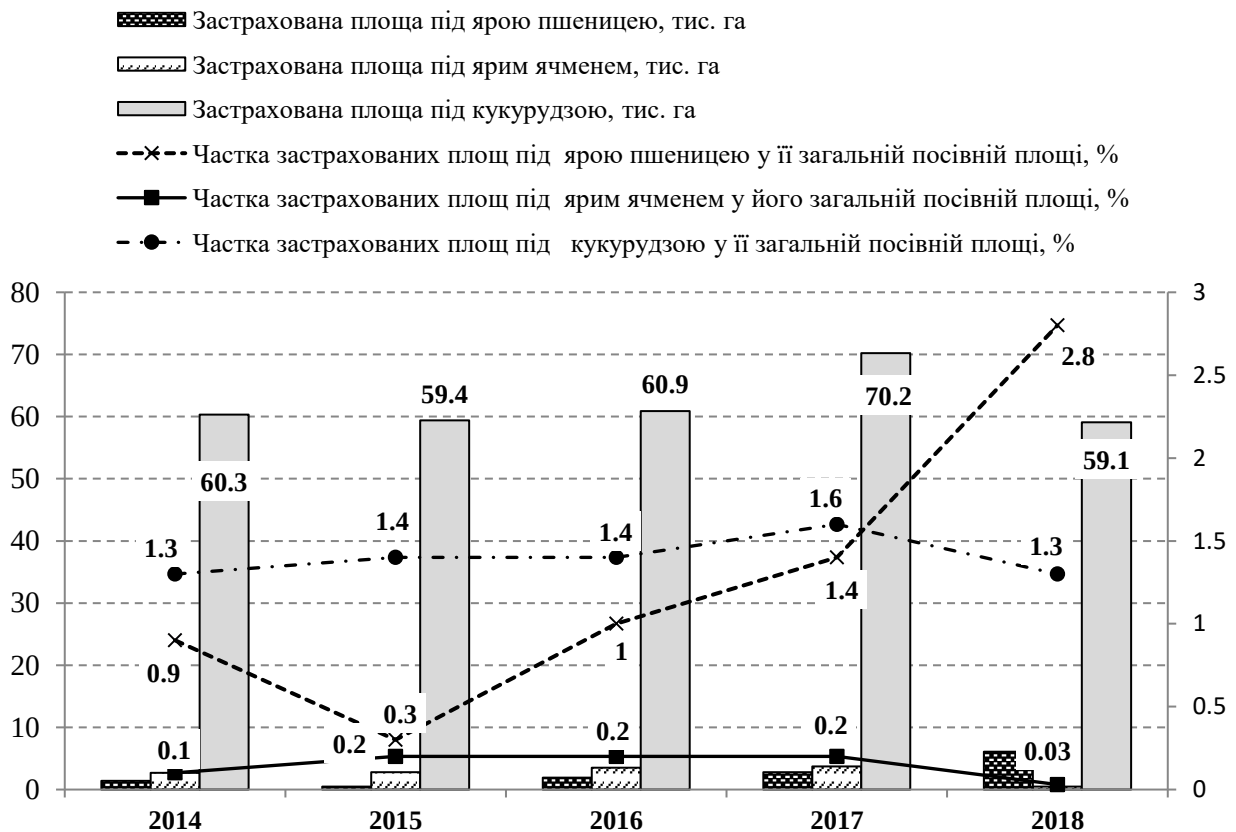

Рис. 3.28. Застраховані площі в розрізі окремих сільськогосподарських культур, що характеризуються одним періодом вегетації (весняно-літнім) та їх частка у загальних посівних площах означених культур

[Джерело: данні Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг (розраховано, побудовано та представлено автором)].

Превалуюча роль серед застрахованих площ належить площам під ярою пшеницею у загальних посівних площах означених культур, друге місце займають площі під кукурудзою та третє – під ярим ячменем.

Отже, наразі український агростраховий ринок функціонує з використанням двоїстого формату схем страхового захисту: класичного та параметричного, з використанням сукупності продуктивних пропозицій в розрізі кожної із них. Проведене дослідження дозволило зробити висновок, що за усіма показниками класична схеми страхового захисту переважає над параметричною на агростраховому ринку, водночас розглянуті тенденції до зростання параметричної схеми є суттєвими, особливо з врахуванням її інноваційності на означеному ринку.

3.5. Оцінка ефективності функціонування ринку аграрного страхування у регіональному розрізі

Інтеграція поглядів сучасних дослідників на роль страхового захисту в цілому та аграрного його сегменту зокрема, підтверджує унікальність та незамінність використання зазначеного фінансово-економічного інструмента в процесі протидії та запобігання негативних проявів ризиків навколишнього середовища.

На дослідженні територіальних відмінностей становлення системи страхового захисту в агросекторі України в розрізі ключових показників його розвитку зупинимось нижче.

Аналіз співвідношення застрахованих до посівних площ свідчить про те, що за досліджуваний період аграрії не використовували в повній мірі потенційних можливостей страхового захисту. Особливості співвідношення посівних та застрахованих площ в регіональному розрізі у 2018 р. відображено на рис. 3.29.

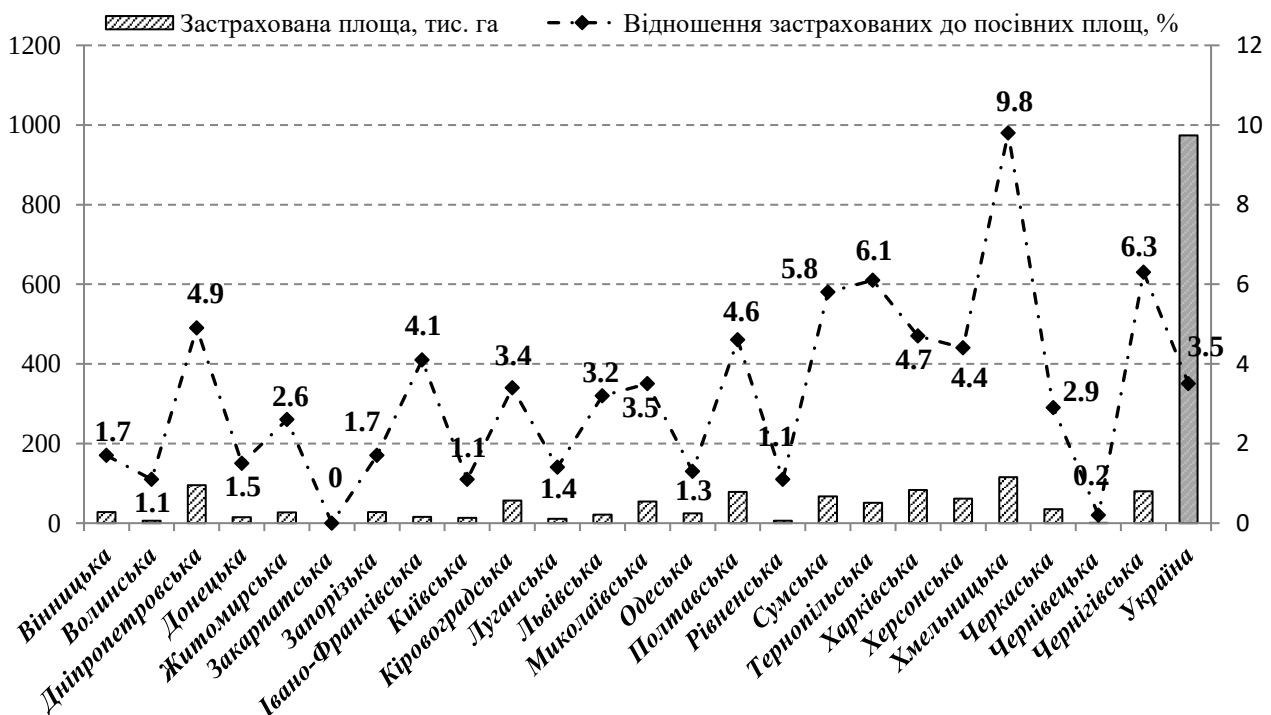

Рис. 3.29. Співвідношення посівних та застрахованих площ в регіональному розрізі у 2018 р., %

[Джерело: данні Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг (розраховано, побудовано та представлено автором)].

Діапазон коливання цього показника перебував у межах від 0,06 до 11,41 % (за досліджуваний 2014-2018 рр.). Перевищення 5 % покриття страхування посівних площ у 2018 р. зафіксовано лише у Сумській (5,8 %), Тернопільській (6,1 %), Хмельницькій (9,8 %) областях та наближення до рубежу 5 % у Харківській (4,7 %) та Дніпропетровській (4,9 %) областях.

Аналізуючи сучасні тренди територіального розвитку агостраховання, необхідно зазначити, що за 2014-2018 рр. рівень покриття страхуванням посівних площ варіював у широкому діапазоні від 0,12 тис. га до 128,98 тис. га. Наприклад, у 2015 р. у Хмельницькій області страхуванням було покрито 128,98 тис. га посівних площ, що становило 11,4 % від загальнонаціонального показника, натомість у Закарпатській – 0,12 тис. га (0,06 %). Найнижчі показники за досліджуваний період зафіксовані у Волинській, Закарпатській, Івано-Франківській областях та Чернівецькій областях (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Динаміка територіальних відмінностей становлення системи страхового захисту в агросекторі України за ключовими показниками її розвитку у 2014-2018* рр.

Області України	Застрахована площа, тис. га					Відношення застрахованих до посівних площ, %				
	2014	2015	2016	2017	2018	2014	2015	2016	2017	2018
Україна	732	689	700	661	973,8	2,7	2,6	2,6	2,4	3,5
Вінницька	54,81	63,44	35,56	17,7	27,4	3,39	3,87	2,17	1,1	1,7
Волинська	11,43	4,59	1,36	2,2	6,4	2,15	0,85	0,25	0,4	1,1
Дніпропетровська	41,32	42,78	39,79	67,3	95,5	2,12	2,21	2,07	3,4	4,9
Донецька	49,71	1,59	4,64	7,7	15,2	3,74	0,16	0,47	0,8	1,5
Житомирська	27,22	15,51	19,26	11,9	26,7	3,27	1,82	2,18	1,2	2,6
Закарпатська	1,61	0,12	0,14	0,6	0	0,85	0,06	0,07	0,3	0
Запорізька	34,14	34,79	17,28	11,9	27,4	2,10	2,14	1,06	0,7	1,7
Івано-Франківська	6,32	4,41	8,09	19,9	15,7	1,68	1,21	2,18	5,2	4,1
Київська	29,51	12,56	13,60	8,8	13,6	2,55	1,09	1,17	0,7	1,1
Кіровоградська	46,70	31,20	20,58	27,2	57,1	2,79	1,86	1,22	1,6	3,4
Луганська	0,00	0,00	14,89	3,6	11,1	0,00	0,00	1,89	0,4	1,4
Львівська	42,62	6,24	16,01	13,6	21,7	6,78	0,98	2,42	1,7	3,2
Миколаївська	14,31	25,56	39,02	24,2	54,4	0,92	1,64	2,54	1,6	3,5
Одеська	25,72	56,82	34,22	7,8	24,8	1,39	3,08	1,85	0,4	1,3
Полтавська	89,33	44,15	70,61	75,6	78,6	5,20	2,57	4,11	4,4	4,6
Рівненська	19,41	3,08	3,80	13,9	6,2	3,58	0,56	0,69	2,5	1,1
Сумська	38,10	15,22	41,52	46,9	67,4	3,50	1,37	3,70	4,1	5,8
Тернопільська	32,61	29,16	28,62	39,4	50,9	4,06	3,68	3,52	4,8	6,1
Харківська	42,42	61,08	25,32	57,5	83,2	2,46	3,49	1,44	4,7	4,7
Херсонська	34,21	7,97	55,73	37,4	61,6	2,39	0,58	4,12	2,6	4,4
Хмельницька	26,60	128,98	115,24	75,3	115,8	2,37	11,41	9,99	6,4	9,8
Черкаська	28,11	20,28	14,15	27,2	35,0	2,34	1,69	1,18	2,3	2,9
Чернівецька	1,40	19,52	16,13	11,4	0,7	0,46	6,39	5,28	3,7	0,2
Чернігівська	34,51	60,15	40,00	48,0	80,4	3,05	5,09	3,34	3,9	6,3

*Джерело: данні Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг (розраховано, побудовано та представлено автором).

Дослідження параметрів територіального розвитку системи страхового захисту в агросекторі за 2014-2018 рр. засвідчує про нерівномірну участь аграріїв у страховому процесі, що пов'язано із сукупністю чинників, зокрема соціально-економічного, організаційного і маркетингового спрямування щодо формування страхових відносин у сільській місцевості.

Дослідження сучасних особливостей функціонування системи страхового захисту в агросекторі України передбачає необхідність аналізу показників, що відображають рівень страхового захисту в розрізі сільськогосподарських культур (табл. 3.3).

Таблиця 3.3

**Динаміки розвитку системи страхового захисту в агросекторі України
у сегменті рослинництва за 2014-2018* рр.**

Рік	Зернові та зернобобові культури						Технічні культури			Овочі та плодівництво	
	Озимі зернові			Ярі зернові			Зерно бобові	Олійні культури			Коренеплоди
	Пшениця	Ячмінь	Жито	Пшениця	Ячмінь	Кукурудза		Соняшник	Ріпак		
Страхова сума на1 га застрахованої площі, грн											
2014	5199,2	1873,5	4086,1	1173,5	2002,2	2007,1	16698,9	4760,9	1099,5	12667,8	-
2015	4522,9	3771,4	3547,6	19278,3	7520,6	8124,0	8861,5	13634,7	2960,2	10465,5	65634,5
2016	5813,3	3889,5	4876,0	18796,7	13565,0	15203,2	27978,7	15224,8	6836,8	25402,7	17659,3
2017	7581,9	4288,1	5574,7	826,8	14982,6	21791,7	15760,7	10178,2	4157,6	25042,9	118604,7
2018	5351,4	5176,6	5477,1	12588,2	8583,9	17650,2	-	11058,2	5952,7	30447,8	88213,8
Страхова сума на 1 об'єкт (договір) страхування, тис. грн											
2014	3393,2	559,3	1071,8	316,8	1563,9	712,2	2570,3	3328,5	624,1	6100,0	-
2015	4072,3	1098,6	929,5	9639,2	1398,8	6438,5	20456,8	6292,3	805,7	43362,2	2625,4
2016	5937,5	1681,1	937,3	15131,3	2898,0	9721,6	26267,1	11437,6	2805,1	44677,1	13381,8
2017	6938,2	1682,6	1635,1	3914,7	4219,3	17190,7	5357,9	6131,4	1645,8	10905,1	5100,0
2018	5945,1	1095,6	1073,1	9581,2	879,0	9147,6	-	7346,7	2370,3	37908,8	34785,7
Страхові премії на 1 га застрахованої площі, грн											
2014	105,4	86,6	157,3	57,6	26,5	116,1	295,6	42,9	39,3	322,4	-
2015	122,2	106,5	161,9	352,8	166,1	89,0	71,5	172,0	90,0	54,0	722,0
2016	209,4	114,5	166,7	438,7	229,4	122,1	641,8	267,5	203,4	415,0	433,3
2017	269,9	154,7	186,0	189,1	232,7	873,5	333,4	144,1	126,3	1269,9	564,1
2018	188,3	160,6	194,3	384,0	160,6	358,6	-	179,0	183,3	2169,7	1015,2
Страхові премії на 1 об'єкт (договір) страхування, тис. грн											
2014	68,8	25,9	41,3	15,6	20,7	41,2	45,5	30,0	22,3	155,3	-
2015	110,1	31,0	42,4	176,4	30,9	70,5	165,1	79,4	24,5	223,9	28,9
2016	213,9	49,5	32,0	353,2	49,0	78,1	602,5	200,9	83,4	729,9	328,4
2017	247,0	60,7	54,6	89,5	65,5	689,1	113,3	86,8	50,0	553,0	24,2
2018	218,4	34,0	38,1	292,3	16,8	185,8	-	118,9	73,0	2701,3	400,3
Страхові виплати на 1 га застрахованої площі, грн											
2014	6,6	27,2	1,4	0,0	0,0	1,1	4,9	0,3	13,3	27,4	-
2015	18,7	0,0	114,7	0,0	0,0	18,0	0,0	12,2	8,6	0,0	0,0
2016	13,7	0,0	0,0	0,0	0,0	13,5	3027,0	10,5	114,4	1,8	1254,3
2017	7,2		29,2						47,0		
2018	2,1	-	2,1	-	-	-	-	16,4	26,6	-	1382,6

*Джерело: данні Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг (розраховано, побудовано та представлено автором).

Як наслідок, за досліджуваний період регіональними лідерами з аграрного страхування вважаються: Дніпропетровська, Кіровоградська, Вінницька,

Хмельницька, Полтавська, Сумська та Черкаська області, їх частка в загальній структурі страхового ринку за кількістю укладених договорів страхування становить близько 50 %; за обсягом ліміту відповідальності страховиків – 47 % та за сумою сплачених страхових премій – 36 %.

Галузевий аналіз системи страхового захисту в агросекторі дозволяє виявити наявні тенденції попиту й пропозиції, що формуються між суб'єктами страхового процесу. Здійснення такого аналізу надає необхідний масив інформації щодо залучення до процесу страхування посівів зернових (озимих та ярих), зернобобових та технічних культур, відштовхуючись від застрахованих площ і кількості укладених договорів страхування.

Значення страхових сум на 1 га застрахованої площі знаходяться у прямій залежності від обсягів лімітів відповідальності, що беруть на себе страховики, вступаючи в страхові правовідносини. Показники страхових сум на 1 га застрахованої площі відповідають обсягам лімітів відповідальності, що беруть на себе страховики, вступаючи в страхові правовідносини. За 2014-2018 рр. найбільші ліміти відповідальності на 1 га , що зафіксовані у 2018 р. при страхуванні: ярої пшениці – 5176,6 грн та цукрового буряка – 30447,8 грн. За аналізований період при страхуванні: озимої пшениці – у 2017 р. (7581,9 грн); озимого жита – у 2017 р. (5574,7 грн); ярої пшениці – у 2015 р. (19278,3 грн); ярого ячменю – у 2017 р. (14982,6 грн); кукурудзи – у 2017 р. (21791,7 грн); сої – у 2016 р. (27978,7 грн); соняшника – у 2016 р. (15224,8 грн); ріпака – у 2016 р. (6836,8 грн); овочів та плодів – у 2016 р. (17659,3 грн).

Відмінність у страхових сумах за окремими сільськогосподарськими культурами на 1 га застрахованих площ пояснюється різними сумами витрат на виробництво й розміром доходів від реалізації сільськогосподарської продукції. Водночас страхові премії на 1 га застрахованої площі відображають плату страхувальників (агровиробників) за передачу відповідальності щодо ризиків страховику (страховим компаніям, що надають послуги страхового захисту у агросекторі).

Діапазон розподілу страхових премій на 1 га адекватний лімітам відповідальності у розрізі сільськогосподарських культур, зокрема їх сума у 2018 р. становила щодо: озимої пшениці – 188,3 грн; озимого ячменю – 160,6 грн; озимого жита – 194,3 грн; ярої пшениці – 384,0 грн; ярого ячменю – 160,6 грн; кукурудзи – 358,6 грн; соняшнику – 179,0 грн; ріпака – 183,3 грн; цукрового буряка – 2169,7 грн; овочів та плодів – 1015,2 грн.

Розмір страхових сум і страхових премій на 1 об'єкт (договір) страхування змінювався залежно від кількості укладених страхових угод. У зв'язку із зменшенням їх кількості впродовж 2014-2016 рр., досліджувані показники мали стійку тенденцію до збільшення, натомість протягом 2016-2018 рр. – характеризувалися тенденцією до зменшення. Найбільші темпи зростання страхових сум і премій спостерігалися при страхуванні таких сільськогосподарських культур: яра пшениця – у 30,2 і 6,7 раза; кукурудза – у 12,8 і 3,1 раза; цукровий буряк – у 6,2 і 6,6 раза відповідно.

Страхові виплати на 1 га застрахованої площі свідчать про певну частку страхових премій, яку страховики повертають страхувальникам у вигляді відшкодувань, що здійснюються на умовах, передбачених договірними

зобов'язаннями суб'єктами страхового процесу. Цей показник має об'єктивну основу й залежить виключно від розміру збитків, спричинених у результаті настання страхових подій і страхової суми (відповідно до обраної величини страхового зобов'язання). За 2014-2018 рр. рівень виплат перебував у діапазоні від 7,6 до 471,9 %, що свідчить про суттєве варіювання страхового відшкодування за роками.

Водночас у розрізі окремих сільськогосподарських культур спостерігалось перевищення виплат над преміями. Зокрема, у 2016 р. рівень виплат при страхуванні сої та овочів і плодівництва становив 471,6 та 289,4 % відповідно. Сума страхових відшкодувань у 2016 р майже у 5 разів перевищувала отримані премії за страхування сої.

У 2018 андеррайтинговому році здійснювалося страхування 16 видів сільськогосподарських культур. У порівнянні з 2017 р., кількість застрахованих культур залишилась сталою, але відбулися незначні зміни в структурі застрахованих культур, зокрема додалися такі культури як: озимий горох, озимий часник та троянди (рис. 3.30).

<u>Озима пшениця</u> 				<u>Озимий ріпак</u> 				<u>Кукурудза</u> 			
Застрахована площа		Укладені угоди		Застрахована площа		Укладені угоди		Застрахована площа		Укладені угоди	
тис. га	%	шт.	%	тис. га	%	шт.	%	тис. га	%	шт.	%
712,9	73,2	615	51,3	122,2	12,6	307	25,4	59,1	6,1	114	9,5
<u>Соняшник</u> 				<u>Озимий ячмінь</u> 				<u>Інші культури</u>			
Застрахована площа		Укладені угоди		Застрахована площа		Укладені угоди		Застрахована площа		Укладені угоди	
тис. га	%	шт.	%	тис. га	%	шт.	%	тис. га	%	шт.	%
50,1	5,1	76	6,2	8,5	1,0	41	3,4	20,9	2,0	52	4,2

Рис. 3.30. Особливості страхування сільськогосподарських культур в Україні у 2018 р.

[Джерело: данні Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг (розраховано, побудовано та представлено автором)].

Як видно з даних рис. 3.30, найбільше договорів було укладено на страхування озимої пшениці (615 договорів, або 51,3 %). На другому місці озимий ріпак (307 договорів, або 25,4 %). Далі йдуть кукурудза (114 договорів, або 9,5 %), соняшник (76 договорів, або 6,2 %), озимий ячмінь (41 договір, або 3,4 %) та інші культури (52 договори, або 4,2 %).

Найбільше площ було застраховано під озимою пшеницею (712,8 тис. га, або 73,2 %). Далі в бік зменшення йдуть: озимий ріпак (112,2 тис. га, або 12,6 %), кукурудза (59,1 тис. га, або 6,1 %), соняшник (50,1 тис. га, або 5,1 %), озимий ячмінь (8,5 тис. га, або 1,0 %) та інші культури (20,9 тис. га, або 2,0 %).

Таким чином, домінуючі позиції серед застрахованих сільськогосподарських культур належать озимим культурам як по обсягах застрахованих площ – 87 % так і по кількості укладених угод – 80 %.

Розмір та рівень страхових виплати в розрізі сільськогосподарських культур за 2018 р. розраховано та представлено на рис. 3.31.

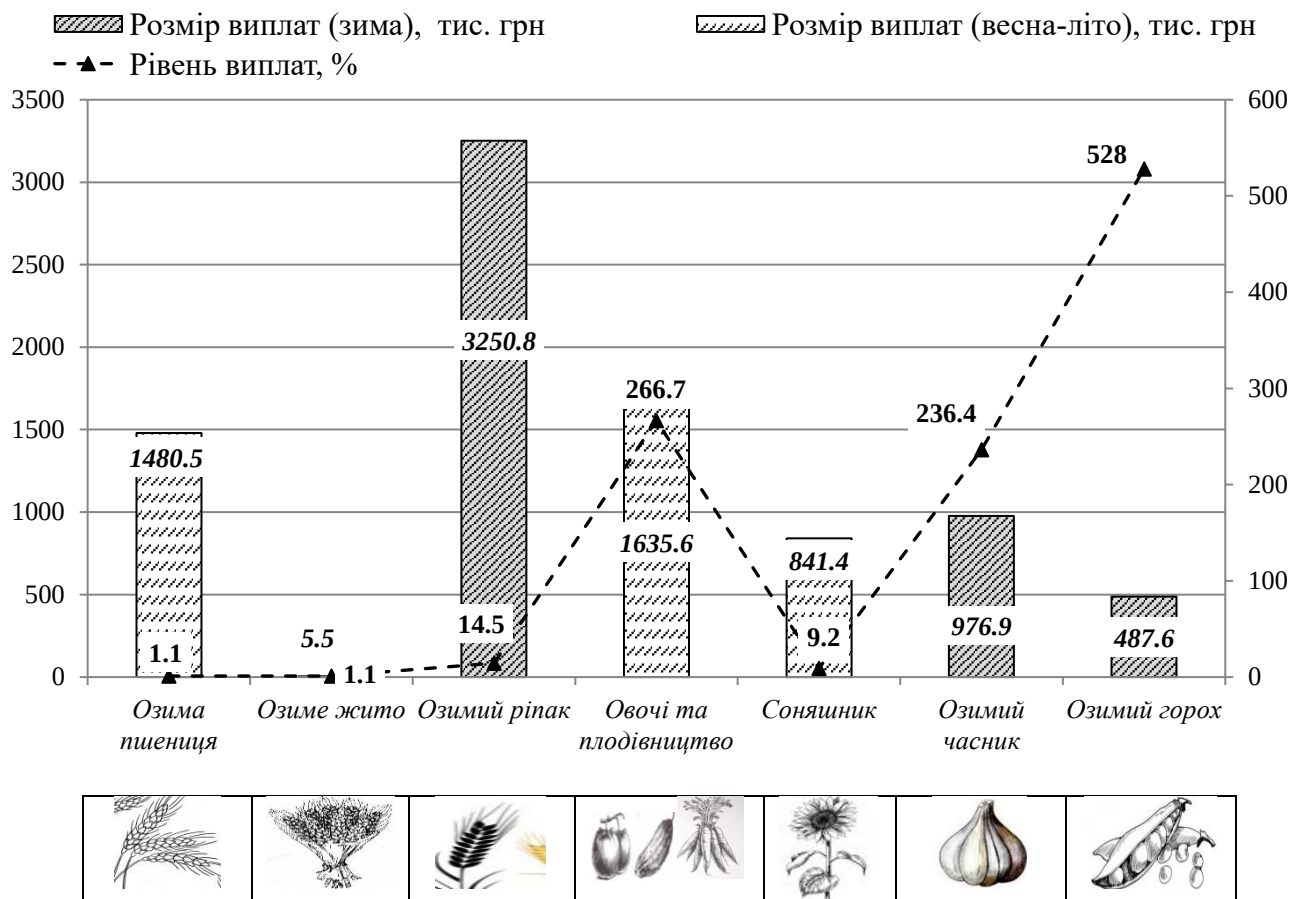

Рис. 3.31. Розмір (тис. грн) та рівень (%) страхових виплати в розрізі сільськогосподарських культур за 2018 р.

[Джерело: данні Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг (розраховано, побудовано та представлено автором)].

Безумовно, страхові компанії виступають осередком функціонування агрострахового ринку. Їх ділова активність, організація маркетингової політики та менеджмент бізнес-процесів є визначальними при побудові ефективної страхової діяльності в аграрній сфері.

Вони формують необхідні умови щодо забезпечення інституціональної спроможності учасників страхового ринку з метою реалізації їх фінансово-економічних інтересів через механізм страхування.

Дослідження діяльності страхових компаній на аграстраховому ринку України за 2014-2018 рр. дозволило виявити п'ять ключових тенденцій їх функціонування: по-перше, дещо збільшилася та закріпилася кількість страхових компаній (2014 р. – 10; 2015 р. – 12; 2016 р. – 12; 2017 р. 13 та 2018 р. – 14), які надавали послуги у сфері аграрного страхування; по-друге, збільшилась кількість договорів страхування з 793 у 2016 р. до 1207 шт. у 2018 р. (або у 1,5 рази); по-третє, зазнали прискорення масштаби покриття страхуванням сільськогосподарських площ із 732 у 2014 р. до 974 тис. га (або у 1,3 рази); по-четверте, суттєво збільшилась величина страхових сум із 3055 у 2014 р. до 6675 млн грн у 2018 р. (або 2,2 рази); по-п'яте, значно збільшився

розмір страхових премій із 72,8 у 2014 р. до 208,8 млн грн у 2018 р.(або у 2,9 рази).

Водночас, на ринку агрострахування України у свої послуги надавали близько 12 страхових компаній, з яких лише чотири впродовж усього досліджуваного періоду (ПрАТ «УАСК Аска», ПрАТ «СК «Брокбізнес», ПрАТ «АСК «ІНГО Україна», та ПрАТ «СК «PZU Україна») здійснювали страхову діяльність на постійній основі (табл. 3.4).

Таблиця 3.4

Динаміки розвитку ринку агрострахування у розрізі страхових компаній України, що надавали свої послуги на постійній основі протягом 2014-2018* рр.

Рік	Кількість договорів, шт.	Застрахована площа, тис. га	Страхова сума		Страхові премії		Страхові виплати	
			на 1 га застрахованої площі, грн	на 1 договір, тис. грн	на 1 га застрахованої площі, грн	на 1 договір, тис. грн	на 1 га застрахованої площі, грн	на 1 договір, тис. грн
ПрАТ «УАСК АСКА»								
2014	125	65,63	2553,10	1340,48	32,17	16,89	14,36	7,54
2015	18	9,82	13319,07	7266,29	550,70	300,44	22,89	12,49
2016	112	143,19	12455,37	15923,97	340,06	434,76	418,46	535,00
2017	108	127,56	4320,66	5103,14	137,18	162,02	11,86	14,01
2018	5	6,22	30453,74	37908,81	2170,09	2701,32	0,00	0,00
ПрАТ «СК «БРОКБІЗНЕС»								
2014	224	131,21	4113,87	2409,73	140,37	82,23	4,55	2,67
2015	21	9,73	7324,71	3393,78	166,68	77,23	76,53	35,46
2016	13	12,44	9290,45	8890,25	219,20	209,76	0,00	0,00
2017	30	19,28	19880,49	12777,19	295,90	190,17	159,30	102,39
2018	62	120,33	1947,39	3779,64	32,45	62,99	0,00	0,00
ПрАТ «АСК «ІНГО Україна»								
2014	173	110,12	3974,67	2530,00	56,85	36,19	11,19	7,12
2015	163	200,35	5112,28	6283,72	65,99	81,11	22,20	27,28
2016	193	206,67	6477,50	6936,29	107,73	115,36	30,66	32,83
2017	137	147,89	4074,35	4398,30	118,69	128,13	12,56	128,13
2018	236	203,57	4284,97	3696,09	106,79	92,11	2,46	2,12
ПрАТ «СК «PZU Україна»								
2014	131	58,45	4061,26	1812,07	46,08	20,56	14,11	6,29
2015	298	138,31	8536,79	3962,16	117,60	54,58	0,85	0,39
2016	184	112,62	9078,81	5556,83	276,70	169,36	24,29	14,87
2017	306	118,74	7410,52	2875,69	134,52	52,20	0,97	0,38
2018	345	179,34	8479,75	4407,87	188,59	98,03	19,95	10,37

*Джерело: данні Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг (розраховано, побудовано та представлено автором).

Згідно з даними Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, впродовж 2014-2018 рр. ліцензію на

провадження страхової діяльності у формі добровільного страхування сільськогосподарської продукції мали понад півсотні страхових компаній (у 2018 р. – 64 страхові компанії). Аналіз функціонування чотирьох вищеназваних страхових компаній за 2014-2018 рр. дозволяє зробити наступні висновки:

– їх частка у загальній структурі укладених договорів складала 46,9 %, 47,1 %, 63,3 %, 60,7 % та 53,7 %;

– їх частка у загальній структурі застрахованих площ – 49,9 %, 52,0 %, 70,3 %, 62,6 та 52,3;

– їх частка у страхових сум – 44,2 %, 60,6 %, 73,3 %, 40,7 % та 56,2 %,

– їх частка у страхових преміях – 40,7 %, 47,0 %, 67,2 %, 27,4 % та 37,8 % відповідно.

Суттєвого збільшення показників страхових сум і премій з розрахунку на 1 га застрахованої площі та на 1 договір страхування за досліджуваний період не відбулося. Окреслена тенденція пов'язана перш за все із підвищенням ліміту відповідальності страховиків та водночас із збільшенням кількості укладених договорів страхування і застрахованих площ.

Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що сформувався певний осередок страхових компаній, що вже постійно та доволі стабільно працюють на українському агростраховому ринку (рис. 3.32).

											
Застрахована площа		Укладені угоди		Застрахована площа		Укладені угоди		Застрахована площа		Укладені угоди	
тис. га	%	шт.	%	тис. га	%	шт.	%	тис. га	%	шт.	%
203,6	20,9	236	19,6	195,5	20,0	126	10,5	179,2	18,4	343	28,5
											
Застрахована площа		Укладені угоди		Застрахована площа		Укладені угоди		Застрахована площа		Укладені угоди	
тис. га	%	шт.	%	тис. га	%	шт.	%	тис. га	%	шт.	%
140,5	14,5	158	13,1	120,3	12,4	62	5,1	73,2	7,5	179	14,9
								Інші страхові компанії			
Застрахована площа		Укладені угоди		Застрахована площа		Укладені угоди		Застрахована площа		Укладені угоди	
тис. га	%	шт.	%	тис. га	%	шт.	%	тис. га	%	шт.	%
39,8	4,1	52	4,3	12,5	1,2	35	2,9	9,4	1,0	14	1,1

Рис. 3.32. Зведені дані щодо страхування сільськогосподарської продукції в Україні в розрізі страхових компаній у 2018 р.

[Джерело: данні Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг (розраховано, побудовано та представлено автором)].

Одним із ключових індикаторів функціонування страхових компаній є показник страхових виплат. Його динаміка за досліджуваний період була в цілому сприятливою з позиції організації та ведення страхового бізнесу. Однак,

у 2016 р. у ПрАТ «УАСК АСКА» страхові виплати на 1 га застрахованої площі перевищили відповідні показники страхових премій на 434,76 %. Аналогічна ситуація спостерігалася у 2017 р. у ПрАТ «СК «БРОКБІЗНЕС», рівень виплат становив 159,30 %. Наведені дані свідчать про необхідність урізноманітнення джерел капіталізації (диверсифікація спектру надання страхових послуг) діяльності страхових компаній як форми уникнення збитковості страховиків.

Водночас слід зазначити, що у 2017-2018 рр. з'явилися ще дві страхові компанії, що досить активно долучилися до страхового захисту агросектору – ПрАТ «Страхова компанія «Країна» та ТДВ «Страхова компанія «ГАРДІАН».

За обсягом застрахованої площі компанії, що очолюють список, розташувалися у такому порядку: «Інго Україна» (203,5 тис. га, що складає 20,9 % від загального обсягу), «Універсальна» (195,5 тис. га, або 20,1 %), «ПЗУ» (179,2 тис. га, або 18,4 %), «Аска» (140,5 тис. га, або 14,4 %), «Брокбізнес» (120,3 тис. га, або 12,4 %), «АХА» (73,2 тис. га, або 7,5 %) та «Країна» (39,8 тис. га, або 4,1 %) та «Гардіан» (12,5 тис. га, або 1,2 %) (рис. 3.32).

Як видно з даних рис. 5., за кількістю укладених договорів першість належить страховій компанії «ПЗУ» (343 договори, що складає 28,5% від загальної кількості). За нею йдуть «Інго Україна» (236 договорів, або 19,6 %), «АХА» (179 договорів, або 14,9 %) «Аска» (158 договорів, або 13,1 %), «Універсальна» (126 договорів, або 10,5 %), «Брокбізнес» (62 договори, або 5,1 %), «Країна» (52 договори, або 4,3 %) та «Гардіан» (35 договорів, або 2,9 %).

Отже, діагностика системи страхового захисту агросектору з трьох вимірної позиції, зокрема в розрізі територіального, галузевого та інституціонального рівнів свідчать про досить низький рівень використання наявного потенціалу його розвитку, особливо з огляду на необхідність посилення позицій страхового захисту виробників сільськогосподарської продукції.

Реалізація наявних можливостей пов'язаних із активізацією ділової та інвестиційної привабливості агрострахового ринку потребує формування відповідної бази методологічного спрямування, основою якої повинні бути ключові страхові принципи, методи, форми і дієві механізми підлагодженої взаємодії між усіма суб'єктами страхового процесу. Визначальними мотивами подальшого функціонування системи страхового захисту агросектору слід визнати підвищення платоспроможного попиту аграріїв на відповідні послуги та гарантії отримання ними належного рівня страхового захисту, а для страхових організацій – забезпечення платоспроможності, ліквідності та рентабельності операційної діяльності щодо сегменту страхування сільськогосподарської продукції.

Відтак, подальші перспективні дослідження варто спрямовувати на моделювання сучасних бізнес-процесів, орієнтованих на підвищення ділової активності ключових учасників агрострахового ринку враховуючи трансформаційні процеси на ньому на що і буде спрямоване дане дисертаційне дослідження у наступному розділі роботи.

Наразі доцільним постає вивчення зарубіжного досвіду в частині функціонування світових агрострахових ринків.

3.6. Агрострахові ринки зарубіжних країн: виклики та можливості

Стійка тенденція зростання матеріальних втрат, а також уразливість аграрного сектора, пов'язана з впливом негативних погодних умов, на сьогоднішній день сформувалася в світі. Вплив погодних ризиків на результати продуктивної діяльності аграріїв з року в рік тільки посилюється, а зміна клімату призводить до все більш частіших та інтенсивніших проявів екстремальних погодних умов у вигляді сильних злив, посухи та ураганів. Тільки за останнє десятиліття число природних катаклізмів у світі збільшилася в кілька разів, приносячи багатомільярдні збитки аграрному сектору. Катастрофічні збитки агровиробників і витрати бюджетних коштів на їх покриття потенційно могли бути значно меншими, за умови наявності функціонуючої моделі національної системи сільськогосподарського страхування з державною підтримкою з обумовленими в ній механізмами взаємодії між приватним сектором і державою. Така система здатна забезпечити більшу фінансову стійкість аграріїв і держави у випадках настання катастрофічних погодних ризиків. Міжнародна практика свідчить про необхідність розвитку ефективних моделей страхування аграрних ризиків в форматі приватно-державного партнерства (*PPP - Public-Private Partnership*).

Аналіз міжнародної практики агрострахування засвідчує, що даний сегмент страхування розвивається досить швидко і працює ефективно лише за умови довгострокової та масштабної підтримки з боку держави. Слід зазначити, що в країнах де урядом не приділяється належна увага агрострахуванню, його розвиток відбувається повільно і несистемно. Зацікавлені держави у відтворенні виробництва сільськогосподарської продукції для забезпечення страхового захисту виробників сільськогосподарської продукції та стабілізації їх доходів на часовому проміжку, як правило, здійснюють підтримку агрострахування. У практиці субсидування використовуються різні види субсидій (програм) фінансування, спрямованих на підтримку агрострахування, ключові з яких згруповано на рис. 3.33.

Відслідковуючи іншу паралель, слід зазначити, що деякі країни пішли іншим шляхом та обрали суто державне агрострахування, за якого держава бере на себе всі ризики щодо агрострахування, створюючи державну страхову компанію, і фактично, вступаючи у конкуренцію на ринку фінансових послуг із приватним сектором. Водночас, на нашу думку, такий підхід є вкрай неефективним, що в кінцевому підсумку зумовило відмову від такої практики і переходу до системи, в якій агрострахування здійснюється за принципом партнерства між державою і приватним сектором.

Партнерство між державою і приватним сектором дозволяє державі мінімізувати витрати на агрострахування та зосередитись на виконанні суто державних функцій управління сільськогосподарським виробництвом, підтримуючи через субсидування премій на агрострахування виробництво пріоритетної сільськогосподарської продукції. До того ж залучення приватного сектору до реалізації програми забезпечує конкуренцію в сегменті агрострахування й підвищує відповідальність приватного сектору.

Міжнародна практика державної допомоги розвитку агрострахування

Субсидування страхових премій

зазвичай державою компенсується від 30 % до 65 % суми платежу, більш розповсюдженою практикою є виплата субсидії на покриття частини страхової премії страховикам. Це дозволяє уникнути проблем з відволіканням оборотних ресурсів у виробника, який в іншому разі повинен спочатку внести страхову премію повністю, а потім чекати одержання компенсації її частини від держави у вигляді субсидії.

Субсидування страхових виплат

зустрічається рідко й зазвичай згодом замінюється субсидуванням премій

Компенсація адміністративних витрат страховиків на надання страхових послуг сільгосптоваровиробникам.

Фінансування розробки страхових продуктів

Фінансування освітніх і інформаційних заходів

для виробників сільськогосподарської продукції; навчання, сертифікація й оплата послуг експертів по врегулюванню збитків.

Фінансування прикладних науково-дослідних робіт

Субсидування перестрахування

шляхом утримання державою частини або всіх ризиків і надання перестраховальної підтримки в рамках механізму стоп-лосс (Stop Loss).

Рис. 3.33. Видова сукупність державної допомоги розвитку агрострахування, що застосовуються в міжнародній практиці

[Узагальнено автором на основі даних джерел 231; 243-244].

При цьому держава, не відволікаючи ресурси на адміністрування програми страхування, створення розгалуженої мережі відділень, куди мають звертатися аграрії при укладенні договорів страхування і в разі виявлення збитків, а також на утримання великого штату, зокрема висококваліфікованих андерайтерів та сукупності непрямих посередників: сюрвейерів, оцінювачів збитків (аварійних комісарів), актуаріїв, аджайстерів тощо, забезпечує виконання своїх прямих функцій щодо створення законодавчого поля для розвитку системи агрострахування, регулювання діяльності страхових компаній та забезпечення максимально ефективного використання агрострахування як інструменту реалізації аграрної політики.

Як показує міжнародна практика, адміністрування програми субсидування агрострахування є досить складним, тому в більшості країн держава також створює спеціальні органи або структури, на яких покладено функції

адміністратора програми. Створення окремого органа (установи, структури) обумовлена необхідністю здійснення контролю за використанням коштів, що виділяються державою на субсидування агрострахування. Так, у США основний нагляд за діяльністю страховиків в системі субсидованого агрострахування здійснюється тільки Федеральною корпорацією страхування сільськогосподарських культур, (*Federal Crop Insurance Corporation*) Департаменту сільського господарства, яка знаходиться в підпорядкуванні Агентства з управління ризиками (*RMA*). В Іспанії таким органом є спеціально створена державна компанія *Agroseguro* (Страховий Пул, до складу якого входить 27 приватних страхових компаній, що беруть участь в системі страхування на базі співстрахування) [392-393].

Моделі страхування агроризиків в розрізі класичної та приватно-державного партнерства відображено на рис. 3.34.

Рис. 3.34. Характеристика моделей страхування агроризиків у міжнародній практиці
 [Авторське узагальнення].

В Туреччині функції адміністратора програми субсидування агрострахування покладено на Аграрний Страховий Пул, який очолює керуюча компанія *TARSIM*. В Австрії адміністрування програми субсидованого страхування лежить на окремій страховій компанії *Die Osterreichische Hagelversicherung*, що має статус неприбуткової організації.

Як видно з даних рис. 3.34 класична модель страхування передбачає участь тільки двох сторін – страхувальника і страховика, проте в умовах моделі приватно-державного партнерства в страхуванні агроризиків при наявності фінансової підтримки держави присутні три суб'єкти страхових взаємовідносин – страхувальник, страховик, а також держава. Провідна роль в моделі страхування агроризиків класичного спрямування належить державі, яке виконує роль ініціатора, організатора і гаранта даних відносин. У моделі приватно-державного партнерства держава є контролюючим і наглядовим органом для страховика, який забезпечує його діяльність в рамках чинного законодавства. Крім цього, спеціальний закон про державну підтримку агрострахування регулює взаємовідносини всіх учасників тієї чи іншої моделі приватно-державного партнерства. У більшості існуючих таких моделей держава погоджує та затверджує умови страхування, субсидує страхові премії, може покривати частину адміністративних витрат страховика, пов'язаних з наданням страхових послуг і забезпечує державний захист при настанні катастрофічних ризиків.

У разі настання катастрофічних збитків, держава для стабілізації доходів пропонує страховикам власну субсидовану програму перестрахування і застосовує механізми міжнародного перестрахування. Роль страховика в даному партнерстві полягає в адмініструванні, організації та просуванні страхових послуг. Страховик, який спеціалізується на агрострахуванні, реалізує страхові поліси аграріям, збирає страхові премії, здійснює оцінку і врегулювання ризиків. У разі настання страхового випадку, він визначає розмір збитків і виплачує грошові компенсації. Також, страховик розділяє з урядом ризики, пов'язані з доходами і збитками від страхової діяльності. Перестрахування в даній моделі агрострахування з держпідтримкою є обов'язковою умовою для страховика. Більшість страхових компаній отримує можливість перестраховувати утримувані ризики на міжнародних ринках за більш вигідними умовами, за рахунок акумулювання ризиків різних компаній в єдиному перестраховому пулі, тієї чи іншої моделі приватно-державного партнерства.

У США модель агрострахування з державною підтримкою вважається одним з найкращих прикладів в міжнародній практиці. Моделі агрострахових пулів Іспанії і Туреччини, також заслуговують на увагу. У Канаді взаємодія між страховими компаніями і державою в сфері агрострахування має свої відмінності, разом з тим, вибудована там модель партнерства вже кілька десятків років доводить свою ефективність. На сьогоднішній день в міжнародній практиці з агрострахування можна виділити п'ять типів моделей державної підтримки і приватно-державного партнерства (рис. 3.35).

Модель високої ефективності приватно-державного партнерства (США)

Систему агрострахування США відрізняє велика увага з боку держави до механізму управління сільськогосподарськими ризиками. Субсидоване сільськогосподарське страхування в країні адмініструється Федеральною корпорацією страхування сільськогосподарських культур, до функцій якої

належать: встановлення ставок страхових премій, розмірів субсидій, затвердження страхових продуктів.

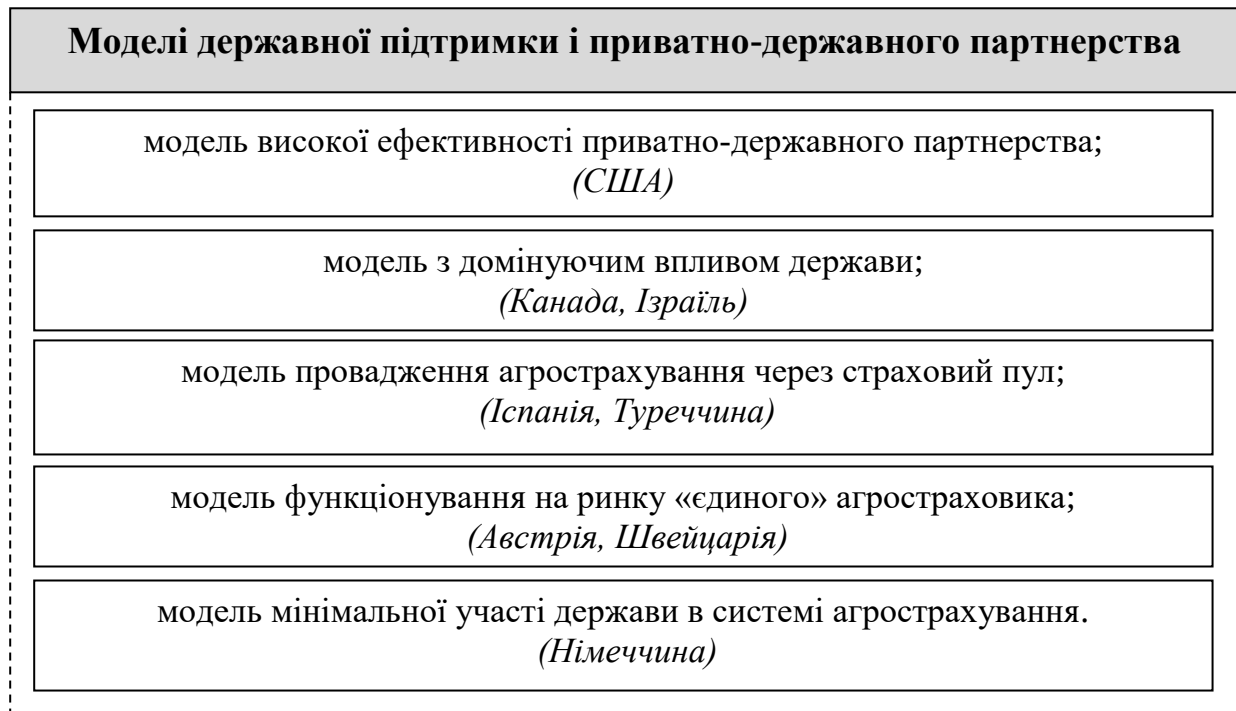

Рис. 3.35. Класифікаційні характеристики моделей державної підтримки і приватно-державного партнерства, що функціонують в міжнародній практиці

[Авторське узагальнення].

Її діяльність, в свою чергу, є підконтрольною Агентству з управління ризиками (RMA) при міністерстві сільського господарства США [397]. Здійснення федерального страхування відбувається через приватні страхові компанії, які несуть відповідальність за всі аспекти обслуговування клієнтів програми, і гарантують виплату премій страхувальникам. До основної функції Федеральної корпорації належить нагляд за діяльністю всіх страхових компаній, що надають послуги з субсидованого агрострахування.

Система страхування сільськогосподарської продукції США передбачає її обов'язкове ліцензування. Фактично основний нагляд за діяльністю страховиків в системі субсидованого агрострахування здійснюється тільки Федеральною корпорацією, яка знаходиться в підпорядкуванні Агентства з управління ризиками (RMA). Робота страховиків здійснюється за тарифами, які на регулярній основі розробляються і коректуються корпорацією (мінімум один раз на три роки). Середній рівень субсидії становить 50% від суми премії при страховому покритті в 70%. За деякими культурам субсидії можуть становити 30-60% (залежно від стратегічного значення для економіки країни і особливостей культур). Страховим компаніям державні субсидії виплачуються для подальшого розподілу виплат фермерам. В обов'язки фермера входить сплата тільки своєї частини суми премії. В цілому, страховий захист поширюється на 85 різних видів сільськогосподарських культур.

В асортименті для аграріїв більше 150 різних страхових продуктів по мультиризиковому та індексному страхуванню. До основних державних програм страхування сільгоспвиробників належать: «Програма захисту від катастрофічних ризиків» (CRP), «Програма мультиризикового страхування врожаю» (MPCI), «Програма «Груповий план» (GRP) і «Програма захисту доходу» (IP). Серед застрахованих ризиків найбільш популярними є посуха (53 %), повені (23 %) і заморозки (6 %), а серед культур аграрії найбільше страхують кукурудзу, сою і пшеницю [198]. Ключові характеристики вищеописаної моделі представлені в Додатку К, табл. 1.

Ключовим моментом успішного розвитку такого партнерства (між державою і приватним сектором) є чітке визначення державою реальних проблем і потреб агровиробників (при формуванні та впровадженні програм агрострахування необхідно завжди враховувати думку агровиробника). Таким чином, держава безпосередньо вибудовує комунікацію з сільгоспвиробниками з урахуванням їх потреби в усіх найдрібніших деталях, перед тим як створювати і впроваджувати нові страхові продукти.

Модель з домінуючим впливом держави (Канада, Ізраїль)

Агрострахування Канади має понад 60-річну історію, будучи добровільним видом страхування. В окремих канадських провінціях (п'яти) були засновані так звані «королівські корпорації» з агрострахування, які є державними компаніями, що працюють на ринкових принципах. Від уряду дані корпорації можуть отримувати фінансову підтримку при надзвичайних ситуаціях, однак вона здійснюється на поворотній основі. Програми субсидованого страхування в інших провінціях були впроваджені відносно недавно (10-13 років тому) і послуги надаються спеціальними підрозділами міністерств сільського господарства провінцій. Весь перелік процедур по субсидованому агрострахуванні королівські корпорації виконують самі, включаючи маркетингову діяльність, укладення договорів, проведення оглядів і процедур щодо врегулювання збитків.

Основою для розробки програм страхування кожної корпорації є методичні рекомендації федерального міністерства сільського господарства. Через специфіку сільськогосподарського виробництва в провінціях і фінансових можливостей бюджету кожної федеральної одиниці програми страхування різняться, але відмінності ці незначні. Уряд Канади бере на себе значну частку витрат, пов'язаних зі страхуванням в сільському господарстві, так як середній рівень субсидій становить 60 % від суми страхової премії. Причому сільгоспвиробник сплачує тільки 40 % від повної суми премії, а держава здійснює перерахунок субсидії безпосередньо в страхову компанію. Виплата субсидій з агрострахування здійснюється на пропорційній основі федеральним урядом і урядами провінцій. У Канаді приватні страхові компанії також пропонують страхові продукти з агрострахування, але зазвичай вони пропонують страхові продукти тільки від поіменованих ризиків (град, вогонь), які не субсидуються державою. Це дає можливість приватним страховикам конкурувати з королівськими корпораціями в цьому сегменті агрострахування.

Мультиризикове (комбіноване) страхування доступне тільки через державні компанії з елементами субсидування. Можливість перестрахувати

ризиків королівські корпорації мають як на міжнародних ринках, так і за допомогою держави. З боку держави пропонується перестраховування на базі принципу «stop-loss». Це означає, що у випадку, коли рівень виплат за страховкою в визначеному об'ємі (наприклад в 3-4 рази) перевищує обсяг сплачених страхових премій, включається механізм «stop-loss», і держава покриває збитки страхових компаній. Королівські корпорації з багаторічним досвідом роботи в агрострахуванні перестраховують більшу частину ризиків в міжнародних перестраховальних компаніях, а страхові підрозділи провінцій, де програми запуснені недавно, перестраховують більшість ризиків через державну (субсидовану) програму перестраховування. У Канаді на даному етапі функціонує близько 30 загальнодержавних програм по управлінню ризиками і підтримці доходів сільгоспвиробників країни. В Ізраїлі держава активно розвиває вітчизняне агрострахування вже більше 50 років. Державний фонд захисту від природних катастроф KANAT координує питання агрострахування в країні: субсидування ставок премій (35 % на всі види страхування с/г культур і тварин) і перестраховування ризиків. Держава також виплачує аграріям 80 % від сплачених премій в рамках окремої програми щодо захисту від стихійних лих (The Natural Disaster Program). Дана програма адмініструється фондом KANAT від імені держави. Крім цього, дана організація в Ізраїлі здійснює страхування практично всіх видів с/г культур, а також реалізує програми страхування тварин і аквакультури по всій території країни [48, с. 110].

Ключові характеристики вищеописаної моделі згруповані в представлені в Додатку К, табл. 2.

Модель провадження агрострахування через страховий пул (Іспанія, Турція)

Крім США і Канади, в приклад формування ефективного приватно-державного партнерства ставлять і іспанську модель, яка успішно розвивається вже понад 35 років і її ефективність не викликає сумнівів в учасників ринку. У 1978 році державою Іспанії була створена національна програма агрострахування – *Seguros Agrarios Combinados*, яка адмініструвалася спеціально створеною державною компанією *Agroseguro* (Страховий Пул, який, на сьогоднішній день, складається з 27 приватних страхових компаній, що беруть участь в системі страхування на базі співстрахування). Компанія адмініструє всі підписані договори страхування, проводить оцінку збитку і виплати відшкодування за договорами страхування. В рамках даної компанії аграріям пропонується більше 100 страхових продуктів зі страхування с/г культур, тварин і аквакультур, в розробці яких фермери беруть активну участь [249].

Agroseguro самостійно займається актуарними розрахунками ставок премій, а держава, в свою чергу, встановлює обсяг виділених субсидій по різних страхових продуктах. В Іспанії страхується більше 70 % фермерів, близько 90 % сільськогосподарських культур і 70 % тварин. Іспанський уряд субсидує не тільки страхування сільськогосподарських культур, а й страхування тварин. В середньому субсидування знаходиться на рівні 53 % від загальної суми страхових премій. З них 40-45 % субсидуються центральним

органом влади, а 10-15 % – регіональними урядами. Катастрофічні збитки компенсуються в першу чергу господарствам, які застрахували свої культури або тварини. Страхування врожаю в Іспанії є невід'ємною частиною загальнонаціональної сільськогосподарської політики. Всі ризики перестраховуються через державну перестраховальну компанію. Турецька модель приватно-державного партнерства, створена за аналогом іспанської моделі і також є хорошим прикладом для багатьох країн [354].

У Туреччині до 2005 року страхування тварин і сільськогосподарських культур здійснювалося 15 приватними страховими компаніями, які постійно конкурували між собою за кількістю зібраних страхових премій. У 2005 році на підставі «Закону про агрострахування», і за обопільною домовленістю між державою і приватними страховими компаніями, був створений Аграрний Страховий Пул, на чолі якого стала керуюча компанія TARSIM. На сьогоднішній день до складу наглядової ради цієї компанії входять представники міністерства сільського господарства, казначейства країни, представники страхових компаній – учасників даного об'єднання. Основною метою створення Пула було визначення ролі і функції держави в розвитку системи агрострахування країни, а також збільшення рівня держпідтримки, у вигляді субсидування страхових продуктів, і рівня проникнення агрострахування в країні. Страхові премії сплачуються страхувальниками безпосередньо в TARSIM, державні субсидії (50-66 %) так само перераховуються в дану керуючу компанію. Страхові виплати здійснюються в рамках діяльності страхових компаній, що входять до складу TARSIM [338-339]. Ця ж компанія займається розміщенням прийнятих ризиків на перестраховування. Більш того, при покупці аграрієм сільгосптехніки, держава компенсує від 25 % до 50 % суми відсотків по кредиту. При покупці сучасних систем зрошення – 100 % суми відсотків по кредиту також покривається державою. Однак варто зазначити, що через специфіку агровиробництва в країні, проникнення агрострахування не є однорідним – в деяких регіонах цей показник становить вище 45 %, а в окремих місцях – нижче 5 %. Основними сільськогосподарськими культурами, що підлягають страхуванню в Туреччині, є: пшениця, томати, виноград і оливки (вся сукупність культур, які сільгоспвиробники можуть застрахувати сягає в списку 36). TARSIM здійснює страхування за кількома напрямками: страхування сільськогосподарських культур, великої та дрібної рогатої худоби, домашньої птиці, а також страхування аквакультур і теплиць. Основними страховими ризиками з держпідтримкою серед с/г культур є посуха, повінь і ураган, серед тварин – загибель і патологічні пологи [357]. Ключові характеристики вищеописаної моделі згруповані в Додатку К, табл. 3.

Модель функціонування на ринку «єдиного» агростраховика (Австрія, Швейцарія)

Як приклад програми мультиризикового субсидованого страхування за участю держави можна виділити і Австрію. У цій країні страховики (17 компаній) в 1947 році заснували окрему страхову компанію *Die Osterreichische Hagelversicherung*, яка має статус неприбуткової організації та адмініструє програму субсидованого страхування. Страхування сільськогосподарських

ризиків є добровільним видом страхування. Закон про страхування культур від граду був прийнятий в Австрії в 1955 р. У 1995 р. в законодавстві була закріплена норма про субсидування страхування сільськогосподарських культур від граду (у 1997 р. ця норма була доповнена урядовим зобов'язанням субсидувати страхові культури від впливу низьких температур [349; 351]. В даний час субсидується мультиризикове страхування культур (заморозки, посуха, повінь, снігові бурі, проростання зерна і шкідники) і сільськогосподарських тварин.

В законодавчому порядку визначено, що уряд компенсує чверть від суми страхової премії, натомість регіональне керівництво кожної провінції зобов'язане субсидувати з регіональних бюджетів додатково 25 % від суми премії. У разі відсутності виплат, субсидії по преміях повертаються федеральному уряду і провінціям, з яких кожен отримує по 25 % від повернутих сум. Ставки премій базуються на багаторічній історії страхування і є актуарно-збалансованими. Рівень проникнення агрострахування в Австрії (у 2016 р.) – 85 %, що є дуже високим рівнем при відсутності вимоги обов'язкового агрострахування в країні. Відмінною рисою даної моделі є відсутність конкуренції на ринку серед приватних страховиків, при якій компанії-акціонери домовилися, що через складність технічних аспектів агрострахування, страхування буде проводитися тільки через компанію *Hagelversicherung*. Система агрострахування в Швейцарії почала формуватися ще з 1880 року. Страхування тварин в країні надається 27 страховими компаніями, в той час як страхування с/г культур здійснюється єдиною на ринку страховою організацією, яка була історично сформована за ініціативою і за участю фермерів країни.

На ринку страхування приватні страхові компанії надають страхове покриття тварин від нещасного випадку і падежу, а страхування від епідемії і хвороб здійснюється через державного страховика. Страхування с/г культур здійснюється на добровільних засадах, в той час як страхування тварин від інфекційних хвороб є для аграріїв обов'язковим видом страхування, яке контролюється регіональною владою. В країні субсидування не провадиться на загальнонаціональному рівні. Разом з тим, деякі округи країни надають фінансову допомогу своїм аграріям. Дана підтримка різниться в кожному регіоні країни, де її розмір залежить від внутрішньої політики кожного кантону. Регіональні уряди також здійснюють компенсацію за договорами страхування тварин і всіх адміністративних витрат, пов'язаних з врегулюванням збитків. Надання державної допомоги здійснюється при настанні епідемії в конкретному регіоні та при наявності у аграрія страхового поліса. Ключові характеристики вищеописаної моделі представлені в Додатку К, табл. 4.

Модель мінімальної участі держави в системі агрострахування (Німеччина)

У Німеччині не існує державної системи допомоги на випадок збитків, пов'язаних з втратою врожаю, лише у виняткових випадках можуть бути прийняті конкретні рішення про виділення допомоги і лише при узгодженні з Європейським Союзом. В країні відсутня розвинена програма субсидування страхування аграрних ризиків та можна виділити лише три інструменти управління останніми (рис. 3.36).

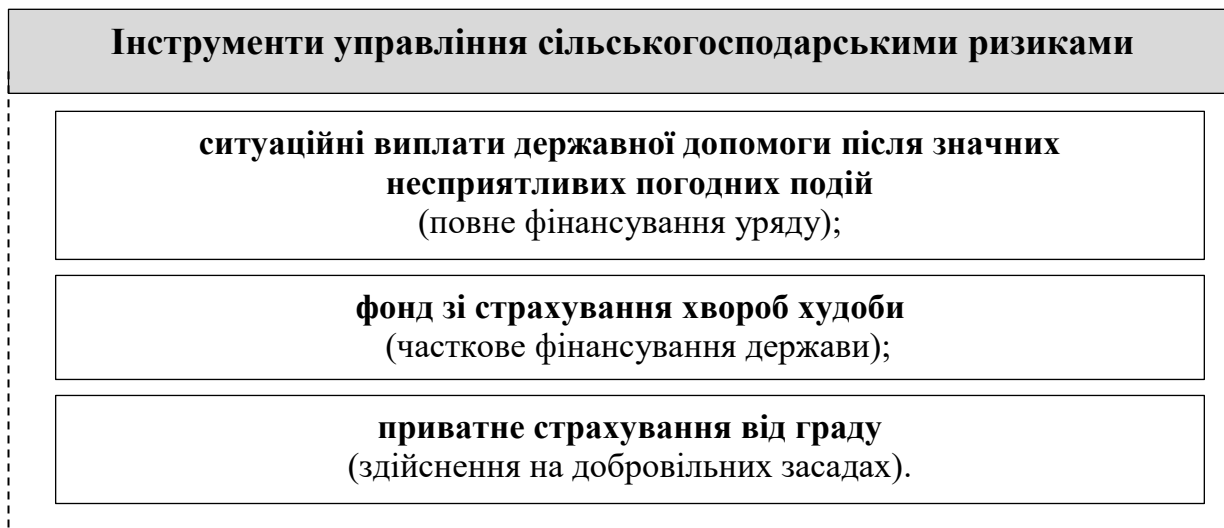

Рис. 3.36. Сукупність інструментів управління сільськогосподарськими ризиками в Німеччині

[Узагальнено автором на основі даних джерел 342; 353].

Виплата компенсації виробникам урядом Німеччини здійснюється тільки у випадках епідемій хвороб сільськогосподарських тварин. Програма ґрунтується на законодавчих документах, і уряд компенсує 50 % ставки на одиницю худоби, при обов'язковій умові, що худоба застрахована. Крім того, велике поширення в Німеччині отримало страхування від граду (60 % сільськогосподарських культур), яке пропонується для більшості сільськогосподарських культур і включає зниження якості продукції. Вартість страхового поліса повністю оплачують сільгоспвиробники, що дозволяє пропонувати на ринку страховим компаніям тільки ті страхові продукти, які можуть бути затребувані у аграріїв. Це в більшості випадків продукти страхування від окремих ризиків (град – переважно на півдні), оскільки для сільгоспвиробників мультиризикові страхові продукти були б занадто дорогими [12]. Уряд Німеччини дотримується політики щодо якої виробники сільськогосподарської продукції повинні самостійно нести відповідальність за ведення свого бізнесу. Так як страхові продукти пропонувані приватними страховими компаніями, можуть забезпечити виробників ефективним захистом від основних погодних ризиків, уряд вважає недоцільним створення спеціальної страхової програми для аграріїв, з подальшим субсидуванням.

Ключові характеристики вищеописаної моделі представлені в Додатку К, табл. 5.

3.7. Аналіз факторів впливу на розвиток агострахування в Україні

Незважаючи на наявність законодавчої бази та довершеної внутрішнього структурної будови агострахового ринку в трьох секторному розрізі з позиції наявності регулятора агострахового ринку, його структурних та інфраструктурних елементів агропромисловості продовжують страхувати урожай «з-під палки» на вимогу банків та державних установ, які забезпечують їм доступ до фінансових ресурсів і дуже рідко за власною ініціативою. На це є ряд

причин, породжених як природою цього виду страхування, так і помилковими рішеннями органів влади.

Ключові проблеми розвитку агострахового ринку України

Коло ключових проблем, що описують сучасний стан розвитку агострахового ринку за результатами проведеного дослідження окреслено наступним чином:

- недосконалість законодавчої бази, що регулює страхову діяльність проваджену на агостраховому ринку;
- концептуально невизначені і нереалізовані в повній мірі державні повноваження з приводу регулювання ризикогенності діяльності в аграрному секторі економіки за допомогою механізму державної підтримки агостраховання. Практика запровадження означеної частки субсидування страхових премій – агострахове субсидування, виявилась неефективною;
- обмеженість продуктових пропозицій в розрізі схем страхового захисту в частині їх відповідності потребам ключових споживачів – агровиробників;
- суттєвість частки ринку, що представлена за рахунок псевдостраховання;
- низький рівень поінформованості агровиробників про механізм функціонування агостраховання загалом та про страхові продукти в розрізі схем страхового захисту, зокрема;
- інтерпретація агостраховання як формального та вимушеного елементу, що супроводжує інші процеси господарської діяльності агровиробників, обумовлюючи низький попит на нього;
- наявність взаємної недовіри поміж ключових суб'єктів агострахового ринку – страхових організацій, в частині відсутності достатньої інформації при розрахунках страхових тарифів та агровиробників – в частині відсутності впевненості у отриманні страхового відшкодування;
- недостатній рівень стандартизації страхових продуктів, що обмежує в додаткових можливостях захисту прав агровиробників, які мають недостатній рівень обізнаності у агострахованні;
- висока вірогідність необхідності надання прямої державної підтримки агровиробникам у разі настання для останніх подій надзвичайного характеру.

Загальне бачення розвитку українського агострахового ринку

Переформатування агостраховання на дієвий інструмент управління ризиками в агровиробництві передбачає ряд заходів, що згруповані на рис. 3.37.

Ринок аграрного страхування має бути максимально прозорим. На основі проведених досліджень визначено та обґрунтовано напрями реформування вітчизняного ринку аграрного страхування, ключовими серед яких є: якісні зміни на законодавчому рівні; реформування існуючого Аграрного страхового пулу – некомерційного об'єднання страховиків, що виконує адміністративні функції; розробка та застосування ефективних механізмів впровадження і регулювання програми субсидованого страхування аграріїв (рис. 3.38).

Ключові напрями перезавантаження системи забезпечення ризиків агровиробників:

I	Зміни до законодавчої бази, зокрема в частині регулювання діяльності ринку агрострахування	ефективний, прозорий, надійний та користується довірою всіх учасників
II	Переформатування взаємовідносин структурних елементів агростраховго ринку, зокрема в частині:	
- оновлення Аграрного страхового пулу, як основного об'єднання агростраховиків; - конструктивна співпраця з професійними страховими компаніями, що працюють на агростраховому ринку; - посилення ролі інфраструктурних суб'єктів посередницького спрямування шляхом їх залучення до механізму реалізації агрострахових послуг.		

Рис. 3.37. Ключові заходи щодо переформатування агрострахування на впливовий інструмент державної політики в агросекторі
[Джерело: власні дослідження автора].

Рис. 3.38. Основні вектори реформування українського агрострахового ринку
[Джерело: власні дослідження автора].

Загальний вектор форматного концепту подальшого розвитку ринку аграрного страхування спрямований на його підтримку, зокрема в державній формі щодо класичної схеми страхового захисту та ринковій – відносно параметричного її виду, тобто диференціюючись в розрізі схем страхового захисту.

РОЗДІЛ 4. СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ АГРОСТРАХОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ

4.1. Перспективні напрями інноваційних технологій та їх розвиток у агострахуванні

Високорентабельна діяльність страхових компаній у перспективі, тобто з позиції короткострокових та довгострових часових рамок, передбачає формування сприятливого страхового середовища, в якому будуть максимально враховані та захищені інтереси всіх ключових суб'єктів агострахового ринку. Ключові характеристики інноваційної страхової послуги для аграрного сектору економіки з урахування трансформаційних процесів представлено на рис. 4.1.

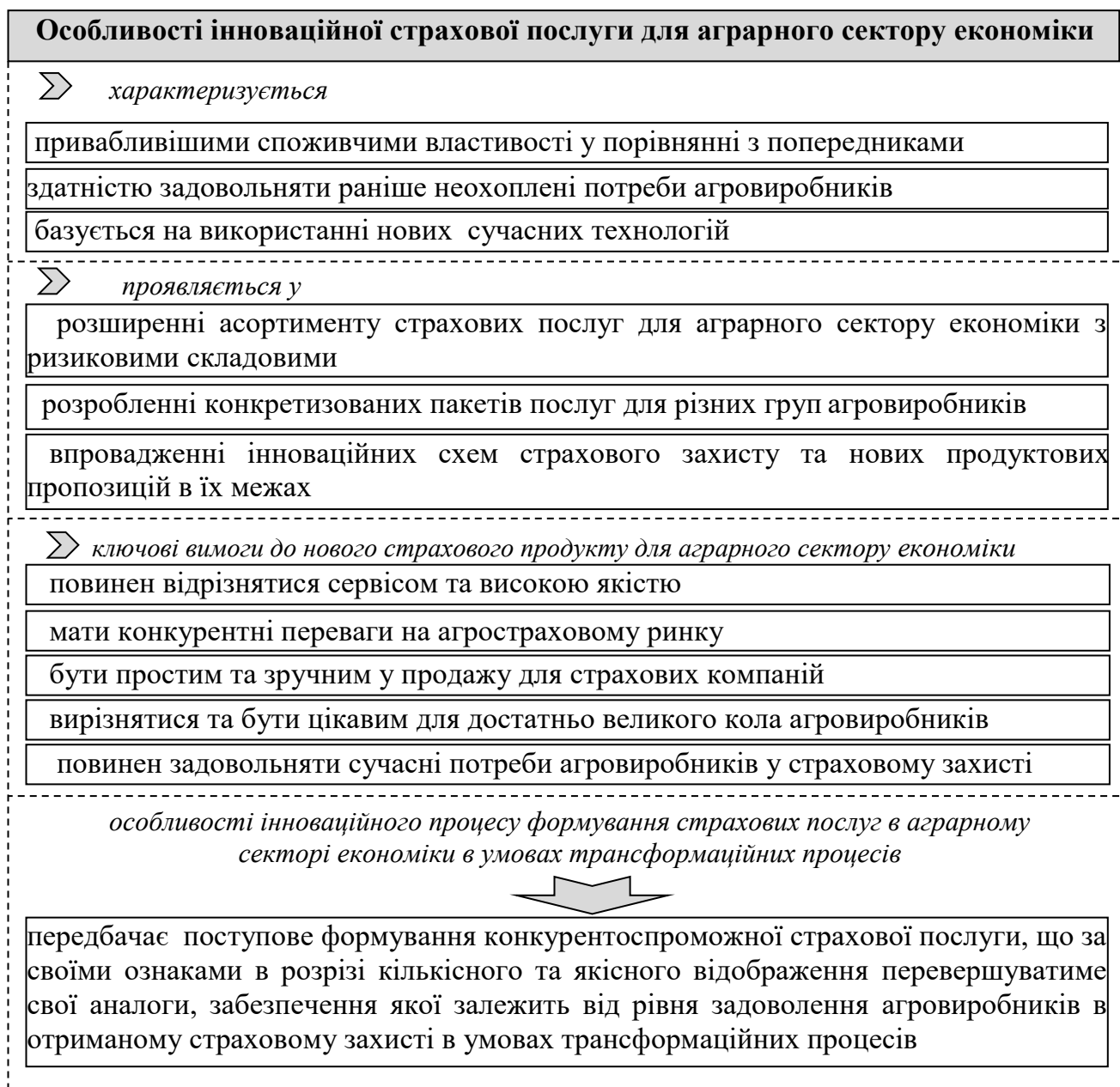

Рис. 4.1. Модельні характеристики інноваційної страхової послуги для аграрного сектору економіки в умовах трансформаційних процесів
[Джерело: власні дослідження автора].

Класифікаційні ознаки інновацій у агострахованні відображено на рис. 4.2.

Рис. 4.2. Алгоритм класифікування інновацій у агострахованні
[Джерело: власні дослідження автора].

У цьому контексті важливим постає впровадження інноваційних розробок у сфері надання страхових послуг аграрному сектору економіки.

На рис. 4.3 сформовано та представлено модель розробки нових видів страхових продуктів для аграрного сектору економіки в умовах трансформаційних процесів.

Рис. 4.3. Модель розробки нових видів страхових продуктів для аграрного сектору економіки в умовах трансформаційних процесів

Під інноваційною страховою послугою для аграрного сектору економіки слід розуміти комплекс системних заходів, що спрямовані на гармонізацію всіх етапів страхового процесу з метою отримання певних ефектів від агрострахування, зокрема фінансово-економічного й соціально-правового спрямування.

Слід зазначити, що інноваційна страхова послуга характеризується привабливішими споживчими властивості порівняно з попередниками, відтак здатна задовольнити раніше неохоплені потреби потенційних агровиробників та базується на використанні новітніх технологій, які зазнають динамічних змін в умовах трансформаційних процесів.

Особливості інноваційного процесу формування страхових послуг в аграрному секторі економіки в умовах трансформаційних процесів передбачає поступове формування конкурентопроможної страхової послуги, що за своїми ознаками в розрізі кількісного та якісного відображення перевершуватиме свої аналоги, забезпечення якої залежить від рівня задоволення агровиробників в отриманому страховому захисті в умовах трансформаційних процесів.

Особливості розробки нового виду страхового продукту для аграрно сектору економіки в умовах трансформаційних процесів в першу чергу пов'язані із здатністю його задоволення усіх вимог та побажань гровиробників щодо належного страхового захисту останніх відповідно до потенційних ризиків агровиробництва. Означений процес характеризується двоїстим відображенням, зокрема в потребному розрізі агрострахового ринку, що передбачає його сегментне дослідження та врахування наслідків трансформаційних процесів, що обумовлює індивідуалізацію споживання страхових продуктів на означеному ринку.

Слід зазначити, що індивідуалізація споживання страхових продуктів на агростраховому ринку призводить до того, що кожен продукт (послуга) повинні задовольняти конкретні потреби агровиробників, водночас з іншого – продуктові пропозиції повинні просуватися тим способом, який зручний для агровиробників (їх споживачів), включаючи нові напрями при купівлі страхового захисту. Наразі новим та перспективним в цьому контексті напрямом просування та популяризації страхових послуг є посередницька діяльність на вітчизняному агростраховому ринку, зокрема модерного значення набуває робота прямого посередницького спрямування в розрізі системних страхових агентів до категорії яких відносять компанії, що впритул співпрацюють із агровиробниками (зокрема, компанії-постачальники насіння, засобів захисту рослин, добрив; компанії, що надають послуги супутникового моніторингу) при реалізації страхових продуктів, що охоплюють страховим захистом сегмент рослинництва.

Відтак, в умовах трансформаційних процесів на агростраховому ринку важливого значення і ролі набуває діяльність інфраструктурних елементів ринку, тобто суттєвого посилення розвитку потребує третій сектор внутрішньої структурної будови означеного ринку – посередницький (інфраструктурний).

Поняття *«системний страховий агент на агостраховому ринку»* як інфраструктурний суб'єкт прямого посередницького спрямування введено та детально розглянуто у третьому розділі роботи, що пов'язаний із дослідженням особливостей структурної будови ринку.

Індивідуалізація споживання призводить до двоїстого ефекту, що з одного боку відображається у необхідності задоволення страховим продуктом потреб конкретного агровиробника та з іншого – способом реалізації страхового захисту, що є зручним для клієнта, включаючи нові напрями при його купівлі.

Наразі суттєвої популярності набув інтерес щодо нововведень як в розрізі схем страхового захисту та продуктових пропозицій страхових продуктів у їх межах, так і до систем їх обслуговування. Модерні очікування агровиробників зводяться до поліфункціональності продуктових пропозицій на агостраховому ринку.

Складові бізнес процесів страхової компанії згруповано та відображено на рис. 4.4.

Складові бізнес процесів страхової компанії	
1	формування статутного капіталу страхової компанії у відповідності до сукупності завдань, що ставлять перед нею
2	сегментування ринку
3	визначення тарифної політики (формування актуарної збалансованості) страхової компанії на страхові послуги, що надаються агровиробникам
4	здійснення андеррайтингових процедур
5	реалізація страхових послуг на агостраховому ринку
6	врегулювання збитків
7	здійснення відшкодування збитків
8	перестраховування
9	інвестування
10	забезпечення платоспроможності та ліквідності страхової компанії

Рис. 4.4. Сукупність внутрішніх бізнес процесів страхової компанії у відповідності до сучасних вимог та трансформаційних процесів агострахового ринку

[Джерело: власні дослідження автора].

За умов посиленої конкуренції та трансформаційних процесів на агостраховому ринку посиленої активності набуває завдання пошуку ефективних методів і форм співпраці між його суб'єктним складом.

Управлінські заходи набувають першочергового значення, що здійснюються страховою компанією з метою оптимізації агострахової діяльності. Наразі інноваційним інструментом управління виступає

реінжиніринг системи продажу агрострахових послуг. Страховим організаціям доволі часто доводиться змінювати та удосконалювати внутрішні бізнес процеси у відповідності до сучасних вимог та відповідності трансформаційним процесам агрострахового ринку.

В свою чергу під реінжинірингом слід розуміти взаємопов'язаний внутрішньо фірмовий комплекс управлінських заходів, спрямованих на формування бізнес процесів, що у своїй сукупності забезпечать необхідний фундамент для структурної організації та управління страхової діяльності в аграрному секторі економіки.

Сукупність заходів щодо формування інноваційної діяльності страхової компанії в аграрному секторі економіки доцільно згрупувати у три групи (рис. 4.5).

Рис. 4.5. Особливості формування інноваційної діяльності страхової компанії в аграрному секторі економіки

[Джерело: власні дослідження автора].

Важливим напрямом інноваційної діяльності страхової компанії є надання комплексного страхового захисту для реальних та потенційних агровиробників. Така форма співпраці взаємовигідна для обох ключових суб'єктів агрострахового ринку – як для агровиробників, так і для страхових організацій.

Система якісних критеріїв яких формується із іміджевих характеристик, характеристик соціально-економічного та фінансового характеру, обсягу капіталу та характеристик морально-етичного спрямування (прозорість та ступінь доступності, партнерські взаємовідносини, надійність та безпечність та врегулювання страхових випадків) (рис. 4.6).

Рис. 4.6. Система якісних критеріїв агрострахової послуги
[Джерело: власні дослідження автора].

Для агровиробників – це можливість отримати гарантований та повний комплекс високоякісних страхових послуг та пост реалізаційне обслуговування, для страхових організацій – сприятлива нагода наростити обсяги реалізації страхових продуктів для аграрного сектор економіки, отримати додатковий дохід, залучити нових клієнтів, суттєво розширити страхове поле та створити позитивний імідж для страхової організації. Необхідною умовою інноваційного процесу є забезпечення якості агрострахових послуг.

Наразі дана теза є однією із ключових у формуванні ефективної системи страхового захисту в аграрному секторі економіки.

З огляду на сучасні глобалізаційні та трансформаційні процеси, що нині активно відбуваються на світовому ринку агрострахових послуг, виникає необхідність у впровадженні вітчизняними страховими компаніями інноваційних розробок у агрострахову діяльність (рис. 4.7).

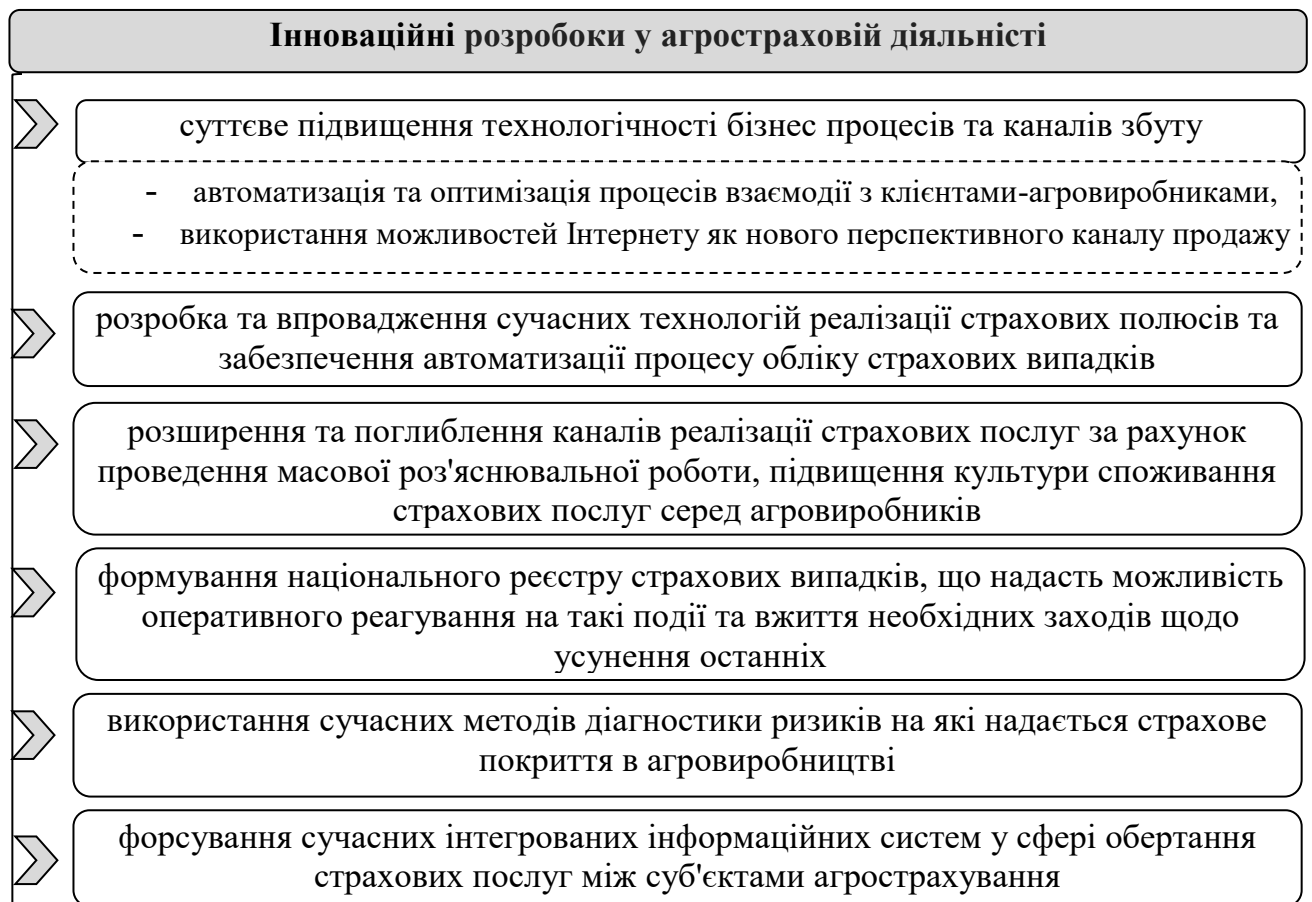

Рис. 4.7. Сутність інноваційних розробок у агростраховій діяльності в умовах трансформаційних процесів

[Джерело: власні дослідження автора].

Ключовим завданням інноваційної діяльності страхової компанії є максимальне наближення агрострахових послуг до існуючих потреб агровиробників у страховому захисті. Постає завдання у розробці мотиваційних стимулів щодо зростання страхового інтересу у потенційних клієнтів-агровиробників страхової компанії.

Лише за умов застосування функціонуючих схем агрострахового захисту, що передбачають збалансування якісних та кількісних параметрів страхової угоди можна досягти стабільного попиту на ту чи іншу страхову послугу.

Важливим та виразним трендом сьогодення є інформаційні технології та рівень їх залучення до системи страхового захисту аграрного сектору економіки. Даному питанню присвячено наступний параграф монографії.

4.2. Інформаційні системи та технології у страховому захисті аграрного сектору економіки

За кількістю працівників ІТ-сфери Україна тримає лідируючі позиції у Східній Європі. Наразі розвиток даної галузі здійснюється напрочуд динамічно, що в певній мірі є співвимірним із розвитком аграрного сектору економіки. Адже в останні роки вітчизняний агросектор створює близько 9-13 % валової доданої вартості країни та є одним з основних бюджетоутворюючих секторів національної економіки. Окрім того, його можна розглядати з позиції найбільш перспективного напрямку структурної перебудови вітчизняної економіки. Саме тому в умовах сучасних інтеграційних процесів аграрний сектор економіки набуває дедалі більшого значення.

Як наслідок, постає доцільним поєднання цих двох найперспективніших галузей: сільського господарства та інформаційних технологій (ІТ).

Сучасні технології, зокрема в розрізі соціальних, мобільних, аналітичних та хмарних їх видів, засновані на захопленні, передачі та зберіганні інформації здійснюють вплив на розвиток аграрного сектору економіки суттєвіше ніж будь-коли раніше. Дана інформація або використання інформаційної переваги в якості стратегії, буде повністю переорієнтовувати конкурентне середовище в галузі страхування загалом та одному із її сегментів – агрострахуванні, зокрема.

Збільшення інтенсивності вирощування сільськогосподарських культур зумовлює зростання потреби в одержанні інформації про стан навколишнього середовища.

Дистанційні методи, в тому числі в розрізі супутникових зображень, бортових фотографій, безпілотних літальних апаратів (БЛА) / дронів і наземних спектральних вимірювань можуть суттєво спростити моніторинг розвитку сільськогосподарських культур і прийняття рішень для оптимізації виплат за претензіями відповідно до втрат сільськогосподарських товаровиробників (рис. 4.8).

БЛА характеризуються перевагами внаслідок невеликих розмірів, порівняно недорогої вартості та дозволяють точно та ефективно обстежувати і знімати суттєві за розміром площі. Дані технології спрощують та удосконалюють процес здійснення оцінки збитковості.

Використання дронів може розглядатися в агрострахуванні, як допоміжний інструмент для проведення моніторингу посівів та врегулювання ризиків у сільському господарстві (рис. 4.9). Рішення як для страхових компаній, так і сільськогосподарських виробників включають ряд заходів, що згруповані на означеному рисунку.

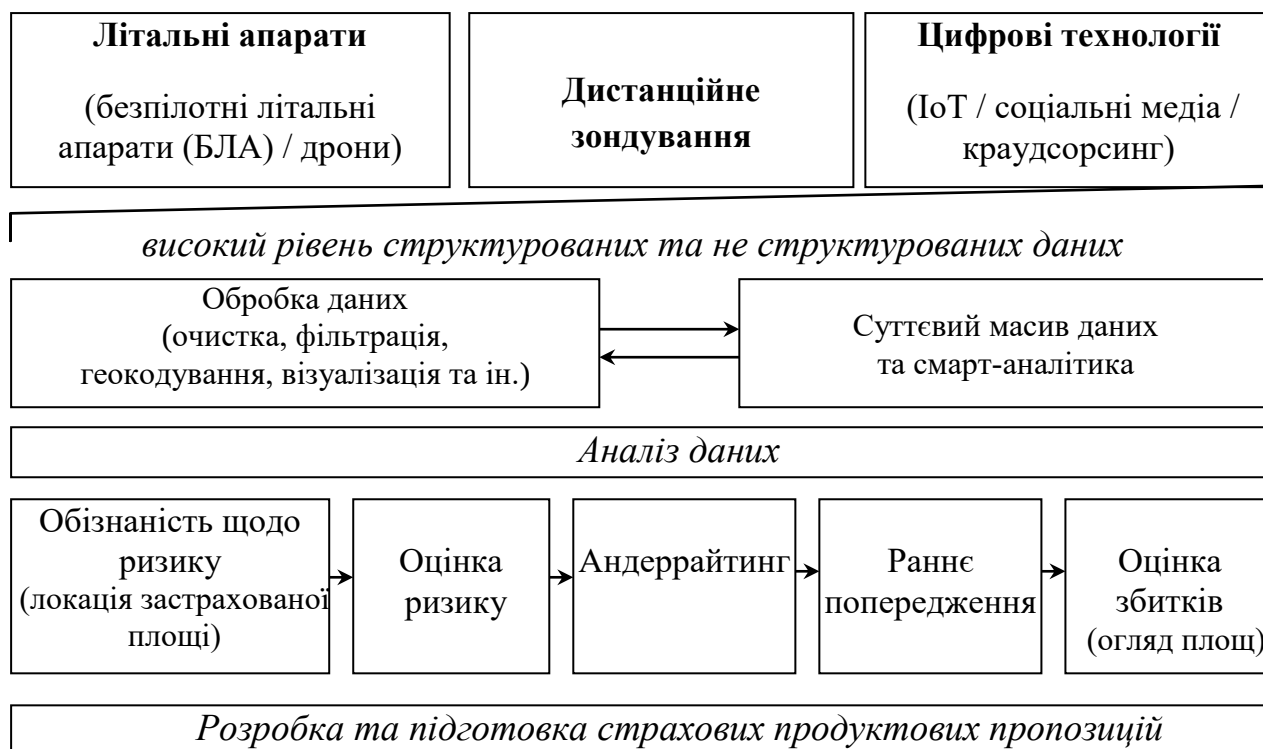

Рис. 4.8. Сучасні інформаційні технології і системи у страховому захисті аграрного сектору економіки
[Джерело: власні дослідження автора].

Мультиспектральне зондування, що здійснюється на встановленій камері дрону, здатне забезпечувати новими даними при моніторингу сільськогосподарських культур. Як наслідок, дані технології дозволять сільгосптоваровиробникам виявляти стресові області та потенційні загрози і, відтак, відразу відреагувати на виклики. Об'єднання таких даних у спільну базу (на агростраховому ринку), дозволить вести детальний моніторинг земель сільськогосподарського призначення на державному рівні, що забезпечить розвиток агропромисловості. Зокрема, страховики, повинні розглядати використання дронів з метою підвищення ефективності, зниження експлуатаційних витрат і підвищення якості обслуговування.

Можна виокремити дві ключові переваги дронів для сільгоспвиробників. По-перше, зображення врожаю виконані з повітря дозволяють охопити все: від проблем зрошення до зміни ґрунтів і навіть визначити наявність шкідників, які не очевидні на рівні огляду з землі, через масштабність площі. По-друге, бортові камери, що облаштовані сенсорами, здатні приймати мультиспектральні зображення, які дозволяють визначити відмінності між здоровими та проблемними рослинами і, відповідно, поліпшити менеджмент.

Рис. 4.9. Особливості використання дронів у страховому захисті аграрного сектору економіки

[Джерело: власні дослідження автора].

Розглядаючи сучасні тенденції та прогнози щодо перспектив різних технологій у сільському господарстві на найближчу перспективу на прикладі статистичних даних Канади слід зазначити, що в країні активно використовують інформаційні системи та технології у аграрному секторі економіки.

БПЛА технології (БПЛА – *безпілотний літальний апарат*) та дрони наразі використовують близько 39 % фермерів Канади, водночас прогнозують, що за кілька років (до 2025 р.) їх кількість зросте на 35 %, тобто майже подвоїться. Даними супутникового моніторингу користується 65 % аграріїв Канади, а за кілька найближчих років їх стане на 15 % більше. Відбір зразків ґрунту з GPS вже проводить 81 % фермерів. Ця технологія вже досягла свого піку, тому тенденція її розвитку на найближчий час – не висока (5 %). Картографування властивостей ґрунту в Канаді проводять 79 % виробників, однак в найближчій перспективі їх кількість зросте до 90 %.

Також цікавим є те, що у Канаді 62 % аграріїв у 2018 р. застосовували систему обробітку ґрунту no-till. Сільськогосподарські товаровиробники країни активно долучаються до сучасних технологій та їх безпосереднього використання у своїй практичній діяльності: 70 % із них використовували технологію автоматичного відключення секцій на оприскувачах, 36 % – на

розкидачах добрив, 26 % – на сівалках. І лише 27 % опитаних аграріїв Канади не мають технології контролю секцій на жодній техніці.

ІТ-тренд поступово приходить до українського агросектору. Проте його розвиток стримує ряд чинників (рис. 4.10).

Ключові перешкоди на шляху діджиталізації українського агросектору
Неготовність фахівців агросектору до опанування нових технологій, програм
- середній вік фермерів – 40+; - сільське господарство – традиційно консервативний бізнес
Неготовність сприймати нову інформацію і змінювати свій підхід до ведення господарства
Відсутність серед софтів, що є на ринку єдиного комплексного продукту, який би вирішував всі завдання
Недостатня швидкість та надійність інтернет-покриття

Рис. 4.10. Перешкоди на шляху діджиталізації аграрного сектору економіки України

Доцільно відмітити п'ять ключових трендів із залучення сучасних ІТ-технологій у аграрний сектор економіки України (рис. 4.11).

Основні тренди із залучення сучасних ІТ-технологій
Розвиток систем точного землеробства з використанням технологій глобальних навігаційних супутникових систем і систем дистанційного зондування Землі
Безпілотні технології
Системи віддаленого обліку і контролю матеріально-технічних цінностей
Інтелектуальний аналіз даних і сценарне моделювання
Агроскаутінг, який передбачає використанням мобільних додатків для моніторингу стану землекористування у межах конкретного поля

Рис. 4.11. Ключові тренди із залучення сучасних ІТ-технологій в аграрний сектор економіки України

[Джерело: власні дослідження автора].

На рівні сільгосппідприємства та страхової компанії застосування ІТ-технологій дозволяє здійснювати: моніторинг виробничих процесів; моніторинг процесів розвитку рослин; прогноз врожайності сільськогосподарських

культур; оцінку стану посівів сільськогосподарських культур; визначення динаміки змін стану посівів; визначення ділянок, що потребують внесення добрив та отрутохімікатів; контроль сівозмін та якості проведення агротехнічних заходів; визначення площ вимерзання сільськогосподарських культур; оцінку снігового покриву, вологості.

У сучасному світі інтенсивний розвиток аграрного сектору можливий лише за умови максимального використання новітніх досягнень науки і техніки. Набувають великого значення телекомунікації та інформаційні технології. Їх розвиток настільки інтенсивний, що зміни в них відбуваються за порівняно короткий термін. Отже, розвивати ІТ-технології в аграрному секторі економіки загалом, та у його страховому захисті – необхідність, адже це не тільки загальносвітовий тренд, а реалії сьогодення.

Завдання, що на нашу думку є ключовими у досягненні максимальної ефективності інформаційних систем та технологій у страховому захисті аграрного сектору економіки згруповано та відображено на рис. 4.12.

Основні завдання розвитку та поширення інформаційних систем та технологій у страховому захисті аграрного сектору економіки
Підвищення рівня надійності інформатизації щодо виробництва сільськогосподарських культур у регіональному розрізі <i>(масштабування по основному району вирощування певної сільськогосподарської культури);</i>
Окреслення виробничих недоліків при використанні технологій задля удосконалення та оновлення схем сільськогосподарського страхування загалом та лінійки продуктових пропозицій в їх межах, зокрема
Моделювання рішень щодо страхування врожаю сільськогосподарських культур з урахуванням збору даних в режимі реального часу та бази даних страховика
Зведення та опрацювання даних технології дистанційного зондування і кліматичних спостережень з подальшою розробкою прогностичної моделі
Використання безпілотних літальних апаратів – дронів, страховими компаніями та сільськогосподарськими товаровиробниками для підвищення точності моніторингу посівів і врегулювання ризиків у сільському господарстві
Розроблення карт врожайності і ґрунту з подальшою можливістю розрахунку доз зрошення і внесення добрив

Рис. 4.12. Завдання щодо досягнення максимальної ефективності інформаційних систем та технологій у страховому захисті аграрного сектору економіки

[Джерело: власні дослідження автора].

Наразі у страховій індустрії активного розвитку набуває практика використання інформаційних систем та технологій. В сучасних умовах, коли ІТ-технології займають чільне місце у різноманітних сферах глобального господарства, існує суттєва необхідність у дослідженнях ефективності їх

використання. Страхова індустрія на даному етапі, потребує значного удосконалення методики ведення діяльності, ефективності надання страхових послуг, модернізації існуючих схем страхування та продуктових пропозицій їх в їх межах, згідно інноваційних технологій. Сільськогосподарські товаровиробники постійно зіштовхуються з наслідками ризиків, що впливають на ефективність виробництва, та відповідно, на прибутковість ведення бізнесу. З розвитком інформаційних технологій та зростанням ролі мережі Інтернет як платформи для ведення бізнесу, постає можливим безперервний контроль аграрних підприємств в режимі реального часу на всіх етапах виробництва.

Отже, за результатами узагальнення видової сукупності інформаційних систем та ІТ-технологій у страховому захисті аграрного сектору економіки охарактеризовано найбільш поширені її форми, до складу яких віднесено: мультиспектральне зондування за допомогою використання безпілотних літаючих апаратів; оцінку рослинного покриву на основі супутникових зображень; дистанційне зондування з відображенням даних в Географічній Інформаційній Системі (GIS); аналіз мультиспектральних зображень Інтернет речей; цифрові мережі раннього попередження; краудсорсинг; інструментарій інформаційної взаємодії, що базується на основі соціальних мереж.

Як наслідок постає необхідність у подальших наукових дослідженнях ефективності інформаційних систем та технологій у страховому захисті аграрного сектору економіки. Коло завдань, що необхідно вирішити в найближчій перспективі зводиться до наступного:

- підвищення рівня надійності інформатизації відносно виробництва сільськогосподарських культур в районному розрізі (масштабування відповідно до основного району вирощення певної сільськогосподарської культури);
- формулювання виробничих недоліків при використанні технологій з метою удосконалення і оновлення схем сільськогосподарського страхування;
- моделювання рішень щодо страхування врожаю з урахуванням збору даних в режимі реального часу і бази даних страхових компаній;
- зведення сукупності даних технології дистанційного зондування і кліматичних спостережень з можливістю подальших розробки прогностичної моделі;
- для підвищення точності моніторингу використання безпілотних літальних апаратів – дронів, страховими компаніями та сільськогосподарськими товаровиробниками;
- розроблення карт врожайності і ґрунту для визначення дозування зрошення та внесення добрив.

В умовах трансформаційних процесів проблема формування досконалої системи управління на агростраховому ринку набуває особливого значення. Ринок постійно потребує розширення управлінських завдань, вдосконалення наявних та розроблення нових прийомів і методів управління, що адаптуються до умов трансформаційних процесів. Все це потребує пошуку шляхів вдосконалення управління. Саме означена проблематика знайшла своє відображення у наступному параграфі дисертаційного дослідження.

4.3. Удосконалення управління бізнес-процесами на агростраховому ринку

Наразі акцент реінжинірингу в агрострахуванні поставлений на посилення процесу докорінної перебудови та переорієнтації як окремих бізнес-процесів на агростраховому ринку, так і страхових компаній, що працюють на означеному ринку в цілому.

Зростання популярності реінжинірингу у агрострахуванні як побудови нових бізнес-процесів можна пояснити рядом факторів, що згруповані на рис. 4.13.

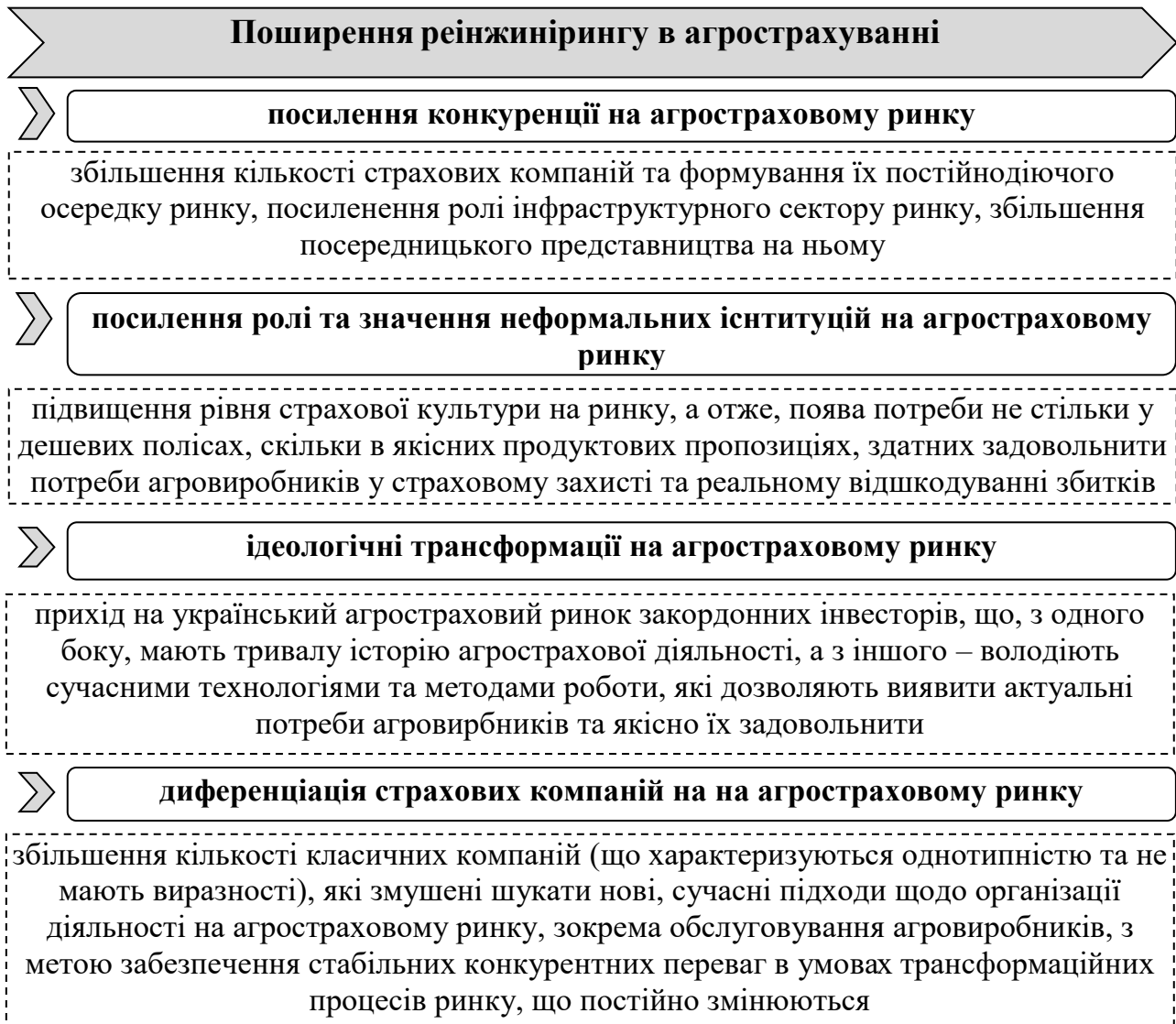

Рис. 4.13. Фактори зростання популярності реінжинірингу в агрострахуванні як побудови нових бізнес-процесів в умовах трансформаційних процесів

[Джерело: власні дослідження автора].

Таким чином сукупність вищезначених факторів зумовлюють зростання популярності реінжинірингу в агрострахуванні як побудови нових бізнес-процесів, зокрема в умовах трансформаційних процесів.

Слід зазначити, що одна із нових концепцій розвитку бізнесу і управління страхової індустрії загалом та аграрної її складової базується на системі реінжинірингу бізнес-процесів, створеній в 90-х роках XX сторіччя і прийнятої на озброєння багатьма провідними страховими компаніями світу.

Засновником поняття «реінжиніринг» вважається Майкл Хаммер, що обґрунтував його застосування за необхідності радикальних змін, що передбачає створення цілком нових, ефективніших бізнес-процесів у страховій компанії без урахування їх попередньої організації. Сутність реінжинірингу та його ключові складові детермінанти відображено на рис. 4.14.

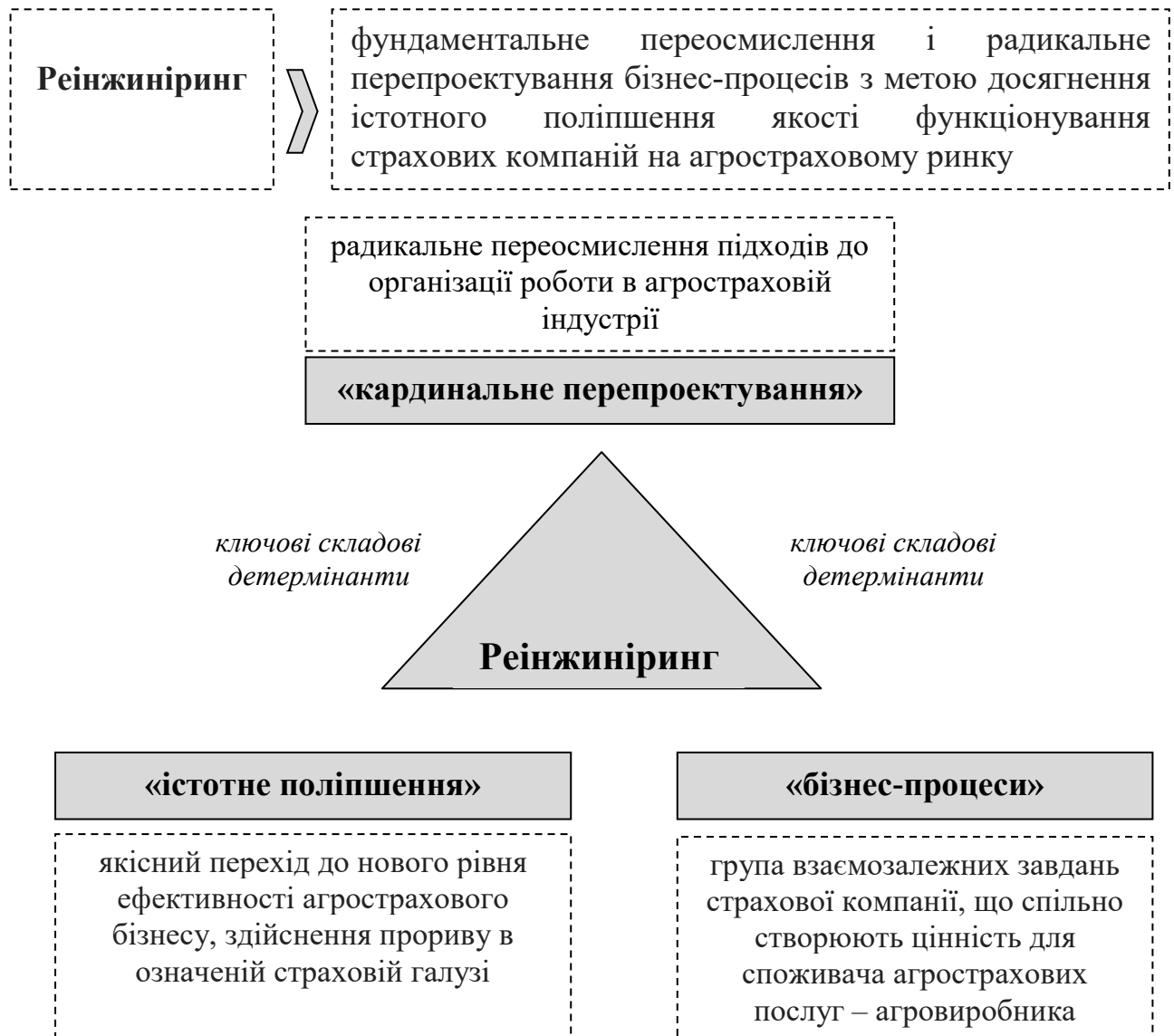

Рис. 4.14. Сутність реінжинірингу та його ключові складові детермінанти
[Джерело: власні дослідження автора].

Інакше кажучи, реінжиніринг бізнес-процесів – це сукупність методів та засобів, призначених для кардинального поліпшення основних показників діяльності страхових компаній, що працюють на агростраховому ринку шляхом моделювання, аналізу і перепроєктування існуючих бізнес-процесів.

Визначення дефініції «реінжиніринг бізнес-процесів» уособлює в собі три ключові характеристики: «істотне поліпшення», «кардинальне

перепроєктування» і «бізнес-процеси». Саме розкриття змісту тріо означених характеристик приводить до розуміння сутності реінжинірингу. Істотне поліпшення передбачає якісний перехід до нового рівня ефективності агрострахового бізнесу, здійснення прориву в означеній страховій галузі. Критерій реінжинірингу – разючий прорив в ефективності функціонування агрострахового бізнесу.

Радикальне переосмислення підходів до організації роботи в агростраховій індустрії передбачає повне переформатування підходів щодо її організації.

Третьою ключовою характеристикою у визначенні є бізнес-процеси – група взаємозалежних завдань страхової організації, що спільно створюють цінність для споживача агрострахових послуг – агровиробника.

Основна суть реінжинірингу бізнес-процесів на агростраховому ринку побудована на системі докорінних перетворень у страхових компаній, що функціонують на означеному ринку (рис. 4.15).

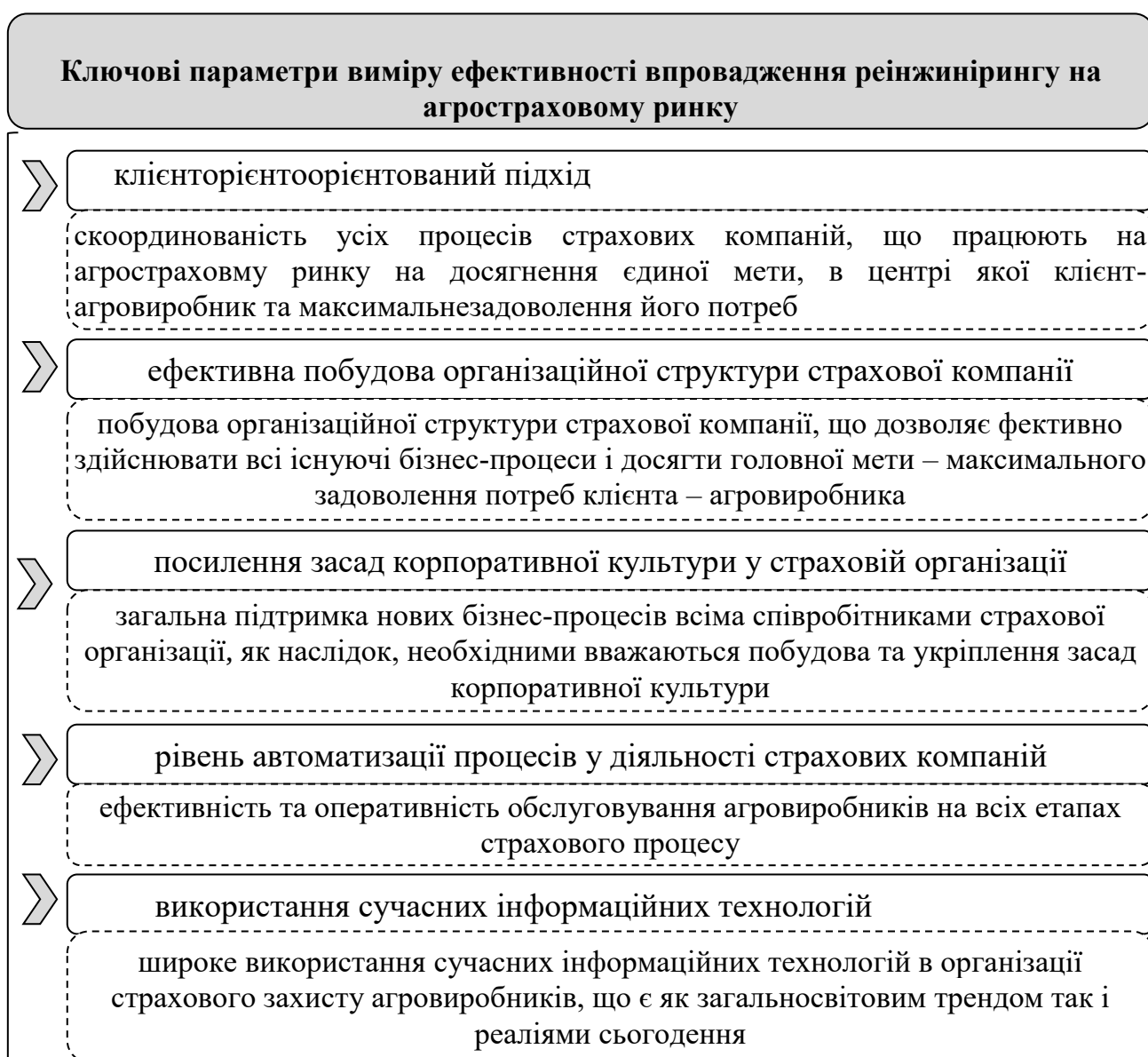

Рис. 4.15. Параметрами виміру ефективності впровадження реінжинірингу на агростраховому ринку
[Джерело: власні дослідження автора].

Ключовими параметрами виміру ефективності впровадження реінжинірингу на агростраховому ринку є: клієнторієнтоорієнтований підхід, максимальне задоволення потреб клієнта-агровиробника, рівень автоматизації процесів у діяльності страхових компаній та використання сучасних інформаційних технологій.

Ефективності впровадження реінжинірингу на агростраховому ринку пов'язана із скоординованістю та впорядкованістю усіх процесів страхових організацій, що працюють на агростраховому ринку на досягненні єдиної мети, в центрі якої клієнт-агровиробник та максимальному задоволенні його потреб.

Одним із перших параметрів успіху реінжинірингу слід виокремити клієнтоорієнтованість – спрямованість усіх процесів страхової організації на досягнення єдиної мети, в центрі якої клієнт-агровиробник та максимальне задоволення його потреб у страховому захисті за допомогою модерних страхових рішень.

Другим параметром ефективності реінжинірингу є побудова організаційної структури страховика, що дозволила б ефективно здійснювати усі наявні бізнес-процеси страхової організації і досягти ключової мети – якнайбільшого задоволення потреб клієнта-агровиробника.

Ефективне впровадження бізнес-процесів модерного характеру неможливе без їх цілковитої підтримки всіма співробітниками страхової організації, а отже, необхідними вважаються побудова і укріплення засад корпоративної культури. Таким чином, реінжиніринг вимагає перебудови засад не лише технічного та нормативного спрямування, а й докорінної зміни системи мислення і корпоративного світосприйняття, що потребує не лише перегляду стратегії діяльності, а й зміни місії компанії. Отже, для успішності реінжинірингу необхідно донести його доцільність, необхідність та сутність до всіх працівників компанії, а також заручитися їх підтримкою, сформувавши у свідомості співробітників компанії модерне бачення клієнтоорієнтованої концепції розвитку компанії.

Четвертим та не менш важливим параметром виміру ефективності впровадження реінжинірингу є рівень автоматизації процесів у діяльності страхових організацій. Цілком зрозумілим є те, що неможливо говорити про ефективність та оперативність обслуговування клієнтів-агровиробників, якщо всі етапи агрострахування відбуватимуться у так званому «ручному» режимі. Наразі існує досить широкий вибір різноманітних рішень для автоматизації, розрахованих для потреб страхових організацій різного рівня та величини відповідно. Скорочення часу на обробку тієї чи іншої інформації, її доступність для різних підрозділів компанії, а також оперативність та повнота реагування на запити внутрішніх та зовнішніх клієнтів – є їх загальною метою.

Використання сучасних інформаційних технологій – один із ключових параметром виміру ефективності впровадження реінжинірингу. Слід наголосити на тому, що наразі широке використання сучасних інформаційних технологій в організації страхового захисту агровиробників є як загальносвітовим трендом так і реаліями сьогодення.

Розглянувши авторські критерії та параметрами виміру ефективності впровадження реінжинірингу на агростраховому ринку, слід зауважити, що

насправді їх існує набагато більше, завдяки яким можна оцінити ефективність впровадження реінжинірингових бізнес-процесів. Особливості архітекtonіки реінжинірингу бізнес-процесів страхових компаній, що функціонують на агростраховому ринку відображено на рис. 4.16.

Рис. 4.16. Архітекtonіка реінжинірингу бізнес-процесів страхових компаній, що функціонують на агростраховому ринку

[Джерело: власні дослідження автора].

Водночас, авторська позиція виокремлення та, відповідно, розкриття суті саме п'ятірки параметрів виміру ефективності впровадження реінжинірингу на агростраховому ринку пов'язана із їх ключовою значимістю та домінуванням над іншими.

Сучасний ринковий простір все більше вимог ставиться не стільки до цінової політики страхової послуги, скільки до якісної її складової. Таким чином, інтереси клієнта-агровиробника є домінуючими та виходять на перший план, відсуваючи навіть цілі максимізації прибутку, що все частіше стають похідними від цілей якісного та оперативного обслуговування останніх.

Слід також зазначити, що помітні корективи у побудову бізнес-процесів вносять також іноземні інвестори. Наразі доволі поширеною ситуацією на агростраховому ринку є ведення конкурентної боротьби між страховими організаціями не за рахунок цінових факторів, а за рахунок якості агрострахових послуг та прозорості діяльності.

Слід зазначити, що поєднання реінжинірингу з використанням елементів страхового маркетингу здатні вивести страхову організацію на новий, клієнтоорієнтований рівень, що характеризується ринковим формуванням цін та виконанням зобов'язань з центральним розміщенням клієнта-агровиробника та його потреб у страховому захисті відповідно.

На сьогоднішній день склалася ситуація за якої насиченість агрострахового ринку продуктовими пропозиціями сприяла тому, що споживач (агровиробник) отримав можливість робити вибір. І якщо раніше він бажав якості агрострахового продукту від виробника (страхової організації), наразі він її вимагає. Саме тому менеджмент якості виступає наскрізним аспектом управління усіма процесами на агростраховому ринку і забезпечення його конкурентоспроможності, що набуває особливого значення в трансформаційних процесів на означеному ринку. Даному питанню буде присвячено наступний параграф монографії.

4.4. Забезпечення конкурентоспроможності агрострахової послуги

Вагоме значення у з'ясуванні природи функціонування агрострахового ринку та діяльності страхових компаній, що на ньому працюють має чітке визначення сутності «продуктивної» спрямованості та модерних завдань товарної політики останніх. Водночас слід зазначити, що у науковій площині досить мало уваги приділялося дослідженню функціонування страхових компаній як «виробничих систем», які забезпечують двоїстий підхід: якісне виробництво страхового продукту (страхової послуги) та якісне обслуговування споживачів на агростраховому ринку. Саме тому системний підхід та розгляд діяльності страхової компанії як виробничої системи, відокремлення її бізнес-процесів дозволить надати нового бачення вирішенню проблеми якості страхової послуги та її ефективного управління на

агροстраховому ринку, що набуває особливої актуальності в умовах трансформаційних процесів.

Відносин страхової компанії з клієнтом-агровиробником базуються на закладеній між ними системі взаємопов'язаних понять, зокрема таких як страхова послуга, страховий продукт, страхова операція, бізнес-завдання клієнта, продуктова страхова технологія, продуктовий страховий бізнес-процес.

Конкурентноздатний страховий продукт – наразі важливіша умова виживання страхової організації в умовах трансформаційних процесів на страховому ринку загалом та агροстраховому його сегменті, зокрема, а у подальшому – її повноцінного розвитку.

Страховим організаціям, першочерговими завданнями яких є підвищення конкурентоспроможності на агροстраховому ринку, необхідно досягти наступних цілей: підвищення ефективності діяльності співробітників страхових організацій та їх рейтингових показників; оптимізації управління бізнес-процесами страхової організації; зниження собівартості страхових послуг для аграрного сектору економіки.

Слід зазначити, що оцінка якості страхової послуги є невіддільною від оцінки її постачальників – страхових компаній, що працюють на агροстраховому ринку (рис. 4.17).

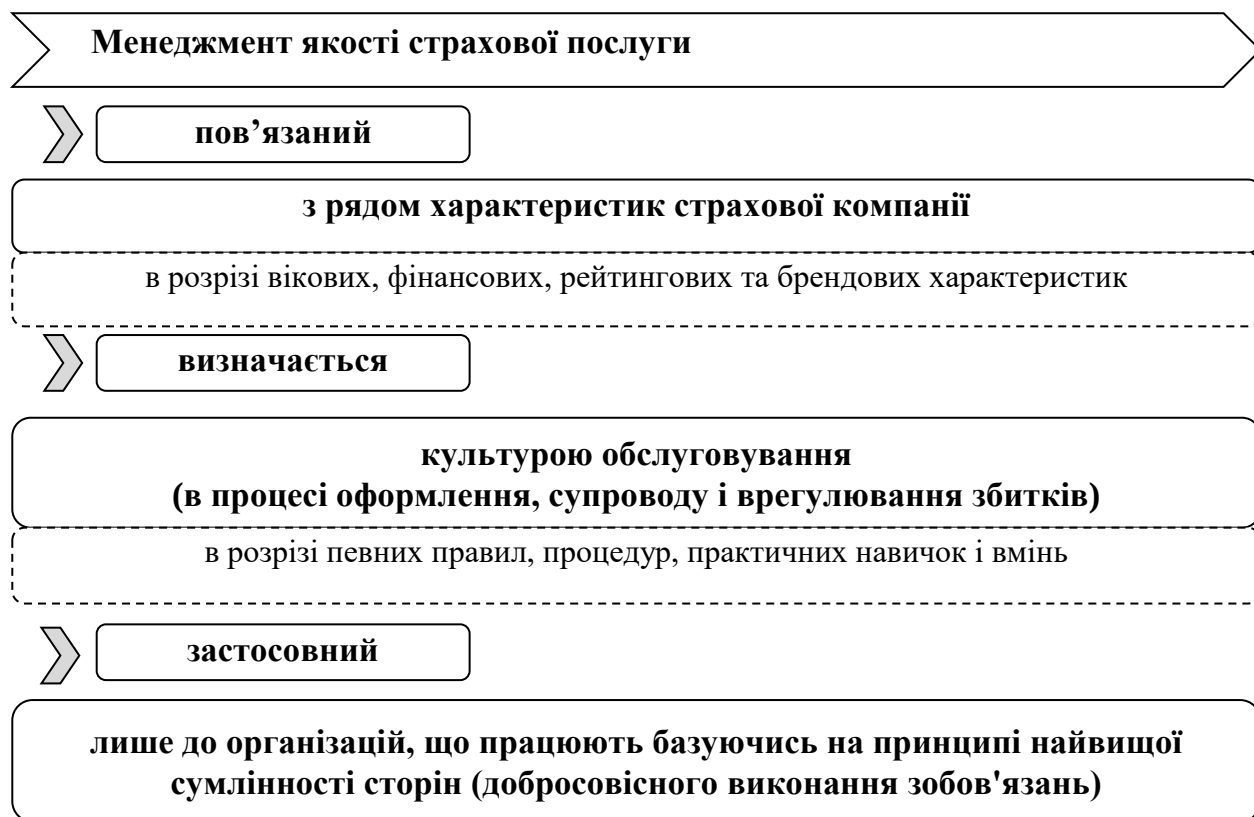

Рис. 4.17. Особливості менеджменту якості страхової послуги на агροстраховому ринку

[Джерело: власні дослідження автора].

Модерним інструментом щодо підвищення конкурентоспроможності товарів та послуг на агротраховому ринку визнається менеджмент якості. В рамках його концепції окреслені завдання вирішуються шляхом підвищення

якості страхових послуг, що в свою чергу, припускає націленість всіх учасників страхових та обслуговуючих бізнес-процесів агрострахового ринку на кінцевого споживача, яким є агровиробник. Як наслідок менеджмент якості виступає наскрізним аспектом управління страховою компанією і важелем забезпечення її конкурентоспроможності.

Відтак, якість страхової послуги є мірою відповідності рівня послуг очікуванням клієнта. Архітектоніка ознак якості агрострахової послуги в розрізі технічних та функціональних її критеріїв представлена на рис. 4.18.

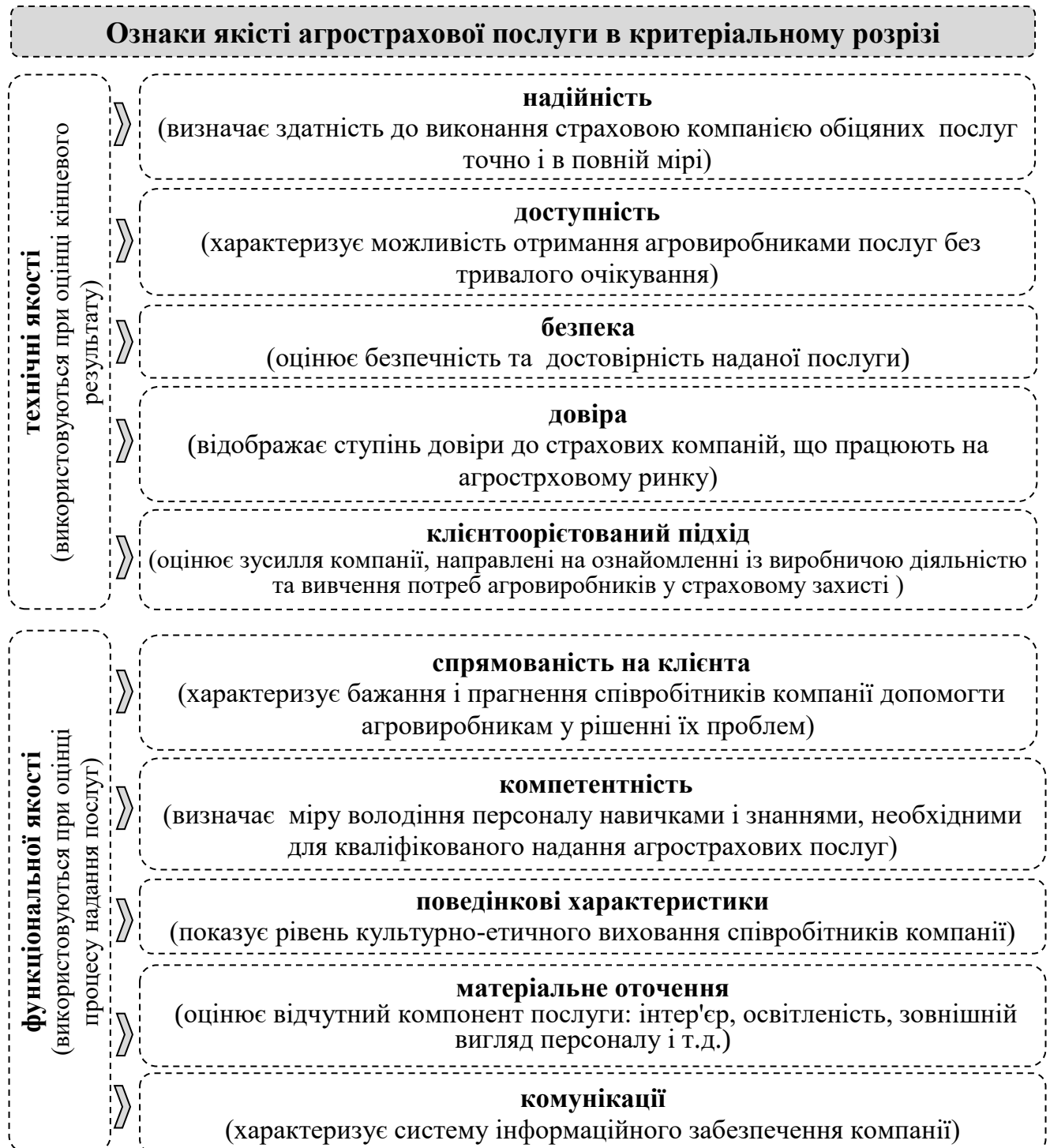

Рис. 4.18. Архітектоніка ознак якості агрострахової послуги в розрізі технічних та функціональних її критеріїв
 [Джерело: власні дослідження автора].

Послідовність прояву ключових внутрішніх процесів в поетапному розрізі, що забезпечують створення, супровід та якість агрострахової послуги згруповано та відображено на рис. 4.19.

Рис. 4.19. Послідовність прояву ключових внутрішніх процесів, що забезпечують створення, супровід та якість агрострахової послуги
[Джерело: власні дослідження автора].

Менеджмент якості як принцип управління страховою організацією зрештою забезпечить знаходження оптимальної відповідності інтересів страхової компанії та агровиробника, їх очільників і персоналу, власників і найнятих робітників, що дозволить ліквідувати конфлікт інтересів всіх учасників агрострахового бізнесу і буде гарантією його надійності в довгостроковій перспективі.

Слід зазначити, що якість агрострахової послуги визначається поняттям технічної і функціональної якості.

Технічна якість забезпечується тим пакетом послуг, що страхова компанія пропонує клієнтові – необхідною умовою є її технічна доступність і забезпечуваність очікуваного результату. Водночас з іншої сторони для клієнта важливий не тільки результат від споживання послуги, але й сам процес її споживання, під час якого він вступає в контакт з персоналом страхової компанії. Процеси, що супроводжують споживання послуги, визначають її функціональну якість.

Реалізація перерахованих етапів є прерогативою команди професіоналів, що поряд із розумінням справи знають своє місце у загальному агростраховому процесі та виконують роботу з усвідомленням власної ролі у всьому ланцюзі пов'язаних бізнес-процесів.

Гнучкість, оперативність та чесність – тріо ключових критеріїв, що визначатимуть головні конкурентні переваги страхової компанії на агростраховому ринку в умовах трансформаційних процесів.

Індекс довіри агровиробників у стабільність агрострахової галузі є одним з ключових факторів у розвитку ефективного агрострахового ринку.

Наявність своєчасних, якісних та зрозумілих для споживачів агрострахових послуг – агровиробників страхових продуктів, інформації щодо схем страхового захисту та, відповідно, продуктових пропозицій в їх межах, винятків та особливих умов страхування, захисту їх прав та інтересів є важливим елементом побудови довіри на агростраховому ринку, а також розвитку конкуренції на ньому. Послідуючим етапом в розрізі формування концептуальних засад розвитку агрострахового ринку буде моделювання механізмів параметричних страхових рішень як фактору інноваційного розвитку агрострахового ринку, що знайде своє відображення у наступному параграфі дослідження.

4.5. Модерне моделювання параметрів в розрізі індексних страхових рішень

У даному параграфі зупинимось на розрахунках та обґрунтуванні доцільності використання комбінованих (що одночасно компонують у собі кілька параметрів-тригерів, зокрема I_{k2} та I_{k3}) індексних погодних страхових рішень в розрізі окремих сільськогосподарських культур, зокрема озимої пшениці та кукурудзи на зерно. Результати дослідження представлені у вигляді розрахункових моделей з використанням методів математичної статистики в по культурному розрізі та інтерпретовані в двох частинах дослідження.

Розрахунок та особливості використання комбінованого погодного індексу (I_{k2}) в регіональному розрізі (дослідження проведено на прикладі озимої пшениці)

Розглянемо застосування індексного страхування, а саме (I_{k2}) комбінованого індексу на прикладі Уманського району Черкаської області. Джерелом вихідної інформації, що характеризує агрометеорологічні умови вегетації сільськогосподарських культур (в даному випадку озимої пшениці), є результати спостережень за погодними умовами, проведені на метеорологічній

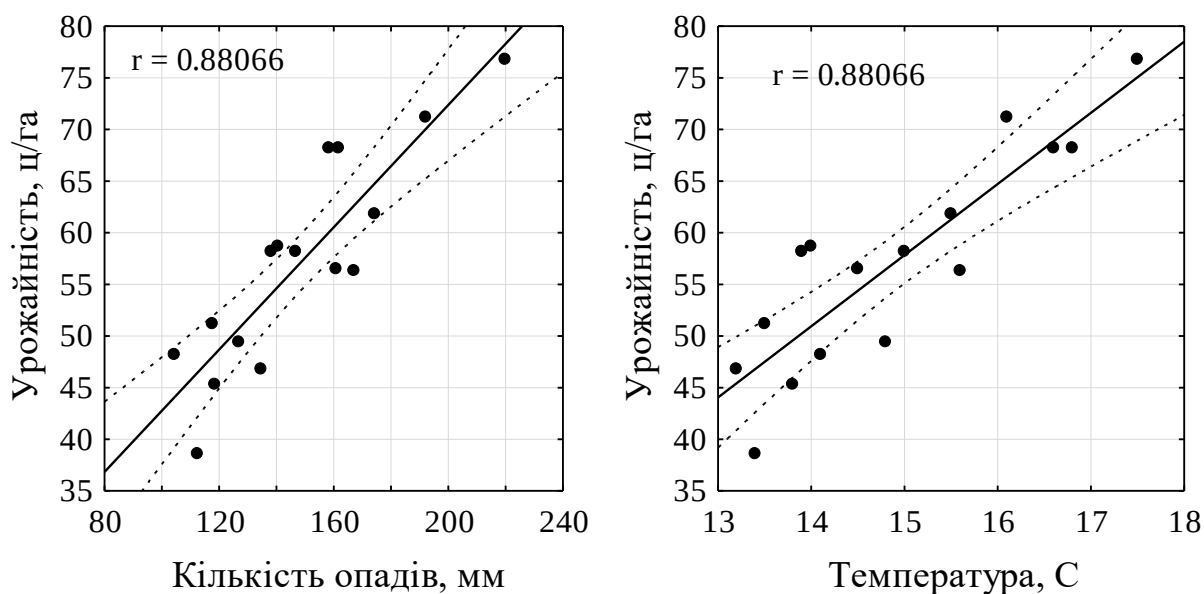
станції «Умань», розташованої в Уманському районі Черкаської області (період – з 2000 р. по 2015 р. включно).

В даному випадку використовується погодний індекс, зокрема, визначаються граничні значення температури і кількості опадів ($\kappa = 2$) під час цвітіння і наливу зерна (квітень-червень місяці), які приведуть до зниження врожайності озимої пшениці. Використовуючи метод математичної статистики, а саме багатофакторний дисперсійний аналіз, проведемо обґрунтування впливу середньомісячної температури повітря і кількості опадів в квітні-червні місяцях на врожайність озимої пшениці в Уманському районі Черкаської області (вихідні дані – Додаток Л, табл. 1). Дані врожайності озимої пшениці були взяті на підставі тривалого стаціонарного польового досвіду (ведеться з 1964 р.) кафедри агрохімії і ґрунтознавства Уманського національного університету садівництва. У роботі при розрахунках використовувалися середні дані врожайності по чотирьох полях за 2000-2015 рр. Показники погоди взяті (температура, кількість опадів) за даними метеостанції Умань.

Отримані дані (Додаток Л, рис. 1, вихідні) були перевірені на нормальність розподілу. Тип розподілу даних визначали методами Колмогорова-Смірнова і Шапіро-Уїлка. Крім цього нормальність видно з побудованих гістограм (Додаток Л, рис. 2).

Показники врожайності, кількості опадів і температури були розподілені нормально, оскільки показники p тесту Колмогорова-Смірнова були більше 20, а тесту Шапіро-Уїлки більше 0,05.

Відповідно до шкали Чеддока між кількістю опадів, температурою і врожайністю був встановлений прямий високий зв'язок, оскільки коефіцієнти Кореляції Пірсона становили відповідно 0,88133 і 0,88066 (рис. 4.20).

• Еластичність врожайності озимої пшениці за кількістю опадів і температури (в розрізі кожного показника);

— Лінійна (еластичність врожайності озимої пшениці за кількістю опадів і температури).

Рис. 4.20. Еластичність врожайності озимої пшениці за кількістю опадів і температури

[Джерело: власні розрахунки та дослідження автора].

Рівняння регресійної моделі щодо впливу середньомісячної температури

повітря і кількості опадів (у квітні-червні місяцях) на врожайність озимої пшениці в Уманському районі Черкаської області має вигляд:

$$y = -22,8979 + 0,1625 x_1 + 3,7523 x_2, \quad (1)$$

де, y – врожайність озимої пшениці, ц/га;

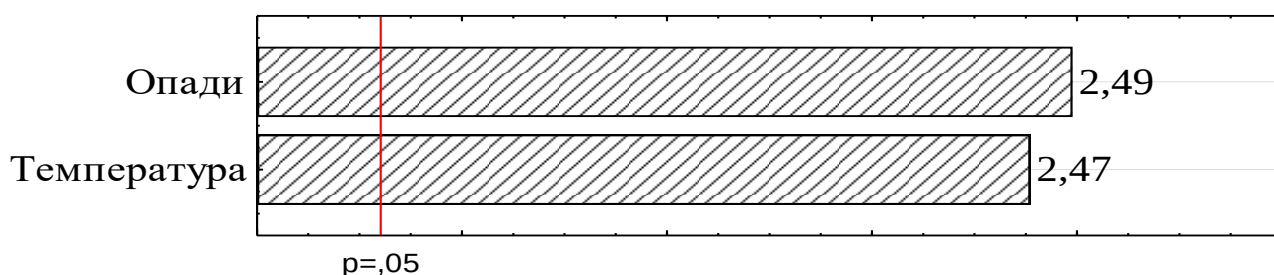
x_1 – опади, мм;

x_2 – температура, °C.

Дослідження функції на наявність автокореляції залишків здійснювали шляхом визначення розрахункового коефіцієнта Дарбіна-Уотсона (1,581298) і його порівняння з табличними даними. Для загальної кількості спостережень 16 і двох змінних функції DW_L і DW_U становили відповідно 0,98204 і 1,5386. Під час подальших розрахунків було встановлено, що твердження $0 < DW < DW_L$, $DW_L < DW < DW_U$, $4 - DW_U < DW < 4 - DW_L$ і $4 - DW_L < DW < 4$ були помилковими, а $DW_U < DW < 4 - DW_U$ – відповідали дійсності. Це свідчить про відсутність автокореляції залишків в досліджуваній функції. Таким чином, сукупність спостережень вибрана вірно.

Модель описує залежність на 92,1 %, а також є адекватною реальній дійсності ($F = 36,36$ при $F_{кр} = 9,01$). Значення коефіцієнта 0,92. За допомогою t -критерію Стюдента провели оцінку коефіцієнта парної кореляції і отримали, що коефіцієнти регресії статистично значущі ($t_{x1} = 2,497867$; $t_{x2} = 2,477299$, при $t_{кр} = 2,35$, тобто $t_{розр.} > t_{кр}$) (рис. 4.21).

Діаграма Парето стандартизованих ефектів;
Змінна: урожайність, ц/га

Стандартизована оцінка ефекту (абсолютна величина)

Рис. 4.21. Стандартизована оцінка ефекту

(діаграма Парето стандартизованого ефекту)

[Джерело: власні розрахунки та дослідження автора].

Таким чином, було виявлено досить тісну кореляцію врожайності озимої пшениці зі значеннями середньодобової температури в квітні-червні місяцях (середнє за три місяці) і кількості опадів (разом за три місяці).

Оцінюючи надійність параметрів рівняння регресії, отримали, що вибрані параметри значущі. Далі необхідно провести оцінку суттєвості зв'язку. Для цього розрахуємо приватний коефіцієнт детермінації (d_x), який показує, на скільки відсотків варіація результативної ознаки (в нашому випадку – це

врожайність озимої пшениці) пояснюється варіацією ознак (середньомісячна температура і кількість опадів), що входять в рівняння регресії:

$$d_x = r_{yx} * \beta_x,$$

де r_{yx} – парний коефіцієнт кореляції між результативним і факторним ознаками;

β_x – відповідний коефіцієнт рівняння множинної регресії в стандартизованому масштабі [5].

При резюмуванні враховувався також такий момент як значення коефіцієнта детермінації (достовірності апроксимації) R^2 , який показує ступінь відповідності трендової моделі вихідним даним. Його значення може лежати в діапазоні від 0 до 1. Чим ближче R^2 до 1, тим точніше модель описує наявні дані.

В результаті розрахунків значення коефіцієнта детермінації склало 0,8483. Це свідчить про те, що на 84,83 % варіація врожайності озимої пшениці в Уманському районі Черкаської області пояснюється зміною середньомісячної температури в квітні-червні місяцях (середнє за три місяці) на 1 °С і кількості опадів (разом за три місяці) на 1 мм, решта 15,17 % обумовлені іншими факторами.

Причому, слід зазначити, що сила впливу кожної з факторних ознак на результативну майже рівноцінна, з незначним переважанням x_1 (опадів) – 56,9 % над x_2 (температура) – 56,6 %.

Функція бажаності, тобто оптимальні значення опадів та температури за яких урожайність найбільша відображена на рис. 4.22.

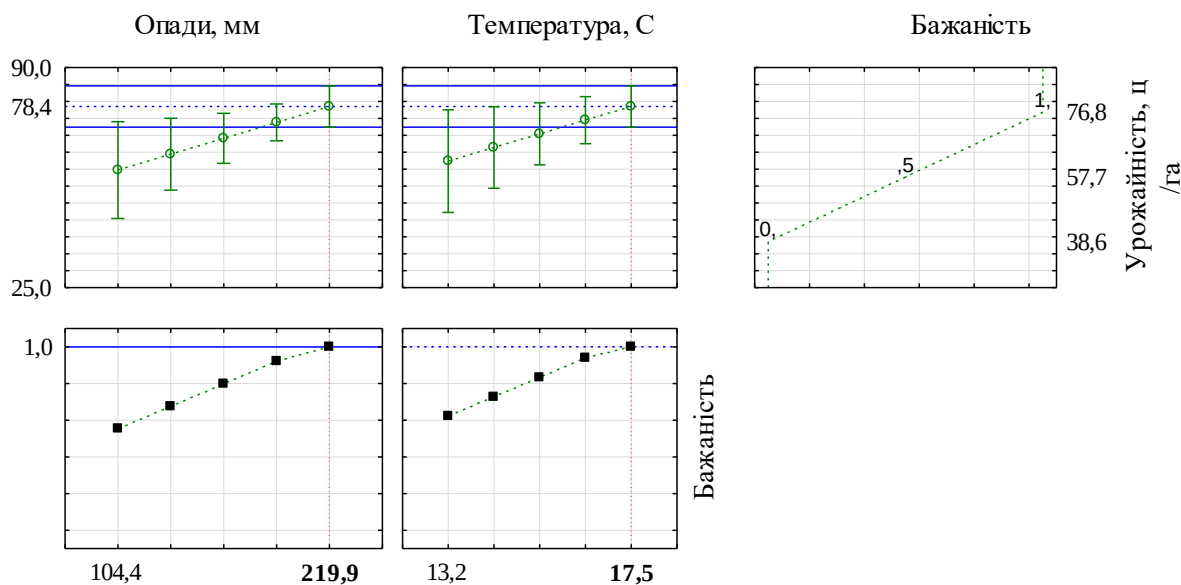

**Рис. 4.22. Функція бажаності
(оптимальні значення опадів та температури за яких урожайність
найбільша)**

[Джерело: власні розрахунки та дослідження автора].

З рис. 4.23 видно, що найбільша врожайність була при 200-240 мм опадів і температурі вище 16,0 °С.

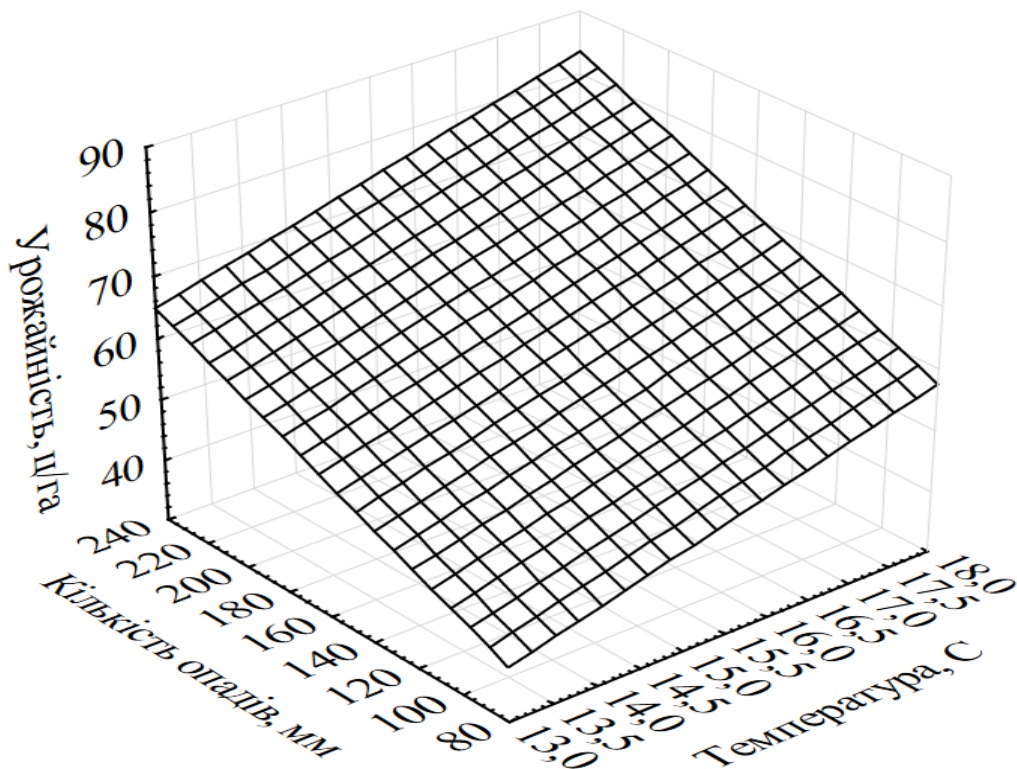

Рис. 4.23. Особливості зміни врожайності озимої пшениці під впливом погодних чинників (температури повітря та кількості опадів)

[Джерело: власні розрахунки та дослідження автора].

Залежність і ступінь впливу температури і кількості опадів на врожайність були подібні, про що свідчать парціальні і бета коефіцієнти кореляції (рис. 4.24).

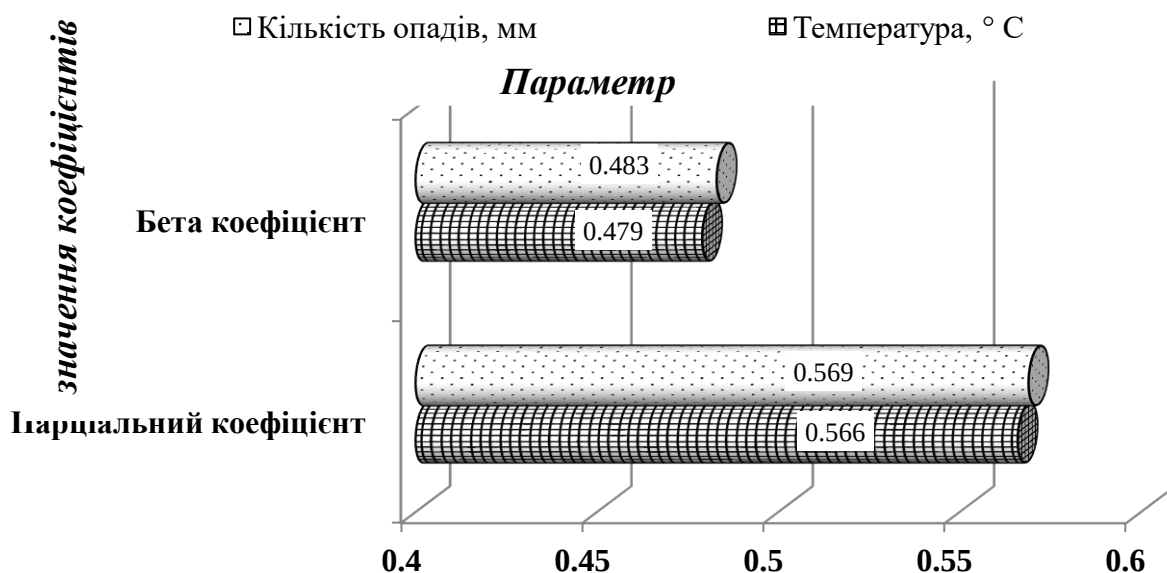

Рис. 4.24. Залежність і ступінь впливу температури та кількості опадів на врожайність озимої пшениці

[Джерело: власні розрахунки та дослідження автора].

Таким чином, в умовах Черкаської області, а саме Уманського району, можливе використання індексу опадів в тандемі з температурним порогом в квітні-червні місяцях для озимої пшениці. В якості значення індексу доцільно взяти середнє значення температури в квітні-червні місяцях за аналізований період, що дорівнює $15,9^{\circ}\text{C}$ і середнє значення кількості опадів в квітні-червні місяцях за розглянутий період – $151,6\text{ мм}$.

Інтервал, що визначає настання страхового випадку, з авторської точки зору, можна взяти як:

- щодо параметра температура: $14,9^{\circ}\text{C} < 15,9^{\circ}\text{C} < 16,9^{\circ}\text{C}$;
- щодо параметра кількість опадів: $141,6\text{ мм} < 151,6\text{ мм} < 161,6\text{ мм}$.

Таким чином, використовуючи рівняння регресії, можна розрахувати граничне значення показника настання страхового випадку. У нашому випадку було отримано значення врожайності озимої пшениці, рівне $61,4\text{ ц/га}$.

Особливості механізму функціонування комбінованого індексу ($I_{\kappa 2}$) графічно відображено на рис. 4.25.

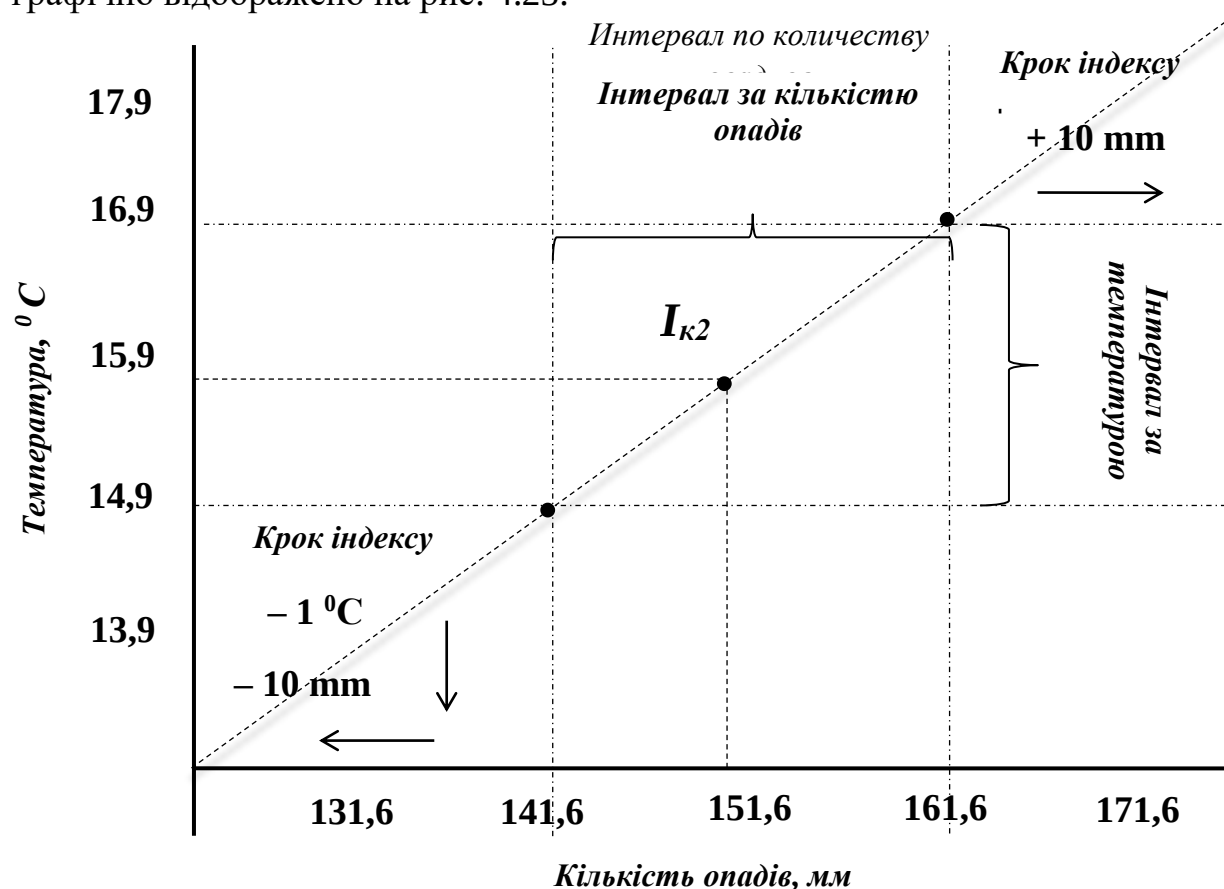

Рис. 4.25. Особливості механізму функціонування термогідрального індексу ($I_{\kappa 2}$)
[Авторська розробка].

Виходячи з отриманих даних, можна стверджувати, що в аналізованому періоді (2000-2015 рр.) протягом семи (2000-2005 рр., і 2007 р.) років настав страховий випадок, що було обумовлено зміною температури і кількості опадів в найбільш важливий період вегетації рослин.

При страхуванні погодних індексів розмір відшкодування залежить від ступеня зміни (розміру кроку) застрахованого індексу. При розробці страхового продукту страховики обумовлюють вартість зміни кожного кроку індексу, наприклад, в нашому випадку кожного температурного градуса і кожних 10 мм опадів (крім порогових значень). Далі при настанні страхового випадку – падіння/збільшенні погодного індексу – відшкодування розраховується за формулою: вартість одиниці індексу $\times$ ступінь зміни індексу $\times$ кількість гектарів застрахованої культури.

Слід зазначити, що індекси погоди можна розраховувати для різних культур і для різних періодів вегетації рослин.

Таким чином, у дослідженні розглянута можливість застосування індексу опадів в тандемі з температурним порогом і розрахований (використовуючи метод математичної статистики, а саме багатофакторний дисперсійний аналіз) комбінований індекс (I_{k2}), що може враховувати і компонувати одночасно декількох параметрів. З огляду на проведені розрахунки, авторською є позиція про доцільність використання цього інноваційного страхового продукту – (I_{k2}), як погодного індексу впливу декількох тригерів, що враховує в собі ті явища, які дійсно впливають на зниження врожайності, і при цьому відшкодовує реальні збитки агровиробника.

Розрахунок та особливості механізму функціонування комбінованого погодного індексу (I_{k3}) в регіональному розрізі (дослідження проведено на прикладі кукурудзи на зерно)

Оскільки індекс може враховувати і компонувати в собі кілька параметрів одночасно, так званих, тригерів (як було вже обґрунтовано вище), то в даній частині дослідження їх підібрано три – скажімо, не тільки кількість опадів, але і температуру повітря та вологість (при цьому враховувати вплив цих параметрів у різні фази вегетації культури по-різному). Наприклад, нестача вологи в період наливу зерна та екстремально високі температур у час цвітіння буде більш згубною для майбутнього врожаю, ніж в інші періоди, відтак індекс може передбачати виплату за відхиленнями вказаних параметрів в цей період в максимальному розмірі.

Індексне страхування, як уже зазначалося вище, відноситься до параметричного виду страхування. Індекс – спеціальний показник, що характеризує вплив інтенсивності певного ризику (сукупності ризиків) на врожайність культури у визначальні фази розвитку. У даному дослідженні комбінований погодний індекс (I_{k3}) – спеціальний показник, що характеризує вплив інтенсивності сукупності погодних ризиків, що вимірюється певними параметрами (спека, холод – температура; зволоження повітря – відносна вологість; посуха – опади, тобто $k = 3$) на врожайність кукурудзи на зерно у визначальні фази розвитку (цвітіння та налив зерна) (рис. 4.26). Граничне значення його характеризує настання страхового випадку та відповідає критичній втраті врожайності для сільгоспвиробника, котра визначається ще під час розробки страхового продукту. Індекс повинен максимально точно показувати, як саме певний ризик впливає на врожайність культури.

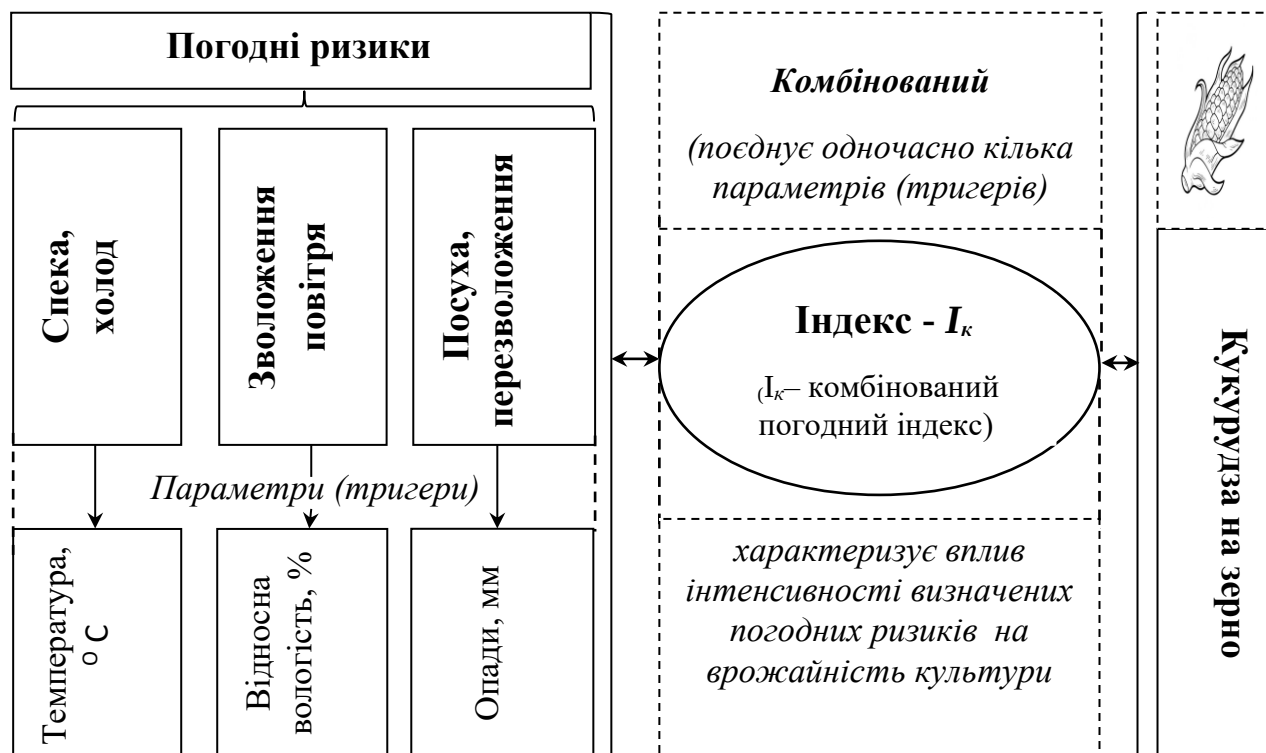

Рис. 4.26. Особливості механізму функціонування комбінованого погодного індексу (I_{k3})

[Джерело: власні розрахунки та дослідження автора].

Розрахунок та особливості використання комбінованого погодного індексу (I_{k3}) в регіональному розрізі

В рамках даного дослідження розглянемо доцільність застосування комбінованого погодного індексу, що komponує в собі кілька параметрів одночасно, так званих тригерів, на прикладі Уманського району Черкаської області. Джерелом вихідних даних, що характеризують агрометеорологічні умови вегетації сільськогосподарських культур (в даному випадку кукурудзи на зерно) є результати спостережень за погодними умовами, проведеними на метеорологічній станції «Умань», розташованій в Уманському районі Черкаської області (період: з 2002 р. по 2017 р. включно, тобто інтервал тривалість 15 років).

В даному випадку використовується комбінований погодний індекс, зокрема визначаються граничні значення трьох параметрів: кількості опадів, відносної вологості та величини температури повітря у критичні періоди вегетації рослини (цвітіння та наливу зерна – червень-липень місяці), що зумовлюють критичні значення врожайності кукурудзи на зерно.

Дані щодо врожайності кукурудзи на зерно для проведення цього дослідження були взяті на основі тривалого стаціонарного польового досліду

(ведеться з 1964 р.) кафедри агрохімії та ґрунтознавства Уманського національного університету садівництва, основою якого є 10-пільна сівозміна (ячмінь ярий + конюшина, конюшина, пшениця озима, буряк цукровий, кукурудза, горох, пшениця озима, кукурудза на силос, пшениця озима, буряк цукровий). У сівозміні застосовуються органічна (гній 9 т; 13.5 т, 18 т), мінеральна ($N_{45}P_{45}K_{45}$; $N_{90}P_{90}K_{90}$; $N_{135}P_{135}K_{135}$) та органо-мінеральна (гній 4.5 т + $N_{22}P_{34}K_{18}$; гній 9 т + $N_{45}P_{68}K_{36}$; гній 13.5 т + $N_{67}P_{102}K_{54}$) системи удобрення (табл. 5.1). Одним із проміжних етапів подальшого дослідження буде виокремлення із зазначеної вище сукупності систем удобрення оптимальної та проведення послідовних етапів дослідження базуючись на показниках останньої.

Значення погодних параметрів (опаді; відносна вологість; температура повітря) взяті за даними метеостанції Умань.

Для кукурудзи на зерно критичний період часу – це цвітіння та налив зерна. Це період тривалістю близько двох місяців (зазвичай – червня та липень). Водночас, слід наголосити, що цей період часу визначається у кожному регіоні окремо. Саме у цей період потрібна достатня кількість вологи (як у вигляді опадів так і відносної вологості повітря) для того, щоб зерно набрало вологу і дуже важливо, щоб не було екстремально високих температур на даному часовому відрізку (особливо під час цвітіння).

Ключові етапи подальшого дослідження є наступними:

1. Визначення ступеня впливу погодних умов (спека; зволоження повітря; посуха) та елементів агротехнології (системи удобрення) на формування урожайності кукурудзи на зерно.

2. З'ясування оптимальної системи удобрення, як ключового елементу агротехнології для даної культури та проведення наступних етапів дослідження виходячи з останньої.

3. Характеристика та визначення ступеня впливу трьох окреслених погодних ризиків, що вимірюється певними параметрами (спека, холод → температура; зволоження повітря → відносна вологість; посуха → опади) на урожайність кукурудзи на зерно на певному критичному етапі вегетації рослини (цвітіння та налив зерна).

4. Розрахунок комбінованого погодного індексу (I_k) та, відповідно, усіх інших ключових параметрів, що його характеризують (зокрема, крок індексу; інтервалу, що визначає настання страхового випадку; обґрунтування шкали страхових виплат в результаті настання страхового випадку і т. д.).

Визначення ступеня впливу погодних умов (спека → температура; зволоження повітря → відносна вологість; посуха → опади) та елементів агротехнології (системи удобрення) на формування урожайності кукурудзи на зерно

Коефіцієнти варіації вибірок даних різних років дослідження становили від 16 до 24 %, відповідало невеликому та середньому за рівнем варіюванню (Додаток Л, табл. 2). Це свідчить, що погодні умови мали вплив на формування урожайності кукурудзи на зерно. Найбільш стабільними були вибірки даних отримані за максимального внесення добрив, тоді як контрольне дослідження

(варіант без внесення добрив) мало найбільше варіювання (Coef.Var. = 28,09). Внесення добрив сприяло підвищенню врожайності.

Аналізуючи вибірки даних була підтверджена теорія правильного їх розподілення майже у всіх випадках (Додаток Л, рис. 3). Виняток складає вибірка даних отримана у варіанті без внесення добрив, про що свідчить низький показник ймовірності за критерієм Шапіра-Уїлка ($p=0,0035$). Тому подальше дослідження проводили із використанням методів параметричної статистики.

Після проведення багатофакторного дисперсійного аналізу (Factorial ANOVA) було підтверджено достовірний вплив чинників погодного середовища та системи удобрення на формування урожайності кукурудзи на зерно (Додаток Л, табл. 3). Найбільше впливали на формування урожайності погодні умови, що були різними за роками дослідження (Partial eta-squared=0,96). Меншою мірою, проте також достовірно впливали елементи агротехнології (Partial eta-squared=0,91). Крім цього був зафіксований достовірний зв'язок між факторами (Partial eta-squared=0,58). Як наслідок, можна стверджувати, що негативний вплив факторів природнього середовища частково можна мінімізувати агротехнологією вирощування.

Виокремлення оптимальної системи удобрення, як ключового елементу агротехнології для даної культури

Найбільша урожайність аналізованої культури була зафіксована у 2011р. та 2014 р. і становила 88,4 і 84,8 ц/га відповідно (рис. 4.27). Найгіршим за урожайністю був 2007 р. (35,9 ц/га). В інші роки дослідження урожайність варіювала в межах від 50 до 75 ц/га.

Слід зазначити, що внесення добрив сприяло підвищенню урожайності. Найкращий ефект був за внесення 3 NPK (урожайність – 72,8 ц/га), 4 ГН (урожайність – 68,0 ц/га), та 3 ГН+NPK (урожайність – 77,0 ц/га). Як наслідок, ці методи оброблення можуть бути рекомендовані господарствам для ефективного вирощування кукурудзи на зерно. Водночас, для подальших досліджень були використані зразки отримані після внесення добрив 3 NPK, оскільки такий метод найбільш поширений в господарствах. Відтак, всі подальші розрахунки проводилися за системи удобрення 3 NPK ($N_{135}P_{135}K_{135}$).

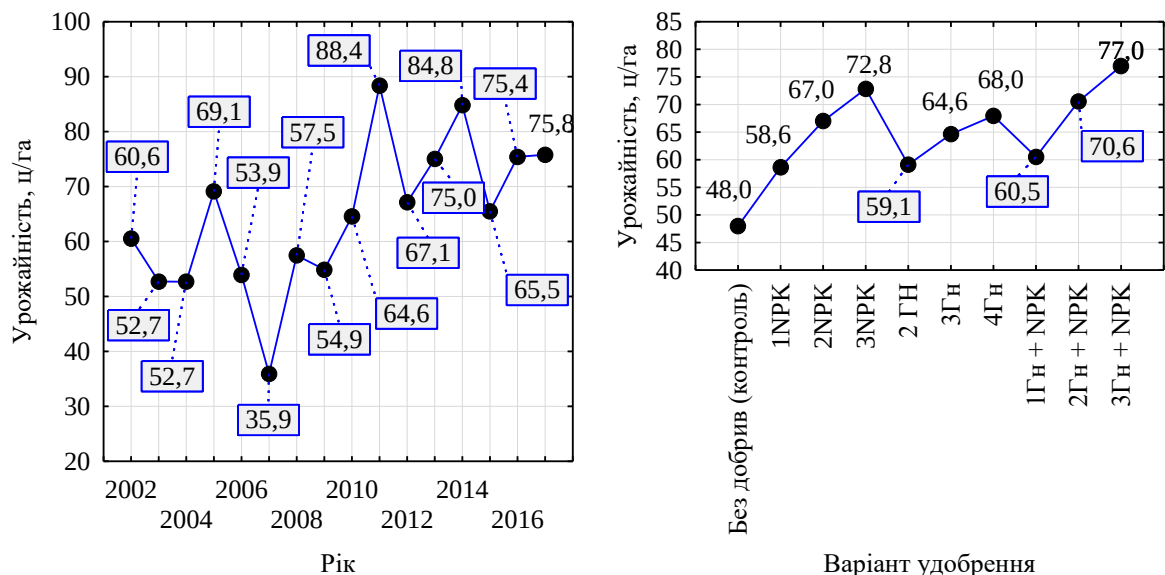
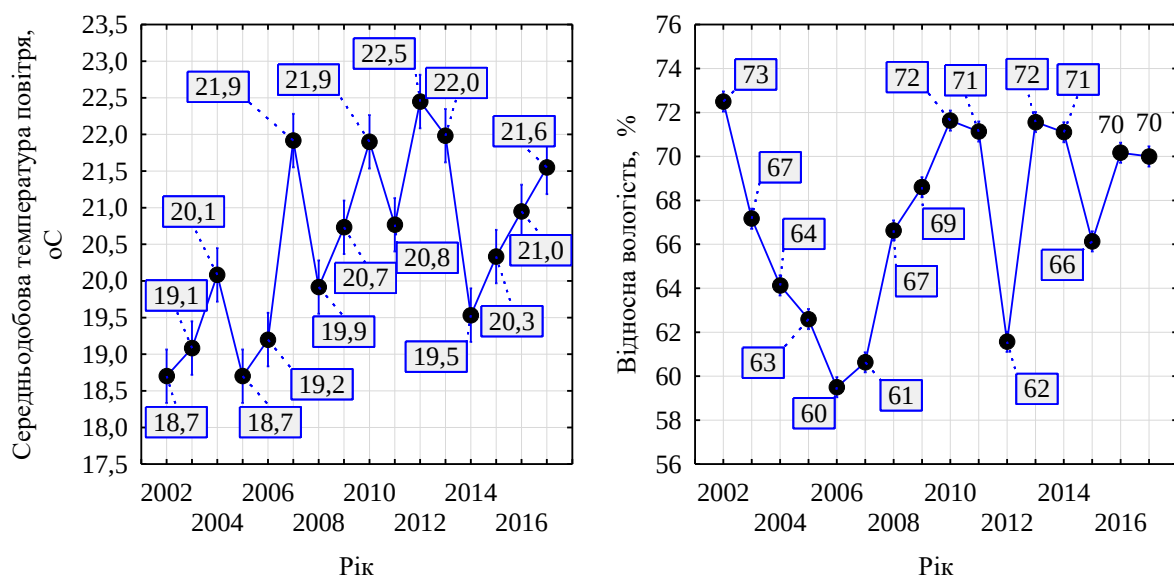

Рис. 4.27. Ефективна гіпотеза розподілення урожайності кукурудзи на зерно залежно від рівня та системи удобрення і року дослідження
[Джерело: власні розрахунки та дослідження автора].

Характеристика та визначення ступеня впливу визначених погодних ризиків (спека → температура; зволоження повітря → відносна вологість; посуха → опади) на урожайність кукурудзи на зерно у період цвітіння та наливу зерна

Аналізуючи погодні умови (середньодобова температура, відносна вологість повітря та загальна кількість опадів) можна стверджувати про їх достовірну зміну за роками дослідження (рис. 4.28).

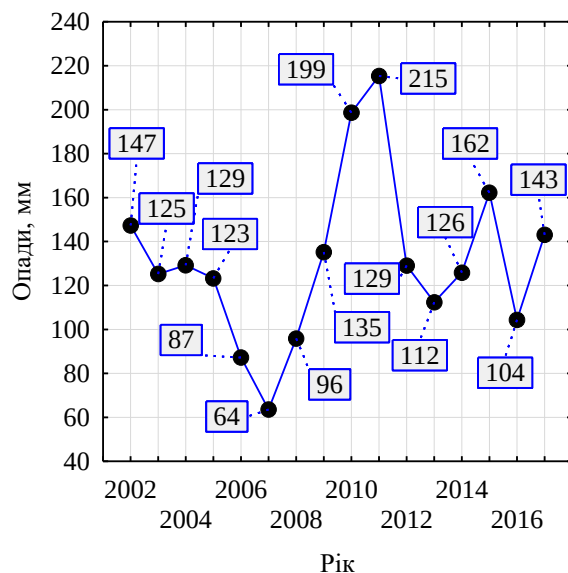
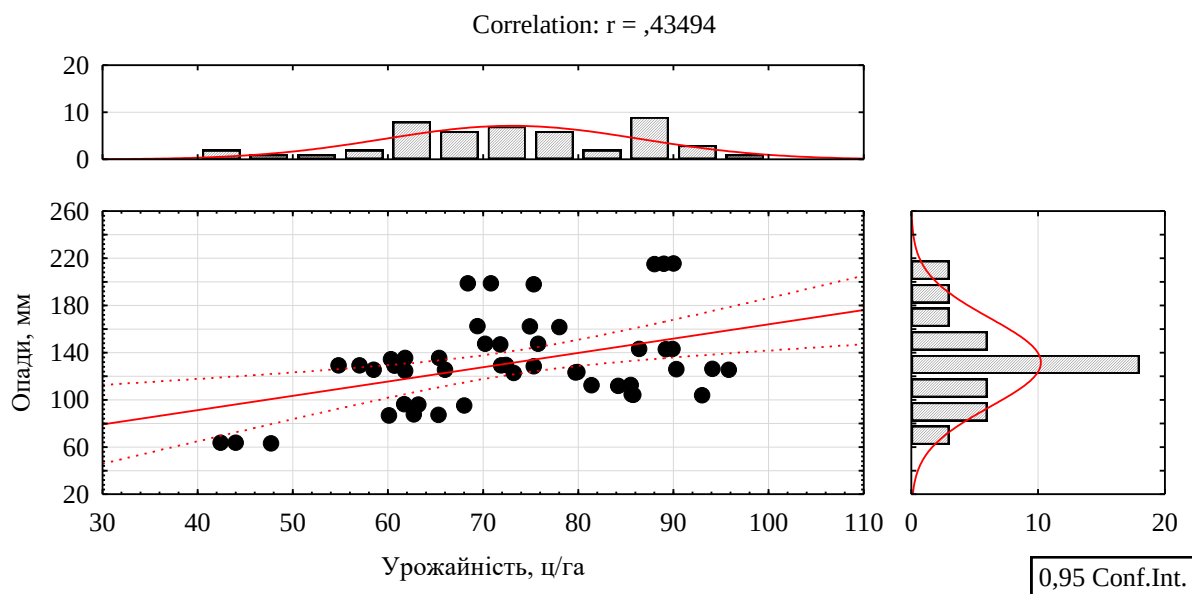

Рис. 4.28. Ефективна гіпотеза розподілення параметрів навколишнього природного середовища залежно від року дослідження

[Джерело: власні розрахунки та дослідження автора].

Найсильнішу достовірну кореляційну залежність зафіксовано між урожайністю, загальною кількістю опадів ($r=0,43$) та відносною вологістю повітря ($r=0,60$) (рис. 4.29). Кореляційної залежності між середньодобовою температурою та урожайністю не зафіксовано.

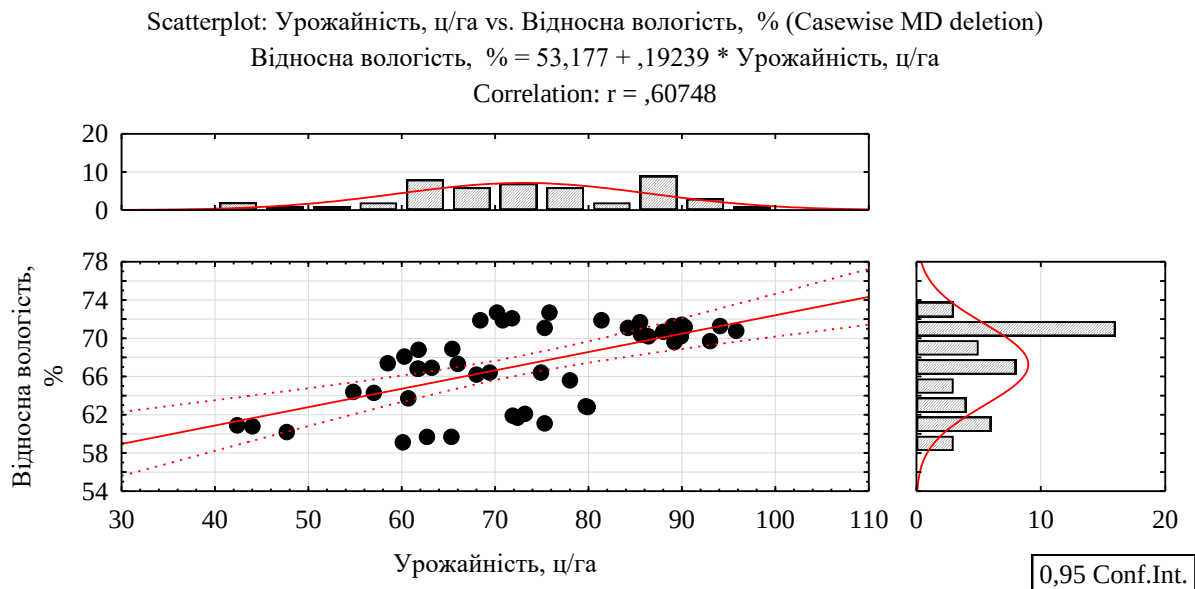
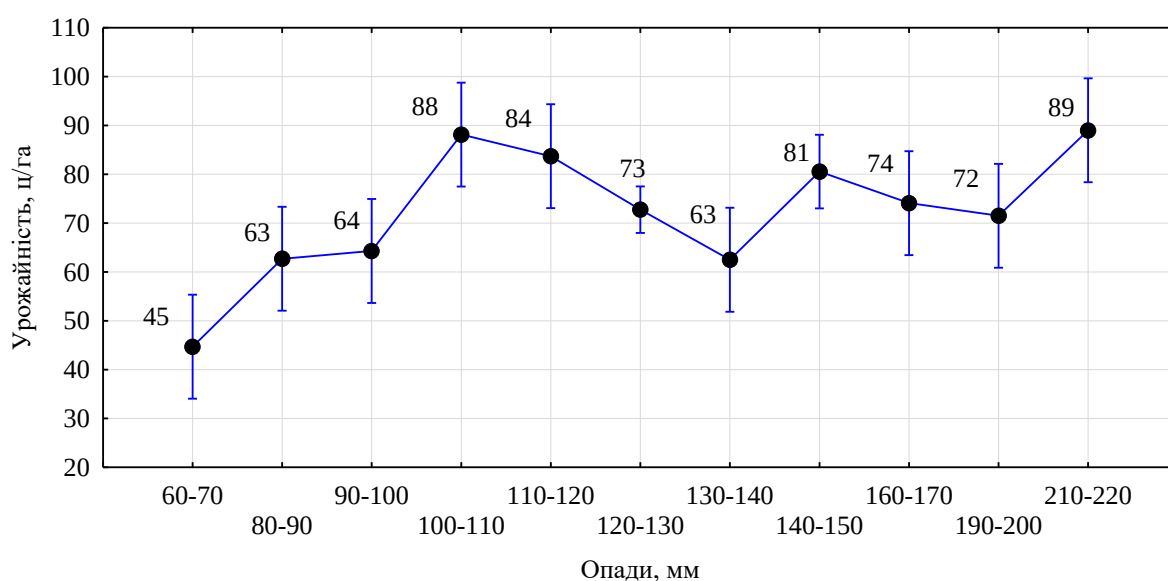

Рис. 4.29. Кореляційна залежність між чинниками навколишнього природного середовища та урожайністю

[Джерело: власні розрахунки та дослідження автора].

Позитивний вплив збільшення загальної кількості опадів підтверджено дисперсійним аналізом (рис. 4.30). Після математичного узагальнення відповідної залежності у вигляді функції бажаності встановлено, що критичним для урожайності була найменша кількість опадів (60-70 мм).

Ймовірність впливу температури на урожайність зерна кукурудзи на зерно складала 70 % (рис. 5.31). Зафіксовано, що оптимальна температура для вирощування становила 21-22 °С, відносно нижчі та вищі температури в цілому негативно впливали на урожайність. Аналізуючи функцію бажаності можна стверджувати, що для зерна кукурудзи на зерно критичними були більш високі температури (22-23 °С).

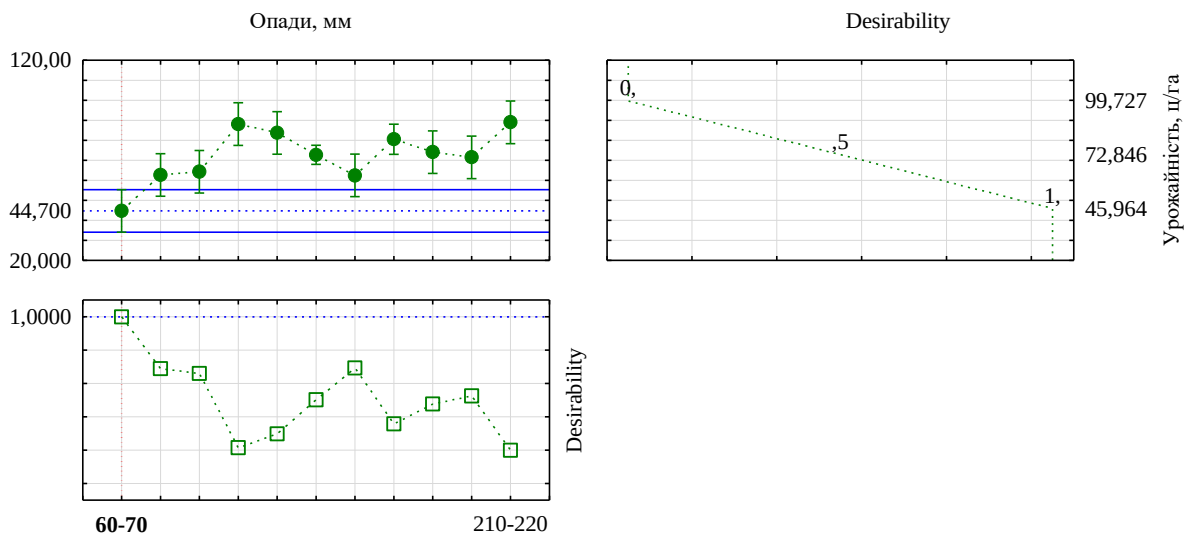

Рис. 4.30. Вплив загальної кількості опадів на урожайність кукурудзи на зерно

[Джерело: власні розрахунки та дослідження автора].

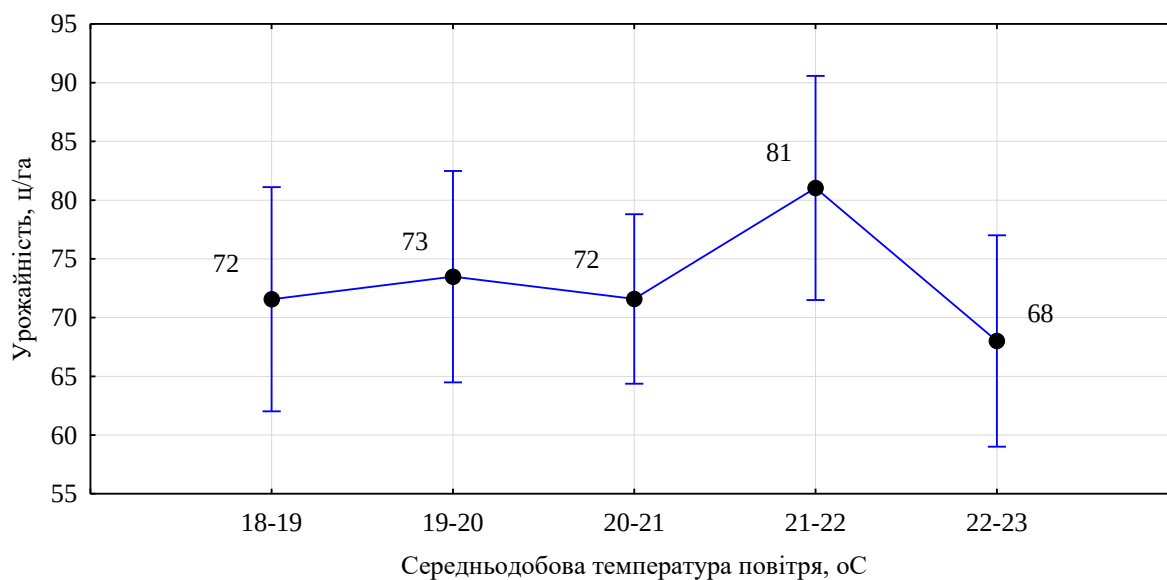

Рис. 4.31. Вплив температури на урожайність кукурудзи на зерно

[Джерело: власні розрахунки та дослідження автора].

Найбільша та стабільна урожайність зафіксована за найбільшої відносної вологості повітря – 70-75 % (рис. 4.32). Критичною для неї була найнижча відносна вологість – 55-60 %.

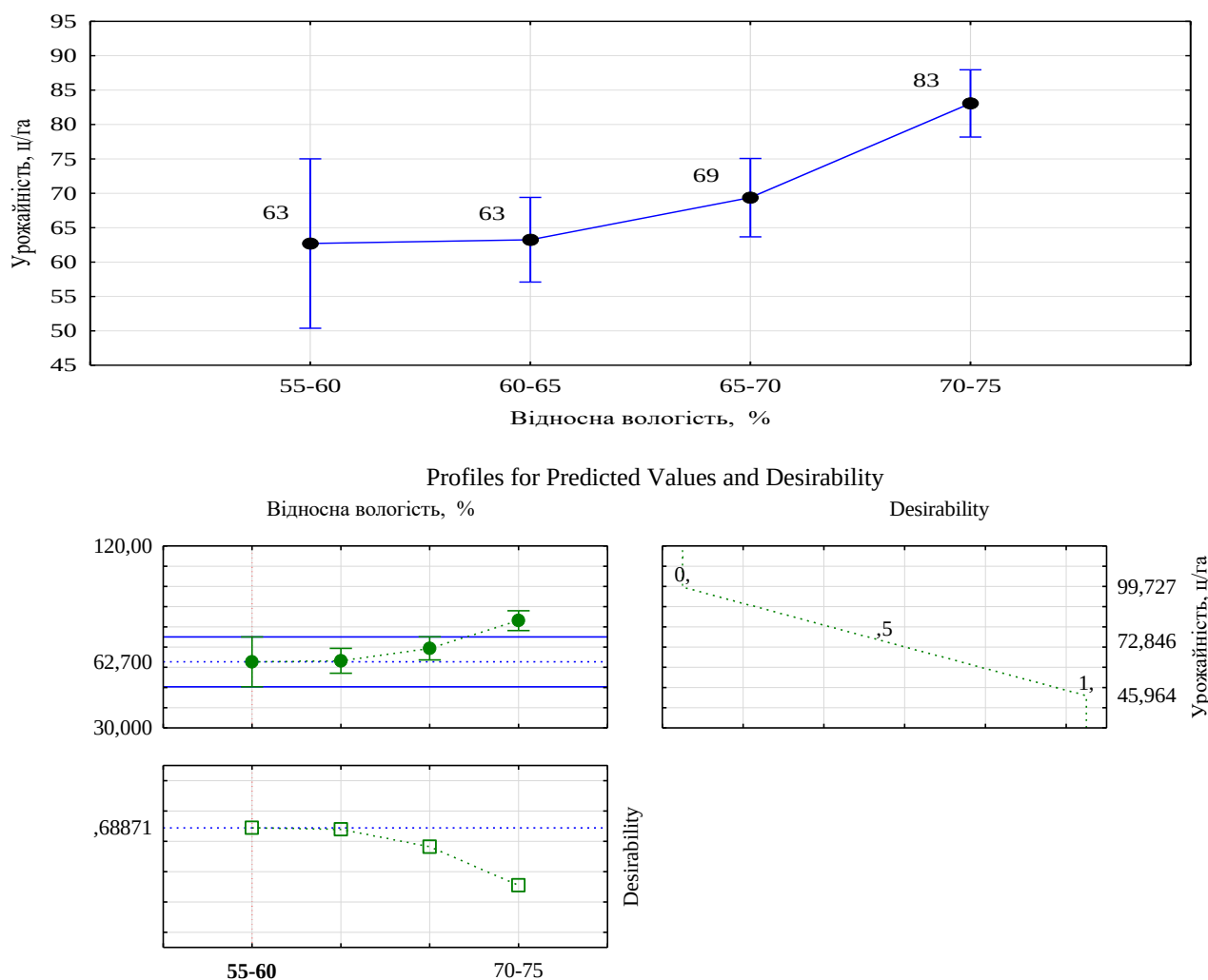

Рис. 4.32. Вплив відносної вологості на урожайність кукурудзи на зерно

[Джерело: власні розрахунки та дослідження автора].

Аналізуючи отримані дані, слід зазначити, що серед трьох визначених погодних ризиків ступінь їх впливу на урожайність кукурудзи на зерно розподілилась наступним чином: найбільший вплив мав такий параметр як опади (максимальне значення якого зумовило отримання максимальної врожайної), середнім ступенем впливу характеризувався показник відносної вологості (максимальне значення показника призвело до максимального розміру врожайності) та помірний вплив здійснював такий параметр як середньодобова температура повітря (оптимальне значення якого зумовлювало максимальний розмір врожайності) (рис. 4.33).

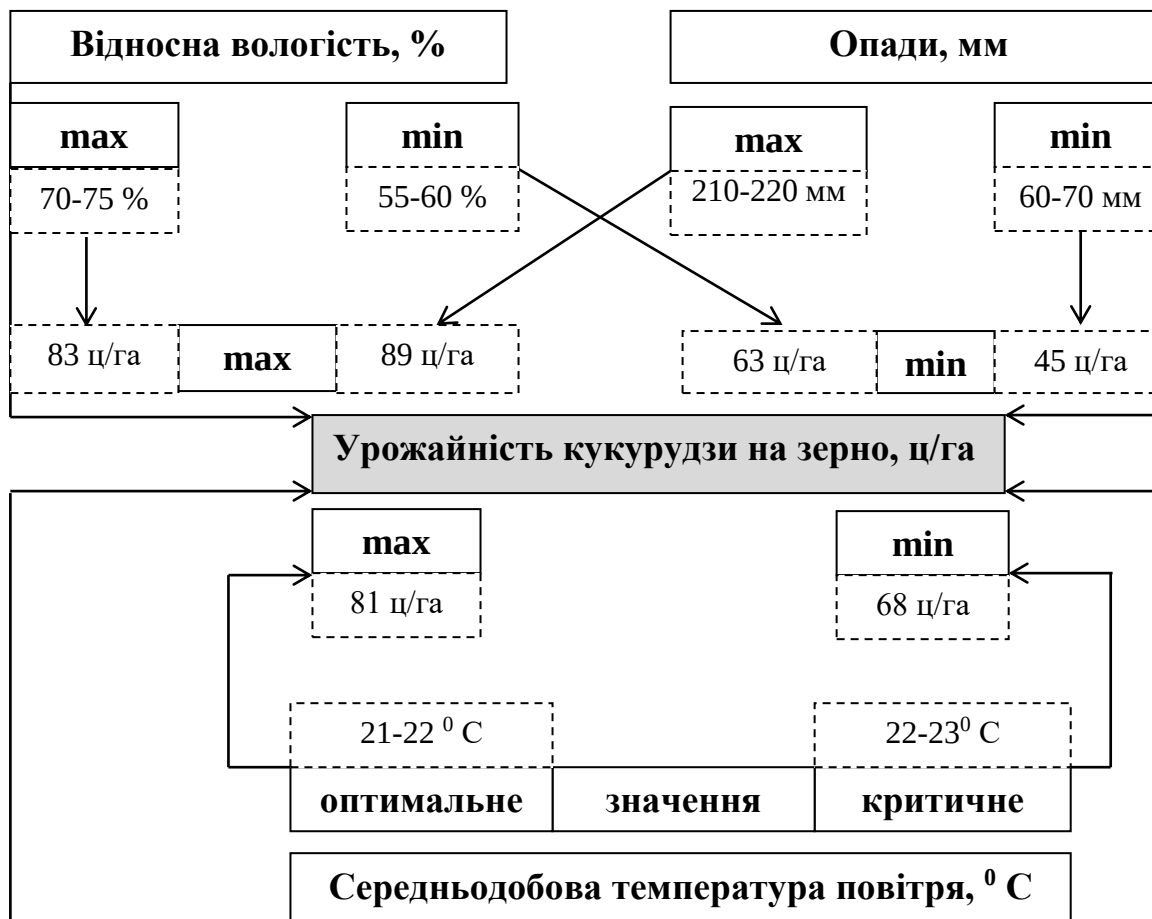

Рис. 4.33. Особливості впливу визначених погодних ризиків на урожайність кукурудзи на зерно

(відповідно до результатів проведеного дослідження)

[Джерело: власні розрахунки та дослідження автора].

Критичні значення врожайності досліджуваної культури спостерігалися за:

- найменшої кількості опадів (60-70 мм), що зумовило зменшення врожайності кукурудзи на зерно у 1,5 рази від її середнього значення та майже у двічі порівняно з максимальним розміром останньої (рис. 4.30);

- найнижчої відносна вологість (55-60 %), що стало причиною зниження врожайності кукурудзи на зерно у 1,3 рази порівняно з її максимальним значенням (рис. 4.32);

- більш високих температур повітря (22-23 °C), що призвело до зменшення врожайності кукурудзи на зерно на 7 % порівняно з її середнім значенням (рис. 4.31).

Середнє значення врожайності кукурудзи на зерно в рамках даного дослідження становило 73 (72,846) ц/га.

Розрахунок комбінованого погодного індексу ($I_{\text{кз}}$) та, відповідно, усіх інших ключових параметрів, що його характеризують

Таким чином, в умовах Черкаської області, а саме Уманського району, доцільне використання комбінованого погодного індексу, що відображає тандемний вплив визначених погодних ризиків, що описуються певними параметрами, на зниження врожайності досліджуваної культури.

В якості значення індексу за результатами даного конкретного дослідження доцільно взяти оптимальні значення погодних ризиків, що зумовлюють досягнення середнього рівня врожайності по даній культурі (73 ц/га). Натомість, граничні значення погодних ризиків зумовлюють досягнення критичного рівня врожайності по даній культурі та, відповідно, призводять до виплати максимальних страхових відшкодувань.

Опис інтервалів, що визначають настання страхового випадку та особливості градації страхових виплат, з авторської позиції, в розрізі окремих параметрів представлено в табл. 4.1.

Таблиця 4.1

Ключові дані за результатам проведеного дослідження*

Погодні ризики	Параметр (тригер)	Значення індексу	Крок індексу	Настання страхового випадку	Градація інтервалів	Розмір страхового відшкодування (% від страхової суми)
Посуха	Опади, мм	120-130	10	< 120-130	110-120	10
					100-110	20
					90-100	30
					80-90	40
					60-70	50
					< 60-70	100
Зволоження повітря	Відносна вологість, %	65-72	5	< 65-72	60-65	10
					55-60	20
					< 55-60	100
Спека	Температура, °C	19-21	1	> 19-21	21-22	10
					22-23	20
					> 22-23	100

*Джерело: власні розрахунки та дослідження автора.

Як видно з табл. 4.1 розмір страхового відшкодування залежить від ступеня відхилення індексу від середнього розрахованого значення (тобто величини «кроку» індексу).

Особливості механізму функціонування комбінованого погодного індексу (I_{k3}) відповідно до проведених розрахунків схематично відображено на рис. 4.34.

Виходячи з отриманих результатів, можна стверджувати, що на часовому проміжку 2002-2017 рр. в рамках даного дослідження настання страхового випадку з умовами виплати максимального страхового відшкодування відбувалося у 2002 р. та протягом 2015-2017 рр., що було зумовлено досягненням граничних значень погодних ризиків у найбільш важливі періоди вегетації рослини – кукурудзи на зерно.

Водночас, слід зазначити, що страхові компанії можуть підходити по-різному до цього питання. Так, за розмір індексу можуть братися не середні, а граничні значення погодних ризиків описаних відповідними тригерами, що зумовили досягнення критичного рівня врожайності по даній культурі. За таких обставин агровиробник претендує на отримання страхового відшкодування в повному обсязі. А також можуть розглядатися й інші варіанти. Однак ці питання є суто технічними та повинні бути узгоджені на стадії розробки страхового продукту та укладання договору страхування.

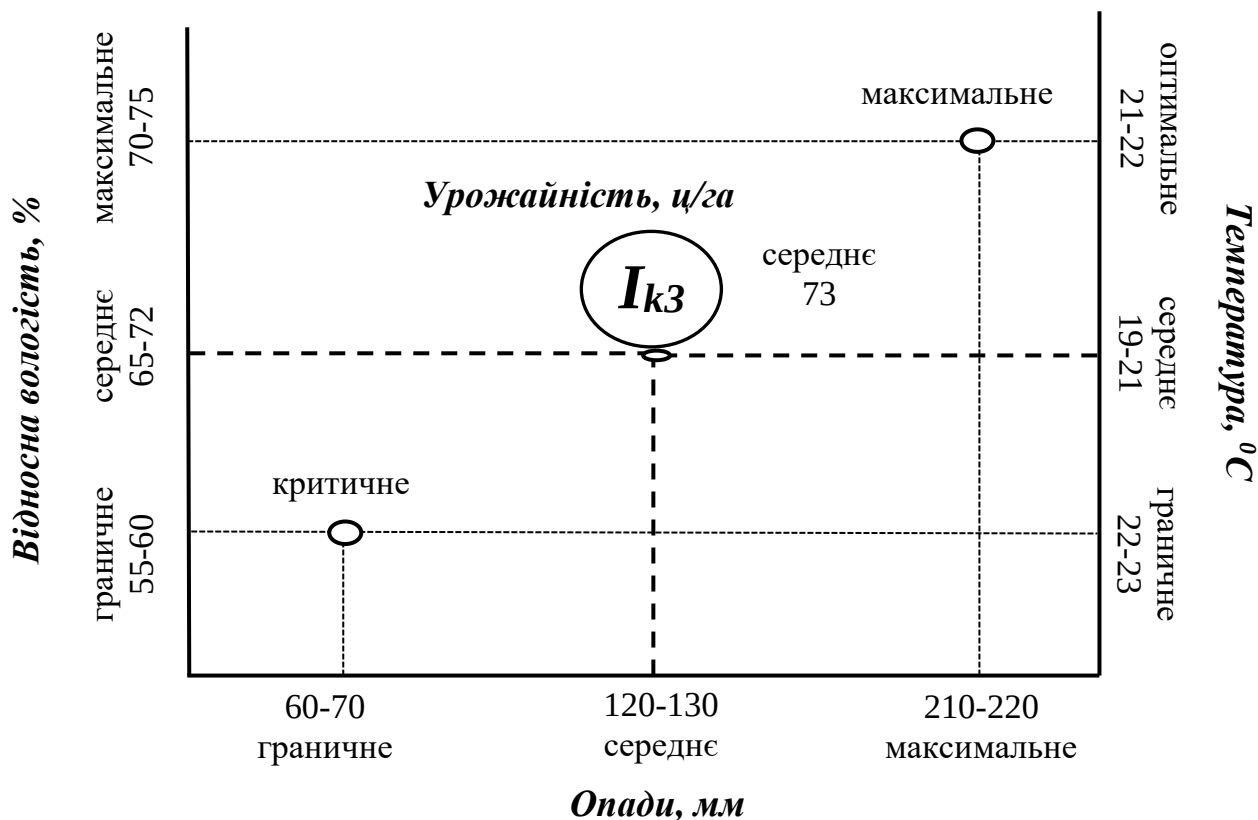

Рис. 4.34. Особливості механізму функціонування комбінованого погодного індексу (I_{k3}) відповідно до проведених розрахунків

[Джерело: власні розрахунки та дослідження автора].

Варто наголосити, що індекси погоди можна розраховувати для різних культур та періодів вегетації рослин, а також закладати в їх основу один або кілька параметрів одночасно. Водночас, слід зазначити, що комбіновані погодні індекси є більш ефективними.

За результатами проведеного дослідження виявлено, що комбінованим погодним індексам притаманні специфічні властивості, які реалізуються шляхом можливості одночасного компонування декількох параметрів. Як наслідок, з одного боку це призводить до більшої складності в їх розрахунку, водночас з іншого – дозволяє нівелювати вплив сукупності погодних ризиків.

Таким чином, автором запропоновано та, в рамках даного конкретного дослідження, розраховано доцільність і можливість використання комбінованого погодного індексу (I_{k3}) – спеціального показника, що характеризує вплив інтенсивності сукупності погодних ризиків, що

вимірюється певними параметрами (спека, холод → температура; зволоження повітря → відносна вологість; посуха → опади) на врожайність кукурудзи на зерно у визначальні фази розвитку (цвітіння та наливу зерна).

Розглянувши інноваційні підходи щодо використання агрострахового потенціалу та обґрунтувавши їх доцільність і необхідність на вітчизняному агростраховому ринку, наступним питанням, що потребує особливої уваги є архітектоніка комплексної модернізації ринку в умовах трансформаційних процесів. Саме даному аспекту буде присвячений наступний параграф роботи.

4.6. Перспективні напрями та практичне відображення комплексної модернізації вітчизняного агрострахового ринку

Агровиробництво історично інтерпретувалось як ключовий рушій розвитку економічного та соціального спрямування в усьому світі. Однак первинна продукція агросектору в розрізі кількісних та якісних визначників, що слугує його базовою основою, вирізняється підвищеною вразливістю до погодних та інших ризиків природного характеру.

Така специфічна комбінація, з однієї сторони – важливості галузі та з іншої – нестійкості процесу виробництва продукції на первинному виробництві мотивує до розробки стратегії управління ризиками як державних органів, так і приватний сектор.

Агрострахування є важливим, необхідним та корисним інструментом, водночас кожна держава, що має на меті створити ефективну систему його функціонування має усвідомлювати, що для повної реалізації усі його переваги, останнє вимагає постійних зусиль і самовіддачі усіх ключових зацікавлених сторін.

Архітектоніка комплексної модернізації українського агрострахового ринку в умовах трансформаційних процесів пов'язана зі стратегуванням п'яти його ключових компонент: композиційної будови (секторної конфігурації), форм подальшого розвитку та інноваційних підходів до використання потенціалу агрострахування, а також інституціонального базису і страхового середовища у аграрному секторі економіки (рис. 4.35).

Детальний акцент на композиційній будові агрострахового ринку в розрізі його секторної конфігурації здійснений у третьому розділі дослідження, натомість інноваційні підходи щодо використання потенціалу агрострахування розкриті у п'ятій його частині. Інституціональний базис та його специфіка в форматному розрізі обмежень формального та неформального характеру в роботі досліджено в першому та другому розділі. Тут же окреслені особливості агрострахового середовища. Форматні обриси українського агрострахового ринку здійснено у четвертому та п'ятому розділі дослідження.

Архітектоніку комплексної модернізації українського агрострахового ринку в умовах трансформаційних процесів, з авторської точки зору, доцільно стратегувати в розрізі п'ятірки ключових складових: форматних обрисів ринку (ключовими формами його подальшого розвитку), композиційної структурної будови ринку (його форматування в рамках секторної конфігурації з

врахуванням особливостей кожного із трьох секторів), інституціонального базису (інституціональною взаємодією на агростраховому ринку в розрізі формальних – законодавчі норми та правила страхування та неформальних обмежень – етичні та культурні норми, інноваційності агрострахової діяльності (інноваційних підходів до використання потенціалу агрострахування) та агрострахового середовища (страхового середовища у аграрному секторі економіки).

В свою чергу напрями стратегічного характеру щодо комплексної модернізації українського агрострахового ринку кожної із п'ятірки виокремлених складових детально розкрито нижче на рис. 4.36 – в розрізі специфіки будови, форматних обрисів та інноваційних підходів функціонування означеного ринку та на рис. 4.37 – в розрізі інституціонального базису і агрострахового середовища, відповідно.

Відповідно до ключових положень стратегії розвитку агрострахового ринку України запропоновано логічно-функціональний підхід до архітектоніки модернізації українського агрострахового ринку в умовах трансформаційних процесів, що ґрунтується на принципах ефективності (ступінь результативності функціонування агрострахового ринку), толерантності (основа побудови взаємозв'язків та взаємовідносин на агростраховому ринку між структурними та інфраструктурними його суб'єктами), модерновості (підґрунтя сучасності формування взаємовідносин на означеному ринку), інноваційності (базис новачій на ринку), стратегування (виявлення ключових закономірності та тенденції розвитку параметрів і відносин на агростраховому ринку), транспарентності (формування прозорого агрострахового середовища та наявність ефективних комунікацій), клієнтоорієнтованості (побудова взаємовідносин на ринку з акцентом центризму на споживачеві страхових послуг – агровиробнику та його потребах у страховому захисті), збалансованості (досягнення рівноваги та балансу між усіма суб'єктами ринку), трансформаційності (здатність до змін та перетворення із врахуванням модерних агрострахових тенденцій), форматності (формування зовнішніх контурів та форматних обрисів ринку).

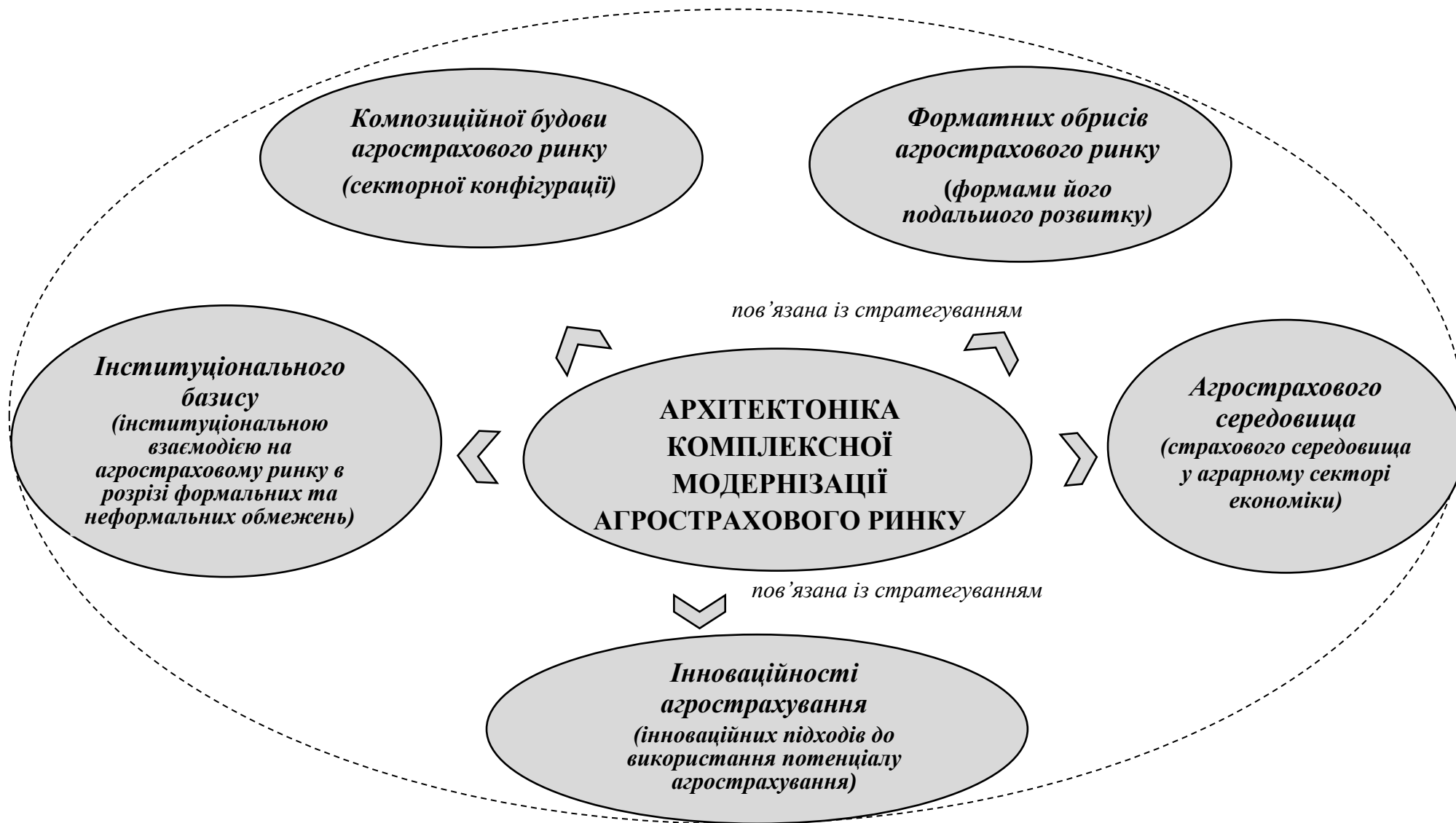

Рис. 4.35. Архітектоніка комплексної модернізації українського агострахового ринку в умовах трансформаційних процесів

Рис. 4.36. Стратегічні вектори комплексної модернізації агострахового ринку України в розрізі специфіки будови, форматних обрисів та інноваційних підходів функціонування [Власні дослідження автора].

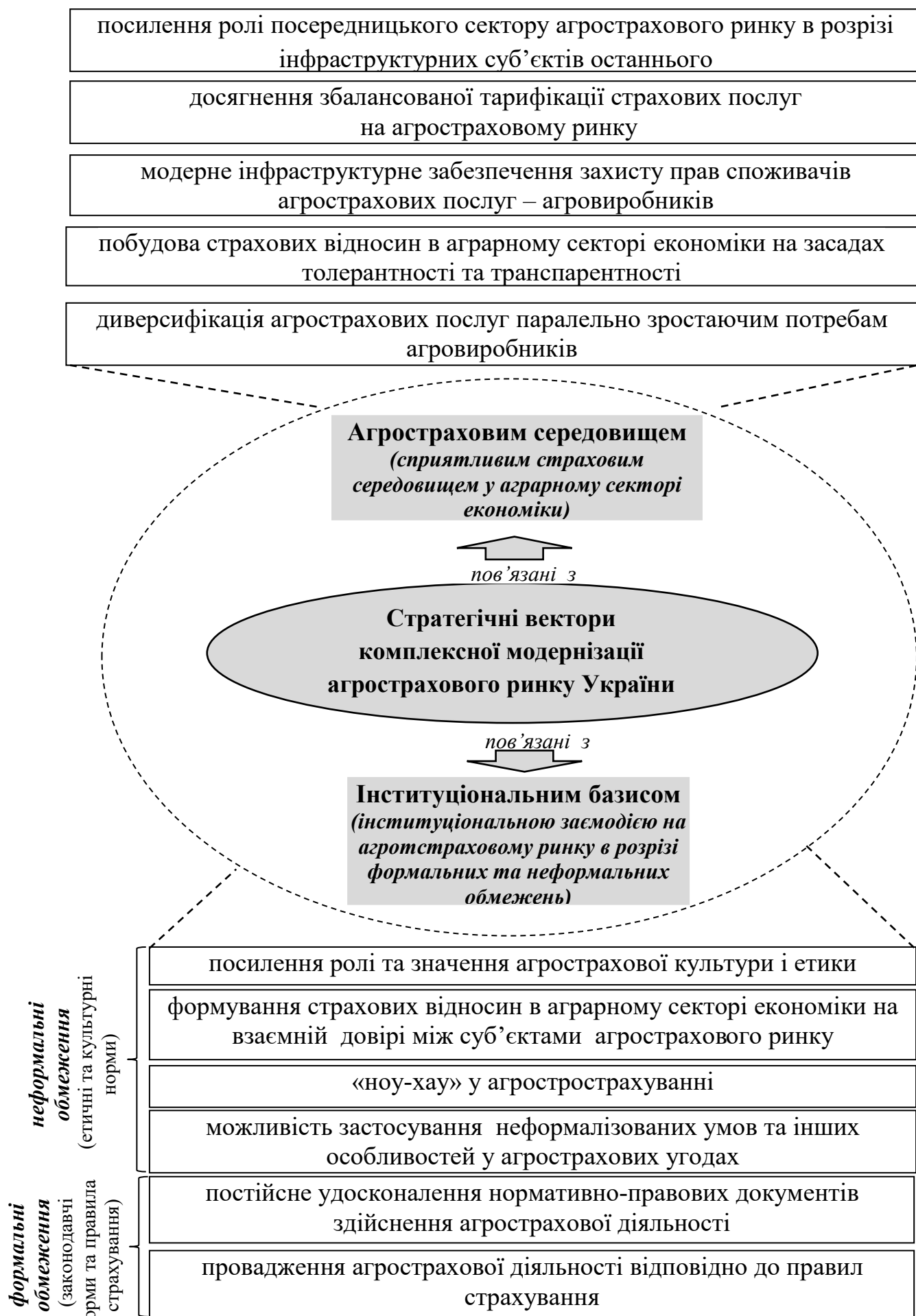

Рис. 4.37. Стратегічні вектори комплексної модернізації агрострахового ринку України в розрізі інституціонального базису та агрострахового середовища
[Власні дослідження автора].

Логічно-функціональний підхід до архітектури модернізації українського агрострахового ринку в умовах трансформаційних процесів у авторській інтерпретації представлено на рис. 4.38.

Рис. 4.38. Логічно-функціональний підхід до архітектури модернізації українського агрострахового ринку в умовах трансформаційних процесів
[Власні дослідження автора].

З позиції функціонального підходу місію визнають як взаємодію елементів ринку, як наслідок стратегічні вектори комплексної модернізації агрострахового ринку України за авторським баченням окреслені в розрізі специфіки будови (обрисів секторної конфігурації), форматних обрисів (форм його подальшого розвитку), інноваційності агрострахування (інноваційних підходів до використання потенціалу агрострахування) та в розрізі інституціонального базису (інституціональною взаємодією на агростраховому

ринку в розрізі формальних та неформальних обмежень) і агрострахового середовища (сприятливим страховим середовищем у аграрному секторі економіки), відповідно.

На рис. 4.39 відображено алгоритм стратегування механізму функціонування агрострахового ринку України, що komponує в собі 4 етапи: 1-й етап пов'язаний із аналізом зовнішнього середовища та внутрішньої структурної будови агрострахового ринку, 2-й – плануванням (стратегічним баченням та пріоритетами подальшого розвитку), 3-й – реалізацією запланованих заходів і 4-й – оцінюванням та контролем (визначенням методів оцінки та контролю якості стратегування). Наразі зупинимось на стислому окресленні стратегії, що має на меті визначити ключові вимоги до провадження агрострахування, посилення знань та досвіду у агростраховій індустрії, прозорості, конструктивної та позитивної взаємодії між ключовими гравцями агрострахового ринку. Ключові детермінанти стратегії розвитку агрострахового ринку України відображено на рис. 4.40.

Пріоритети розвитку з авторської позиції виокремлено наступним чином: удосконалення законодавчої та нормативної бази, стандарти діяльності (формування дизайну агрострахового ринку), організація баз даних (збирання, зберігання та управління даними), захист прав споживачів (окреслення механізму урегулювання суперечностей між сторонами агрострахової угоди в форматному розрізі кожної із них), система перестрахування катастрофічних ризиків, удосконалення маркетингової лінійки продуктових пропозицій з акцентом на асортимент та якість, розвиток людських ресурсів в розрізі технічних знань та досвіду і підвищення якості управлінської діяльності в страхових компаніях, що працюють на агростраховому ринку, налагодження взаєморозуміння між ключовими зацікавленими сторонами агрострахового процесу та відновлення і удосконалення роботи Агрострахового пулу. Окрім формування пріоритетних векторів розвитку українського агрострахового ринку на рис. 4.40 інтерпретовано очікувані результати від їх реалізації.

Цільові орієнтири проведення аналізу механізму функціонування агрострахового ринку

Стратегування механізму функціонування агрострахового ринку України

Рис. 4.39. Алгоритм стратегування механізму функціонування агрострахового ринку України

[Джерело: власні дослідження автора].

Рис. 4.40. Ключові детермінанти стратегії розвитку агрострахового ринку України
[Джерело: власні дослідження автора].

Формування цілісної картини щодо векторів подальшого розвитку аргострахового ринку України потребує відображення форматного концепту його подальшого розвитку на що і буде зосереджена увага у наступному параграфі монографії.

4.7. Концептуальні засади подальшого розвитку ринку аграрного страхування

Наразі ефективність інституту аграрного страхування залишає бажати кращого, адже ризики в аграрному виробництві носять здебільшого катастрофічний характер, характеризуючись великомасштабністю негативних наслідків і неможливістю їх передбачення та розрахунку, відповідно.

Як наслідок, аргострахування інтерпретується ризикогенним у високому ступені видом страхового захисту. Висока ризикогенність аграрного виробництва вимагає кваліфікованого управління ризиками.

Історична ретроспектива погодних катаклізмів масштабного характеру з якими зіткнулися українські агровиробники представлена в табл. 4.2.

Аналізуючи табл. 4.2 слід зазначити, що частина збитків завданих погодними катаклізмами могла покритися страховими компаніями у вигляді страхових виплат, що стало б великою допомогою для українського сільського господарства. Намагаючись мінімізувати останні, держава вимушена систематично вдаватися до заходів фінансової допомоги у вигляді прямих виплат з резервного фонду. Згаданий фонд бюджету формується для здійснення непередбачених видатків, що не мають постійного характеру і не могли бути передбачені під час складання проекту бюджету.

Здійснюючи прямі виплати держава фактично стримує розвиток аргострахового ринку, що зумовлено ключовими характеристиками останніх: - відсутність потреби відповідного документального оформлення та дотримання технології виробництва, - відсутність вимог щодо відповідних адекватних дій агровиробників пов'язаних з уникненням або мінімізацією ризиків.

Ефективність відшкодування збитків сільгоспвиробникам за рахунок системи страхування сільськогосподарської продукції є суттєвішою порівняно з державними програма у вигляді прямих виплата з резервного фонду бюджету.

Слід зазначити, що кошти резервного фонду державного бюджету на заходи з ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, що носять природний характер виділялись непропорційно збиткам, покриваючи в середньому не більше третини розміру останніх, а також без врахування фактичного стану рівня страхування в регіоні, що не стимулювало аграріїв до участі в страхуванні та спричинювало низьку ефективність компенсації частини сплачених страхових премій (рис. 4.41).

Історична ретроспектива масштабних погодних катаклізмів з якими зіткнулися українські агровиробники*

Погодні катаклізми	Період	Регіон охоплення	Наслідки	Суть
Тривалі низькі температури та температурні перепади зимового періоду	зима 2002-2003 років	по всій території країни	Суттєві втрати посівів озимих культур	Температурні перепади (чергуванням температур від додатних до від'ємних показників), що призвели до утворення крижаної кірки та вимерзанням озимої пшениці
Посуха	літо 2007 року	південь та схід країни	Недоотримання частини врожаю	Тривала відсутність опадів на фоні високих температур повітря
	осінь 2012 року та 2015 року	по всій території країни	Загроза осінньої посівної кампанії	Тривала відсутність опадів високих температур повітря
	2018 рік	південь країни	Суттєве недоотримання частини врожаю	Тривала відсутність опадів на фоні високих температур повітря
Повінь	літо 2008 року	захід країни	Недоотримання частини врожаю	Тривалі інтенсивні грозові дощі
	зима 2017 року	захід країни	Втрати посівів озимих культур	Інтенсивні опади у вигляді безперервного сильного дощу і снігу

*Авторське узагальнення.

Поточна модель державної підтримки агровиробників через механізм субсидованого агрострахування

Поточна модель державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників передбачена ЗУ «Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою» від 09.02.2012 р. та зводиться до відшкодування державою частини страхових премій сільськогосподарським товаровиробникам.

Сільськогосподарські товаровиробники можуть отримати таке відшкодування лише за умови укладення страхового договору зі страховою компанією, що є учасником Аграрного страхового пулу.

Водночас, за даними ЄДРПОУ (станом на грудень 2019 р.) учасниками Пулу є чотири страховики. У 2012 р., коли востаннє здійснювалося страхування

з державною підтримкою, рівень виплат, що здійснювався компаніями Пулу, становив 6,9 %, у той час, як середній рівень виплат в загальному по агростраховому ринку склав 9,7 %.

Рис. 4.41. Розмір збитків та кошти резервного фонду державного бюджету на заходи з ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій природного характеру в регіональному розрізі у 2016-2017 рр.

[Джерело: данні Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг (розраховано, побудовано та представлено автором)].

Слід наголосити й на тому, що механізм отримання державної підтримки є складним та затратним як для сільськогосподарських товаровиробників, так і для держави (4.42).

Недоліки механізму державної підтримки сільськогосподарського страхування

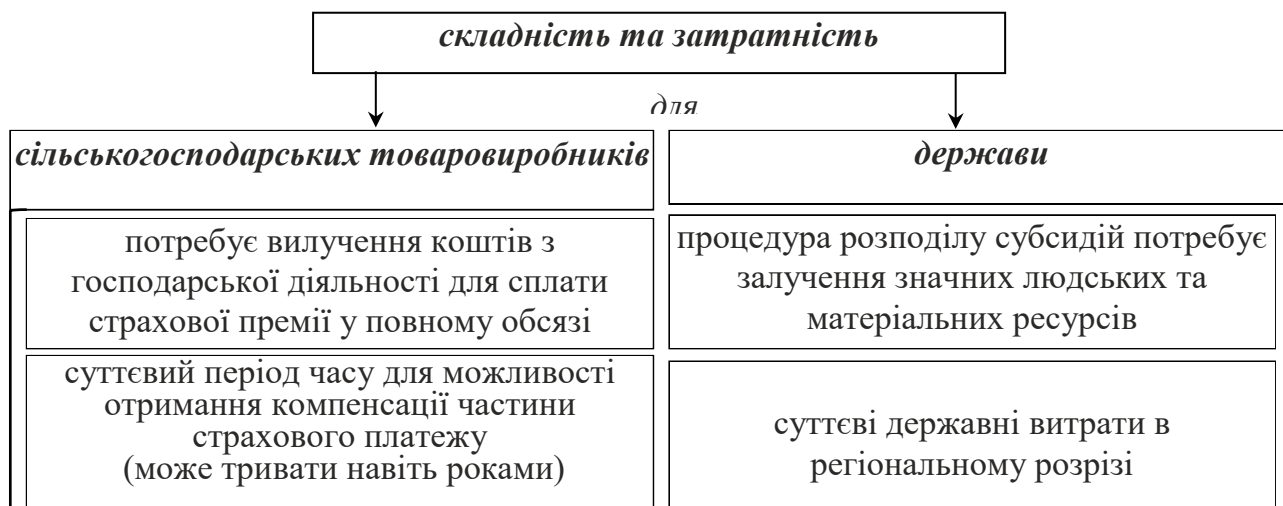

Рис. 4.42. Недоліки механізму державної підтримки сільськогосподарського страхування передбаченого ЗУ «Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державної підтримкою»

[Джерело: власні дослідження автора].

Водночас у 2019 р. ліцензію на провадження страхової діяльності у формі добровільного страхування сільськогосподарської продукції мають 58 страхових компаній. Як наслідок, агровиробники, що бажають отримати державну допомогу, суттєво обмежені щодо вибору контрагента, і фактично він зводиться лише до страхових компаній, які мають нижчий середнього показник рівня виплат.

Представлений рис. 4.43 наглядно демонструє взаємодію ключових структурних елементів агрострахового ринку із органами координації, контролю та нагляду за страховою діяльністю, тобто фактично відображає алгоритм формування міжсекторної взаємодії в розрізі першого та другого сектору внутрішньої структурної будови агрострахового ринку.

Рис. 4.43. Механізм функціонування агрострахового ринку України з державною підтримкою (прописаний законодавчо)
[Джерело: власні дослідження автора].

Таким чином, підсумовуючи викладене слід зазначити, що поточна модель державної допомоги виявилася неефективною та потребує реформування шляхом прийняття нового закону, розробленого з урахуванням попереднього досвіду.

Обґрунтування доцільності державної участі в агрострахуванні

Агровиробництво характеризується певними унікальними особливостями, що зумовлюють доцільність та необхідність державної участі в агрострахуванні (рис. 4.44).

I детермінанта	Сталість агровиробництва – ключова передумова стійкого економічного зростання держави вцілому та посилення добробуту її громадян, зокрема
	Агрострахування визначається позитивною практикою та технічно обґрунтованим механізмом виробничої і доходної стабілізації агровиробників, засобом стимулювання останніх до проактивного управління ризиками, сприяння запровадженню модерних технологій управління господарством та ефективнішого цільового використання бюджетних коштів порівняно з катастрофічними виплатами несистемного характеру
II детермінанта	Високорельованість агроризиків, вплив яких негативно позначається одночасно на великій кількості господарств
	Виразною потенційною акумуляцією наслідків страхових подій у значної сукупності агровиробників агроризики суттєво різняться від інших форм ризиків (зокрема ризиків пожежі в будинку або ризиків ДТП)
III детермінанта	Необхідність обґрунтованої тарифної політики у агрострахуванні в умовах глобальної конкуренції агровиробників
	У середовищі, якому притаманні висококорельовані ризики, важливим контрзаходом для страхових організацій є часова та географічна диверсифікація ризиків (розпорошення впливу збитків означеного характеру)
VI детермінанта	Наявність конкуренції між традиційними державними інтервенціями у агровиробництво шляхом виплати катастрофічної допомоги напряму та ініціативами планованого характеру на кшталт агрострахування
	Ефективність розвитку агрострахування передбачає інтегрування планованих ініціатив у агростраховій індустрії та потенційної державної «катастрофічної» допомоги в національні програми розвитку агровиробництва із комплексним їх застосуванням
V детермінанта	Модерне ефективне агровиробництво характеризується висотехнічним характером і залежить від практики управління конкретним підприємством
	Агрострахування, що на перший погляд видається досить простою концепцією паралельно набуває ознак спеціалізованої та технічно складної сфери
	Ефективний агростраховий ринок має розвиватися у напрямі посилення знань та досвіду у вітчизняному вимірі та форматному розрізі прозорого середовища партнерства між державним і приватним сектором, що сприятиме взаємообміну знаннями всіх зацікавлених сторін агрострахового процесу

Рис. 5.45. Ключові детермінанти доцільності державної участі в агрострахуванні [Джерело: власні дослідження автора].

Агроризики є висококорельованими. Зокрема такі погодні ризики, як посуха, перезволоження та вимерзання, як правило, охоплюють значну територію і, відтак, позначаються на якості та/або кількості продукції суттєвого кола агровиробників одночасно. За таких обставин приватні страхові організації неспроможні взяти на себе всі ризики агрострахування, а доступ до приватного перестрахування обмежений або воно надто дороге, що робить його застосування неможливим. Постає питання про доцільність та необхідність державної участі в агрострахуванні та формуванні відносин на агростраховому ринку в рамках партнерства між державним та приватним сектором.

Основні заходи щодо побудови ефективної моделі державної підтримки агрострахування згруповано на рис. 4.46.

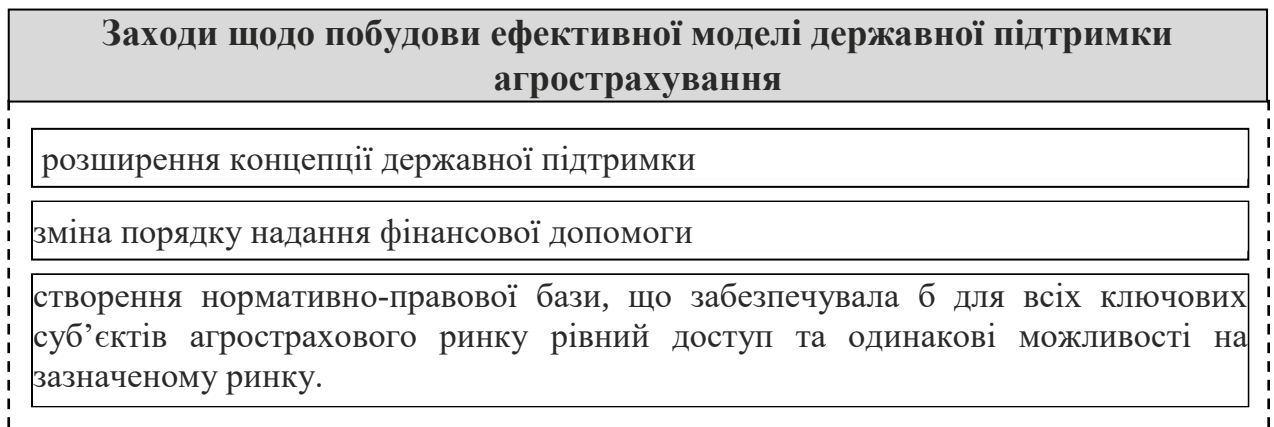

Рис. 4.46. Ключові заходи щодо побудови ефективної моделі державної підтримки агрострахування

[Джерело: власні дослідження автора].

Розкриваючи сутність заходів щодо побудови ефективної моделі державної підтримки агрострахування першими слід виокремити розширення концепції державної підтримки та зміна порядку надання фінансової допомоги. Їх суть схематично відображено на рис. 4. 47.

**Пропонований механізм функціонування системи агрострахування
(із внесенням відповідних змін до ЗУ «Про особливості страхування
сільськогосподарської продукції з державної підтримкою» від 09.02.2012 р. № 4391-VI)**

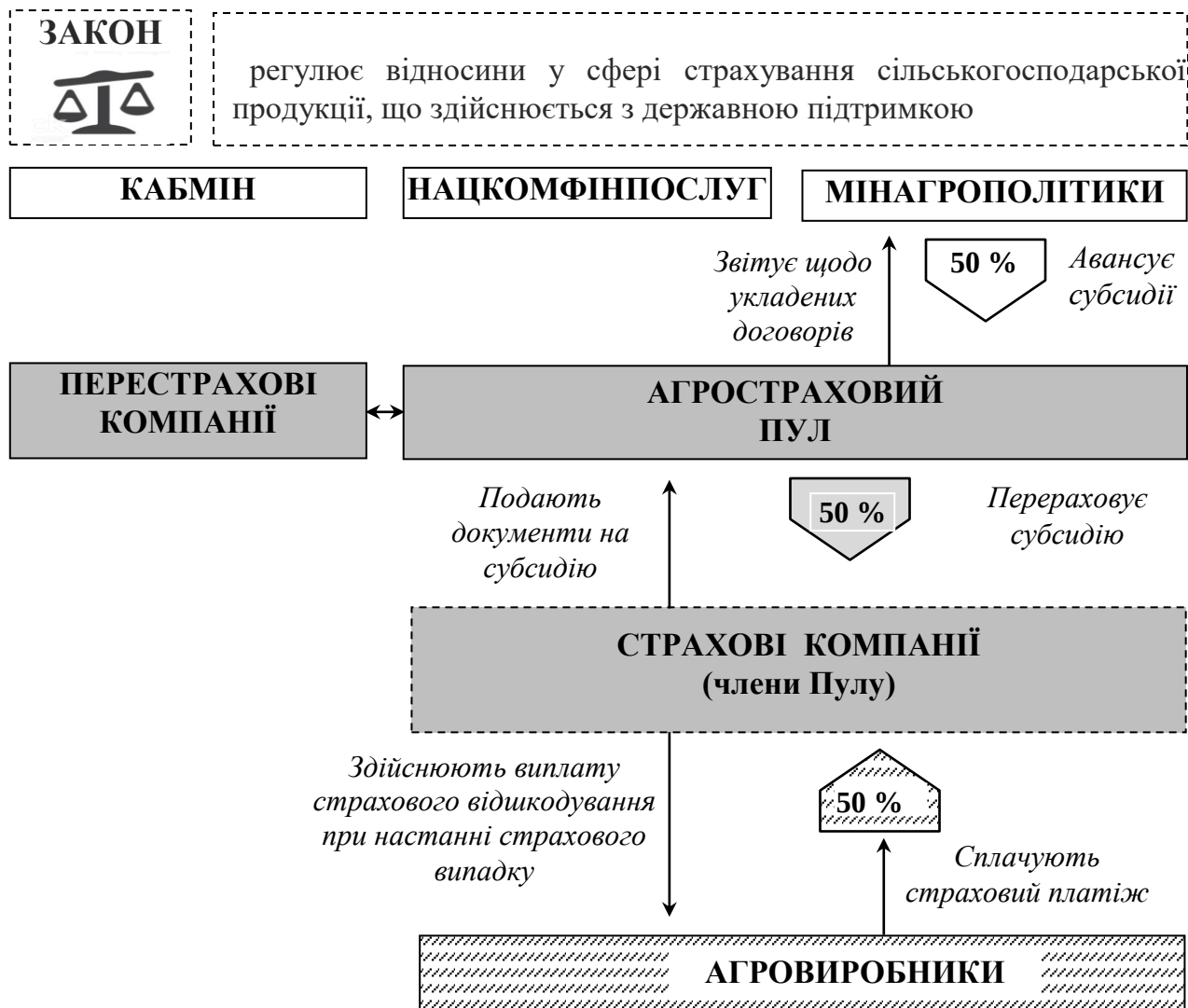

Рис. 4.47. Пропонований механізм функціонування агрострахового ринку України з державною підтримкою
[Джерело: власні дослідження автора].

Наразі поштовх розвитку вітчизняному агростраховому ринку може дати реальний запуск механізму його фінансової підтримки на державному рівні в розрізі класичної схеми страхового захисту.

На противагу солідарній відповідальності членів Агрострахового пулу пропонується доцільним застосування механізму фінансового забезпечення у поєднанні із комбінацією коштів страхових резервів і частини капіталу ключових структурних елементів агрострахового ринку – страхових компаній та агровиробників у надійних банках, що гарантуватимуть повноцінне здійснення страхових виплат агровиробникам.

При розробці української моделі агрострахування головний орієнтир направлявся на «турецьку» та «іспанську» агрострахові системи. Ключовою

особливістю функціонування такої системи є завчасне повідомлення агровиробника про намір отримати страховий захист для забезпечення можливості резервування державою певної суми коштів, що виділятимуться на його реалізацію. Тобто агровиробник вноситиме кошти, а страховик надаватиме свої послуги лише за умови внесення на спеціальний рахунок відповідних коштів державою, що гарантуватиме агровиробнику – виплати страхового відшкодування, страховику – отримання необхідних коштів для здійснення перестраховування, державному бюджету – виділення необхідних фінансових ресурсів для погашення страхових випадків.

Суттєвим є те, що самі субсидії доцільно перераховувати на спеціальний рахунок Агροстрахового пулу до початку старту кампанії агροстрахування з метою гарантування виконання державою своїх зобов'язань.

Як наслідок, початок страхового періоду пов'язаний, в першу чергу, із зобов'язаннями держави щодо оголошення рівня фінансової підтримки агровиробників. Ця сума повинна становити не менше 50 % від страхового платежу.

Специфічні умови укладання страхових угод:

- стандартні умови договорів страхування – відсутність потреби вивчення кожного страхового договору (загальні умови усіх договорів повинні бути однакові та не можуть варіювати у процесі укладення);

- реєстрація договорів в базі даних Агροстрахового пулу, що дасть змогу перевіряти відповідність індивідуальних умов законодавству в автоматичному режимі;

- добровільна участь страхових компаній у спеціальних централізованих програмах Агροстрахового пулу щодо співстрахування та перестраховування за умови дотримання однакових вимог щодо страхових продуктів і завищених вимог до договорів перестраховування, за якими в ролі перестраховиків виступатимуть компанії з міжнародним рейтингом не нижче А- рейтингового агентства S&P, з метою заохочення добросовісної конкуренції.

Обриси форматного концепту подальшого розвитку агροстрахового ринку з авторської позиції пов'язані із застосування державної підтримки щодо класичної схеми страхового захисту, натомість параметрична – вільне ринкове функціонування із залученням до процесу їх реалізації інфраструктурних суб'єктів прямого посередницького спрямування на агροстраховому ринку – *системних страхових агентів* (до категорії останніх доцільно відносити компанії, що впритул співпрацюють із сільгоспвиробниками (зокрема, компанії-постачальники насіння, засобів захисту рослин, добрив; компанії, що надають послуги супутникового моніторингу) при реалізації страхових продуктів, що охоплюють страховим захистом сегмент рослинництва) (рис. 4.48).

Розглядаючи зарубіжний досвід функціонування системи агροстрахування, слід зазначити, що різні країни по різному підходять до даного питання. Різні світові моделі агροстрахування, зокрема «американська» передбачають наявність як структурних елементів агροстрахового ринку так і держави, що підтримує його інфраструктуру. Так, в США функціонує державна агенція з

управління сільськогосподарськими ризиками, а також корпорація, функціями якої є перестрахування катастрофічних та системних ризиків.

Рис. 4.48. Форматний концепт подальшого розвитку агрострахового ринку

* Категорію *системних страхових агентів* становлять компанії, що впритул співпрацюють із агровиробниками (зокрема, компанії-постачальники насіння, засобів захисту рослин, добрив; компанії, що надають послуги супутникового моніторингу)

[Джерело: власні дослідження автора].

Водночас в умовах військових дій у східному регіоні України та, відповідно, інших проблем соціального характеру, що витікають з цього явища у бюджеті відсутні кошти для створення додаткових інституцій в системі агрострахування. Як наслідок, така функція – розбудова необхідної і дієвої інфраструктури покладається на приватний сектор – на страхові компанії.

Ключовою функцією держави є гарантування чітких та зрозумілих «правил гри» усім учасникам агрострахового ринку, як в розрізі структурних так і інфраструктурних суб'єктів та органів нагляду, як наслідок усі сторони будуть

зацікавлені у створенні фінансово стійкої системи, що гарантувала б виплату відшкодувань та достатні фонди для покриття чужих зобов'язань і перестраховування у надійних міжнародних страхових компаніях.

Такі принципи та підходи до функціонування агрострахового ринку допоможуть популяризувати цей фінансовий інструмент управління ризиками у сільському господарстві.

Пропонований Закон «Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою», що схематично відображений на рис. 5.48 покликаний координувати відносини між усіма учасниками агрострахового процесу. Застосування такої практики сприятиме усуненню колізій різних норм права, а інститут агрострахування буде єдиним та цілісним законом, для регулювання відносин.

Нова система корпоративного управління в Пулі базуватиметься на трьох ключових принципах (рис. 4.49).

Принципи системи корпоративного управління
Ефективний державний інституційний нагляд за ключовими структурними елементами агрострахового ринку – страховими компаніями та Пулом здійснюваний Міністерство аграрної політики та продовольства України (МінАПК) та Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг (Нацкомфінпослуг)
Формування взаємовідносин в Пулі базуючись на принципі самоуправління та саморегуляції (самоменеджменті)
Можливість широкого представництва у складі Консультативно-дорадчої ради Пулу ключових суб'єктів агрострахового ринку (зокрема це стосується агровиробників та їх профільних асоціацій, а також інших суб'єктів аграрного ринку поряд зі страховими компаніями і державою)

Рис. 4.49. Ключові принципи системи корпоративного управління в Агростраховому пулі

[Джерело: власні дослідження автора].

Стратегічною ціллю регулятора у сфері агрострахування є розвиток та підтримка платоспроможного, фінансово стійкого, конкурентного і стабільного ринку агрострахування, що забезпечить належний захист прав агровиробників – споживачів агрострахових послуг та надаватиме страхові послуги і продукти, які відповідають потребам останніх та економіки в цілому.

Особлива увага повинна приділятися розвитку належної практики роботи страхових організацій на агростраховому ринку та їх добросовісної поведінки стосовно ключового суб'єктного складу ринку – агровиробників.

Ринок агрострахування повинен розвиватися за напрямками, що забезпечать:

- модернізацію законодавчої бази в частині формування і розвитку агрострахового ринку із забезпеченням державної підтримки його функціонування;
- удосконалення умов формування та функціонування посередницького сектору агрострахового ринку, тобто його інфраструктурного забезпечення в розрізі посередницької складової в частині прямого та непрямого супроводу;
- забезпечення ефективного державного регулювання направлено на підвищення фінансової надійності страхових організацій, що функціонують на агростраховому ринку для виконання своїх зобов'язань перед агровиробниками;
- популяризацію агрострахування серед ключових структурних суб'єктів агрострахового ринку та їх поінформованість щодо основних тенденцій його розвитку;
- удосконалення підготовки кадрового забезпечення обслуговування агрострахового ринку.

підтримання процесу фінансової інтеграції страховиків у рамках контрольованої ними системи;

Необхідністю постає створення належних законодавчих та інституціональних умов для здійснення ефективного агрострахування, зокрема такі як:

- законодавче визначення агрострахування як окремого виду страхування у добровільній формі та, відповідно, встановлення додаткових вимог для його провадження (обов'язкове включення до відповідного реєстру, що веде Пул, встановлення особливостей обліку та звітності тощо);
- провадження агрострахування за державної підтримки повинно бути обумовлено необхідністю для страхової організації бути членом Пулу;
- встановлення критеріїв (у вигляді сукупності вимог) та нормативів щодо фінансового стану страхових організацій (зокрема ліквідності, капіталу та платоспроможності, якості активів та вимог до окремого формування, обліку та розміщення резервів) при провадженні агрострахування як без державної підтримки, так і з її застосуванням;
- встановлення вимог до перестраховиків, в тому числі нерезидентів, яким страхові організації передають у перестрахування частину ризиків пов'язану із агрострахуванням.

Домінанти спрямованості агрострахування для різних суб'єктів відображено на рис. 4.50. Для цього в Україні має бути розроблена стратегія

розвитку системи аграрного страхування в якій повинні бути враховані потреби усіх учасників ринку.

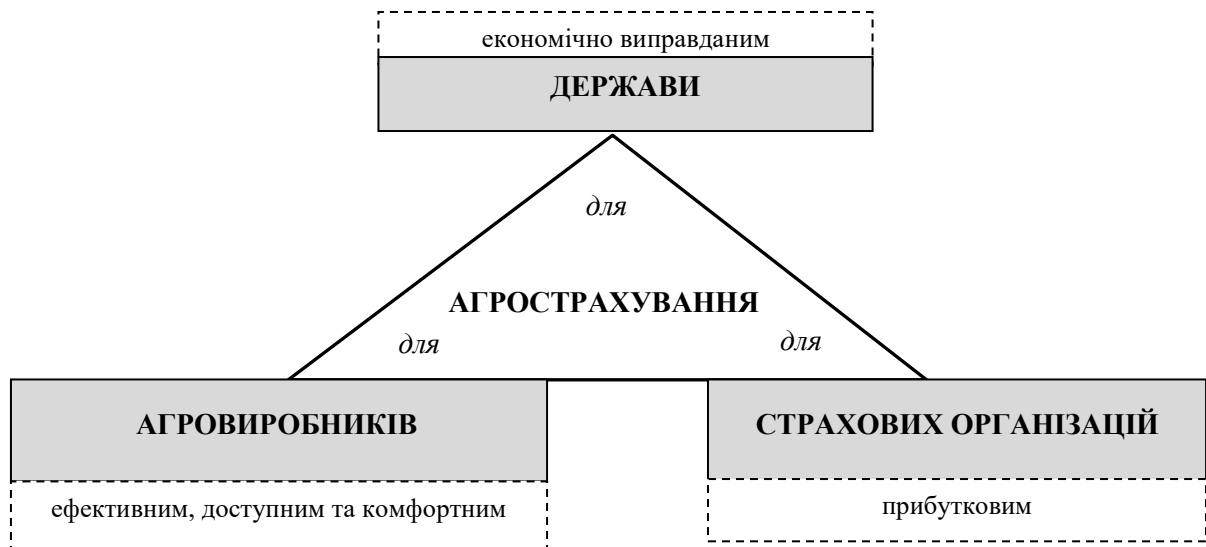

Рис. 4.50. Домінанти спрямованості агрострахування для різних суб'єктів
[Авторське узагальнення].

Стратегія розвитку системи аграрного страхування повинна ґрунтуватися на таких ключових принципах:

- 1) сприяння розвитку аграрного сектора економіки,
- 2) удосконалення законодавчої бази України, в частині регулювання процесів щодо надання страхових послуг аграрному ринку і надання виробникам сільськогосподарської продукції державної підтримки зі страхування аграрних ризиків;
- 3) розбудова інституційного характеру, орієнтована та спрямована на посилення спроможності держави виконувати функції в цій системі;
- 4) консолідація страхового сектора, направлено на посилення його спроможності надавати кваліфіковані послуги аграрному сектору економіки.

На агростраховому ринку відбувається постійна взаємодія між його ключовим суб'єктним складом:

1. Агровиробники, їх об'єднання – користувачі страховими послугами.
2. Страхові організації, їх об'єднання (у вигляді пулу) – розробники та надавачі страхових послуг.
3. Уряд – реалізатор державної політики стосовно стабілізації агровиробництва та доходів агровиробників.
4. Допоміжні організації (професійні та громадські об'єднання, експертно-правові структури, державні установи) – надавачі допоміжних послуг.

Інтереси та можливості учасників ринку стають вирішальними при формуванні взаємодії між ними:

- виробники сільськогосподарської продукції потребують страхового захисту, водночас зацікавлені у здешевленні вартості страхових продуктів та розширенні їх асортименту;

- страхові компанії ставлять у пріоритет отримання прибутку від діяльності на аграрному ринку, однак їх можливості відносно отримання аналітичної інформації щодо функціонування ринку обмежені;

- уряд переслідує мету стабілізації агровиробництва та доходів агровиробників, але державні ресурси передбачені на ці цілі досить обмежені.

Центральна роль у системі агрострахування повинна належати уряду, що є реалізатором державної політики стосовно підтримки аграрного страхування і створює умови для узгодження інтересів інших учасників системи та, відповідно, консолідацію їх зусиль, орієнтуючи їх на досягнення ключової мети розвитку системи.

Звертаючись до міжнародної практики слід зазначити, що у більшості країн розвиток агрострахування комплексно підтримується на державному рівні та інструмент агрострахування розглядається як один із дієвих засобів стабільності аграрного сектору економіки в цілому, а не лише окремих компаній.

Слід підкреслити, що в країнах де урядом не приділяється належна увага агрострахуванню, його розвиток відбувається повільно і несистемно. Зацікавлені держави у відтворенні виробництва сільськогосподарської продукції для забезпечення страхового захисту виробників сільськогосподарської продукції та стабілізації їх доходів на часовому проміжку, як правило, здійснюють підтримку агрострахування. Причому у практиці різних країн застосовуються три основних моделі державного регулювання страхового захисту в аграрному секторі економіки (рис. 4.51).

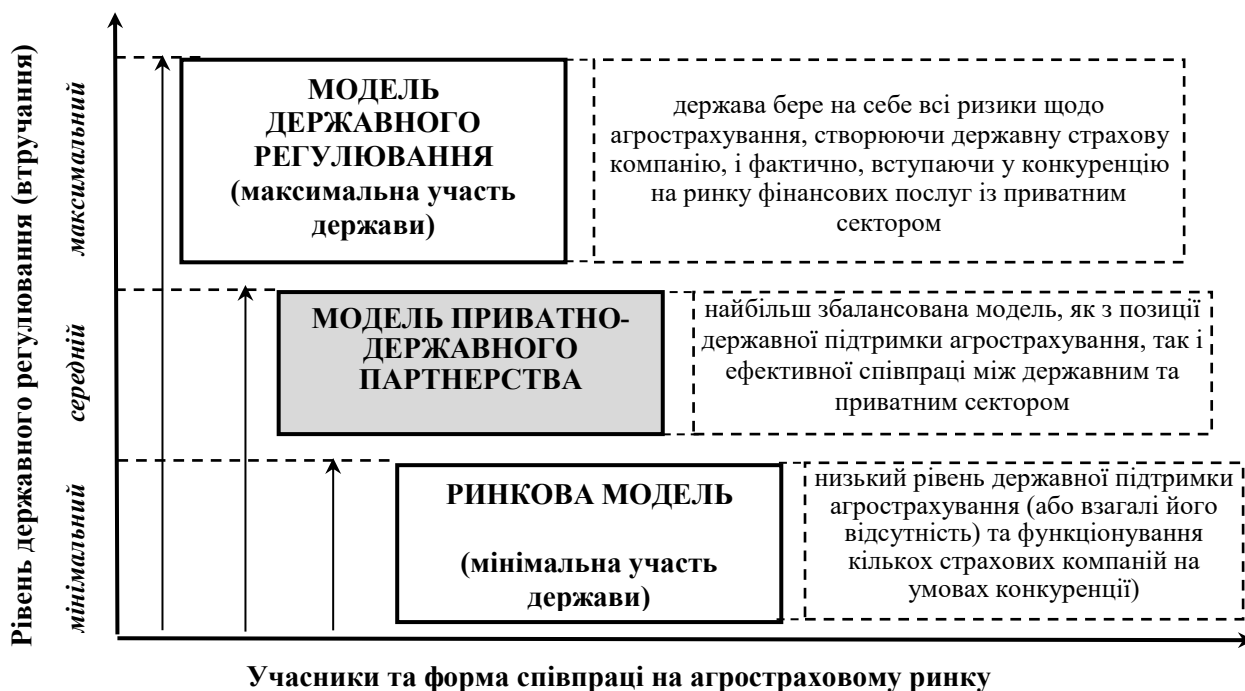

Рис. 4.51. Моделі державного регулювання страхового захисту в аграрному секторі економіки
[Авторське узагальнення].

Модель приватно-державного партнерства є, на нашу думку, найбільш збалансованою – як з позиції державної підтримки агрострахування, так і забезпечення ефективної співпраці між державним та приватним сектором. Такий симбіоз дозволяє державі мінімізувати витрати на підтримку розвитку агрострахування та зосередитись на виконанні суто управлінських функцій, підтримуючи через механізм субсидування агрострахових премій виробництво пріоритетної сільгосппродукції. Залучення приватного сектору до реалізації програми державної підтримки забезпечує конкуренцію в сегменті агрострахування, підвищує відповідальність страховиків та посилює контроль за їх діяльністю. При цьому держава забезпечує формування законодавчого поля для розвитку системи агрострахування, здійснює регулювання діяльності страхових компаній та забезпечення максимально ефективного використання агрострахування як інструменту реалізації аграрної політики.

Нині в міжнародній практиці можна виділити п'ять моделей приватно-державного партнерства у сфері агрострахування (рис. 4.52).

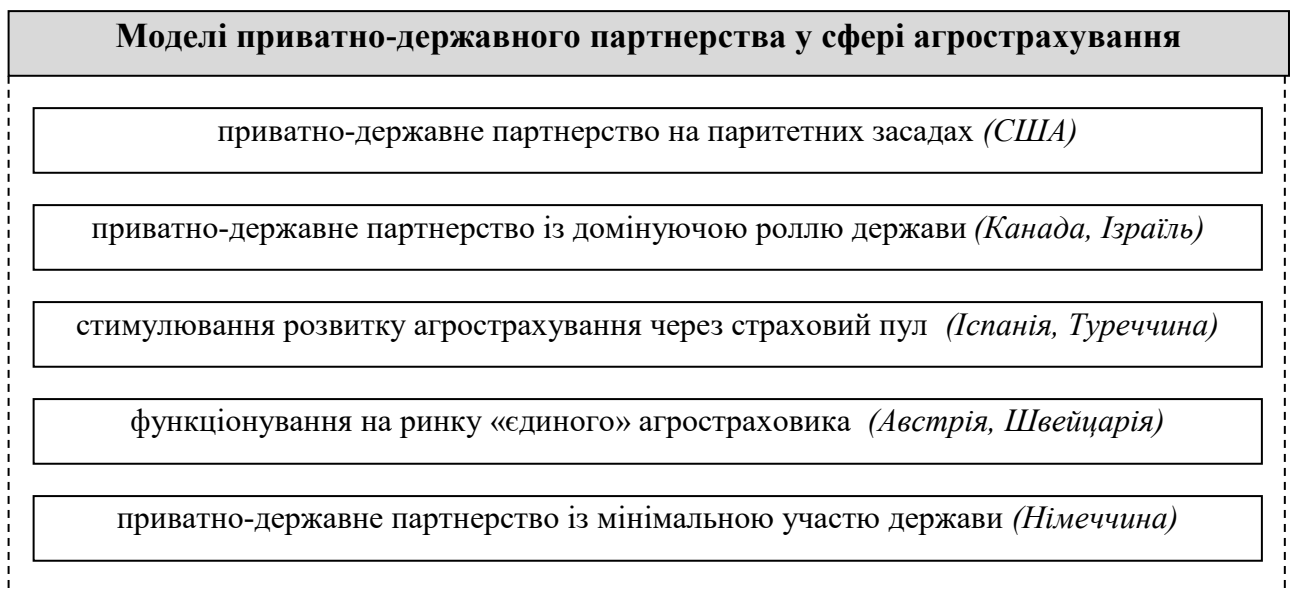

Рис. 4.52. Моделі приватно-державного партнерства у сфері агрострахування, що застосовуються в міжнародній практиці
[Авторське узагальнення].

Зарубіжний досвід агрострахування містить декілька моделей взаємодії учасників даного ринку, які формуються залежно від об'єктивних умов та наявних економічних традицій. Водночас, все більше країн світу схиляються до адаптації досвіду тих країн, де на противагу прямій державній підтримці сільгоспвиробникам було запроваджено системну модель агрострахування з державною підтримкою. Наразі в Україні все ще відбувається процес пошуку оптимальної моделі агрострахування з огляду на стан розвитку даного сегменту страхового ринку та наявні можливості державного бюджету.

Подальша розбудова дієвої системи агрострахування в Україні повинна здійснюватись в рамках приватно-державного партнерства, що доведено позитивним міжнародним досвідом. При виборі оптимальної моделі здійснення агрострахування в рамках формування ефективного приватно-державного партнерства в Україні варто стимулювати створення об'єднання страховиків -

страхових пулів. Ключовою особливістю даної моделі є також те, що страхування сільгосппродукції має залишитись добровільним, а в системне покриття ризиків забезпечуватимуть приватні страхові компанії на основі солідарної відповідальності (співстрахування). Подібна модель вже тривалий час функціонує в Іспанії та Туреччині – при цьому, зокрема, в Іспанії страхується більш як дві третини фермерів, майже 90 % посівів сільгоспкультур та 70 % наявного поголів'я сільгосптварин.

У США модель агрострахування з державною підтримкою вважається одним з найкращих прикладів в міжнародній практиці. Моделі агрострахових пулів Іспанії і Туреччини, також заслуговують на увагу. У Канаді взаємодія між страховими компаніями і державою в сфері агрострахування має свої відмінності, разом з тим, вибудована там модель партнерства вже кілька десятків років доводить свою ефективність.

Таким чином, узагальнюючи міжнародну практику, слід зазначити, що найефективнішою формою надання підтримки агрострахуванню є здешевлення для агровиробників вартості страхових премій через надання субсидії і одночасне забезпечення при цьому державного перестрахування ризиків.

Застосування такого підходу до організації державної підтримки агрострахуванню, на відміну від системи здійснення прямих катастрофічних виплат, дає можливість задіяти ринкові механізми щодо досягнення суспільних цілей і, як результат:

- використовувати ефективніше бюджетні кошти;
- залучити до управління ризиками виробників сільськогосподарської продукції,
- стимулювати виробників сільськогосподарської продукції до дотримання і застосування кращих технологій виробництва,
- сприятиме розвитку та консолідації страхового сектору,
- сприятиме розвитку аграрного сектору економіки в цілому, та стабілізації доходів сільгоспвиробників, зокрема.

На нашу думку подальша побудова ефективної та дієвої системи аграрного страхування в Україні повинна відбуватися в рамках саме моделі приватно-державного партнерства, що доведено позитивним міжнародним досвідом, яка уособлює збалансованість співпраці між державним та приватним сектором.

Страховим організаціям належить суттєва роль в економічному розвитку країни. Ключова функція страхування окреслена як захист осіб в розрізі фізичних і юридичних їх видів від збитків, що носять ймовірний характер у разі виникнення страхових подій. Водночас останні наражаються на потенційний негативний вплив ризиків, що можуть негативно відображатися на їх платоспроможності і мати вплив на споживачів послуг. Протягом 2005-2018 рр. окремі масштабні страхові групи та організації (зокрема AEGON, AXA, SEB, AIG і HDI), залишили український агростраховий ринок, у тому числі через недобросовісну конкуренцію на ньому. Слід зазначити, що саме впевненість агровиробників у надійності страхових організацій є однією з ключових засад розвитку агрострахової індустрії. Натомість, ефективне регулювання діяльності ринку та

нагляд формують таку впевненість та довіру до страхових організацій, що є ключовими структурними елементами ринку.

Проте, наразі, розвиток ринку стримує ряд факторів, зокрема наявність проблем з платоспроможністю і ліквідністю у страхових організацій, відсутність чітко окресленої бізнес-моделі розвитку страхових компаній зокрема, та страхового ринку в цілому, досить низький рівень управління ризиками і корпоративного управління. Як наслідок, вищезазначене робить ринок непрозорим і неконкурентним.

В основу регулювання і нагляду за страховими організаціями, що працюють на агростраховому ринку має бути покладений ризик-орієнтований підхід, принципи реалізації якого представлено на рис. 4.53.

Принципи реалізації ризик-орієнтованого підходу щодо регулювання і нагляду за страховими організаціями, що працюють на агростраховому ринку	
<i>принцип</i>	<i>інтерпретація сутності</i>
пропорційності (<i>Proportionality</i>)	спрямований на забезпечення збалансованості регуляторних вимог і інтенсивність нагляду відповідно до розміру, значущості (впливу компанії на агростраховий ринок та економіку в цілому), складності бізнес-моделі та профілю ризиків страхової організації
перспективного погляду (<i>Forward-looking</i>)	аналіз діяльності страхової організації здійснюється з позиції розуміння бізнес-плану, перспектив діяльності та потенційних ризиків останньої
раннього виявлення та вчасного реагування (<i>Early warning</i>)	оцінка потенційних ризиків та, відповідно, їх виявлення на початковому етапі для своєчасної подальшої комунікації чи вжиття відповідних заходів
професійного судження (<i>Professional judgement</i>)	оцінка ґрунтується на вмотивованих та обґрунтованих висновках, заснованих на знаннях і досвіді, а також на комплексному та всебічному аналізі інформації
правової визначеності (<i>Legal certainty</i>)	полягає у встановленні чітких та зрозумілих для дотримання вимог через систему законодавчих та нормативно-правових актів

Рис. 4.53. Ключові принципи реалізації ризик-орієнтованого підходу щодо регулювання і нагляду за страховими організаціями, працюючими на агростраховому ринку
[Авторське узагальнення].

Підсумовуючи викладене слід зазначити, що особлива увага повинна приділятися розвитку відлагодженої роботи страхових організацій на агростраховому ринку та їх добросовісної поведінки стосовно агровиробників, що виступають споживачами страхових послуг. Як наслідок, доцільним постає нагляд за ринковою поведінкою ключового суб'єктного складу агрострахового ринку, зокрема страхових організацій, як надавачів відповідних послуг та розробка відповідних інструментів нагляду, покликаних забезпечити належний і ефективний захист прав агровиробників.

Окреслені вище проблеми системного характеру на вітчизняному ринку агрострахування спричинені, в першу чергу, неналежним його правовим регулюванням, а також недосконалою регуляторною політикою і браком відповідного нагляду за її реалізацією. Відтак, розбудова ринку агрострахових послуг в рамках стійкого та надійного його розвитку потребує суттєвих зусиль як зі сторони регулятора, так і від елементного складу означеного ринку в розрізі структурних та інфраструктурних їх видів.

Особлива увага повинна приділятися розвитку відлагодженої роботи страхових організацій на агростраховому ринку та їх добросовісної поведінки стосовно агровиробників, що виступають споживачами страхових послуг. Як наслідок, доцільним постає нагляд за ринковою поведінкою ключового суб'єктного складу агрострахового ринку, зокрема страхових організацій, як надавачів відповідних послуг та розробка відповідних інструментів нагляду, покликаних забезпечити належний і ефективний захист прав агровиробників.

Окреслені проблеми потребують розв'язання консолідованими зусиллями як органів державної влади так і учасників агрострахового ринку.

Проведений детальний аналіз розвитку агрострахового ринку (четвертий розділ дослідження) дозволив зробити висновки про необхідність його формування в таких рамках, що дозволить забезпечити необхідний рівень функціональної взаємодії трьох головних учасників останнього – агровиробників, страхових організацій та держави. Як наслідок, в роботі розроблена стратегія подальшого розвитку агрострахового ринку в умовах трансформаційних процесів.

Запропонована стратегія визначає ключові напрями державної політики у сфері агрострахування, що розвивається на ринкових засадах з мінімально можливим втручанням держави, та принципи його функціонування з урахуванням позитивного міжнародного досвіду.

ПІСЛЯМОВА

Економічна стабільність всього агровиробництва знаходиться під впливом як кризових явищ різного характеру так і стихійних лих. Це зумовлює необхідність застосування різних методів щодо зниження рівня його залежності від останніх. Найефективнішим способом впливу на означені ризики є страхування, що в багатьох країнах служить важливим фінансовим інструментом забезпечення безперервності відтворювальних процесів в аграрному секторі економіки. Водночас, ринок агрострахування в Україні все ще залишається нерозвиненим, а страхові продукти не користуються належним попитом серед аграріїв.

Агростраховий ринок є невід'ємною складовою страхового ринку та фінансової системи держави. А закладені у фінансово-економічну сутність агрострахування постулати протекціонізму та захисту користувачів агрострахових послуг від згубного впливу непередбачуваних ризиків створюють сприятливе середовище як для сталого фінансово-економічного розвитку аграрного сектору економіки, так і держави в цілому. Саме тому заявлена мета представленого наукового дослідження відповідає потребам вітчизняного фінансового сектору.

Ключовим базисом запропонованої у дослідженні стратегії формування та ефективного функціонування агрострахового ринку є окреслення векторів комплексної модернізації останнього, що сфокусовано на: форматних обрисах ринку (ключовими формами його подальшого розвитку), композиційній структурній будові ринку (його форматування в рамках секторної конфігурації з врахуванням особливостей кожного із трьох секторів), інституціональному базисі (інституціональній взаємодії на агростраховому ринку в розрізі формальних – законодавчі норми та правила страхування та неформальних обмежень – етичні та культурні норми), інноваційності агрострахової діяльності (інноваційних підходів до використання потенціалу агрострахування) та агростраховому середовищі (страховому середовищі у аграрному секторі економіки).

Відповідно до ключових положень стратегії розвитку агрострахового ринку України автором запропоновано логічно-функціональний підхід до архітекτονіки модернізації українського агрострахового ринку в умовах трансформаційних процесів, що ґрунтується на сукупності принципів, зокрема ефективності, толерантності, модерновості, інноваційності, стратегування, транспарентності, клієнтоорієнтованості, збалансованості, трансформаційності та форматності. Кожен із зазначених принципів удосконалює та доповнює загальну стратегію розвитку агрострахового ринку України на функціональному рівні.

Окреслено обриси форматного концепту подальшого розвитку агрострахового ринку, що з авторської позиції пов'язані із застосування його підтримки в розрізі схем страхового захисту, зокрема державної її форми щодо класичної схеми страхового захисту та ринкової – відносно параметричного її виду. Державна форма підтримки агрострахування має покривати класичну

схему страхового захисту та реалізуватися у формі державного субсидування означеної частини страхової премії, натомість приватна сторона підтримки, що пов'язана із вільним ринковим регулюванням реалізується відносно параметричних страхових рішень за допомогою інфраструктурних суб'єктів прямого посередницького спрямування на агростраховому ринку – *системних страхових агенті*, у формі приватного субсидування означеної частини страхової премії. Як наслідок, сформульовано пропозиції щодо застосування комбінованого підходу до організації страхового захисту в аграрному секторі економіки шляхом одночасного використання різних схем страхового захисту і відповідно продуктових пропозицій в їх розрізі.

Сформульовано пропозиції щодо інституційного забезпечення формування системи страхового захисту в аграрному секторі економіки, що передбачають зміну методів адміністрування, а саме участі державної та ринкової форм підтримки в рамках приватно-державного партнерства.

Здійснено огляд та класифікацію ризиків в типологічному розрізі з позицій можливостей використання систем страхового захисту в аграрному секторі економіки з поглибленою їх класифікацією в рослинницькій галузі та групуванням останніх з врахуванням стадійності виробництва. Як наслідок, виокремлено три групи: етап вирощування сільськогосподарських культур → природно-кліматичні, виробничі, фінансово-економічні, особисті; етап реалізації продукції → інституційно-політичні, фінансово-економічні, особисті та етап формування кінцевого економічного результату → інституційно-політичні, фінансово-економічні. В основу наведеної класифікації покладено розгляд ризиків, притаманних даному сегменту господарювання, що дозволяє виділити й узагальнити основні групи ризиків з поетапним врахуванням процесу виробництва продукції, що підлягають страхуванню.

Досліджено економічний зміст категорії «страховий захист в аграрному секторі економіки» та окреслено коло ключових ознак останнього, а також визначено його функціональні характеристики, що означені цільовою мотивацією придбання страхового захисту агровиробниками. В залежності від мотиваційної орієнтованості придбання страхового захисту агровиробниками, зокрема як інструменту ризик-менеджменту; інструменту дотримання вимог чинного законодавства; інструменту досягнення інших цілей (можливість внутрішнього фінансування) відбувається його подальше формування та функціонування на агростраховому ринку з відповідними наслідками для учасників останнього.

Відображено об'єктну компоненту агрострахового ринку в теоретичному розрізі, зокрема в частині класичних та параметричних страхових рішень з виокремленням переваг та недоліків кожної із схем страхового захисту.

Дослідження особливостей структури агрострахового ринку дозволило зробити висновок про те, що останню компонентує лише специфічна частина (характерна для агрострахового ринку), яка представлена структурними елементами агрострахового ринку, що формують II-й сектор його внутрішньої структурної будови: страхові компанії, що виконують функції розробників та постачальників страхових/перестрахових послуг на даному ринку; агровиробників – споживачів даних страхових послуг та об'єднання

страховиків (Агροстраховий пул) – надавачів другорядних, допоміжних послуг. Ґрунтовне дослідження інфраструктури аґрострахового ринку дозволило вдосконалити групування її структурних суб'єктів у дві ключові частини: специфічну (характерну для аґрострахового ринку) частину інфраструктурної будови аґрострахового ринку, що представлена основними інфраструктурними суб'єктами (прямими та непрямими страховими посередниками) та універсальну (характерну як для аґрострахового, так і для інших ринків), що представлена залученими інфраструктурними суб'єктами (не страховими посередниками).

Методологічна частина монографії пов'язана із означенням послідовності здійсненого наукового дослідження, зокрема в розрізі поставлених завдань та етапності провадження. Інтерпретовано особливості методології страхових відносин, що формує своєрідний базис для функціонування аґрострахового ринку. Дієвість механізму розподілу ризиків та відповідальності безпосередньо пов'язана із змістовим відображенням категорії страхування у аграрному секторі економіки. Як наслідок, зі сторони розробки методології дослідження представлено ключові етапи організаційного та управлінського характеру, що потрібні для забезпечення процесу розподілу та перерозподілу ризиків і відповідальності у просторі й часі, відповідно.

Досліджено методологічне підґрунтя розвитку та поширення страхових відносин в аграрному секторі економіки та виокремлено сукупність принципів, що є специфічними функціонуючи у аґрострахуванні та формуючи основу останнього до складу яких віднесено: принцип добровільності участі; взаємної зацікавленості; тарифної обґрунтованості; продовольчої безпеки; субсидування та фінансової стабільності.

Досліджено особливості формування механізму аґрострахування з позиції організаційної, структурно-функціональної та управлінської композиції страхових відносин в аграрному секторі економіки в умовах трансформаційних процесів на означеному ринку. Визначено, що формування методологічної основи страхових відносин в аграрному секторі економіки пов'язано із відлагодженою взаємодією основних структурних елементів аґрострахового ринку та інституцій в розрізі державних та позадержавних їх видів. Розмежування методологічних підходів до організаційної, структурної, функціональної та управлінської композицій страхових відносин в аграрному секторі економіки зумовлюється впорядкованістю етапів аґрострахового процесу і систематизацією взаємовідносин учасників аґрострахового ринку.

Здійснено концептуалізацію впливу трансформаційних процесів на розвиток аґрострахового ринку та розкрито потенціал його модернізації під впливом останніх, зокрема в розрізі процесів цифрової та глобальної трансформації на зазначеному ринковому сегменті. Визначено, що основні риси трансформаційних процесів на означеному ринку зумовлюють специфічні закономірності його розвитку, що з одного боку, відображаються в інерційності розвитку останнього, що свідчить про спадкоємність еволюційного процесу; з другого – в інтенсивності розвитку нових форм як виявлення необоротності трансформаційних процесів у суспільстві. Трансформаційні процеси на аґростраховому ринку у дослідженні розглянуто в двоїстому розрізі: в умовах

розвитку цифрових технологій, якими визначено інтернетизацію, індивідуалізацію і діджиталізацію та в умовах глобалізацій процесів, до яких віднесено сукупність макро- та мікрочинників, що обґрунтовують доцільність функціонування агрострахового ринку та відображають поліфункціональність останнього.

Формалізовано процес послідовності методологічного відображення особливостей тарифної політики в агрострахуванні з поетапною реалізацією останнього (перший етап – визначення структури та джерел даних щодо оцінювання агроризиків; другий – збір та управління даними та третій – розрахунок тарифів щодо агрострахової діяльності (брутто-ставки)) та розкрита необхідність досягнення збалансованої тарифікації страхових послуг на агростраховому ринку. Акцентовано увагу на тому, що досягнення збалансованої тарифікації страхових послуг на агростраховому ринку дозволяє вирішити дві ключові проблеми: стабільність функціонування страхової системи на означеному ринку із залученням до страхового захисту широкого кола агровиробників та можливість виконання останньою зобов'язань перед ними агровиробниками, що набуває особливої актуальності в умовах трансформаційних процесів агрострахового ринку.

Аналітична частина монографії відображає комплексне дослідження сучасних тенденцій розвитку агрострахового ринку України.

Досліджено особливості становлення вітчизняного ринку агрострахування з поетапним відображенням означеного процесу, що дозволяє візуалізувати зміни на означеному ринку та акцентує увагу на проблемних питаннях, які потребують першочергового вирішення з метою модернізації агрострахового сегменту системи страхового захисту України.

Окреслено сучасні тенденції розвитку агрострахування в Україні, здійснено аналіз факторів впливу на його розвиток. Визначено, що виразною та ключовою позицією модерних особливостей функціонування агрострахового ринку України є продовження тенденцій його зростання, відновлених у 2016 р., ознакою чого є поведінка більшості показників ринку. Водночас, проведена паралель між страховим ринком та його агростраховим сегментом свідчить про досить невисоку частку останнього у загальній місткості українського ринку страхових послуг як за показниками премій так і виплат.

Здійснено діагностику розвитку агрострахового ринку в розрізі об'єктної компоненти, яка сформована системами страхового захисту, що представлені в розрізі двох сегментів: першого – страхування сільгоспкультур (з домінування польових культур) та другого – страхування сільгосптварин (що є фактично формальним та використовувалось для досягнення інших цілей). Проведена у роботі паралель між означеними системами дала змогу зробити висновок про цілісне домінування системи страхового захисту в галузі рослинництва над відповідною системою в тваринництві. Слід зазначити, що система страхового захисту у рослинництві має свою досить багаторічну історію та сформований осередок ключових суб'єктів агрострахового ринку, зокрема страхових організацій, натомість у тваринництві – функціонувала фактично формально та використовувалась для досягнення суто інших цілей, набувши певного розвитку як інструмент страхового захисту лише у 2018 р.

Досліджено сучасні імперативи функціонування вітчизняного агрострахового ринку в розрізі схем страхового захисту з врахуванням еволюції видової сукупності страхових продуктів в межах кожної з них. Наразі агростраховий ринок України представлений двоїстим форматом схем страхового захисту: класичною (традиційною) в розрізі вибіркового (моноризикове страхування) і комплексних (мультиризикове страхування) страхових рішень та параметричною (індексною) – погодних та урожайних страхових рішень. Проведене дослідження дозволило зробити висновок про домінування класичної схеми страхового захисту за усіма показниками на означеному ринку, водночас тенденції до зростання параметричної схеми є вражаючими зважаючи на її інноваційні позиції на ринку.

Здійснено оцінку функціонування ринку аграрного страхування в регіональному розрізі, що засвідчує про нерівномірну участь аграріїв у страховому процесі, що пов'язано із сукупністю чинників, зокрема соціально-економічного, організаційного і маркетингового спрямування щодо формування страхових відносин у сільській місцевості. Результати дослідження дозволили виокремити сімку регіональних лідерів з аграрного страхування: Дніпропетровська, Кіровоградська, Вінницька, Хмельницька, Полтавська, Сумська та Черкаська області (їх частка в загальній структурі агрострахового ринку за кількістю укладених договорів страхування становить близько 50 %; за обсягом ліміту відповідальності страховиків – 47 % та за сумою сплачених страхових премій – 36 %).

Досліджено та доведено доцільність формування агрострахових відносин на основі інноваційних підходів щодо використання потенціалу агрострахування. В цьому контексті визначено ключові особливості розробки нових видів страхових продуктів для аграрно сектору економіки в умовах трансформаційних процесів та доведено, що останні мають задовольняти усі вимоги та бажання агровиробників щодо належного їх страхового захисту відповідно до потенційних ризиків агровиробництва. Даний процес передбачає дві складові, однією із яких є вивчення потреб агрострахового ринку, що передбачає дослідження ринку в сегментному розрізі та іншою – врахування наслідків трансформаційних процесів, що обумовлює індивідуалізацію споживання страхових продуктів на агростраховому ринку.

Визначальним напрямом інноваційної діяльності страхової компанії, що має вагомий характер є надання комплексного страхового захисту для реальних та потенційних агровиробників. У роботі виокремлено тріо ключових заходів щодо формування інноваційної діяльності страхової компанії в аграрному секторі економіки, що полягають у наступному: розробці та провадженні на агростраховий ринок принципово нових продуктових пропозицій; оновленні вже існуючих страхових продуктів в межах відповідних схем страхового захисту у відповідності до потреб агрострахового ринку та наданні другорядних послуг супровідного спрямування до основного агрострахового договору.

Визначено, що превалюючими та необхідними умовами інноваційного процесу розвитку агрострахового ринку є забезпечення якості агрострахових послуг. Система якісних критеріїв останніх формується із іміджевих

характеристик, характеристик соціально-економічного та фінансового характеру, обсягу капіталу та характеристик морально-етичного спрямування (прозорість та ступінь доступності, партнерські взаємовідносини, надійність та безпечність та врегулювання страхових випадків).

Окреслено тренди залучення ІТ-технологій до системи страхового захисту аграрного сектору економіки. Обґрунтовано доцільність та необхідність широкого використання сучасних інформаційних технологій в організації страхового захисту сільськогосподарських товаровиробників, що є не тільки загальносвітовим трендом, а й реаліями сьогодення.

Інструментом модерного відображення конкурентоспроможності товарів та послуг на агростраховому ринку виступає менеджмент якості, що є наскрізним аспектом управління страховою компанією і одним із ключових важелів забезпечення її конкурентоспроможності. Наразі конкурентоспроможність страхового продукту є домінуючою та виразною ознакою успішного функціонування страхових компаній на агростраховому ринку в умовах трансформаційних процесів.

Представлено параметричні схеми страхового захисту як фактор інноваційного розвитку агрострахового ринку. У монографічному дослідженні змодельовано та розраховано можливість застосування комбінованих (що одночасно komponують у собі кілька параметрів-тригерів) індексних погодних страхових рішень в розрізі окремих сільськогосподарських культур, зокрема озимої пшениці – подвійне komponування параметрів та кукурудзи на зерно – потрійне komponування, відповідно.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Александрова М. М. Економічний та страховий інтерес, їх вплив на страхові відносини. *Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу*. 2011. № 3 (21), ч. 2. С. 53-59.
2. Александрова М. М. Комплексний страховий захист підприємств, його форми та сучасні принципи. *Вісник ЖДТУ. Сер. Екон. науки*. 2012. № 1 (59). С. 28-30.
3. Алескерова Ю. В. Сутність сільськогосподарського страхування та його види. *Наукові праці Полтавської держ. аграр. академії*. Полтава: ПДАА. Вип. 2 (5). Т. 1. 2012. С. 13-18.
4. Алескерова Ю. В. Стратегія вирішення проблеми страхування в сільському господарстві. *Збірник наукових праць Черкаського держ. технол. Ун-ту*. Серія: Економічні науки : у трьох частинах . Черкаси : ЧДТУ. 2012. Вип. 30. Ч. II. С. 93-98.
5. Алескерова Ю. В. Принципи страхування сільськогосподарського виробництва та політика страхування. *Науковий вісник Львівського нац. ун-ту ветеринарної медицини та біотехнологій імені С. З. Гжицького*. Серія «Економічні науки». Т. 14. № 14 (54). Львів, 2012. С. 10-14.
6. Алескерова Ю. В. Алгоритм отримання нечіткої безліч глибин пам'яті тимчасового ряду в цілому при страхуванні сільськогосподарських підприємств. *Сталий розвиток економіки : всеукр. наук.-виробн. журн.* 2012. № 7 (17). С. 115-119.
7. Алескерова Ю. В. Сільськогосподарське страхування в зарубіжних країнах. *Збірник наукових праць Вінниць. нац. аграр. ун-ту*. Серія «Економічні науки». Вінниця : ВНАУ. 2012. Вип. 4 (70). Т. 2. С. 3-8.
8. Алескерова Ю. В. Нечітка множина глибини пам'яті часового ряду в цілому при страхуванні сільськогосподарських підприємств. *Збірник наукових праць Черкас. держ. технол. ун-ту*. Серія «Економічні науки» / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Черкас. держ. технол. ун-т. Черкаси: ЧДТУ, 2012. Вип. 32. Ч. III. С. 32-37.
9. Базилевич В. Д. Сучасна парадигма страхування: суть та протиріччя. *Вісник Київського нац. університету ім. Т. Шевченка*. Економіка. 2006. № 81/82. С. 9-13.
10. Баранов А. Л. Тарифна політика в системі управління вартістю страхової компанії. *Фінанси, облік і аудит*. 2014. Вип. 2. С. 9-19.
11. Бечко В.П., Прокопчук О.Т. Оцінка сучасного стану фінансового забезпечення підприємств аграрної галузі. *Збірник наукових праць Уманського національного університету садівництва*. Редкол.: О.О. Непочатенко (відп. ред.) та ін. Умань : Редакційно-видавничий відділ Уманського НУС. 2017. Вип. 90. Ч. 2: Економічні науки. С. 46-61.
12. Бовсуновська Г.С. Інтегральна оцінка рівня фінансової безпеки страхового ринку. *Збірник наукових праць Тернопільського національного економічного університету «Економічна думка»*. 2014. Том 16. № 1. С. 167-173

13. Бойко А.О., Бойко, А.А. Теоретичні основи та практичний досвід забезпечення фінансової стійкості страхової компанії. *Економіка АПК*. 2010. № 5. С. 37-42.
14. Большой психологический словарь / под ред. Б. Г. Мещерякова, В. П. Зинченко. Москва : АСТ Москва, 2009. 816 с.
15. Большой экономический словарь / под ред. А. Н. Азрилияна. Москва : Институт новой экономики, 2007. 1472 с.
16. Бондаревская Е. В. Парадигма как методологический регулятив педагогической науки и инновационной практики. *Педагогика*. 2007. № 6. С. 3-10.
17. Борисова В. А. Концептуальні засади страхування ресурсного потенціалу АПК. *Університетські наукові записки*. 2012. № 2 (82). С. 318-335.
18. Борисова В. А. Розвиток страхового маркетингу в аграрній сфері. URL: <http://www.khntusg.com.ua/files/ikonf2010/sec5.pdf> (дата звернення: 07.10.2018).
19. Бородіна О. М., Прокопа І. В. Аграрний розвиток і саморозвиток громадян: модернізація через взаємну адаптацію (теоретико-методологічний аспект). *Економіка України*. 2014. № 4 (629). С. 55-72.
20. Васильєв О. В. Проблеми удосконалення інфраструктури страхового ринку. *Вісник Чернігівського держ. технологічного університету*. 2013. № 2 (66). С. 204-208.
21. Васильєв О. В. Методологія і практика інфраструктурного забезпечення функціонування і розвитку регіонів України : монографія. Харків : ХНАМГ, 2007. 341 с.
22. Васюренко О. В. Ризик як складова економічних процесів. *Фінанси України*. 2005. № 7. С. 68-74.
23. Ватаманюк З. Г., Панчишин С. М., Дорош О. С. Інституціональні засади економічної системи України: теорія і практика : монографія. Львів : Новий світ 2000, 2005. 648 с.
24. Виговська В. В. Теоретичні аспекти визначення сутності страхового ринку. *Науковий вісник Полісся*. 2015. № 4 (4). С. 124-131.
25. Віленчук О. М. Сучасні підходи до розвитку аграрного страхування. *Інноваційна економіка*. 2018. № 7/8 (76). С. 104-111.
26. Віленчук О. М. Вибір стратегій ціноутворення за результатами SWOT-аналізу ринку аграрного страхування. *Бізнес-Інформ*. 2018. № 11. С. 220-228.
27. Віленчук О. М. Методологічні орієнтири функціонування страхових відносин в аграрній сфері. *Бізнес-навігатор*. 2018. № 6 (49). С. 161-167.
28. Віленчук О. М. Трирівневий аналіз функціонування ринку аграрного страхування в Україні. *Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal*. 2018. Vol 4, No 2. P. 19-35. URL: <http://arejournal.com/are/article/view/167/151> (дата звернення: 06.08.2018).
29. Віленчук О. М., Чугаєвська С. В. Методичні підходи до оцінювання пріоритетності бізнес-процесів на ринку аграрного страхування. *Сталий розвиток економіки*. 2018. № 3 (40). С. 183-190.
30. Віленчук О. М. Оцінка потенціалу розвитку страхування сільськогосподарської продукції в Україні. *Економіка АПК*. 2017. № 8. С. 56-64.

31. Воблый К. Г. Основы экономии страхования. Тернопіль: Економічна думка, 2001. 238 с.
32. Воблый К. Г. Основы экономии страхования. Киев, 1915. 412 с. репринтная копия. URL: <http://www.bibliard.ru/vcd-1626-5-1787/goodsinfo.html> (дата доступу: 09.04.2014).
33. Войтович К. В. Взаємозв'язок між розвитком страхового маркетингу, страхового ринку та страхової культури в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2012. № 1. С. 62-66.
34. Войчак А. В., Шумейко В. М. Дослідження сучасних концепцій маркетингу та маркетингового менеджменту. *Маркетинг в Україні*. 2009. № 4. С. 52-55.
35. Всемирная энциклопедия. Философия / Гл. науч. ред. и сост. А. А. Грищанов. Минск ; Харвест : Современный литератор, 2001. 1312 с.
36. Гальчинський А. С. Економічна методологія. Логіка оновлення. Київ : АДЕФ-Україна, 2010. 572 с.
37. Гаманкова О. О. Ринок страхових послуг України: теорія, методологія, практика : монографія. Київ : КНЕУ, 2009. 283 с.
38. Гаманкова О. О. Фінанси страхових організацій : навч. посіб. Київ : КНЕУ, 2007. 328 с.
39. Герасименко Н.А., Жемойда О.В. Ризики в сільському господарстві з урахуванням регіонального аспект. *Економіка АПК*. 2009. № 9. С. 62-65.
40. Гудзь Г. О. Сучасний стан розвитку страхових послуг в аграрному підприємстві України. *Вісник Одеського національного університету. Серія «Економіка»*. Т. 20. Вип. 3. Одеса, 2015. С. 218-224.
41. Гудзь Г. О. Інформаційні системи та технології у страховому захисті аграрного підприємства. *Науково-виробничий журнал «Облік і фінанси»*. Київ: 2016. № 2 (72). С. 95-104..
42. Гудзь Г. О. Взаємовідносини страхових компаній і сільськогосподарських товаровиробників. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки»*. Вип. № 23, ч. 3. Херсон, 2017. С. 64-68.
43. Гудзь Г. О. Розвиток страхових послуг в аграрному підприємстві. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Міжнародні економічні відносини та світове господарство»*. Вип. № 12. Ужгород, 2017. С. 91-94.
44. Гудзь Г. О. Розвиток страхових послуг в аграрному підприємстві. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Міжнародні економічні відносини та світове господарство»*. Вип. № 12. Ужгород, 2017. С. 91-94.
45. Гузар Б.С., Прокопчук О.Т., Мельник К.М. Інноваційно-інвестиційне забезпечення розвитку аграрного сектору національної економіки. *Збірник праць Уманського національного університету садівництва*. Редкол.: О.О. Непочатенко (відп. ред.) та ін. Умань: Видавництво «Сочінський М.М.». 2019, Вип. 94. Ч. 2: Економічні науки. С. 141-160. DOI 10.31395/2415-8240-2019-94-2-141-160.

46. Гутко Л.М. Досвід державної підтримки страхування ризиків сільськогосподарського виробництва. *Економіка АПК*. 2009. №. 10. С. 147-152.
47. Деркач О.М. Фактори впливу на стан фінансової безпеки страхового ринку. *Бізнес Інформ*. 2012. №. 6. С. 187-190.
48. Дранус В.В. Сучасний стан державної підтримки страхування виробничих ризиків у сільському господарстві України. *Наукові праці Полтавської державної аграрної академії*. «Економічні науки». Полтава: ПДАА. 2013. С. 108-114.
49. Дранус В.В. Страхування ризиків у сільськогосподарському виробництві. *Науковий вісник Львівського НУВМ та БТ ім.С.З.Гжицького*. Серія «Економічні науки». № 1(58). Том 16. Ч. 1. 2014. С. 178-183.
50. Дранус В.В. Характеристика та класифікація ризиків у сільськогосподарському виробництві. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія «Економічні науки». № 6. Ч. 4. 2014. С. 206-210.
51. Дранус В.В. Організаційно-економічна модель управління страхуванням виробничих ризиків з державною підтримкою в сільському господарстві. *Наукові праці: Науково-методичний журнал*. Вип. 263. Т. 275. Економіка. Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили. 2015. С. 18-23.
52. Жабинець О.Й., Вакиряк Н.І. Фінансова безпека страхового ринку України. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2011. № 21 (4). С. 55-61.
53. Корінько М. Д. Диверсифікація: теоретичні та методологічні засади : монографія. Київ : ННЦ ІАП, 2007. 488 с.
54. Кравченко В. О., Драчук Ю. З. Теоретичні основи економічних і страхових ризиків. *Економічний вісник* 2014. № 2. С. 21-28.
55. Кравчук Г. В. Характеристика страхового продукту, страхової операції та страхової послуги. *Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України*. 2010. Вип. 29. С. 31-40.
56. Кривошлик Т. Д. Формування механізму сільськогосподарського страхування в Україні. *Формування ринкової економіки*. 2012. Спец. вип.: Страховий ринок України в умовах фінансової глобалізації. С. 193-200.
57. Кривошлик Т.Д. Державна підтримка страхування сільськогосподарської продукції в Україні. *Економіка: теорія та практика*. 2014. №. 1. С. 57-61.
58. Лазарева А.П. Фінансова безпека країни: загрози та основні напрями зміщення. *Вісник Приазовського державного технічного університету*. Серія: Економічні науки. 2014. № 27. С. 88-94.
59. Лобова О. М. Теоретичні основи сільськогосподарського страхування. *Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка*. «Економіка». 2011. №126. С. 58 -61.
60. Лобова О. М. Розвиток аграрного страхування в США. *Вісник Київського нац. університету ім. Т. Шевченка*. 2012. № 133. С. 49-53.
61. Лобова О.М. Ефективність страхування ризиків підприємницької діяльності в аграрному секторі. *Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка*. Серія: Економіка. 2014. № 3 (156). С.70-76.

62. Логвинова И. Л. Страхование защита и методы ее создания. *Финансы и кредит*. 2010. № 6. С. 19-26.
63. Лузан Ю. Я. Організаціо-економічний механізм забезпечення розвитку агропромислового виробництва України : монографія. К. : ННЦ ІАЕ, 2010. 472 с.
64. Лузан Ю. Я., Лузан О. Ю. Інституціоналізм – наукова платформа для удосконалення державної аграрної політики. *Економіка АПК*. 2016. № 2. С. 29-37.
65. Лупенко Ю. О. Стратегічні напрями розвитку сільського господарства України на період до 2020 року / за ред. Ю. О. Лупенка, В. Я. Месель Веселяка. К.: ННЦ «ІАЕ», 2012. 182 с.
66. Лупенко Ю. О. Розвиток аграрного сектору економіки України: прогнози та перспективи. *Науковий вісник Мукачівського держ. університету*. Сер. Економіка. 2015. Вип. 2 (4), ч. 2. С. 30-34.
67. Луценко І.С. Методичний підхід до оцінювання рівня податкової безпеки держави. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2015. № 12. С. 159-163.
68. Луцик-Дубова Т. О. Основні пріоритети зміцнення фінансової безпеки України. *Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки*. 2012. №. 22 (2). С. 277-283.
69. Мазур І. І. Реструктуризация предприятий и компаний: справочное пособие. Москва : Висш. шк., 2000. 587 с.
70. Малік М. Й., Гудзь Т. О. Організація страхового захисту в аграрному підприємстві. Зарубіжний досвід. *Вісник Київського національного університету ім. Т.Г. Шевченка*. Економіка. Київ, Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет». 2015. №14. С. 19-25.
71. Малік М. Й., Гудзь Г. О. Ризик трансферу генів у страховому захисті сільського господарства. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія Економіка*. Київ: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2016. № 180. С. 10-18.
72. Мамонова Г. В., Позднякова Л. О. Еволюція теорії страхування. *Причорноморські економічні студії*. 2017. Вип. 15. С. 197-201.
73. Манжура О. В. Кооперативи у страховому секторі: історичний досвід і перспективи для України. *Вісник аграрної науки Причорномор'я*. 2015. Вип. 1 (82). С. 75-84.
74. Маркс К., Энгельс Ф. Сочинения. Изд. 2. Москва : Политиздат, 1961. Т. 24. 657 с.
75. Марценюк-Розарьонова О.В. Державна підтримка при страхуванні сільськогосподарських товаровиробників. *Економіка АПК*. 2010. №10. С. 91-95.
76. Маршалл А. Принципы политической экономии. Москва : Прогресс, 1984. Т. 2. 310 с.
77. Матвієнко Г. А. Організація підтримки розвитку приватного аграрного страхування в Україні на основі досвіду розвинених країн. *Наукові праці ДонНТУ*. Сер.: економічна. 2008. Вип. 33-2. С. 158-162.
78. Матвієнко Г.А. Шляхи покращення використання резервів при страхуванні врожаїв аграрних підприємств. *Агросвіт*. 2009. № 3. С. 38-42.

79. Матвієнко Г. А. Роль державного регулювання в страхуванні аграрних підприємств. *Агросвіт*. 2009. № 2. С. 35-39.
80. Міжнародна практика державного регулювання і ліцензування ринку аграрного страхування / Портал про сільськогосподарське страхування. URL: [http / www.agroinsurance.com](http://www.agroinsurance.com) (дата звернення: 21.06.2016).
81. Мних М. В. Страхування в Україні: сучасна теорія і практика : монографія. Київ : Знання, 2006. 284 с.
82. Мочерний С. В. Економічний енциклопедичний словник : у 3-х т. / Я. С. Ларіна, О. А. Устенко, С. І. Юрій. Львів : Світ, 2006. Т. 2. 568 с.
83. Мочерний С. В. Політекономія : підручник. 2-ге вид., виправ. Київ : Вікар, 2005. 386 с.
84. Навроцький С. А. Розвиток товариств взаємного страхування в АПК. *Вісник Сумського нац. аграрного університету*. 2002. № 1. С. 42-45.
85. Навроцький С. А. Система сільськогосподарського страхування: тенденції та перспективи розвитку. *Економічні науки*. Сер. Облік і фінанси. 2012. Вип. 9 (2). С. 458-472.
86. Навроцький С. А. Стан та тенденції розвитку сільськогосподарського страхування. *Наука й економіка*. 2012. № 1 (25). С. 61-68.
87. Непочатенко Е.А., Прокопчук Е.Т., Улянич Ю.В. Опыт сельскохозяйственного страхования в зарубежных странах и возможности его использования в Украине. *Научно-практический журнал «Управление инвестициями и инновациями»*. 2014. №4. С. 61-70.
88. Непочатенко О.О., Прокопчук О.Т., Коротєєв М.А. Формування та використання ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств. *Збірник наукових праць Уманського національного університету садівництва*. Умань, 2012. Вип. 81. Ч. 2 : Економіка. С. 9-20.
89. Непочатенко О.О., Мальований М.І., Прокопчук О.Т. Умови та ключові особливості розвитку особистих селянських господарств. *Міжнародний науково-виробничий журнал «Сталий розвиток економіки»*. 2013 [19]. 2. С. 70-74.
90. Нестерчук Ю. О., Соколюк С.Ю. Стратегічна роль аграрного сектору у формуванні конкурентоспроможної національної економіки. *Збірник наукових праць Уманського НУС*. 2019. Вип. №94, Ч. 2. .С. 85-95.
91. Нечипорук Л. В. Попит, пропозиція та рівновага на ринку страхових послуг. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2015. № 5. С. 911-916.
92. Нечипорук Л. В. Страховий ринок: закономірності становлення та розвитку в умовах глобалізації : монографія. Харків : Право, 2010. 278 с.
93. Окландер М. А., Нвошинська Л. В., Чукурна О. П. Технологія брендінгу страхової компанії. *Економіст*. 2012. № 11. С. 39-42.
94. Олейник А. Н. Институциональная экономика. Москва : ИНФРА-М, 2002. 416 с.
95. Осадець С. С. Страхова культура в Україні. *Вісник Київського нац. університету ім. Т. Шевченка*. Сер. Економіка. 2007. № 94-95. С. 8-10.
96. Остапенко О. М. Страховий захист: сутнісний аспект. *Вісник СумДУ*. Сер. Економіка. 2013. № 2. С. 78-84.

97. Остапенко О. М. Удосконалення вітчизняної системи страхування з урахуванням зарубіжного досвіду. *Економіка: реалії часу*. 2013. № 5 (10). С. 19-30.
98. Офіційний веб-ресурс Державного Комітету Статистики України: веб-сайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>. (дата звернення: 05.07.2017).
99. Пазенти А. Очерки политической экономии капитализма : в 2-х т. Москва : Прогрес, 1976. Т. 1. 840 с.
100. Пакулін С. Л., Ципкін Ю. А., Пакуліна А. А. Розвиток державно-приватного партнерства в регіоні в умовах уповільнення темпів глобалізації економіки. *Траектория науки*. 2017. Т. 3, № 1. С. 49-64.
101. Пантелеймоненко А. О. Західноєвропейські товариства взаємного страхування та страхові кооперативи: сутність організації, зміст діяльності і значення. *Вісн. Львів. комерц. акад.* 2011. Вип. 10. С. 509-520.
102. Пацурія Н. Б. Генезис і сутність страхування: аналіз наукових концепцій. *Вісник Київського нац. університету ім. Т. Шевченка*. 2011. № 7. С. 38-42.
103. Пацурія Н. Б. Поняття і види страхових правовідносин в сфері господарювання. *Вісник Київського нац. університету ім. Т. Шевченка*. 2010. № 82. С. 94-98.
104. Петренко К. М. Інституціалізація громадських об'єднань: вітчизняні практики та світовий контекст. *Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова*. 2013. Вип. 12. С. 83-90.
105. Підсумки страхового ринку України. Insurance TOP. 2017. № 1 (57). С. 43-72.
106. Пікус Р. В. Класифікація фінансових ризиків страхових компаній основа ефективного ризик-менеджменту. *Вісник Київського нац. Університету імені Т. Шевченка*. Сер. Економіка. 2006. № 81/82. С. 108-112.
107. Пікус Р. В. Специфіка страхового попиту і пропозиції на сучасному етапі розвитку страхового ринку України. *Вісник Київського нац. Університету ім. Т. Шевченка*. Сер. Економіка. 2006. № 81/82. С. 38-41.
108. Пікус Р. В., Ігнатюк А. О. Страхова освіта як фактор підвищення страхової культури. *Вісник Київського нац. університету ім. Т. Шевченка*. 2012. № 133. С. 8-12.
109. Плиса В. Й. Модель державного регулювання страхового ринку України. *Науковий вісник Нац. лісотехнічного університету*. 2010. Вип. 20.10. С. 209-215.
110. Плиса В. Й. Стратегія посткризового розвитку страхового ринку України. *Фінансовий простір*. 2011. № 3 (3). С. 90-96.
111. Позднякова Л. О. Страховий ринок в умовах транзитної економіки : монографія. Ірпінь : Національний університет ДПС України, 2010. 134 с.
112. Полчанов А.Ю. Агрострахування як складова продовольчої безпеки держави. *Вісник Київського національного торговельно-економічного університету*. 2013. № 4. С. 48-57.
113. Прокопчук Е.Т. Особенности осуществления агрострахования на Украине. *Научно-практический и теоретический журнал «Финансы и кредит»*. 2016. Выпуск 37 (709) (октябрь). С. 50-60.

114. Прокопчук Е.Т. Оценка современного состояния и перспективы функционирования страхового рынка Украины. *Научно-практический и теоретический журнал «Финансы и кредит»*. 2017. Том 23. Выпуск 12. С. 709-730.

115. Прокопчук Е.Т. Мировой опыт государственного регулирования рынка агрострахования (исследование литературы). *Научно-практический и теоретический журнал «Финансы и кредит»*. 2017. Том 23. Выпуск 33. С. 1997-2014.

116. Прокопчук Е.Т. Современное состояние и перспективы развитие страхования аграрного сектора экономики Украины. *Научно-практический и теоретический журнал «Финансы и кредит»*. 2017. Том 23. Выпуск 42. С. 2538-2556.

117. Прокопчук О.Т. Проблеми та доцільність впровадження обов'язкового державного медичного страхування. *Збірник наукових праць Уманського національного університету садівництва*. Умань, 2012. Вип. 78. Ч. 2 : Економіка. С. 39-48.

118. Прокопчук О.Т., Ярова І.В. Соціальне страхування як ключовий інструмент соціального захисту сільського населення. *Збірник наукових праць Уманського національного університету садівництва*. Умань, 2012. Вип. 78. Ч. 2 : Економіка. С. 49-57.

119. Прокопчук О.Т. Вплив економічних ризиків на фінансові результати сільськогосподарських підприємств. *Збірник наукових праць Уманського національного університету садівництва*. Умань, 2012. Вип. 81. Ч. 2 : Економіка. С. 255-265.

120. Прокопчук О.Т., Улянич Ю.В. Розвиток страхування в агровиробництві. *Наукові праці Полтавської державної аграрної академії*. Вип. 1 (6). Т. 2. Полтава : ПДАА. 2013. С. 250-254.

121. Прокопчук О.Т. Теоретичні основи регулювання системи страхування в сільському господарстві. *Збірник наукових праць Уманського національного університету садівництва*. Умань, 2013. Вип. 82. Ч. 2 : Економіка. С. 197-210.

122. Прокопчук О.Т., Улянич Ю.В., Улянич К.Ф. Зарубіжний досвід страхування аграрних ризиків та доцільність його застосування в Україні. *Збірник наукових праць Уманського національного університету садівництва*. Умань, 2013. Вип. 83. Ч. 2 : Економіка. С. 227-234.

123. Прокопчук О.Т., Улянич Ю.В., Бечко В.П. Особливості страхування аграрних ризиків у країнах світу. *Актуальні проблеми економіки*. 2014. № 3 (153). С. 46-53. (Scopus).

124. Прокопчук О.Т. Ринок агрострахування України: сучасний стан та перспективи розвитку. *Збірник наукових праць Уманського національного університету садівництва*. Редкол.: О.О. Непочатенко (відп. ред.) та ін. Умань : Редакційно-видавничий відділ Уманського НУС, 2017. Вип. 90. Ч. 2: Економічні науки. С. 127-140.

125. Прокопчук О.Т., Бечко В.П. *Особливості функціонування ринку страхових послуг України*. Вісник Київського інституту бізнесу і технологій. Видавництво КІБіТ. 2017. Вип. 1 (32). С. 88-96.

126. Прокопчук О.Т. Сучасний стан та тенденції розвитку системи страхування сільськогосподарських культур в Україні. *Збірник наукових праць Уманського національного університету садівництва*. Редкол.: О.О. Непочатенко (відп. ред.) та ін. Київ: Видавництво «Основа». 2017. Вип. 91. Ч. 2: Економічні науки. С. 86-100.

127. Прокопчук О.Т. Страхування сільськогосподарської продукції як комплексний інструмент управління ризиками в агровиробництві. *Збірник наукових праць Уманського національного університету садівництва*. Редкол.: О.О. Непочатенко (відп. ред.) та ін. Київ: Видавництво «Основа», 2018. Вип. 92. Ч. 2: Економічні науки. С. 52-67.

128. Прокопчук О.Т. Міжнародна практика державної підтримки страхування ризиків сільськогосподарського виробництва. *Збірник праць Уманського національного університету садівництва*. Редкол.: О.О. Непочатенко (відп. ред.) та ін. Київ: Видавництво «Основа». 2018. Вип. 93. Ч. 2: Економічні науки. С. 41-63.

129. Прокопчук О.Т. Особливості формування та сучасні тенденції функціонування українського ринку агрострахових послуг. *Збірник наукових праць «Економіка та управління АПК»*. 2018. № 1 (139). С. 50-59.

130. Прокопчук О.Т. Розвиток українського ринку страхових послуг в контексті забезпечення економічної безпеки країни. *Збірник праць Уманського національного університету садівництва*. Редкол.: О.О. Непочатенко (відп. ред.) та ін. Умань: Видавництво «Сочінський М.М.». 2019. Вип. 94. Ч. 2: Економічні науки. С. 69-85. DOI 10.31395/2415-8240-2019-94-2-69-85.

131. Прокопчук О.Т. Специфіка ризиків та управління ними у сільському господарстві. *Збірник наукових праць Уманського національного університету садівництва*. Випуск 95. Ч. 2: Економічні науки. 2019. С. 24-41. DOI 10.31395/2415-8240-2019-95-2-24-41.

132. Прокопчук О.Т., Колотуха С.М. Особливості страхового захисту в аграрному секторі економіки України. *Банківська справа*. № 1 (151). 2020. С. 26-41.

133. Прокопчук О.Т., Микитюк О.В. Ключові особливості сільськогосподарського страхування: теорія, тенденції та протиріччя. Матеріали всеукраїнської наук. конф. молодих учених, (Умань, 15 березня 2012 р.). Мінагрополітики та продовольства України, Уманський національний університет садівництва. Умань, УНУС. Ч. 2 «Економічні та загальноосвітні науки». 2012. С. 94-95.

134. Прокопчук О.Т. Зарубіжний досвід страхування з державною фінансовою підтримкою : можливість реалізації в аграрній сфері України // Матеріали Всеукраїнської наук.-практ. конф. [«Політичні, правові та фінансово-економічні пріоритети розвитку економіки України: стратегія і перспективи»], (Умань, 18 травня 2012 р.). Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини. 2012. С. 147-150.

135. Прокопчук О.Т., Мальований М.І. Специфіка ризиків сільськогосподарського страхування. Матеріали всеукраїнської наук. конф. молодих учених, (Умань, 14-15 березня 2013 р.). Мінагрополітики та

продовольства України, Уманський національний університет садівництва. Умань, УНУС. Ч. 2 «Економічні та загальноосвітні науки». 2013. С. 121-123.

136. Прокопчук О.Т. Проблеми та перспективи розвитку агрострахування в Україні. Матеріали всеукраїнської наук. конф. молодих учених, (Умань, 14-15 березня 2013 р.). Мінагрополітики та продовольства України, Уманський національний університет садівництва. Умань, УНУС. Ч. 2 «Економічні та загальноосвітні науки». 2013. С. 123-125.

137. Прокопчук О.Т., Улянич Ю.В. Особливості страхового захисту господарств аграрного сектору. Матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф. / [«Аспекти стабільного розвитку економіки в умовах ринкових відносин»], (Умань, 16-17 травня 2013 р.). Уманський національний університет садівництва. Умань: Видавничо-поліграфічний центр «Візаві». Ч. 2. 2013. С. 67-69.

138. Прокопчук О.Т., Мацько О.І. Проблеми та перспективи розвитку аграрного страхування в Україні. Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. / [«Актуальні питання сучасної аграрної науки»], (Умань, 15-16 листопада 2013 р.). Уманський національний університет садівництва. Редкол.: Непочатенко О.О. (відп. ред.) та ін. К.: ЗАТ «НІЧЛАВА», 2013. С. 219-222.

139. Прокопчук О.Т. Вплив прямого оподаткування на трансформацію структури аграрного виробництва. Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. / [«Актуальні питання сучасної аграрної науки»], (Умань, 15-16 листопада 2013 р.). Уманський національний університет садівництва. Редкол.: Непочатенко О.О. (відп. ред.) та ін. К.: ЗАТ «НІЧЛАВА», 2013. С. 237-240.

140. Прокопчук О.Т., Улянич Ю.В., Бержанір І.А. Аспекти сільськогосподарського страхування. Матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конф. присвяченої 10-річчю ФАБФ АПКУ / [«Розвиток облікової і фінансової складових економічної науки та практики»], (26-27 вересня 2013 р.; м. Київ) / Відпов. за вип. Б.В, Мельничук. К.: ННЦ «ІАЕ», 2013. С. 703-707.

141. Прокопчук О.Т. Теорія ризиків та страхування сільськогосподарського виробництва. Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. / [«Актуальні питання сучасної аграрної науки»], (Умань, 19-20 листопада 2014 р.). Уманський національний університет садівництва. Редкол.: Непочатенко О.О. (відп. ред.) та ін. К.: ЗАТ «НІЧЛАВА», 2014. С. 210-212.

142. Прокопчук О.Т., Улянич Ю.В., Улянич К.Ф. Місце сільськогосподарського страхування в загальній системі страхування. Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. / [«Регіональні економічні проблеми в умовах сучасних викликів»], (м. Київ, 27-28 лютого 2015 р.). К.: ГО «Київський економічний науковий центр», 2015. С. 9-11.

143. Прокопчук О.Т. Стан та проблеми українського ринку аграрного страхування. Економічний вісник: збірник наукових праць. Матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих учених та студентів: 24 березня 2016 р. [«Сучасні проблеми і перспективи економічної динаміки»] / м. Умань, УДПУ імені Павла Тичини. Умань: ФОП Жовтий О. О., Вип. 10. 2016. С. 102-105.

144. Прокопчук О.Т. Загальні тенденції розвитку ринку агрострахування України. Матеріали інтернет-конференції. [«Актуальні проблеми сьогодення у

сфері фінансів, обліку та аудиту»], (Хмельницький, 24-25 травня 2016 р.). Хмельницький : ХКТЕІ, 2016. С. 115-119.

145. Прокопчук О.Т. Особливості сучасного етапу розвитку сільськогосподарського страхування в Україні. Матеріали всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. [«Актуальні проблеми управління соціально-економічними системами»], (Луцьк, 08 грудня 2016 р.), Частина 1. Луцьк: РВВ Луцького НТУ, 2016. С. 290-293.

146. Прокопчук Е.Т. Особенности функционирования и перспективы развития украинского страхового рынка. Молодежная наука в развитии регионов: материалы Всерос. (с междунар. участием) науч.-практ. конф. студентов и молодых ученых (Березники, 26 апреля 2017). Пермь: Изд-во Перм. нац. исслед. политех. ун-та, 2017. Том 2. С. 8-12.

147. Прокопчук О.Т. Агросстрахування як спосіб управління ризиками та стабілізації доходів сільськогосподарських товаровиробників. Матеріали Всеукраїнської наук. конф. молодих учених, приуроченої 115-річчю від дня народження видатного селекціонера-пловодода Д.С. Дуки, (Умань, 10-11 травня 2017 р.) / Редкол.: Непочатенко О.О. (відп. ред.) та ін. Умань: ВПЦ «Візаві», 2017. С. 172-174.

148. Прокопчук О.Т. Розвиток системи страхування сільськогосподарських культур. Матеріали XI Міжнар. наук.-практ. конф. / [«Аспекти стабільного розвитку економіки в умовах ринкових відносин»], (Умань, 25-26 травня 2017 р.) / Уманський національний університет садівництва. Умань: Видавець «Сочінський», 2017. С. 108-110.

149. Прокопчук О.Т., Калюжна Л.С. Екологічне страхування як інструмент регулювання ресурсозбереження. Матеріали Науково-практичної конференції проекту «Школа екологічної свідомості» «Екологія та суспільство: вплив на розвиток держави та нації», 22 листопада 2017 р. Редкол.: Непочатенко О.О. (відп. ред.) та ін. Умань: Видавець «Сочінський», 2017. С. 100-102.

150. Прокопчук О.Т., Панщанна Л.М. Сутність страхування цивільно-правової відповідальності власників автотранспортних засобів. Матеріали IX Всеукраїнської наукової конференції [«Актуальні питання сучасної економіки»], 22 грудня 2017 р. Частина 2, Умань: Видавець «Сочінський М.М.», 2017. С. 50-52.

151. Прокопчук О.Т. Формування страхових продуктів на українському ринку агросстрахування. Тези доповідей Міжнародної науково-практичної конференції [«Сучасні проблеми модернізації та структурних трансформацій економіки України і регіонів»], 23 лютого 2018 р. Запоріжжя: КПУ, 2018. С. 79-81.

152. Прокопчук О.Т. Страхування озимих культур як інструмент управління ризиками аграрного виробництва. Матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми соціально-економічних систем в умовах трансформаційної економіки»: Збірник наукових статей за матеріалами конференції (12 – 13 квітня 2018 р.). Частина 2. Дніпро: НМетАУ, 2018. С. 115-118.

153. Прокопчук О.Т. Страхування озимих культур як інструмент управління ризиками для сільськогосподарських виробників. Матеріали II

Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції [Фінансове регулювання зрушень у економіці України: збірник тез доповідей учасників], Мукачєво, 18 квітня 2018 р. Мукачєво: Вид-во МДУ, 2018. С. 260-262.

154. Прокопчук О.Т. Класифікаційні ознаки індексного страхування для аграрного сектору економіки. Матеріали XII Міжнародної наук.-практичн. конференції [«Аспекти стабільного розвитку економіки в умовах ринкових відносин»], 24-25 травня 2018 р. Умань: Видавець «Сочінський М.М.», 2018. С. 97-99.

155. Прокопчук О.Т. Особливості індексного страхування в аграрному секторі економіки. Матеріали Всеукраїнської наукової конференції молодих учених, 15-16 травня 2018 р. Редкол.: Непочатенко О.О. (відп. ред.) та ін. Київ, Видавництво «Основа», 2018. С. 126-128.

156. Прокопчук О.Т., Гузар Б.С. Маркетинг інновацій на ринку страхових послуг України. Матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні питання аграрної науки», присвяченої 150-річчю заснування факультету агрономії Уманського НУС, 15 листопада 2018 р. Редкол.: Непочатенко О.О. (відп. ред.) та ін. Київ : Видавництво «Основа», 2018. С. 309-311.

157. Прокопчук О.Т. Український ринок агрострахових послуг: наявні паралелі. Матеріали V Всеукраїнської науково-практичної конференції (за міжнародною участю) «Актуальні проблеми соціально-економічних систем в умовах трансформаційної економіки» Ч. 2, (11-12 квітня 2019 р., м. Дніпро), 2019. С. 137-142.

158. Прокопчук О.Т., Котюжинський А.В., Смілянець Р.В. Страхування майна як ключовий інструмент збереження стабільності функціонування підприємства. Матеріали V Всеукраїнської науково-практичної конференції (за міжнародною участю) «Актуальні проблеми соціально-економічних систем в умовах трансформаційної економіки». Ч. 2, (11-12 квітня 2019 р., м. Дніпро), 2019. С. 142-146.

159. Прокопчук О.Т. Агростраховий ринок України в розрізі продуктових пропозицій. Матеріали XIII Міжнародної наук.-практич. конферен. «Аспекти стабільного розвитку економіки в умовах ринкових відносин, 30-31 травня 2019 р. Умань: Видавець «Сочінський М.М.», 2019. С. 80-82.

160. Прокопчук Е. Т. Параметрические схемы страхования как инновации страховой защиты в аграрном предпринимательстве Украины. [Тенденции экономического развития в XXI веке : мат. Межд. науч. конф.] (28 февраля 2019 г., г. Минск). Белорусский государственный университет. Минск : Право и экономика, 2019. С. 356-359.

161. Прокопчук О.Т. Особливості управління ризиками в аграрному секторі економіки. Збірник матеріалів науково-практичної конференції [Проблеми обліково-аналітичного забезпечення управління підприємницькою діяльністю: зб. матер. IV Всеукраїнської науково-практичної конференції], (м. Полтава, 24 жовтня 2019 р.). Полтава: ПДАА, 2019. С. 426-429.

162. Прокопчук О. Т. Теоретичні засади формування системи страхового захисту в аграрному секторі економіки України. Матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції [«Актуальні питання аграрної науки»],

присвяченої 175-річчю заснування Уманського національного університету садівництва, 21 листопада 2019 р. Редкол.: Непочатенко О.О. (відп. ред.) та ін. Київ : Видавництво «Основа», 2019. С. 191-193.

163. Прокопчук О.Т. Теоретичні аспекти сутності страхового захисту. Актуальні проблеми фінансової системи України [Електронний ресурс]. Матеріали XVI міжнародної науково-практичної конференції молодих вчених, аспірантів і студентів: Черкаський державний технологічний університет, 21-22 листопада 2019 року. Черкаси, 2019. С. 183-185.

164. Прокопчук О. Т., Мальований М. І., Мальована М. М. Історична ретроспектива формування та розвитку системи страхового захисту в аграрному секторі економіки України. Сучасний стан та пріоритети модернізації фінансово-економічної системи України: матеріали X Всеукраїнської науково-практичної конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених (21 листопада 2019 р.), Львів. К.: Алерта, 2019. 51-53.

165. Прокопчук О.Т. Тренди залучення ІТ-технологій до системи страхового захисту аграрного сектору економіки. Підприємництво в аграрній сфері: глобальні виклики та ефективний менеджмент: Матеріали I міжнародної науково-практичної конференції (12-13 лютого 2020 р.): у 2 ч. Запоріжжя: ЗНУ, 2020. Ч.1. 229-232.

166. Прокопчук О.Т. Зміна клімату та управління ризиками у сільському господарстві. Актуальні проблеми соціально-економічних систем в умовах трансформаційної економіки: Збірник наукових статей за матеріалами VI Всеукраїнської науково-практичної конференції (16-17 квітня 2020 р.). Частина 2. Дніпро: НМетАУ, 2020. С. 143-146. 60.

167. Прокопчук О.Т. Агροстраховий ринок України в розрізі інфраструктурних суб'єктів. Актуальні питання економічного розвитку в сучасних умовах: збірник наукових праць за матеріалами V Всеукраїнської науково-практичної конференції. Херсон, 26-27 березня 2020 р. / Упоряд. Т.Казакова. Херсон, книжкове вид-во ФОП Вишемирський В.С., 2020. С. 56-59.

168. Прокопчук О.Т. Особливості тарифної політики у агострахованні. Інноваційне підприємництво та торгівля: сучасний стан та перспективи розвитку: зб. матеріалів Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції / за ред. Д.е.н., проф..Танклевської Н.С. Херсон : ХДАУ, 16-17 квітня 2020 р. С. 161-164.

169. Прокопчук О.Т. Менеджмент як основа забезпечення конкурентоспроможності страхової послуги на агостраховому ринку. Актуальні проблеми сьогодення у сфері фінансів, обліку та аудиту : тези доповідей V Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції, 28-29 травня 2020 р. Хмельницький : ХКТЕІ, 2020. С. 195-197.

170. Прокопчук О.Т. Особливості інноваційної страхової послуги для аграрного сектору економіки в умовах трансформаційних процесів. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції «Розвиток фінансово-кредитних систем: виклики сьогодення», Ч. 1. 2-3 червня 2020 р. Уманський НУС. Умань. С. 97-100.

171. Прокопчук О.Т., Власюк С.А., Ясінський О.Р. Теоретичні засади розвитку ринку страхових послуг в Україні. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції «Розвиток фінансово-кредитних систем: виклики сьогодення», Ч. 1. 2-3 червня 2020 р. Уманський НУС. Умань. С. 22-24.

172. Прокопчук О.Т. Особливості управління бізнес-процесами на агростраховому ринку України. Всеукраїнська наукова конференція молодих учених і науково-педагогічних працівників. УНУС, Секція – економічні науки. 16 червня 2020 р. 62-64.

173. Прокопчук О.Т. Система якісних критеріїв агрострахової послуги. Актуальні проблеми розвитку фінансової системи України в умовах інтеграційних та глобалізаційних процесів: збірник матеріалів I Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Херсон, 22 червня 2020 р.). Херсон : ХНТУ, 2020. С. 203-205.

174. Прокопчук О.Т., Улянич Ю.В., Пташник С.А. Організація системи аграрного страхування. Стратегічні напрями підвищення конкурентоспроможності підприємств в сучасних умовах господарювання: Збірник тез доповідей VII Всеукраїнської науково-практичної заочної конференції. За загальною редакцією Н.Г. Мехеди – м. Черкаси, 17 квітня 2020 року. Черкаси : ЧНУ ім. Богдана Хмельницького, 2020. С. 69-72.

175. Прокопчук О.Т. Особливості архітектури комплексної модернізації агрострахового ринку України. *Бухгалтерський облік, контроль та аналіз в умовах інституціональних змін* : зб. матер. Всеукраїнської науково-практичної конференції (з міжнародною участю) (м. Полтава, 22 жовтня 2020р.). / за ред. Пилипенко К.А. Полтава : ПДАА, 2020. С. 624-627.

176. Прокопчук О.Т. Зарубіжний досвід медичного страхування: доцільність та можливості реалізації в Україні. Становлення економіки України у після кризовий період: ризики та проблеми розвитку : Колективна монографія / Під ред. д.е.н., професора О.О. Непочатенко (Частина 2). Умань: Видавець «Сочінський», 2012. С. 370–373.

177. Прокопчук О.Т., Мацько О.І. Агрострахування в Україні : проблеми та перспективи розвитку. Інноваційно-технологічні аспекти формування сучасного конкурентоспроможного АПК України: Колективна монографія / Під ред. д.е.н., професора Ю.О. Нестерчук. Умань: Видавничо-поліграфічний центр «Візаві», 2014. Частина 1. С. 54-60.

178. Прокопчук О.Т., Улянич К.Ф. Страховий захист аграрних ризиків. Науковий журнал «Молодий вчений». 2015. № 2 (17). Частина 6. С. 1338-1341.

179. Прокопчук О.Т. Сучасні тенденції агрострахування в Україні. Молодіжний економічний дайджест: наук. електронний журн. К.: ДВНЗ «КНЕУ ім. Вадима Гетьмана». 2015. № 4 (7). С. 90-93.

180. Прокопчук О.Т., Мальований М.І. Поняття та класифікація ризиків в сільськогосподарській діяльності. Агропромисловий комплекс України: теорія, методологія, практика: Колективна монографія / Під ред. д.е.н., професора Ю.О. Нестерчук. Умань: Видавець «Сочінський М. М.», 2018. С. 190-196.

181. Прокопчук О.Т., Транченко О.М. Особливості андеррайтингу при страхуванні сільськогосподарської продукції. Стан та умови розвитку

економіки в Україні: теорія, методологія, практика: Колективна монографія / Під. ред. д.е.н., професора О.О. Непочатенко. Умань: Видавець «Сочінський М. М.», 2018. С. 114-121.

182. Прокопчук О.Т. Концептуалізація впливу трансформаційних процесів на розвиток агрострахового ринку. Забезпечення сталого економічного розвитку національного господарства: теорія, методологія та практика: колективна монографія / Під ред. д.е.н., професора О.О, Непочатенко. Умань: Видавець «Сочінський М.М.», 2020. С. 30-36.

183. Про Державний бюджет України на 2018 рік : Закон України від 28 лютого 2019 року № 2696-VIII (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2696-19> (дата звернення 03.04.2019).

184. Про інвестиційну діяльність: Закон України від 18.09.1991 р. № 1561-12 (з чинними змінами та доповненнями). URL: <http://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення 05.06.2017).

185. Про інноваційну діяльність: Закон України від 04.07.2002 р. № 40-IV (з чинними змінами та доповненнями). URL : <http://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення 02.10.2017).

186. Про наукову і науково-технічну діяльність: Закон України. Верховна Рада України, 1992, № 12. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19> (дата звернення 12.05.2018).

187. Про наукову і науково-технічну експертизу: Закон України., Верховна Рада України, 1995, № 9. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19/print> (дата звернення 12.07.2018).

188. Про схвалення Стратегії розвитку аграрного сектору економіки України на період до 2020 року: розпорядження КМУ від 17 жовтня 2013 р. № 806-р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/806-2013-%D1%80>. (дата звернення 14.03.2019).

189. Про державно-приватне партнерство : Закон України від 1 лип. 2010 р. № 2404-VI. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2404-17> (дата звернення: 25.01.2018).

190. Про державну підтримку сільського господарства : Закон України від 24 черв. 2004 р. № 1877-IV. URL: <http://portal.rada.gov.ua> (дата звернення: 20.02.2017).

191. Про добровільне об'єднання територіальних громад : Закон України від 5 лют. 2015 р. № 157-VII: веб-сайт. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19> (дата звернення: 05. 10. 2018).

192. Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою : Закон України від 9 лют. 2012 р. № 4391-VI. URL: <http://portal.rada.gov.ua> (дата звернення: 03.05.2017).

193. Про страхування : декрет Кабінету Міністрів України від 10 трав. 1993 р. № 47-93. (Декрет втратив чинність на підставі Закону № 85/96-ВР від 07.03.96, ВВР, 1996, № 18, ст.78). URL: <http://portal.rada.gov.ua> (дата звернення: 07.03.2018).

194. Про страхування: закон України від 07.03.1996 р. №1255 URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/85/96> (дата звернення: 11.02.2018).

195. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг: Закон України від 12 липня 2001 р. № 2664–III. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2664-14> (дата звернення: 01.07.2018).

196. Пугачов М.І. Аграрний сектор економіки України в умовах інституційних змін. *Економіка АПК*. 2017. № 5. С. 12-18.

197. Пухтецька А. А. Європейські принципи адміністративного права : монографія / за заг. ред. В. Б. Авер'янова. 2-ге вид., доопрац. і допов. Київ : Логос, 2014. 592 с.

198. Пушко Р. О. Страхування як один із видів державної підтримки сільського господарства в умовах членства України в СОТ. *Ученные записки Таврического нац. университета им. В. И. Вернадского. Сер. Экономика и управление*. 2012. Т. 25 (64), № 2. С. 112-115.

199. Радченко О. Д. Методологічне забезпечення оцінки ефективності бюджетної підтримки аграрного сектору. *Вісник Сумського національного аграрного університету*. Серія: фінанси і кредит. 2013. № 1(34). С. 22–28.

200. Радченко О. Д. Напрями державної фінансової підтримки сільського господарства України. *Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету*. Серія «Економічні науки». 2013. № 1(3). С. 207–214.

201. Рейхер В. К. Общественно-исторические типы страхования. Москва : АН ССР, 1947. 282 с.

202. Ремньова Л. М., Лебединська Л. Д. Страхування як фактор фінансової стабільності економіки. *Актуальні проблеми економіки*. 2006. № 9 (63). С. 65-74.

203. Розвиток аграрного бізнесу України : монографія / за ред. Брюховецького І. М. Суми : Сумський нац. аграр. університет, 2016. 365 с.

204. Россоха В. В. Інноваційна парадигма управлінської діяльності. *Агроінком*. 2005. Вип. 5-6. С. 59-61.

205. Россоха В. В. Методологічні аспекти формування та розвитку потенціалу підприємств аграрної сфери АПК. *Економіка АПК*. 2005. № 8. С. 36–42.

206. Россоха В. В. Інноваційна парадигма управлінської діяльності. *Агроінком*. 2005. вип. 5-6. С. 59 - 61.

207. Россоха В. В. Методологічні аспекти формування та розвитку потенціалу підприємств аграрної сфери АПК. *Економіка АПК*. 2005. № 8. С. 36-42.

208. Руда Р.В. Перспективи розвитку страхування ризиків в аграрній сфері України. *Збірник наукових праць Подільського державного аграрного університету*. Кам'янець-Подільський, 2009. Вип. 12. (Т.2.). С. 675-677.

209. Рынок агрострахования Украины в 2018 г. : аналитическое исследование / Консультативная программа IFC в Европе и Центральной Азии. Проект “Развитие агрострахования в Украине”. Компания “Агроиншуранс Интернешнл”: веб-сайт. URL: www.agroinsurance.com (дата звернення: 05.04.2018).

210. Рынок агрострахования Украины в 2017 г. : аналитическое исследование / Консультативная программа IFC в Европе и Центральной Азии.

Проект “Развитие агрострахования в Украине”. Компания “Агроиншуранс Интернешнл”: веб-сайт. URL: www.agroinsurance.com (дата звернення: 12.05.2017).

211. Рынок агрострахования Украины в 2016 г. : аналитическое исследование / Консультативная программа IFC в Европе и Центральной Азии. Проект “Развитие агрострахования в Украине”. Компания “Агроиншуранс Интернешнл”: веб-сайт. URL: www.agroinsurance.com (дата звернення: 10.02.2016).

212. Саблук П.Т. Аграрний сектор в умовах членства України у Світовій організації торгівлі: здобутки і перспективи. *Економіка АПК*. 2011. № 3. С. 3-8.

213. Саблук П.Т. Кластеризація як механізм підвищення конкурентоспроможності та соціальної спрямованості аграрної політики. *Економіка АПК*. 2010. № 1. С. 3-12.

214. Саблук П.Т. Основні напрями удосконалення державної аграрної політики в Україні. *Економіка АПК*. 2011. № 5. С. 3-16.

215. Саблук П. Т. Наукові агроекономічні дослідження в інтересах активізації росту АПВ в сільських територіях. *Економіка АПК*. 2017. № 5. С. 19-23.

216. Саблук П. Т. Економічний інтерес у розвитку аграрного виробництва : монографія. Київ : ННЦ «ІАЕ», 2014. 356 с.

217. Саєнко Ю. І. Соціальні ризики та шанси. Соціальні ризики. 2004. Т. 2. С. 12-51.

218. Самуэльсон П., Нордхаус В. Экономикс / пер. с англ. И. В. Розмаинского и др. Москва, 1997. 800 с.

219. Сахно О.В. Агрострахування в Україні: сучасний стан, проблеми та перспективи. *Економіка АПК*. 2010. №. 9. С. 14-16.

220. Семененко М. В. Державна підтримка інноваційно-інвестиційного розвитку АПК в Україні. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2018. №8.: URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1290>. (дата звернення: 03.07.2019).

221. Семина Л. А. Инновационный кластер – основа развития инвестиционно-инновационной деятельности в сельском хозяйстве. *Вестник Алтайского государственного аграрного университета*. 2013. № 6(104). С. 137-140.

222. Сидорук Б. О. Регіональні аспекти інноваційної політики в АПК України. Тернопільський інститут агропромислового виробництва. URL: http://conftiapv.at.ua/publ/konf_6_7_traven_2010/42_regionalni_aspekti_innovacijno_ji_politiki_v_apk_ukrajini/1-1-0-46. (дата звернення: 01. 08. 2019).

223. Синергетична парадигма економіки : монографія / Є. І. Ходаківський, І. Г. Грабар, Ю. С. Цал-Цалко та ін. Житомир, 2007. 160 с.

224. Сільське господарство Черкащини. Статистичний збірник / за ред. В.П. Приймака. Головне управління статистики у Черкаській області, Черкаси. 2019. 208 с.

225. Сіренко Н. М., Сирцева С. В. Ресурсне забезпечення інноваційного розвитку аграрних підприємств : монографія. Миколаїв : МНАУ. 2015. 266 с.

226. Скибінський С. В., Балук Н. Р. Поняття страхової послуги, її специфіка та характеристики. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2007. Вип. 17.8. С. 156-165.

227. Скидан О. В. Інституціоналізація розвитку сільськогосподарської кооперації в Україні. Ефективна економіка. 2010. № 7. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2010_7_6 (дата звернення: 09.06.2019).

228. Скидан О. В. Інституційні засади формування аграрної політики України : монографія. Житомир : Полісся, 2010. 308 с.

229. Скрипниченко В. Комплексне моделювання страхових аграрних ризиків в економіці України. Вісн. КНУТД. 2012. № 5. С. 248-256..

230. Славгородська Ю. В. Виробництво органічної продукції в Україні: стан та перспективи. *Вісник Полтавської державної аграрної академії*. 2016. № 4. С. 49-54.

231. Слободянок О. В. Зарубіжний досвід аграрного страхування: рекомендації для України. *Агросвіт*. 2016. № 24. С. 27-33.

232. Слободянюк О. В. Страховий ринок у категоріях інституціональних теорій. *Економіка та держава*. 2016. № 2. С. 61-64.

233. Слободянюк О. В. Фінансовий інструментарій індексного та мультиризикового страхування сільськогосподарської діяльності. *Причорноморські економічні студії*. 2016. Вип. 12-2. С. 133-137.

234. Словарь иностранных слов / под ред. И. В. Лехина, Ф. Н. Петрова. М. : Госиздат. иностр. и нац. словарей, 1954. 853 с.

235. Словарь страховщика / С. Л. Ефимов, Л. Ш. Лозовский, Б. А. Райзберг, А. А. Ратновский. М. : НПО : Экономика, 2005. 322 с.

236. Словарь страховых терминов / под ред. Е. В. Коломина, В. В. Шахова. М. : Финансы и статистика, 1991. 336 с.

237. Словник української мови : у 10-ти т. / ред. колегія: акад. І. К. Білодід (голова) та інші. Т. 7 : П-Пр. К. : Наук. думка, 1976. 723 с.

238. Словник української мови : у 10-ти т. / ред. колегія: акад. І. К. Білодід (голова) та інші. Т. 8 : П-Р. К. : Наук. думка, 1977. 927 с.

239. Смирнова Е. А. Мерчандайзинг – эффективная маркетинговая технология продвижения страховых продуктов. *Культура народов Причерноморья*. 2014. № 274. С. 171-176.

240. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов : в 5-ти кн. Москва : Ось-89, 1997. Кн. 2. 255 с.

241. Смирнова Е. Г. Производственный риск: сущность и управление. *Управление риском*. 2001. № 1. С. 3-5.

242. Современный словарь иностранных слов: толкование, словоупотребление, словообразование, этимология / Л. М. Баш, А. В. Боброва, Г. Л. Вечеслова и др. Москва : Цитадель, 2000. 928 с.

243. Соколюк С.Ю. Організаційно-економічні аспекти державного регулювання та підтримки інноваційного розвитку підприємств аграрного сектору. Вчені записки Таврійського національного університету ім. В.І. Вернадського. 2018. № 6. Том 29 (68). С. 88-92.

244. Соколюк С.Ю. Концептуальні засади формування механізму державного регулювання та підтримки інноваційного розвитку підприємств

- аграрного сектору. *Держава та регіони*. Серія: Економіка та підприємництво. 2019. № 1 (106). С. 101-106.
245. Соколюк С.Ю. Сучасне інноваційне середовище розвитку підприємств аграрного сектору економіки. *Науково-практичний журнал Агросвіт*. 2019. Вип. № 6. С. 49-55.
246. Соколюк С.Ю. Кастерна парадигма інноваційного розвитку аграрного сектору. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: «Міжнародні економічні відносини та світове господарство». 2019. Вип. 24. С. 82-86.
247. Соціально-економічний потенціал сталого розвитку України та її розвитку : нац. Доповідь. За ред. Е. М. Лібанової, М. А. Хвесика. Київ, 2014. 776 с.
248. Статистичні дані Eurostat за 2018 р. URL : <http://ec.europa.eu/eurostat/web/agriculture-statistics-illustrated> (дата звернення 04.07.2019).464
249. Стельмашук А. М. Формування ринкової моделі агрострахування на засадах державно приватного партнерства. *Інноваційна економіка*. 2019. № 1-2 [78]. С. 5-15.
250. Страхование: принципы и практика : пер. с англ. / сост. Бланд Д. Москва : Финансы и статистика, 1998. 416 с.
251. Страхове посередництво: теорія та практика : монографія / за ред. О. М. Залєтова. Київ : BeeZone, 2004. 416 с.
252. Страхування : підручник / А. Т. Артюх, В. Л. Бабко, Т. В. Бабко та ін. ; за наук. ред. С. С. Осадця. [2-ге вид., переробл. і допов.]. Київ : КНЕУ, 2002. 599 с.
253. Страхування : підручник. В. Д. Базилевич, К. С. Базилевич, Р. В. Пікус та ін. ; за ред. В. Д. Базилевича. Київ : Знання, 2008. 1019 с.
254. Субботович Ю.Л., Марченко Г. Ю. Страхування як один із методів управління ризиками при іпотечному страхуванні. *Наукові праці НДФІ*. 2007. № 1 (38). С. 170-174.
255. Супрун Л. В. Поняття перестраховальної діяльності та перестрахової компанії. *Наукові записки*. 2006. Т. 53. Юридичні науки. С. 101-104.
256. Сухоруков М. М. Технология продаж страховых продуктов. М. : Анкил, 2004. 136 с.
257. Танклевська Н. С. Вдосконалення механізму страхування діяльності аграрних підприємств. *Наук. вісн. Нац. аграр. ун-ту*. 2008. № 118. С. 320-324.
258. Теория и практика страхования: учеб. пособие / Н. Г. Адамчук и др.; под. ред. К. Е. Турбиной. Москва: Анкил, 2003. 704 с.
259. Тимошенко І. В. Некомерційні форми страхування: європейський досвід. *Вісник КНТЕУ*. 2015. № 2. С. 119-132.
260. Тимошенко І. В. Товариства взаємного страхування як форма страхового захисту суб'єктів малого підприємництва: зарубіжний досвід. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2010. № 10. С. 51-55.
261. Ткач А. А. Інституціональна економіка. Нова інституціональна економічна теорія. Київ : Центр учбової літератури, 2007. 304 с.

262. Ткаченко Н. В. Забезпечення фінансової стійкості страхових компаній: теорія, методологія та практика : монографія. Черкаси : Черкаський ЦНТЕІ, 2009. 570 с.

263. Ткаченко Н. В. Переваги та ризики використання аутсорсингу в діяльності страхових компаній. *Фінансовий простір*. 2011. № 3 (3). С. 97-103.

264. Ткачук В. І. Диверсифікація аграрного підприємництва : монографія. Житомир : ЖНАЕУ, 2011. 268 с.

265. Ткаченко Н., Кривицька О. Сучасна прагматика страхового посередництва при страхуванні життя в Україні. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. Економіка. 2017. № 5 (194). С. 45-50.

266. Торлин Г. Страхование жизни заемщиков ипотечных кредитов. *Страховое дело*. 2001. № 4. С. 34-35.

267. Трансформаційні процесії та економічне зростання в Україні / за ред. В. М. Гейця. Х. : Форт, 2003. 440 с.

268. Тринчук В. В. Страховий продукт в системі маркетингу: сутність та класифікація. *Страхова справа*. 2002. № 3. С. 78-81.

269. Турбина К. Е. Мировая практика государственного регулирования международного перестрахования. *Страховое право*. 2001. № 1. С. 32-40.

270. Тулуш Л. Д., Прокопчук О. Т. Ринок агрострахування в Україні: тенденції та перспективи. *Економіка АПК*. 2018. № 8. С. 55-67.

271. Турбина К. Е. Мировая практика государственного регулирования международного перестрахования. *Страховое право*. 2001. № 1. С. 32-40.

272. Турбина К. Е. Тенденции развития мирового рынка страхования. Москва : Анкил, 2000. 320 с.

273. Уркевич В. Ю. Правові питання страхування ризиків сільськогосподарського виробництва. *Вісник Академії митної служби*. 2009. № 2 (3). С. 44-48.

274. Філонюк А. Ф., Залетов А. Н. Страховая индустрия Украины: стратегия развития : монография. Киев : Бизон, 2008. 448 с.

275. Финансы. Оксфордский толковый словарь: англо-русский / Б. Батлер, Б. Джонсон и др. Москва : Весь мир, 1997. 354 с.

276. Філософський словник / за наук. ред. В. І. Шинкарук. Київ : Головна редакція Української радянської енциклопедії, 1986. 525 с.

277. Філонюк О. Ф. Державне регулювання ринку страхових послуг із застосуванням міжнародних стандартів IAIS. *Вісн. Київ. нац. ун-ту ім. Т. Шевченка*. 2006. № 89. С. 4-6.

278. Філонюк О. Ф. Державне регулювання страхової справи в контексті концепції розвитку страхового ринку України до 2010 року. *Вісн. Київ. нац. ун-ту ім. Т. Шевченка*. 2006. № 81-82. С. 49-52.

279. Філонюк О. Ф. Концепція розвитку страхового ринку України та міжнародні стандарти нагляду за страховою діяльністю. *Вісн. Київ. нац. ун-ту ім. Т. Шевченка*. 2007. № 91. С. 7-9.

280. Філонюк О. Ф., Бурчевський В. З., Третяк О. І. Страховий ринок України: аналіз і тенденції. *Фінанси, облік і аудит : зб. наук. пр. КНЕУ*. К. : КНЕУ. 2007. Вип. 10. С. 314-324.

281. Філонюк О. Ф., Александров В. Т., Недбаєва С. М. Шляхи використання сучасних освітніх ІТ- технологій у становленні страхової справи в Україні. *Вісн. Київ. нац. ун-ту ім. Т. Шевченка*. 2006. № 81-82. С. 63-64.
282. Фінансова інфраструктура України: стан, проблеми та перспективи розвитку: монографія / В. Опарін та ін.; Київ. нац. екон. ун-т; заг. ред. В. Опарін, В. Федосов. Київ: КНЕУ, 2016. 695 с.
283. Фридман М. Капитализм и свобода / пер. с англ. В. Козловского. Москва : Новое издательство, 2006. 240 с.
284. Фурман В. М. Основні напрями організації стратегічного управління в страхових компаніях. *Економіка і прогнозування*. 2004. № 5. С. 49-60.
285. Фурман В. М. Страховий ринок України: стан, проблеми розвитку та шляхи їх розв'язання. *Фінанси України*. 2004. № 12. С. 131-140.
286. Фурман В. М. Страхування: теоретичні засади та стратегія розвитку : монографія. Київ : КНЕУ, 2005. 295 с.
287. Ходаківська В. П., Данілов О. Д. Ринок фінансових послуг: навч. посіб. Ірпінь: Академія ДПС України, 2001. 501 с.
288. Хоминич И. П. Финансовая глобализация. *Банковские услуги*. 2002. № 8. С. 2-13.
289. Храмов В. В. Использование инструментов маркетинга при разработке страхового продукта. *Страховое дело*. 2003. № 9. С. 33-41.
290. Худолій Л. М., Собко І. В. Місце ринку особового страхування в ринковій системі і його сегментація. *Вісник Харк. нац. техн. ун-ту сільського господарства імені Петра Василенка*. 2018. № 191. С. 92-98.
291. Цамутали О. А. Спроба переусвідомлення категорії «страхування». *Фінанси*. 2009. № 9. С. 63-69.
292. Цвігун Т. В. Теоретичні аспекти визначення сутності: страховий захист. *Ринок цінних паперів України*. 2012. № 3-4. С. 91-96.
293. Цивільний кодекс України № 435-IV від 16.01.2003 р. Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
294. Цуркан І. М. Фінансові потоки страхових компаній: сутність, підходи до визначення. *Економічний простір*. 2016. № 115. С. 137-150.
295. Цыганов А. А. Экономическое содержание понятий, характеризующих страховой рынок и его структуру. *Финансы и кредит*. 2008. № 12 (300). С. 60-69.
296. Чернова Г.В. Основы экономики страховой организации по рисковому видам страхования. СПб. : Питер, 2005. 240 с.
297. Шатохін А.М., Прокопчук О.Т. Агροстрахування як інструмент управління ризиками сільськогосподарських підприємств. *Всеукраїнський науково-виробничий журнал «Сталий розвиток економіки»*. 2011. №7 [10]. С. 255-259.
298. Шахов В.В. Введение в страхование: Учеб. пособие. 2-е изд., перераб. и доп. / В.В. Шахов. М.: Финансы и статистика, 1999. 288 с.
299. Шахов В. В. Страхование : учебник для вузов / В. В. Шахов. М. : Страховой полис : ЮНИТИ, 2003. 311 с.
300. Шахов В. В. Новая концепция страхования урожая. *Финансы*. 2001. № 5. С. 74.

301. Швиданенко Г. О. Бізнес-діагностика : навч. посіб. / Г. О. Швиданенко, А. І. Дмитренко, О.І. Олексюк. К. : КНЕУ, 2008. 344 с.
302. Шелехов К. В. Страхування : навч. посіб. / К. В. Шелехов, В. Д. Бігдаш. К. : МАУП, 2005. 424 с.
303. Шинкаренко Р. Международная практика государственного регулирования и лицензирования рынка агрострахования [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://www.agroinsurance.com/ru/analytics?pid=18801>
304. Шинкаренко Р. Страхування сільськогосподарських тварин. *Agroexpert: практ. посіб. аграрія*. 2010. № 7. С. 91-92.
305. Шірінян Л., Глущенко А. Вплив фінансової глобалізації на страхування в Україні. *Економіка України*. 2004. № 5. С. 24-31.
306. Школьник І. О. Фінансовий ринок України: сучасний стан і стратегія розвитку: монографія. Суми: ВВП Мрія-1 ЛТД, УАБС НБУ, 2008. 348 с.
307. Шолойко А.С. Світовий досвід державної підтримки сільського господарства через програми страхування. *Вісник КНУ імені Тараса Шевченка. Серія «Економіка»*. 2013. № 135. С. 41- 43.
308. Шолойко А. С. Регулювання страхового посередництва в умовах євроінтеграційних процесів України. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка*. 2016. № 180. С. 32-37.
309. Шолойко А. С. Ринок майнового страхування в Україні та його інфраструктура. *Финансовые услуги*. 2018. № 4. С. 18-21.
310. Шолойко А. С. Розвиток інфраструктурних елементів із захисту прав споживачів страхових послуг в Україні. *Наук. вісник Міжнар. гуманітарного університету*. Сер.: Економіка і менеджмент. 2017. Вип. 26. Ч. 2. С. 100-103.
311. Шолойко А. С. Роль реінжинірингу бізнес-процесів при формуванні фінансової безпеки страховика. *Інвестиції: практика та досвід*. 2016. № 21. С.58-62.
312. Шолойко А. С. Тенденції розвитку страхового ринку: вітчизняний та світовий аспекти. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка*. 2014. № 156. С. 60-65.
313. Шолойко А. С., Ігнатюк А. І. Безпека страхового ринку України в умовах фінансової глобалізації: загрози та напрями. *Економіка України*. 2019. № 4. С. 18-28.
314. Шолойко А. С., Ігнатюк А. І. Тенденції розвитку страхових ринків після світової фінансової кризи. *Фінанси України*. 2018. № 8. С. 7-19.
315. Шпикуляк О. Г. Інституціональні аспекти регулювання аграрного ринку. *Економіка АПК*. 2008. № 5. С. 117-121.
316. Шумкова В. І. Аналіз ринку сільськогосподарського страхування в країнах ЄС. *Інтелект ХХІ*. 2017. № 2. С. 62-68.
317. Шубенко І. А. Сутність кредитного страхування та його роль при кредитуванні сільськогосподарських підприємств. *Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво*. 2009. № 2. С. 222-225.
318. Шубравська О. Сталий економічний розвиток: поняття і напрями дослідження. *Економіка України*. 2005. № 1. С. 36-42.

319. Шубравська О. В., Прокопенко К. О Сценарії оцінки розвитку сільськогосподарського виробництва України в умовах кліматичних змін та екологічних обмежень. *Економіка України*. 2017. № 2 (663). С. 49-60.
320. Шумелда Я. Страхування : навч. посіб. / Я. Шумелда. 2-ге вид., переробл. і допов. Тернопіль : Джура, 2006. 296 с.
321. Шумпетер И. Теория экономического развития (Исследование предпринимательской прибыли, капитала, кредита, процента и цикла конъюнктуры). Москва : Прогресс, 1982. 165 с.
322. Економіка страхування и перестрахування. Навч. посібник. М.: Анкіт. 2008 145 с.
323. Энциклопедический словарь / издатели Ф. А. Брокгауз, И. А. Ефрон. Санкт-Петербург : Типо-Литография И. А. Ефрона, 1901. Т. XXXIIIа. С. 479-960.
324. Экономический справочник агрария. В.И. Дробот, Г.И. Зуб, М.П. Кононенко и др. [За ред. Ю.Я. Лузана, П.Т. Саблука]. К.: «Преса України», 2003. с. 143
325. Энциклопедический словарь / [Ф.А. Брокгауз, И.А. Ефрон] ; под. ред. К. К. Арсеньева. СПб. : Брокгауз-Эфрон, 1901. Т. XXXI.
326. Энциклопедический словарь бизнесмена: менеджмент, маркетинг, информатика / под общ. ред. М. И. Молдованова. К. : Техніка, 1993. 856 с.
327. Юлдашев Р. Т. Организационно-экономические основы страхового бизнеса. Москва : Анкіл, 2002. 248 с.
328. Юлдашев Р.Т. Страховой бизнес: Словарь-справочник. М.: Анкіл, 2000. 272 с.
329. Юргенс И.Ю. Проблемы развития национальной системы страхования в условиях экономического кризиса. *Финансы*. 1998. №10. С. 30-33.
330. Юхименко П.І., Леоненко П. М. Історія економічних учень : навч. посіб. К. : Знання-Прес, 2001. 514 с.
331. Яворська Т. В. Страхові послуги. Київ : Знання, 2008. 350 с.
332. Яворська Т. В. Інструменти страхового нагляду в Україні. *Фінанси України*. 2014. № 9. С. 79-92.
333. Яворська Т. В. Теорія страхування: еволюція поглядів та сучасне розуміння. *Наук. зап. Нац. ун-ту «Острозька академія»*. Серія: «Економіка» : зб. наук. пр. / ред. кол.: І. Д. Пасічник, О. І. Демянчук. Острог : Вид-во Нац. ун-ту «Острозька академія», 2014. Вип. 26. С. 10-15.
334. Яворська Т. В. Функції та види державного регулювання страхового підприємництва в Україні. *Наук. вісн. Херсонського держ. ун-ту*. Серія «Економ. науки». Херсон. 2014. Вип. 8, Ч. 1. С. 181-184.
335. Яременко Н. В. Еволюція інституту брокерів на світовому ринку страхових послуг. *Збірник наукових праць національного університету державної податкової служби України*. 2012. № 2. С. 286-291.
336. Ясенецький В. С. Передумови державного втручання в роботу ринкової інфраструктури. *Держава та регіони. Сер. Економіка і підприємництво*. 2012. № 5 (68). С. 77-81.
337. Adhikari, S., Belasco, E., Knight, T. (2010), 'Spatial producer heterogeneity in crop insurance product decisions within major corn producing

- states', *Agricultural Finance Review*, 70 (1), 66-78, <https://doi.org/10.1108/00021461011042648>.
338. Ahsan S.M., Ali A.A., Kurian N.J. Toward a theory of agricultural insurance // *American Journal of Agricultural Economics*. 1982. T. 64. №. 3. C. 510-529.
339. Arnold A., Chairperson D., Clancncy R. Principles of Actuarial Science: Society of Actuarial Committee on Actuarial Principles. *Transactions of Society of Actuaries*. 1992. Vol. 44. P. 565-628.
340. Assa, H., (2015), 'A financial engineering approach to pricing agricultural insurances', *Agricultural Finance Review*, 75 (1), 63-76. <https://doi.org/10.1108/AFR-12-2014-0041>.
341. Bogale, A. (2015). Weather-indexed insurance: an elusive or achievable adaptation strategy to climate variability and change for smallholder farmers in Ethiopia. *Climate and Development*, 7 (3), 246-256. <https://doi.org/10.1080/17565529.2014.934769>.
342. Black S. Introduction to Public Relation. London : Modino Press, 1989. 240 p.
343. Bourguignon F. The Growth Elasticity of Poverty Reduction. Explaining Heteogeneity across Countries and Time Periods. *Inequality and Growth: Theory and Policy Implications* / eds. Eicher T., Tyrnovsky S. Cambridge 2003.: MIT Press, 2003. P. 25.
344. Bulut H. US farmers' insurance choices under budget heuristics. *Agricultural Finance Review*. 2018. Vol. 78, Issue 1. P. 152–172. DOI: 10.1108.AFR- 02-20107-0009.
345. Enjolras, G., Sentis, P. (2011). Crop insurance policies and purchases in France. *Agricultural Economics*, 42 (4), 475-486. <https://doi.org/10.1111/j.1574-0862.2011.00535.x>.
346. Fuchs, A., & Wolff, H. (2011). Concept and Unintended Consequences of Weather Index Insurance; The Case of Mexico, *American Journal of Agricultural Economics*, 93(2), 505-511. <https://doi.org/10.1093/ajae/aaq137>.
347. Gabrowski R., Rutkowski A. Marketing w ubezpieczeniach. *Wiadomości Ubezpieczeniowe*. 1988. № 11. P. 5-16.
348. Glauber J. W. Agricultural Insurance and the Word Trade Organization / IFPRI, Discussion PAPER 01473. Washington, 2015. 40 p.
349. Global Mutual Market Share (2018). The global insurance market share as held by mutual and cooperative insurers. URL: <http://www.icmig.org> (last accessed: 01.04.2019).
350. Graber J. A dip into newer P &C opportunities. *18th International Investots's Day Frankfurt* (14 October 2016). Frankfurt, 2016. P. 23.
351. Greek Agricultural Insurance Organization (ELGA). URL: <http://www.ermis.gov.gr> (last accessed: 02.04.2017).
352. Hazell, P.B. (1992). The appropriate role of agricultural insurance in developing countries. *Journal of International Development*, 4 (6), 567-581.

353. Kenderdine, T. (2018). Insurance Plus Futures: Agricultural Commodity Price Reform in China. *Asia and the Pacific Policy Studies*, 5 (2), 331-346. <https://doi.org/10.1002/app5.226>.
354. Komadel, D., Pinda, L., Sakalova, K. (2018), Securitization in crop insurance with soil classification, *Agricultural Economics*, Czech, 64, 131-140.
355. Kramer R. A. Federal Crop Insurance: 1938–82. *Agri-cultural History*. 1983. Vol. 57. P. 181-200.
356. Krzywiński A. H. Dynamiczny marketing dla przedsiębiorstw eksportujących. Warszawa : PWE, 1968. 456 s.
357. Kuhn T. S. The Structure of Scientific Revolutions. Chicago: University of Chicago Press, 1962. 264 p.
358. Mahul O., Stutley C. Government support to agricultural insurance: challenges and options for developing countries. – World Bank Publications, 2010.
359. McIntosh, C., Sarris, A., & Papadopoulos, F. (2013). Productivity, credit, risk, and the demand for weather index insurance in smallholder agriculture in Ethiopia. *Agricultural Economics*, 44 (4-5), 399-417 <https://doi.org/10.1111/agec.12024>.
360. McCarthy E. J. Basic Marketing : A Managerial Approach. Homewood III. R.D. Irwin.1960. 770 p.
361. Morgan P. The Design and Use of Capacity Development Indicators / Paper prepared for the Policy Branch of CIDA, 1997. URL: <http://www.oecd.org/development/governance-development/1919953.pdf> (last accessed: 05.06.2018).
362. Muller W. Theoretical Concepts of Insurance Production. *The Geneva Paperson Risk and Insurance*. 1981. Vol. 6, № 21. Essaying the economic the of risk and insurance. P. 63-83.
363. Musser J. Federal Crop Insurance: A Crucial Public/Private Partnership. 2018. Philadelphia. P. 28. URL: <https://www.thomasjeffersoninst.org/files/3/Crop%20Insurance%202018.pdf> (last accessed: 10.09.2017).
364. Mentel, G., Brożyna, J. (2015). Compatibility of market risk measures. *Journal of International Studies*, 8(2), 52-62.
365. Meza, F.J., Hansen, J.W., Osgood, D.E. (2008). Economic value of seasonal climate forecasts for agriculture: Review of ex-ante assessments and recommendations for future research. *Journal of Applied Meteorology and Climatology*, 47, 1269–1286.
366. Mußhoff, O., Hirschauer, N., Grüner, S. & Pielsticker, S. (2018) ‘Bounded rationality and the adoption of weather index insurance: Evidence from an extra-laboratory experiment with farmers in Germany’, *Agricultural Finance Review*, 78 (1), 116-134. <https://doi.org/10.1108/AFR-02-2017-0008>.
367. Nunoo, J., Acheampong, B. (2014), ‘Protecting financial investment: agriculture insurance in Ghana’, *Agricultural Finance Review*, 74 (2), 236-247. <https://doi.org/10.1108/AFR-10-2013-0037>.

368. Nesterchuk Y., Prokopchuk O., Tsymbalyuk Y., Rolinskyi O., Bilan Y. Current status and prospects of development of the system of agrarian insurance in Ukraine. *Investment Management and Financial Innovations*. 2018, 15 (3), C. 56-70. [http://dx.doi.org/10.21511/imfi.15\(3\).2018.05](http://dx.doi.org/10.21511/imfi.15(3).2018.05). (Scopus).

369. Njegomir V., Pejanović R., Maksimovic G. Climate Change Risks, Agricultural Production, And the Role of Insurance. *Economics of Agriculture*. 2016. № 3. P. 1015–10129. DOI: 10.5937/ekoPolj1603015N.

370. Norton M., van Sprundel G. J., Turvey C. G. Applying Weather Index Insurance to Agricultural Pest and Disease. *International Journal of Pest Management*. 2016. Vol. 62, Issue 3. P 195-204. DOI: 10./09670876.2016.1184773.

371. Panda, A. (2013). Climate Variability and the Role of Access to Crop Insurance as a Social Protection Measure: Insights from India. *Development Policy Review*. 31 (2), 57-73. <https://doi.org/10.1111/dpr.12039>.

372. Prokopchuk, O. Classification Characteristics of the System of Agrarian Insurance in Ukraine. The IXth International scientific and practical conference «ACTUAL ASPECTS OF DEVELOPMENT IN THE CONTEXT OF GLOBALIZATION » (March 23-24, 2020). Florence, Italy 2020, 65-68.

373. Prokopchuk, O., Prokopchuk, I., Mentel, G. (2018). Index Insurance as an Innovative Tool for Managing Weather Risks in the Agrarian Sector of Economics. *Journal of Competitiveness*, 10 (3), 119-131. <https://doi.org/10.7441/joc.2018.03.08>. (Web of Science).

374. Prokopchuk, O., Tulush, L., Guzar, B., Korotieiev, M. & Melnyk, K. (2018). Functioning of Insurance Protection System in the Agrarian Sector of Economy in Ukraine. Proceedings of the 32nd International Business Information Management Association Conference (IBIMA). Vision 2020: Sustainable Economic Development and Application of Innovation Management from Regional expansion to Global Growth. 15-16 November 2018, Seville Spain, 1614-1624. (Scopus & Web of Science).

375. Prokopchuk, O., Nesterchuk, Y., Tsymbalyuk, Y., Rolinskyi, O. (2019). Current trends in agricultural insurance market operation in Ukraine. *Problems and Perspectives in Management*, 17(3), 57-75. doi:10.21511/ppm.17(3).2019.05. (Scopus).

376. Prokopchuk, O., Malyovanyi, M., Melnyk, K., Guzar, B. & Ulyanych, Y. Classification Characteristics of Insurance Products in the Agrarian Business Activity of Ukraine. Proceedings of the 33rd International Business Information Management Association Conference (IBIMA). Vision 2020: Sustainable Economic Development and Application of Innovation Management. 10-11 April 2019, Granada, Spain, 947-956. (Scopus & Web of Science).

377. Prokopchuk, O., Nepochatenko, O., Ulyanych, Yu. & Korotieiev, M. Modern Vectors of Development of the Agricultural Insurance System in Ukraine. Proceedings of the 34th International Business Information Management Association Conference, IBIMA 2019: Education Excellence and Management of Innovations through Sustainable Economic Competitive Advantage: Vision 2025. 13-14 November 2019, Madrid, Spain, 1863-1872. (Scopus & Web of Science).

378. Prokopchuk, O., Tulush, L., Ulyanych, Yu. & Melnyk, K. Information Systems and Technologies in the Insurance Protection of Agricultural Sector of Economy. Proceedings of the 35th International Business Information Management Association Conference (IBIMA). Education Excellence and Innovation Management: A 2025 Vision to Sustain Economic Development during Global Challenges. 1-2 April. 2020. Seville, Spain. 2052-2060. (*Scopus & Web of Science*).
379. Prokopchuk, O., Prokopchuk, I., Mentel, G. and Bilan, Y. (2020) Parametric Insurance as Innovative Development Factor of the Agricultural Sector of Economy, *AGRIS on-line Papers in Economics and Informatics*, Vol. 12, No. 3, pp. 69-86. ISSN 1804-1930. DOI 10.7160/aol.2020.120307. (*Scopus*).
380. Rejesus, R., Goodwin, B., Coble, K. & Knight, T. (2010), 'Evaluation of the reference yield calculation method in crop insurance', *Agricultural Finance Review*, 70 (3), 427-445. <https://doi.org/10.1108/00021461011088530>.
381. Risk Management and *Agricultural Insurance* Schemes in Europe / M. Bielza Diaz-Caneja, C. G. Conte, F. J. Gallego Pinilla, J. Stroblmair. URL: http://www.ec.europa.eu/.../jrc_reference_report_2009_09 (last accessed: 04.07.2019).
382. Roth J., Michael J., McCord J. *Agricultural Microinsurance Global Practices and Prospects*. First Edition. Milliman, 2008. 49 p.
383. Roth R. The Rating of Crop-Hail Insurance. *Proceedings of the Casualty Actuarial Society*. 1960. Vol. XLVII. P. 108–146. URL: <http://www.casact.org/pubs/proceed/proceed60/60108.pdf> (last accessed: 25.04.2014).
384. Rutkowski A. Badania rynku jako podstawowy element działalności marketingowej ubezpieczyciela. *Wiadomości Ubezpieczeniowe*. 1985. № 6. S. 22.
385. Samuelson P., Nordhaus D. *Economics*. McGraw-Hill Inc., New York, 1985. 950 p.
386. Scheer A. *Business processes. Basic concepts. Theory. Methods*. Moscow : News-Meta Tehnologia, 1999. 324 p.
387. Sen A. *Development as Freedom*. Oxford : Oxford University Press, 2009. 366 p.
388. Smith A. *The Wealth of Nations* London : Prometheus Books, 1991. 780 p.
389. Solana M., Making S. *Public-Private Partnerships. Work in Insurance*. International Labour Office. Geneva : ILO, 2015. P. 35. URL: http://www.impactinsurance.org/sites/default/files/mp40_finalv.pdf (last accessed: 04.08.2019).
390. Stein D., Tobacman J. Weather Insurance Saving Accounts. *Geneva Papers on Risk and Insurance. Issues and Practice*. 2016. Vol. 41, Issue 4. P. 677–700. DOI: 10.1057/S441288-016-0024-1.
391. Sun B., Guo Ch., Kooten G., (2014) 'Hedging weather risk for corn production in Northeastern China: The efficiency of weather-indexed insurance',

Agricultural Finance Review, 74 (4), 555-572. <https://doi.org/10.1108/AFR-01-2014-0001>.

392. Szubert W. Ubezpieczenie społeczne. Zarys systemu. Warszawa : Wyd. PWN, 1987. 323 s.

393. Takahashi, K., Ikegami, M., Sheahan, M., & Barrett, C. B. (2016). Experimental evidence on the drivers of index-based livestock insurance demand in Southern Ethiopia. *World Development*, 78, 324–340. <https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2015.10.039>.

394. Ubezpieczenia majątkowe / praca zbiorowa pod redarcją prof. dr. Wiolda Warkallo ; wydanie IV uzupełnione aneksem. Warszawa : PWE, 1971. 492 s.

395. Ubezpieczenia w Unii Europejskiej / pod. red. J. Monkiewicza. Warszawa : Poltext, 2002. 83 s.

396. Vilenchuk O. M. The methodology of the business processes management in the agricultural insurance market. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*. 2016. Vol. 38, No. 2. P. 155-166. DOI: 10.15544/mts.2016.13

397. Vilenchuk O. M. The business processes management in the agricultural insurance market. *Social Innovations for Development of Agricultural Producers and Cooperatives* : International Scientific Conference (June 16-17, 2016) : Book of Abstracts. Vilnius ; Kaunas ; Klaipeda, 2016. P. 63-65.

398. Xiao, Yu., Yao, J., (2018), ‘Double trigger agricultural insurance products with weather index and yield index’, *China Agricultural Economic Review*. <https://doi.org/10.1108/CAER-01-2018-0021>.

399. Wagner A. Der Staat und das Versicherungswesen : Tübingen 1881. 83 p.

400. Wang M., Ye T, She P. Factors Affecting Farmers’ Crop Insurance Participation in China *Crop Insurance Participation in China. Canadian Journal of Agricultural Economics*. 2016. Vol. 64. Issue 3. P. 479-472. DOI: org 10.1111/cjag.12088.

401. Weber, R., Fecke, W., Moeller, I., & Musshoff, O. (2015). Meso-level weather index insurance. *Agricultural Finance Review*, 75(1), 31-46. <https://doi.org/10.1108/AFR-12-2014-0045>.

402. Yu J. Effects of subsidized crop insurance on crop choices. *Agricultural economics*. 2018. Vol. 49, issue 4. P. 533–545. DOI:10.1111/agec12434.

403. Zarkovic N., Toscan B., Mrksic D., Lisov M. Key Features Crop Insurance in Serbia / *Bulgarian Journal of Agricultural Science*. 2014. Vol. 20, No 2. P. 23-33.

ДОДАТКИ

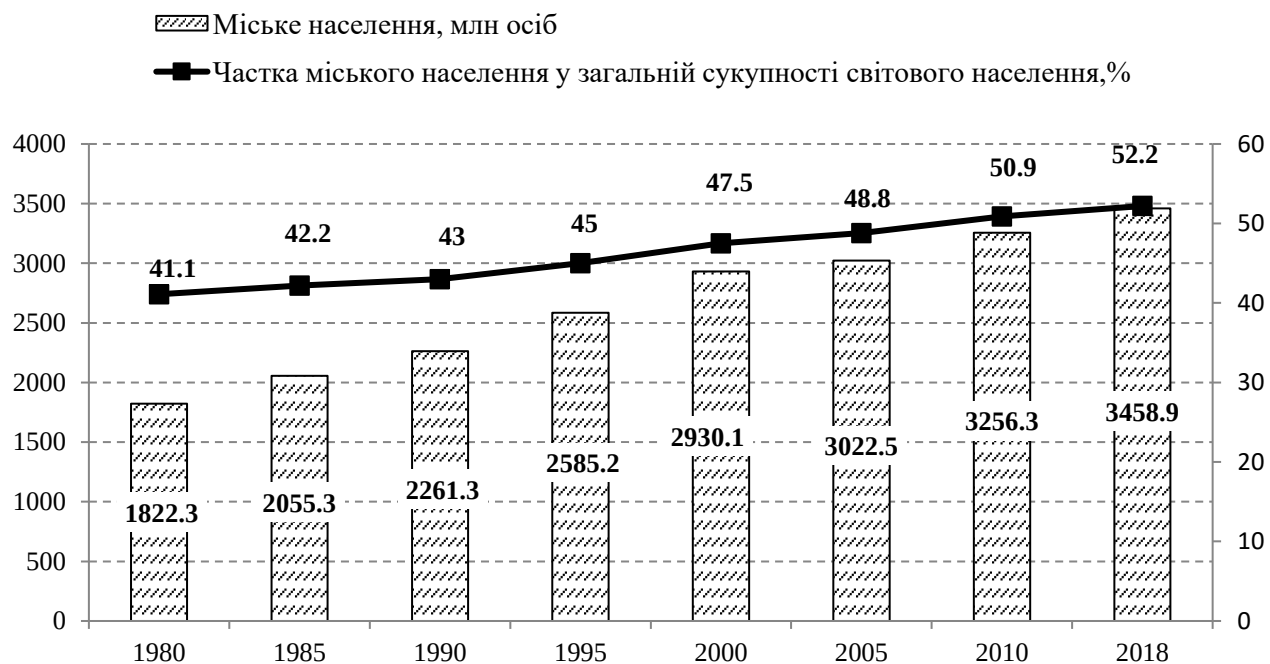

Рис. 1. Динаміка міського населення світу

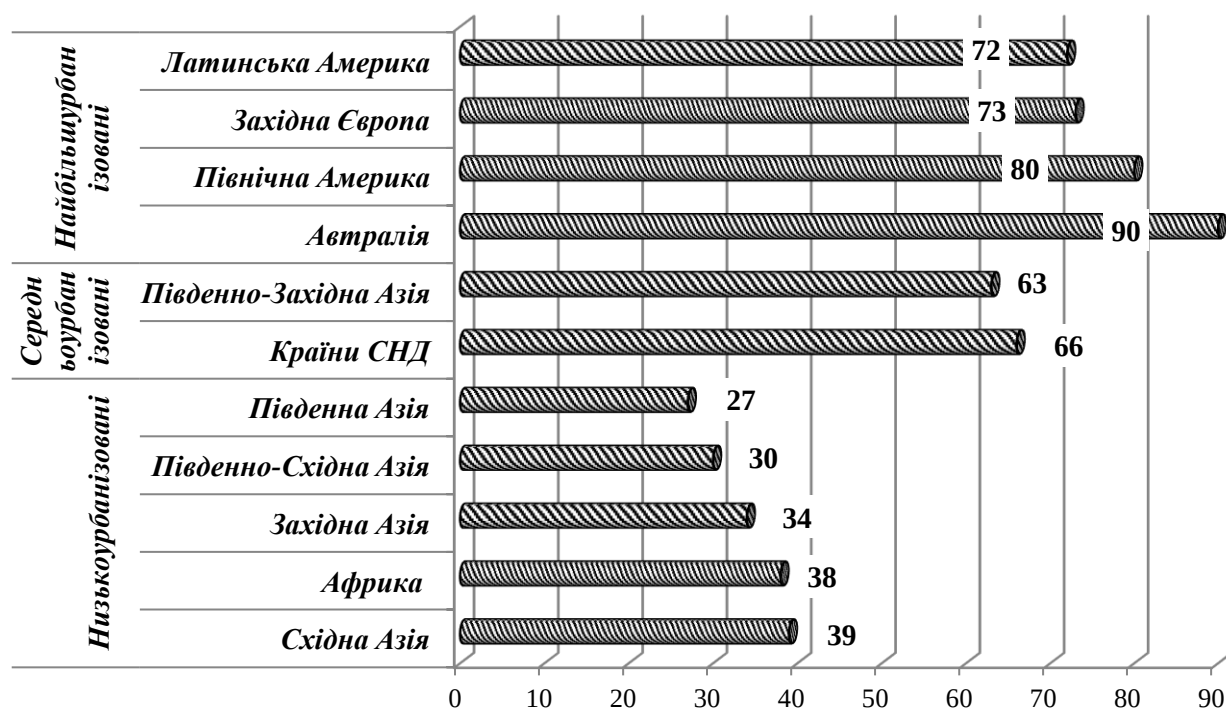

Рис. 2. Особливості урбанізації світових регіонів у 2018 р., %

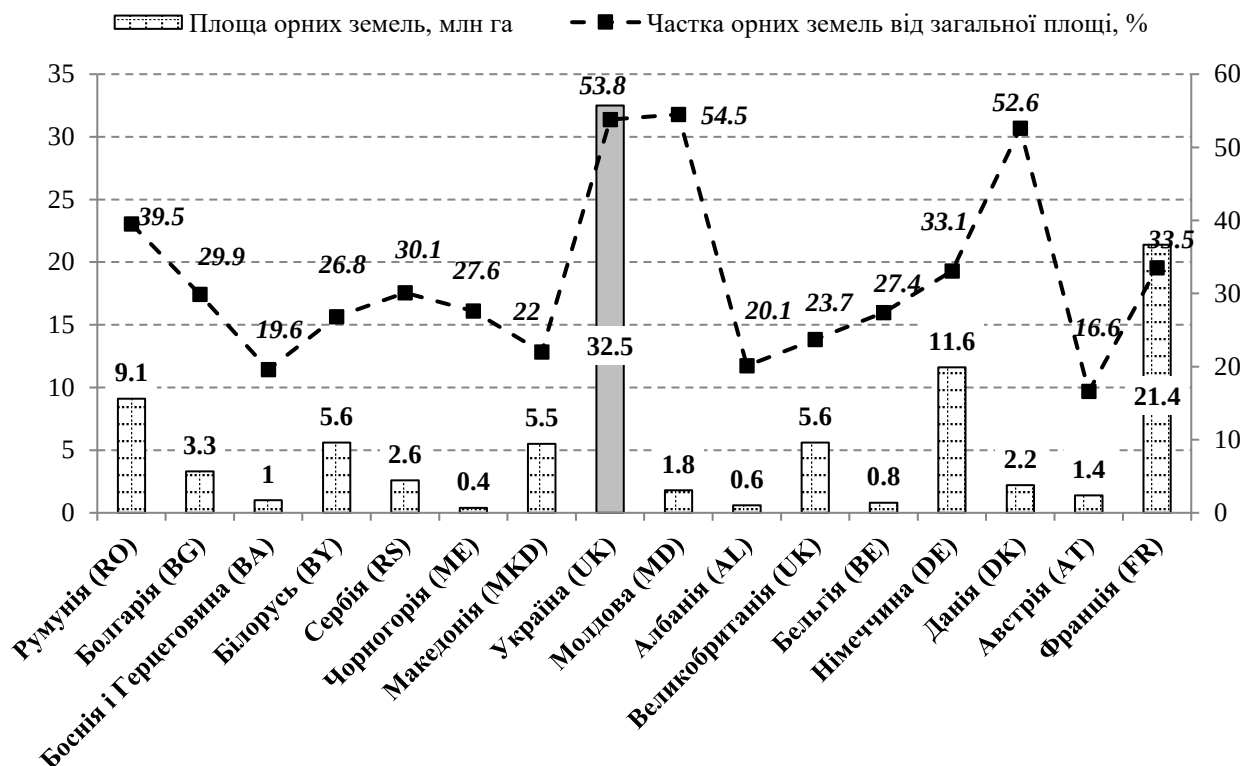

Рис. 1. Площа та частка орних земель у Європейських країнах, (2018 р.)

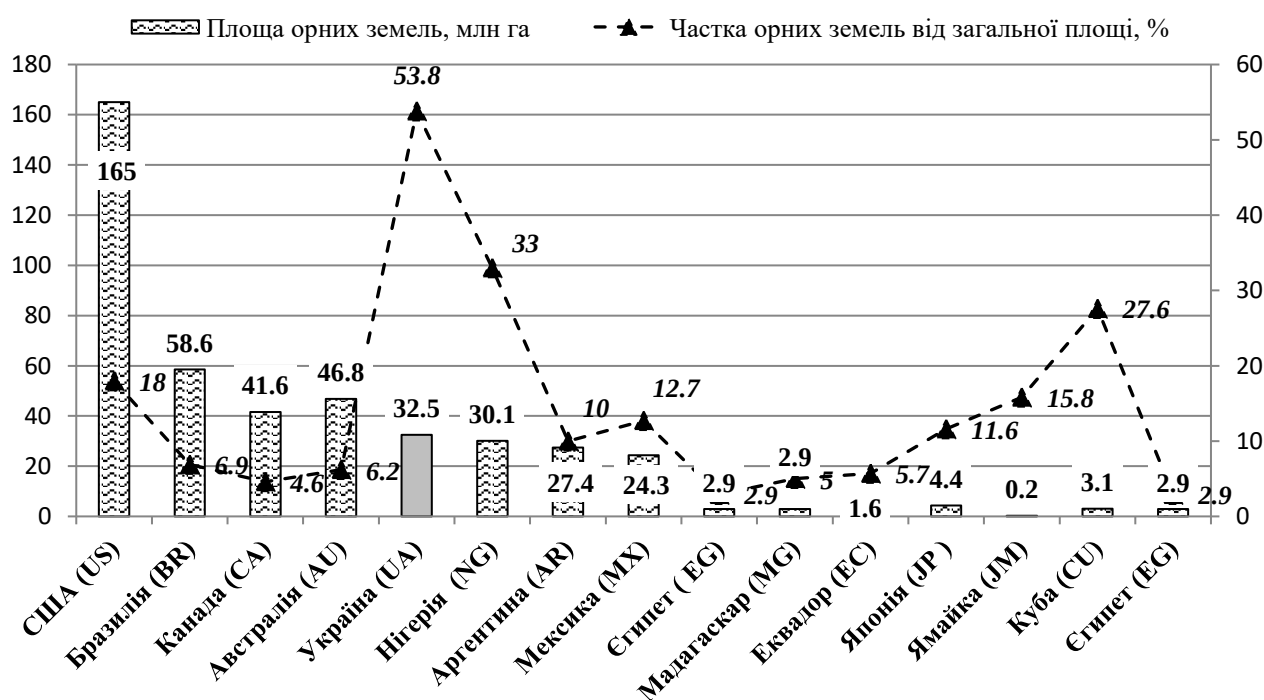

Рис. 2. Площа та частка орних земель в розрізі деяких країн світу, (2018 р.)

»	дефініція поняття	методологія науки
	вчення про науковий метод пізнання або систему наукових принципів, на основі яких базується дослідження та здійснюється вибір засобів, прийомів і методів пізнання	
»	головна мета	
	дослідження тих засобів, методів і прийомів наукового дослідження, завдяки яким суб'єкт наукового пізнання отримує нові знання про реальну дійсність	
»	завдання	
	розглядає найсуттєвіші особливості й ознаки методів дослідження, тобто розкриває ці методи за їх загальністю і глибиною, а також за рівнями наукового пізнання. Вивчає насамперед можливості та межі застосування цих методів у процесі встановлення наукової істини	
»	дефініція поняття	методика дослідження
	фіксована сукупність прийомів і способів дослідження, охоплюючи техніку і різноманітні операції із фактичним (емпіричним) матеріалом	
»	головна мета	
	відіграє значну роль в емпіричних дослідженнях (спостереженні й експерименті), концентруючись на технічному боці експерименту і на регламентації дій дослідника	
»	завдання	
	на основі відповідних принципів (вимог, умов, обмежень, приписів тощо) забезпечити успішне розв'язання визначених мети і завдань наукового дослідження, практичних проблем	
»	дефініція поняття	метод
	шлях до чогось або спосіб діяльності суб'єкта в будь-якій її формі	
»	головна мета	
	зводиться до сукупності визначених правил, прийомів, способів і норм пізнання та дії	
»	завдання	
	визначена система приписів, принципів, вимог, яка має орієнтувати суб'єкт пізнання на розв'язання конкретного науково-практичного завдання для досягнення певного результату в тій чи іншій сфері людської діяльності	

Рис. 1. Особливості методології та організація наукових досліджень

Поділ даних за джерелами їх отримання та іншими ознаками

Державні	Недержавні
Міністерство аграрної політики та продовольства України	Комерційні організації, що здійснюють метеорологічні спостереження
Державна служба статистики України	Консалтингові компанії
Гідрометцентр та інші організації, що належать до системи державного метеорологічного спостереження	Світові та національні товарні біржі
Бюро перепису населення	Місцеві ринки сільськогосподарської продукції
Державні органи, що здійснюють економічний аналіз	Організації (асоціації) фермерів
Державна податкова інспекція	Страхові та перестрахові компанії
Інші	Постачальники матеріально-технічних ресурсів та техніки

Сукупність даних агровиробників, що збираються та аналізують страховими компаніями

Персональні дані агровиробника, що застрахувався
Страхова історія виробника, включаючи історію коригування страхового тарифу на підставі результатів попередніх років та порівняння з результатами інших виробників того ж регіону, що мають такий самий рівень покриття
Місцезнаходження об'єкту страхування відповідно до полісу страхування
Рік укладання договору страхування
Характеристики сільськогосподарської культури
Параметри страхового продукту, які агровиробник має змогу обирати: покриття, франшиза, ціновий опціон, варіанти сплати премії, особливі умови страхування, в першу чергу, застережені умови (якщо такі є)
Характеристики засіяних площ для кожної культури (зокрема, кількість га, засіяних кукурудзою або пшеницею, площа, засаджена яблуневими деревами, і т. ін.)
Дані щодо врожайності в розрізі кожної культури з прив'язкою до площі посадки та зазначенням вегетаційного періоду (дані подаються послідовно за роками для культур щорічного збору або за сезонами для культур, які чергуються, та культур, урожай яких збирають частіше одного разу на календарний рік
Дані щодо використання технологій, термінів проведення польових робіт, наявності іригаційних систем, дотримання обраних технологій і т.д.
Кількість і характеристики застрахованого поголів'я худоби
Загальні показники доходу господарства за роками та використання виробничих ресурсів (дані про витрати на виробництво відповідної продукції)
Ключові методи та параметри оцінки збитків відповідно до моделі страхового продукту, особливості, додатковий моніторинг посівів/поголів'я і т.д.

Рис. 1. Перелік даних щодо агровиробників, які збираються та аналізують страховими компаніями

**Сукупність показників, що розраховує та аналізує страхова компанія
(за умови володіння потужним масивом даних)**

- Кількість страхових контрактів у країні, області, регіоні за сільськогосподарською культурою, продуктом страхування, особливими характеристиками тощо.
- Премія, зібрана у країні, області, регіоні за сільськогосподарською культурою, продуктом страхування, особливими характеристиками тощо.
- Втрати (здійснені виплати) у країні, області, регіоні за сільськогосподарською культурою, продуктом страхування, особливими характеристиками тощо.
- Втрати (здійснені виплати) у країні, області, регіоні за сільськогосподарською культурою, продуктом страхування, особливими характеристиками – з розбивкою за рівнем премії та за видом ризику.
- Відсоток витрат (виплат) по відношенню до премії за ризик.
- Приріст по рахунках. Компанія аналізує та коригує свою інвестиційну стратегію, збереженість активів, здатність виконувати зобов'язання з утримання ризиків (прямі зобов'язання та зобов'язання з перестрахування).
- Базуючись на аналізі перелічених показників, страхова компанія щорічно робить висновок щодо стану агрострахового портфелю, основних проблем, реалізації мети програми, ефективності навчальних програм, ефективності взаємодії з виробником тощо.

Рис. 2. Сукупність показників, що розраховує та аналізує страхова компанія (за умови володіння потужним масивом даних)

Основні функції Нацкомфінпослуг на ринку страхових послуг
ведення єдиного державного реєстру страховиків (перестраховиків) та державного реєстру страхових та перестрахових брокерів
видачу ліцензій страховикам на здійснення страхової діяльності та проведення перевірок їх відповідності виданій ліцензії
видачу свідоцтв про включення страхових та перестрахових брокерів до державного реєстру страхових та перестрахових брокерів та проведення перевірки додержання ними законодавства про посередницьку діяльність у страхуванні та перестраховуванні і достовірності їх звітності
проведення перевірок щодо правильності застосування страховиками (перестраховиками) та страховими посередниками законодавства про страхову діяльність і достовірності їх звітності
розроблення нормативних та методичних документів з питань страхової діяльності, що віднесена до компетенції Нацкомфінпослуг
узагальнення практики страхової діяльності і посередницької діяльності на страховому ринку, розроблення і подання у встановленому порядку пропозицій щодо розвитку і вдосконалення законодавства України про страхову і посередницьку діяльність у страхуванні та перестраховуванні
прийняття у межах своєї компетенції нормативно-правових актів з питань страхової і посередницької діяльності у страхуванні та перестраховуванні
проведення аналізу додержання законодавства об'єднаннями страховиків і страхових посередників
здійснення контролю за платоспроможністю страховиків відповідно до взятих ними страхових зобов'язань перед страхувальниками
забезпечення проведення дослідницько-методологічної роботи з питань страхової і посередницької діяльності у страхуванні та перестраховуванні, підвищення ефективності державного нагляду за страховою діяльністю
встановлення правил формування, обліку і розміщення страхових резервів та показників звітності
проведення і координація у визначеному законодавством порядку навчання, підготовки і перепідготовки кадрів та встановлення кваліфікаційних вимог до осіб, які провадять діяльність на страховому ринку, організація нарад, семінарів, конференцій з питань страхової діяльності
участь у міжнародному співробітництві у сфері страхування і посередницької діяльності у страхуванні та перестраховуванні, вивчення, узагальнення, поширення світового досвіду, організація виконання міжнародних договорів України з цих питань
здійснення організаційно-методичного забезпечення проведення актуарних розрахунків

Рис. 1. Колючові функції Нацкомфінпослуг на ринку страхових послуг

Сукупність питань та нормативно-правових акти, що розглядаються та приймаються Нацкомфінпослуг

- 1) ліцензійних умов провадження діяльності з надання страхових послуг, порядку здійснення контролю за їх додержанням;
- 2) визначення порядку ведення реєстрів аудиторів, яким надається право на проведення аудиторських перевірок фінансових установ, зокрема – страховиків;
- 3) визначення порядку реєстрації страхових та перестрахових брокерів;
- 4) установлення кваліфікаційних вимог до осіб, які провадять діяльність на страховому ринку, в тому числі аварійних комісарів;
- 5) установлення плати за реєстрацію документів і видачу ліцензій на здійснення страхової діяльності;
- 6) установлення обмежень на суміщення надання певних видів фінансових послуг;
- 7) установлення критеріїв та нормативів щодо ліквідності, капіталу та платоспроможності, прибутковості, якості активів та ризиковості операцій, якості систем управління та управлінського персоналу, додержання правил надання фінансових послуг;
- 8) визначення у передбачених законом випадках порядку створення, формування і використання резервних та інших фондів фінансових установ;
- 9) установлення додаткових вимог до договорів про надання фінансових послуг фізичним особам, якщо це не врегульовано законом;
- 10) установлення вимог щодо програмного забезпечення та спеціального технічного обладнання фінансових установ, пов'язаних з наданням фінансових послуг;
- 11) установлення правил підготовки, надання та обробки даних щодо діяльності фінансових установ у розрізі напрямів нагляду;
- 12) визначення професійних вимог до керівників, головних бухгалтерів фінансових установ та порушення питань про звільнення з посад осіб, які не відповідають установленим вимогам для зайняття цих посад;
- 13) установлення переліку посередницьких послуг у страхуванні та перестраховуванні;
- 14) визначення порядку формування статутного капіталу страховика цінними паперами, що випускаються державою, за їх номінальною вартістю;
- 15) затвердження положень про централізовані страхові резервні фонди;
- 16) установлення обсягів страхових зобов'язань залежно від видів договорів страхування життя, а також мінімальних строків дії договорів страхування життя;
- 17) визначення порядку та умов ведення персоніфікованого (індивідуального) обліку договорів страхування життя;
- 18) установлення за погодженням з НБУ розмірів кредитів, порядку та умов їх видачі страхувальникам, які уклали договори страхування життя;
- 19) визначення характеристик та класифікаційних ознак видів добровільного страхування;
- 20) погодження єдиного зразка страхових свідоцтв (полісів, сертифікатів), які є формою договору обов'язкового страхування цивільної відповідальності власників транспортних засобів;
- 21) установлення особливостей із забезпечення правонаступництва щодо укладання договорів страхування у разі реорганізації страховика;
- 22) установлення порядку розкриття інформації та складання звітності учасниками ринків фінансових послуг відповідно до законодавства України;
- 23) установлення порядку та умов застосування заходів впливу згідно з законом.

Рис. 1. Ключові питання та нормативно-правові акти, що розглядаються та приймаються Нацкомфінпослуг (щодо ринку страхових послуг)

Сукупність вимог для отримання ліцензії на право здійснення страхової діяльності, яким повинен відповідати страховик (заявник)

- 1) страховик створюється в організаційно-правовій формі акціонерного, повного, командитного товариства або товариства з додатковою відповідальністю;
- 2) учасників страховика повинно бути не менше трьох;
- 3) страховик реєструється в місцевому органі виконавчої влади як суб'єкт підприємницької діяльності та заноситься до державного реєстру фінансових установ;
- 4) мінімальний розмір статутного капіталу страховика, який займається видами страхування, іншими ніж страхування життя, встановлюється в сумі, еквівалентній 1 млн. євро, а страховика, який займається страхуванням життя, – 1,5 млн. євро за валютним обмінним курсом валюти України;
- 5) вартість чистих активів страховика, створеного у формі акціонерного товариства або товариства з додатковою відповідальністю, після закінчення другого та кожного наступного фінансового року з дати внесення інформації про заявника до Державного реєстру фінансових установ, має бути не меншою зареєстрованого розміру статутного капіталу страховика;
- 6) статутний капітал страховика повинен бути сплачений виключно в грошовій формі. Допускається формування статутного капіталу страховика цінними паперами, що випускаються державою, за їх номінальною вартістю в порядку, визначеному Нацкомфінпослуг, але не більше 25 відсотків загального розміру статутного капіталу;
- 7) забороняється використовувати для формування статутного капіталу векселі, кошти страхових резервів, бюджетні кошти, а також кошти, одержані в кредит, позику та під заставу, і вносити нематеріальні активи;
- 8) загальний розмір внесків страховика до статутних капіталів інших страховиків України не може перевищувати 30 відсотків його власного статутного капіталу, у тому числі розмір внеску до статутного капіталу окремого страховика не може перевищувати 10 %. Ці вимоги не поширюються на страховика, який здійснює види страхування, інші ніж страхування життя, у разі здійснення ним внесків до статутного капіталу страховика, який здійснює страхування життя;
- 9) підприємства, установи та організації не можуть стати страховиками шляхом внесення змін до установчих документів за умови, що вони попередньо займалися іншим видом діяльності, навіть у разі виконання вимог законодавства;
- 10) страховик, який отримав ліцензію на страхування життя, не має права займатися іншими видами страхування;
- 11) предметом безпосередньої діяльності страховика може бути лише страхування, перестрахування і фінансова діяльність, пов'язана з формуванням, розміщенням страхових резервів та їх управлінням;
- 12) ліцензія видається на здійснення окремого виду страхування та дає одночасно право на проведення перестрахування за цим видом страхування. Страховик (перестраховик) України має право приймати ризики в перестрахування лише з тих видів добровільного і обов'язкового страхування, на проведення яких він отримав ліцензію.
Укладення страховиком України (цедентом, перестраховальником) договорів перестрахування з перестраховиками (страховиками, страховими брокерами) – нерезидентами, у тому числі з тими, які мають свої представництва в Україні, дозволяється у випадках, передбачених нормативно-правовими актами України;
- 13) страховик зобов'язаний прийняти та зареєструвати в Нацкомфінпослуг правила страхування, які відповідають вимогам статті 17 Закону України «Про страхування» і вказаним Ліцензійним умовам;
- 14) ліцензії на обов'язкові види страхування видаються відповідно до цих Ліцензійних вимог та особливих умов ліцензування, установлених Кабінетом Міністрів України. Ліцензія на конкретний вид обов'язкового страхування видається, якщо страховик має досвід здійснення добровільного страхування не менше ніж два роки, якщо інше не передбачено законодавством (під досвідом не менше ніж два роки слід розуміти наявність протягом усього зазначеного періоду чинної ліцензії і чинних договорів страхування). Для підтвердження вимог цього пункту надаються відповідні копії договорів страхування;
- 15) страховик зобов'язаний дотримуватись обов'язків, визначених статтею 20 Закону України «Про страхування»;

Сукупність вимог для отримання ліцензії на право здійснення страхової діяльності, яким повинен відповідати страховик (заявник)

- 16) здійснення страховиком страхових виплат провадиться у порядку та на умовах, визначених статтею 25 Закону України «Про страхування». Страховик зобов'язаний на підставі ведення журналу реєстрації страхових вимог (заяв) страхувальників щодо виплати страхової суми або страхового відшкодування формувати резерв збитків (резерв заявлених, але не виплачених збитків) та забезпечувати його ліквідне розміщення;
- 17) страховик зобов'язаний дотримуватись умов забезпечення платоспроможності відповідно до вимог статті 30 Закону України «Про страхування» і нормативно-правових актів, які встановлюють відповідні вимоги;
- 18) страховик зобов'язаний формувати, обліковувати і розміщувати страхові резерви в порядку та на умовах, визначених статтею 31 Закону України «Про страхування» і відповідними нормативно-правовими актами;
- 19) якщо страхова сума за окремим об'єктом страхування перевищує 10 % суми сплаченого статутного капіталу, сформованих вільних резервів та страхових резервів, страховик зобов'язаний укласти договір перестрахування;
- 20) страховик зобов'язаний вести бухгалтерський облік, формувати фінансову звітність та інші звітні дані відповідно до вимог законодавства України з урахуванням особливостей, передбачених статтями 31 та 33 Закону України «Про страхування»;
- 21) страховик зобов'язаний проводити аудиторську перевірку та оприлюднювати публічну бухгалтерську звітність відповідно до вимог статті 34 Закону України «Про страхування» та інших нормативно-правових актів;
- 22) страховик та його відокремлений підрозділ повинні бути забезпечені комп'ютерною технікою і програмним забезпеченням та комунікаційними засобами (телефон, факс, E-mail), що відповідають установленим вимогам;
- 23) при здійсненні діяльності з обов'язкових видів страхування страховик зобов'язаний утворювати централізовані страхові резервні фонди згідно з вимогами відповідних нормативно-правових актів;
- 24) при здійсненні діяльності з обов'язкових видів страхування страховик зобов'язаний дотримуватись порядку та правил їх проведення, застосовувати форми типового договору, розміри страхових сум та максимальні розміри страхових тарифів або методику актуарних розрахунків, установлені Кабінетом Міністрів України;
- 25) страховик має право розпочати страхову діяльність у разі, якщо:
- облікова і реєструюча система відповідають вимогам, встановленим нормативно-правовими актами;
 - внутрішні правила страховика відповідають вимогам законів України та нормативно-правових актів державних органів, що здійснюють регулювання та нагляд за ринками фінансових послуг;
 - професійні якості та ділова репутація персоналу відповідають вимогам, установленим нормативно-правовими актами;
 - керівник та головний бухгалтер відповідають професійним вимогам до керівників та головних бухгалтерів фінансових установ, затверджених розпорядженням Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 13 липня 2004 року № 1590;
- 26) як суб'єкт первинного фінансового моніторингу страховик зобов'язаний дотримуватись обов'язків, установлених статтею 5 Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом» та вимогами Положення про здійснення фінансового моніторингу фінансовими установами;
- 27) страховик на підставі наданих оригіналів або належним чином завірених копій документів зобов'язаний ідентифікувати осіб, які здійснюють фінансові операції, що згідно із законодавством підлягають фінансовому моніторингу;
- 28) страховик зобов'язаний встановити правила проведення внутрішнього фінансового моніторингу та призначити працівника, відповідального за його проведення. Відповідальний працівник зобов'язаний:
- бути незалежним у своїй діяльності і підзвітним тільки керівнику страховика;
 - не рідше одного разу на місяць інформувати керівника страховика про виявлені фінансові операції, що підлягають фінансовому моніторингу, та заходи, які були вжиті.

КЛАСИЧНІ СТРАХОВІ ПРОДУКТИ	← період використання →	ЗИМОВИЙ	лінійки	МУЛЬТИРИЗИКОВІ (комплексне страхування)
				- комбінований захист – страхування від повної загибелі + весняні заморозки (72,3 %); - повна загибель (23,3 %)
	← період використання →	ВЕСНЯНО-ЛІТНІЙ	спектр продуктової лінійки	МУЛЬТИРИЗИКОВІ (комплексне страхування)
				страхування майбутнього врожаю від багатьох ризиків (68,2 %)
				МОНОРИЗИКОВІ (страхування від поіменованих ризиків)
				страхування від поіменованих ризиків (26,4 %)

Рис. 1. Видова сукупність класичних (традиційних) страхових продуктів, що використовувались в аграрному підприємстві України у рослинницькій галузі у 2017 р. в розрізі сезонної градації
[Авторське узагальнення].

Характеристика моделі державної підтримки та приватно-державного партнерства в США*

Модель високої ефективності приватно-державного партнерства	
США	
Показник	Характеристика
Учасники системи агрострахування	- Агентство з управління ризиками (RMA) при Міністерстві сільського господарства США; - Федеральна корпорація страхування сільськогосподарських культур (<i>Federal Crop Insurance Corporation</i>) Департаменту сільського господарства; - страхові компанії; - товариства взаємного страхування.
Основні заходи, передбачені системою страхування аграрних ризиків	- Забезпечення виконання Федеральної програми страхування врожаю, що передбачає: - перерахунок страховикам із федерального бюджету 60 % страхових премій за фермерів; - забезпечення додаткового страхового покриття фермерам, які беруть участь у Федеральній програмі страхування врожаю; - розробка і коректування тарифів (мінімум один раз в три роки); - нагляд за діяльністю страховиків в системі субсидованого агрострахування; - контроль організації перестрахування; - забезпечення перестрахування понад 40 % ризиків агропромислового комплексу за кордоном.
Ключові державні програми страхування сільгоспвиробників	- «Програма захисту від катастрофічних ризиків» (CRP); - «Програма мультиризикового страхування врожаю» (MPCI); - «Програма «Груповий план» (GRP); - «Програма захисту доходу» (IP).
Основні характеристики моделі	Тісний та безпосередній зв'язок держави з сільгоспвиробниками (з урахуванням їх потреб) при формуванні та впровадженні програм агрострахування.

*Узагальнено та складено автором за даними джерел [338-339].

Характеристика моделі державної підтримки та приватно-державного партнерства в Канаді та Ізраїлі*

Модель з домінуючим впливом держави	
Канада	
Показник	Характеристика
Учасники системи агрострахування	- Державна корпорація страхування аграрних ризиків (<i>Agriculture Financial Services Corporation</i>); - Королівські корпорації; - страхові компанії; - товариства взаємного страхування.
Основні заходи, передбачені системою страхування аграрних ризиків	Забезпечення виконання Державної програми страхування аграрних ризиків, що передбачає: - субсидовані заощадження для фермерів; - виконання програми забезпечення доходів (рівня доходів фермерам не нижче ніж 70 % від попереднього рівня за останні три роки); - контроль організації перестрахування; - забезпечення перестрахування понад 40 % агроризиків за кордоном.
Ключові державні програми страхування сільгоспвиробників	«Програма страхування культур на випадок повної або часткової загибелі врожаю» (користується до 80 % фермерів країни).
Основні характеристики моделі	Високий ступінь впливу держави
Ізраїль	
Учасники системи агрострахування	- Державний фонд захисту від природних катастроф KANAT; - страхові компанії; - товариства взаємного страхування.
Основні заходи, передбачені системою страхування аграрних ризиків	Державний фонд захисту від природних катастроф KANAT відповідає за питання агрострахування в країні: субсидування ставок премій (35 % на всі види страхування с/г культур і тварин) і перестрахування ризиків. Держава також виплачує аграріям 80 % від сплачених премій в рамках окремої програми щодо захисту від стихійних лих (<i>The Natural Disaster Program</i>) (адмініструється фондом KANAT від імені держави). Крім цього, дана організація здійснює страхування практично всіх видів с/г культур, а також реалізує програми страхування тварин і аквакультури по всій території країни.
Ключові державні програми страхування сільгоспвиробників	Програма щодо захисту від стихійних лих « <i>The Natural Disaster Program</i> » (адмініструється фондом KANAT від імені держави).
Основні характеристики моделі	Агрострахування є обов'язковим (страхується 100% агровиробництва).

*Узагальнено та складено автором за даними джерел [345-348].

Характеристика моделі державної підтримки та приватно-державного партнерства в Іспанії та Турції*

Модель з домінуючим впливом держави	
Іспанія	
Показник	Характеристика
Учасники системи агрострахування	- Державне Агентство аграрного страхування при Міністерстві сільського господарства; - Консорціум Компенсації страхування; - Головне управління страхування при Міністерстві економіки; - страховий аграрний пул (27 страхових компаній); - Федерація сільськогосподарських кооперативів (4195 кооперативів).
Основні заходи, передбачені системою страхування аграрних ризиків	Страхується більше 70 % фермерів, близько 90 % с/г культур і 70 % тварин. В середньому субсидування знаходиться на рівні 53 % від загальної суми страхових премій. З них 40-45 % субсидуються центральним органом влади, а 10-15 % – регіональними урядами. Катастрофічні збитки компенсуються в першу чергу господарствам, які застрахували свої культури або тварин. Страхування врожаю є невід'ємною частиною загальнонаціональної сільськогосподарської політики. Всі ризики перестраховуються через державну перестраховальну компанію.
Ключові державні програми страхування сільгоспвиробників	Національна програма агрострахування «<i>Seguros Agrarios Combinados</i>», яка адмініструється спеціально створеною державною компанією <i>Agroseguro</i> (Страховий Пул, який складається з 27 приватних страхових компаній, що беруть участь в системі страхування на базі співстрахування).
Основні характеристики моделі	Моделі агрострахових пулів. Урядом субсидується не тільки страхування сільськогосподарських культур, а й тварин.
Турція	
Учасники системи агрострахування	- Страхові компанії; - Аграрний Страховий Пул (керуюча компанія TARSIM).
Ключові державні програми страхування сільгоспвиробників	Аграрний Страховий Пул, на чолі якого стала керуюча компанія TARSIM.
Основні характеристики моделі	Створена за аналогом іспанської моделі. Агрострахування здійснюється через страховий пул і компанію TARSIM.

*Узагальнено та складено автором за даними джерел [351-353].

Характеристика моделі державної підтримки та приватно-державного партнерства в Австрії та Швейцарії*

Модель з домінуючим впливом держави	
Австрія	
Показник	Характеристика
Учасники системи агрострахування	- Федеральний уряд і провінції; - страхова компанія <i>Die Osterreichische Hagelversicherung</i> ; - товариства взаємного страхування.
Основні заходи, передбачені системою страхування аграрних ризиків	Відмінною рисою даної моделі є відсутність конкуренції на ринку серед приватних страховиків – страхування проводиться тільки через одну компанію (<i>Hagelversicherung</i>). Страхування сільськогосподарських ризиків є добровільним видом страхування. Уряд компенсує 1/25 від суми страхової премії, натомість регіональне керівництво кожної провінції зобов'язане субсидувати з регіональних бюджетів додатково 25 % від суми премії. Австрійський ринок агрострахування характеризується високим рівнем проникнення страхування (у 2016 р.) – 85 %.
Ключові державні програми страхування сільгоспвиробників	Страхова компанія <i>Die Osterreichische Hagelversicherung</i> , що має статус неприбуткової організації (компанія адмініструє програму субсидованого страхування).
Основні характеристики моделі	Страхування сільськогосподарських ризиків є добровільним видом страхування. Відмінною рисою даної моделі є відсутність конкуренції на ринку серед приватних страховиків, при якій страхування проводиться тільки через одну компанію (<i>Hagelversicherung</i>).
Швейцарія	
Учасники системи агрострахування	- Страхові компанії; - регіональні уряди.
Основні заходи, передбачені системою страхування аграрних ризиків	Страхування с/г культур здійснюється на добровільних засадах, в той час як страхування тварин від інфекційних хвороб є для аграріїв обов'язковим видом страхування, яке контролюється регіональною владою. В країні субсидування не проводиться на загальнонаціональному рівні (це прерогатива регіональної влади).
Основні характеристики моделі	Субсидування не проводиться на загальнонаціональному рівні. Разом з тим, деякі округи країни надають фінансову допомогу своїм аграріям. Дана підтримка різниться в кожному регіоні країни, де її розмір залежить від внутрішньої політики кожного кантону. Регіональні уряди також здійснюють компенсацію за договорами страхування тварин і всіх адміністративних витрат, пов'язаних з врегулюванням збитків. Державна допомога надається тільки при настанні епідемії в конкретному регіоні, і тільки при наявності у аграрія страхового поліса.

*Узагальнено та складено автором за даними джерела [359].

Характеристика моделі державної підтримки та приватно-державного партнерства в Німеччині

Модель високої ефективності приватно-державного партнерства	
Німеччина	
Показник	Характеристика
Учасники системи агрострахування	- Страхові компанії; - уряд.
Основні заходи, передбачені системою страхування аграрних ризиків	В країні відсутня розвинена програма субсидування страхування аграрних ризиків. Серед інструментів управління сільськогосподарськими ризиками, що застосовуються на практиці, слід виділити наступні: ситуаційні виплати державної допомоги після значних несприятливих погодних подій; фонд зі страхування хвороб худоби; приватне страхування від граду.
Ключові державні програми страхування сільгоспвиробників	Створення державної спеціальної страхової програми для аграріїв з подальшим субсидуванням вважається недоцільним
Основні характеристики моделі	Ведення бізнесу – самостійна відповідальність виробників агропродукції. Приватні страхові компанії пропонують широкий перелік страхових продуктів, які можуть забезпечити виробників ефективним захистом від основних погодних ризиків.

*Узагальнено та складено автором за даними джерел [360-362].

**Вихідні дані для розрахунку комбінованого погодного індексу (I_k) в
регіональному розрізі (для кукурудзи на зерно на прикладі Уманського району
Черкаської області)**

Рік	Урожайність, ц/га	Опади, мм	Середньодобова температура повітря, °С	Відносна вологість, %
2002	75,8	147,5	18,9	72,7
2002	71,8	147	18,3	72,1
2002	70,2	147,7	18,9	72,7
2003	58,5	125,5	19,35	67,4
2003	61,8	124,6	18,75	66,8
2003	66	125,5	19,15	67,3
2004	54,8	129,3	20,35	64,4
2004	60,7	129	19,75	63,7
2004	57	129,4	20,15	64,3
2005	79,7	123,3	18,9	62,9
2005	73,2	122,9	18,3	62,1
2005	79,9	123,6	18,9	62,8
2006	65,3	87,4	19,3	59,7
2006	60,1	86,9	18,9	59,1
2006	62,7	87,6	19,4	59,7
2007	42,4	63,8	22,05	60,9
2007	47,7	63,1	21,55	60,2
2007	44	63,8	22,15	60,8
2008	63,2	96	20,05	66,9
2008	68	95,4	19,65	66,2
2008	61,7	96,4	20,05	66,8
2009	65,4	135,5	20,8	68,9
2009	60,3	134,6	20,5	68,1
2009	61,8	135,6	20,9	68,8
2010	68,4	198,9	22,1	71,9
2010	75,3	198,1	21,5	71,1
2010	70,8	198,9	22,1	71,9
2011	89	215,5	20,8	71,3
2011	88	215,1	20,5	70,7
2011	90	215,6	21	71,4
2012	72,4	129,6	22,65	61,7
2012	75,3	128,5	22,15	61,1
2012	71,9	129,3	22,55	61,9
2013	81,4	112,5	22,25	71,9
2013	84,2	112	21,55	71,1
2013	85,5	112,8	22,15	71,7

2014	90,3	126	19,8	71,2
2014	95,8	125,5	19,1	70,8
2014	94,1	126,2	19,7	71,3
2015	74,9	162,4	20,6	66,4
2015	78	161,8	20	65,6
2015	69,4	162,5	20,4	66,4
2016	85,8	104,4	20,95	70,4
2016	93	104,1	20,65	69,7
2016	85,6	104,7	21,25	70,4
2017	86,4	143,3	21,75	70,2
2017	89,2	142,8	21,15	69,6
2017	89,9	143,3	21,75	70,2

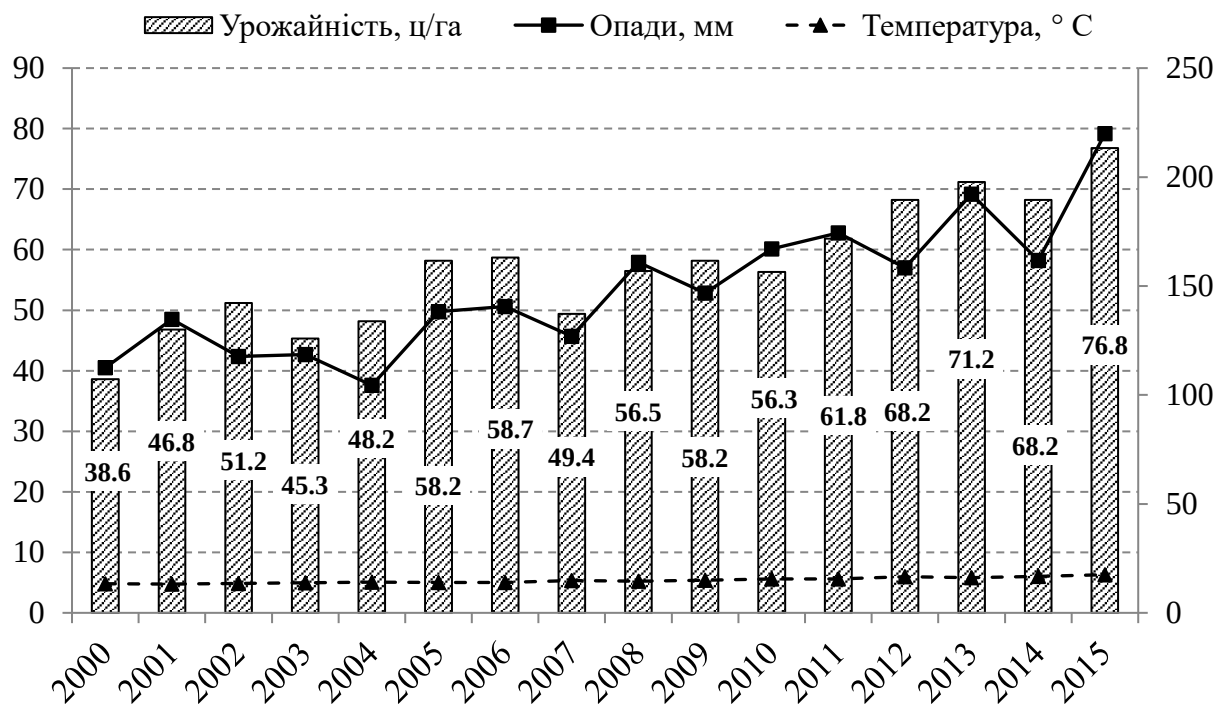
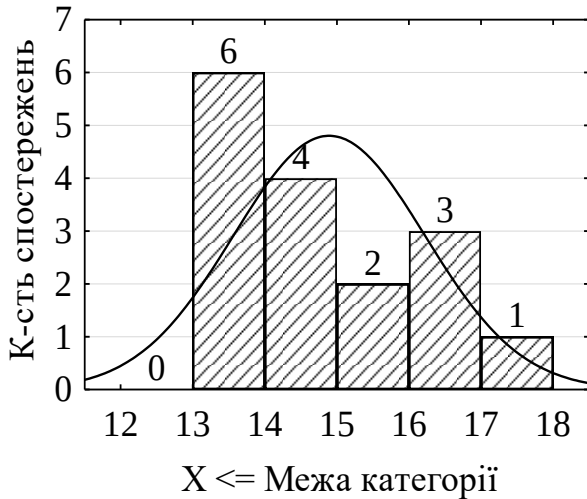
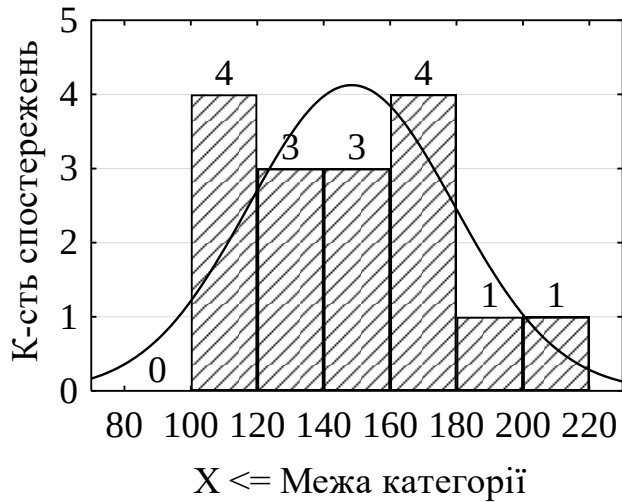

Рис. 1. Урожайність озимої пшениці та значення кліматичних чинників: температури повітря (середнє за квітень-червень) і кількості опадів (разом за квітень-червень) в Уманському районі Черкаської області за 2000-2015 рр.

Гістограма: температура, С
 Тест Колмагорова-Смірнова:
 $d=0,16235$, $p>0.20$;
 Тест Ліллієфорса: $p>0.20$;
 Тест Шапіро-Вілка: $W=0,9348$, $p=0,29$

Гістограма: опади, мм
 Тест Колмагорова-Смірнова:
 $d=0,0997$, $p>0.20$;
 Тест Ліллієфорса: $p>0.20$;
 Тест Шапіро-Вілка: $W=0,9581$, $p=0,62$

Гістограма: урожайність, ц/га
 Тест Колмагорова-Смірнова:
 $d=0,12636$, $p>0.20$;
 Тест Ліллієфорса: $p>0.20$;
 Тест Шапіро-Вілка: $W=0,97653$, $p=0,93$

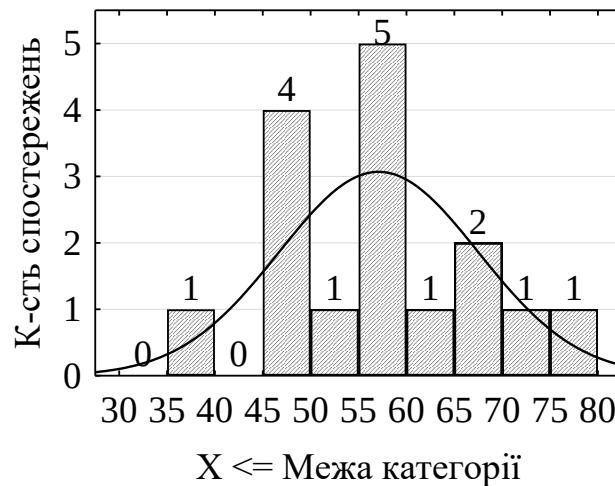

Рис. 2. Гістограми розподілу даних

**Урожайність кукурудзи на зерно залежно від року дослідження та системи
удобрення***

Вид удобрення		Mean	Median	Min	Max	Std.Dev.	Coef.Var.
Без добрив	Без добрив	47,9	45,65	20,0	83,6	13,48	28,09
N ₄₅ P ₄₅ K ₄₅	1 NPK	58,6	57,6	28,5	89,0	13,76	23,48
N ₉₀ P ₉₀ K ₉₀	2 NPK	67,0	66,7	35,7	89,6	13,19	19,69
N ₁₃₅ P ₁₃₅ K ₁₃₅	3 NPK	72,8	72,1	42,4	95,8	13,44	18,45
Гній 9 т	2 ГН	59,1	61,2	27,7	87,0	14,48	24,51
Гній 13,5 т	3 ГН	64,6	65,5	32,4	92,0	14,79	22,88
Гній 18 т	4 ГН	67,9	66,45	38,1	93,0	13,95	20,52
Гній 4.5 т + N ₂₂ P ₃₄ K ₁₈	1 ГН + NPK	60,5	60,2	30,2	92,0	14,01	23,15
Гній 9 т + N ₄₅ P ₆₈ K ₃₆	2 ГН + NPK	70,5	70,3	38,1	93,8	13,39	18,97
Гній 13.5 т + N ₆₇ P ₁₀₂ K ₅₄	3 ГН + NPK	77,0	76,7	47,2	99,7	12,81	16,64

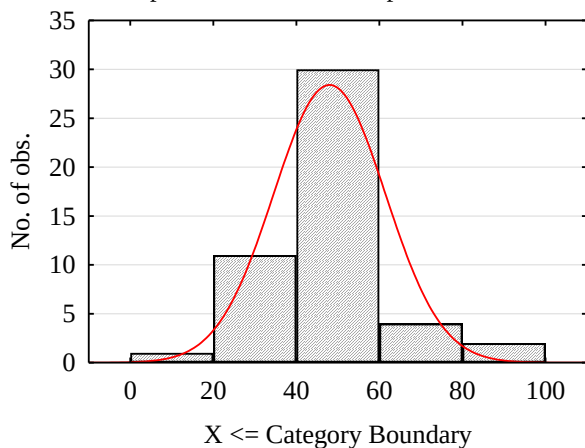
*Вибірки даних для статистичного оброблення сформовані із результатів досліджень отриманих упродовж 2002-2017 років (тобто інтервалу розміром 15 років).

Варіант удобрення=Без добрив (контроль)

Histogram: Урожайність, ц/га

K-S d=,15056, p> .20; Lilliefors p<,01

Shapiro-Wilk W=,92230, p=,00359

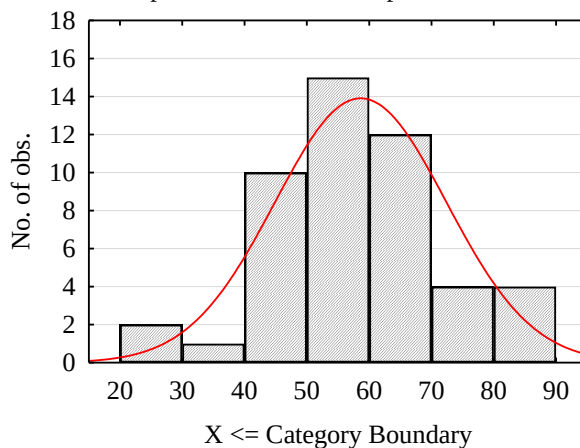

Варіант удобрення=1NPK

Histogram: Урожайність, ц/га

K-S d=,08797, p> .20; Lilliefors p> .20

Shapiro-Wilk W=,97023, p=,25858

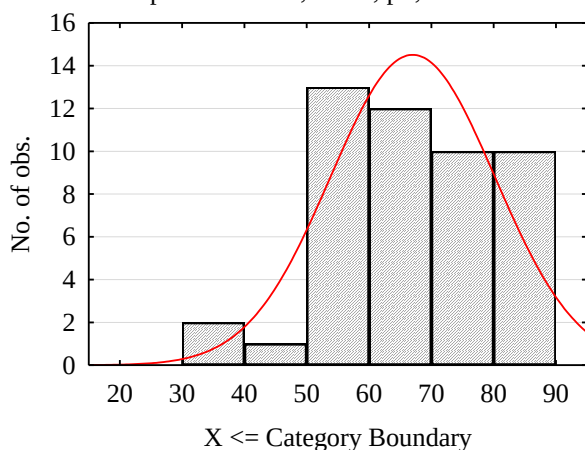

Варіант удобрення=2NPK

Histogram: Урожайність, ц/га

K-S d=,07164, p> .20; Lilliefors p> .20

Shapiro-Wilk W=,96767, p=,20516

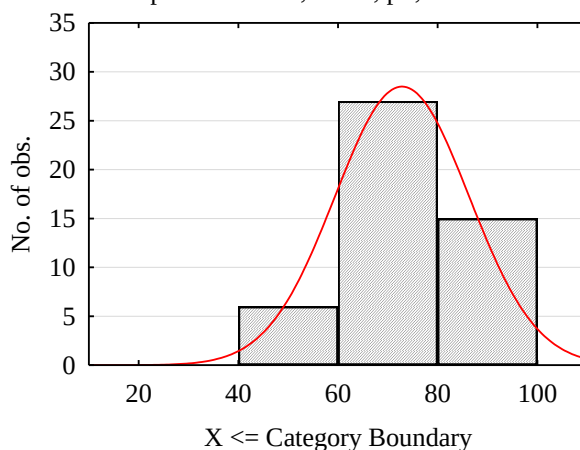

Варіант удобрення=3NPK

Histogram: Урожайність, ц/га

K-S d=,09760, p> .20; Lilliefors p> .20

Shapiro-Wilk W=,96989, p=,25084

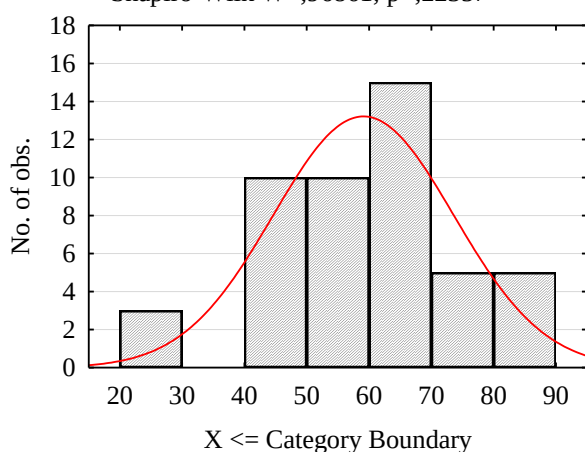

Варіант удобрення=2 ГН

Histogram: Урожайність, ц/га

K-S d=,09578, p> .20; Lilliefors p> .20

Shapiro-Wilk W=,96861, p=,22357

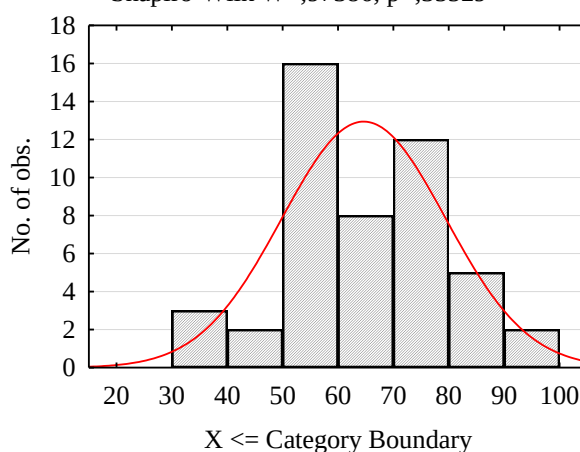

Варіант удобрення=3ГН

Histogram: Урожайність, ц/га

K-S d=,09048, p> .20; Lilliefors p> .20

Shapiro-Wilk W=,97386, p=,35529

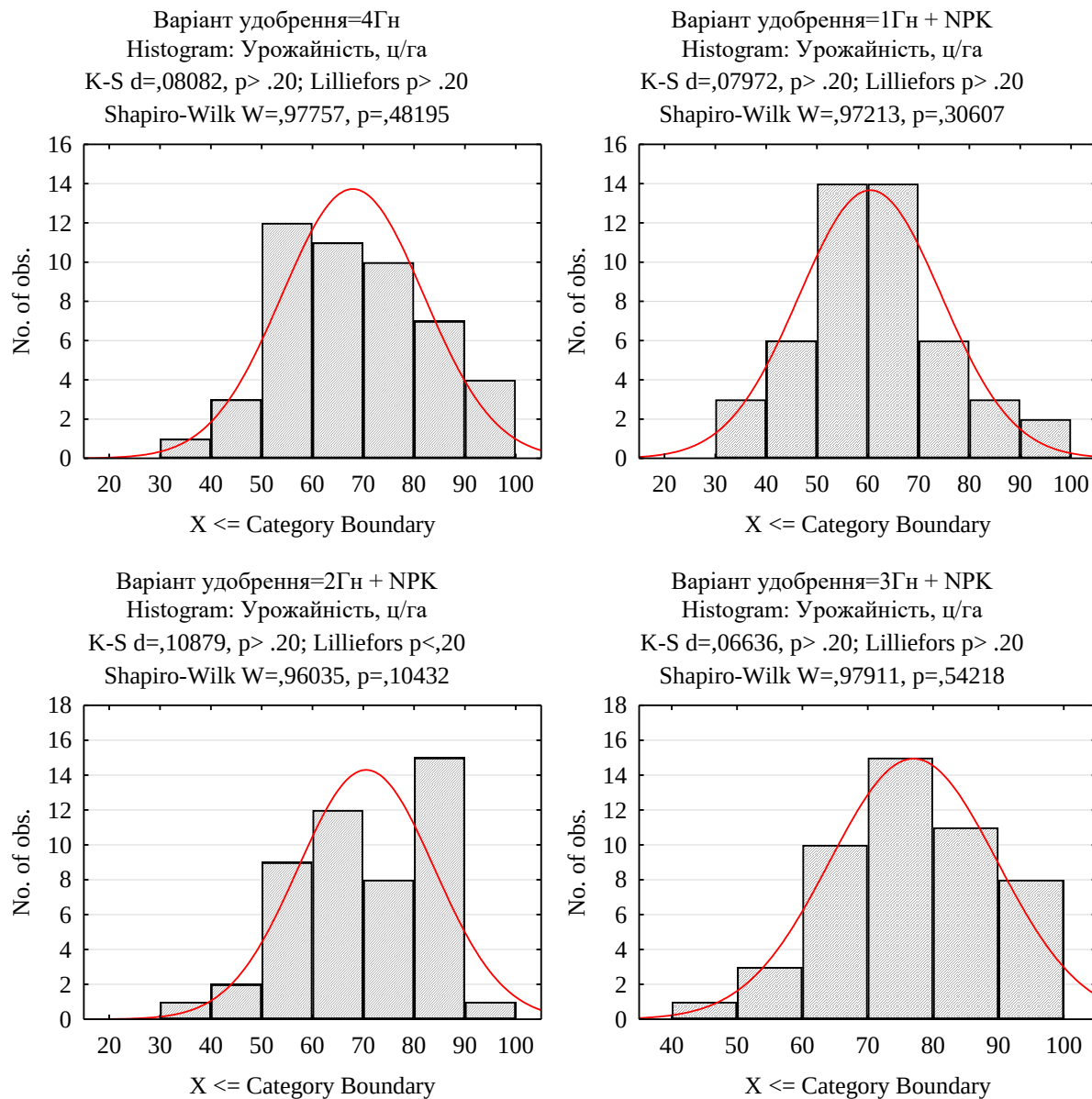

Рис. 3. Гістограми розподілення даних

**Одномірні тести значущості та розмірів ефектів факторів для
урожайності зерна кукурудзи**

Effect	SS	MS	F	p	Partial eta- squared	Non- centrality
Intercept	2004809,68	2004809,68	229036,03	0,00	0,99	229036,03
Рік	82005,24	5467,01	624,56	0,00	0,96	9368,54
Варіант удобрення	30371,14	3374,57	385,52	0,00	0,91	3469,69
Рік*Варіант удобрення	4006,68	29,67	3,39	0,00	0,58	457,73
Error	2801,04	8,75				

Наукове видання

ПРОКОПЧУК Олена Тодорівна

**ФУНКЦІОНУВАННЯ АГРОСТРАХОВОГО РИНКУ В
УКРАЇНІ: КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ТЕОРІЇ ТА
ПРАКТИКИ**

Монографія

Редактор: Л. В. Недільська, Н. О. Куровська
Макетування: О.Т. Прокопчук

Підписано до друку 11.02.2020 р.
Формат 60х84/8. Папір офсетний.
Ум. друк. арк. 21,6. Тираж 300 прим.
Замовлення № 665 (2720)

Видавець і виготівник “Сочінський М. М.”
20300, м. Умань, вул. Тищика, 18/19; вул. Садова, 2
Свідоцтво суб’єкта видавничої справи
ДК № 2521 від 08.06.2006.
тел. (04744) 4-64-88, 3-51-33, (067) 104-64-88
vizavi-print.jimdo.com
e-mail: vizavi008@gmail.com